

The Project Gutenberg eBook of Salamambo: Historiallinen romaani, by Gustave Flaubert

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Salamambo: Historiallinen romaani

Author: Gustave Flaubert

Translator: Jalmari Finne

Release date: September 1, 2016 [EBook #52948]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SALAMMBO: HISTORIALLINEN ROMAANI ***

E-text prepared by Jari Koivisto

SALAMMBO

Historiallinen romaani

Kirj.

GUSTAVE FLAUBERT

Suomenski Jalmari Finne

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava 1908.

SISÄLLYS:

- I. Juhla.
- II. Siccassa.
- III. Salamambo.
- IV. Karthagon muurien juurella.
- V. Tanit.
- VI. Hanno.
- VII. Hamilkar Barkas.
- VIII. Makarin taistelu.
- IX. Sotaretkellä.
- X. Käärme.
- XI. Teltassa.

- XII. Vesijohto.
- XIII. Molok.
- XIV. Piilu-sola.
- XV. Matho.

I.

JUHLA.

Juhlaa vietettiin Megarassa, Karthagon esikaupungissa, Hamilkarin puistossa.

Ne sotilaat, joiden johtajana hän Siciliassa oli ollut, pitivät upeita pitoja viettääkseen Eryxin taistelun vuosipäivää, ja kun päällikkö oli poissa ja kun heitä oli lukuisasti koolla, niin he söivät ja joivat täysin vapaasti.

Osastopäälliköt, joilla oli pronssikothurnit jalassaan, olivat sijoittuneet keskikäytävälle purppuraisen, kultaripsuisen telttakatoksen alle, joka tallien seinän luota ulottui palatsin alimmalle penkereelle asti; tavalliset sotilaat olivat hajaantuneet puiden siimekseen, joiden suojasta näkyi suuri joukko tasakattoisia rakennuksia, viininpuserrusvajoja, kellareita, aittoja, leipomahuoneita ja asevarastoja, norsujen tarha, villipetojen häkkiluolia ja orjien vankila.

Viikunapuita kasvoi kyökkien ympärillä; sykomoorimetsä ulottui lehtoon, jossa granaattiomenat hohtivat puuvillapensaan valkoisten höytyvien keskellä; viiniköynnökset raskaine terttuineen kiersivät pinioiden runkoja; ruusukenttä loisti plataanien alla; siellä täällä nurmikoilla huojui liljoja; musta hiekka, johon oli survottua korallia sekoitettu, peitti tiet, ja keskellä muodosti sypressikäytävä läpi puiston kuten kaksinkertaisen viheriäisen obeliskirivin.

Palatsi, joka oli keltatäpläisestä numidialaisesta marmorista rakennettu, näkyi puiston perällä, ja sen neljä kerrosta kohosi penkerittäin leveältä perustalta. Sen leveät, ebenpuusta tehdyt portaat, joiden jokaisen astimen kulmassa oli voitetun galeerin keula, sen punaiset, mustan ristin jakamat ovet, sen vaskiset piikkirivit, jotka alhaalta estivät skorppiooneja palatsiin pääsemästä, sen kullatuista tangoilta laaditut ristikot, jotka ylhäältä sulkiivat sen aukkoja, koko palatsi kaikkineen tuntui tuossa räikeässä loistossaan sotilaista yhtä juhllalliselta ja salaperäiseltä kuin Hamilkarin kasvatkin.

Neuvosto oli määrännyt heille hänen puistonsa juhlapaikaksi; haavoittuneet, jotka makasivat Eshmunin temppelissä, olivat jo aamun koittaessa lähteneet liikkeelle ja olivat kainalosauvojensa nojalla laahaantuneet sinne. Joka hetki saapui uusia juhlijoita. Joka tietä myöten tulvehti niitä taukoamatta, kuten virtoja, jotka vuolaina laskevat samaan järveen. Puiden lomitse näkyi puolialastomia kyökkiorjia hätäillen juoksevan; nurmikoilla gasellit pakenivat määkyen; päivä laski ja sitruunapuiden tuoksu teki vielä raskaammaksi tämän hikoilevan joukon ympärillä olevan ilman.

Tänne oli kokoontunut kaikkia kansallisuuksia, ligurialaisia, lusitanialaisia, balearilaisia, neekerejä ja roomalaisia karkulaisia. Leveän doorilaisen murteen rinnalla helähtivät keltiläisten kalskuvat tavut kuin taisteluvaunut, ja ionilaiset päätteet sekaantuivat erämaan kerakkeihin, teräviin kuin shakaalin kiljunta. Kreikkalaiset tunsivat heidän hoikasta vartalostaan, egyptiläiset vaakasuorista olkapäistään, kantabrialaiset paksuista pohkeistaan. Karialaiset leyhyttivät ylpeinä kypärinsä sulkatöyhtöjä, kappadokialaiset jousimiehet olivat kasvien nesteellä maalanneet suuria kukkia ruumiisensa, ja muutamat lydialaiset aterioivat naisten puvuissa, pehmeät jalkineet jaloissaan ja renkaat korvissaan. Muutamat olivat juhlan kunniaksi sivelleet koko ruumiinsa sinoberilla ja muistuttivat korallista veistettyjä kuvapatsaita.

He lojuivat tyynyillä, tai söivät kyyryllään istuen suurista vadeista tai maaten vatsallaan vetivät niistä lihapaloja, ja kynnärpäihinsä nojaten muistuttivat leijonia, jotka rauhallisessa asennossa paloittelevat saalistaan. Viimeksi tulleet nojautuivat puiden runkoihin katsellen matalia pöytiä, jotka puoliksi peittyivät tulipunaisiin peitteisiin, ja odottivat vuoroaan.

Hamilkarin kyökkit eivät olisi riittäneet, siksi Neuvosto oli lähettänyt tänne orjia, astioita ja lepovuoteita; ja keskellä puistoa näkyi, kuten taistelukentällä kuolleita poltettaessa, suuria loimuavia tulia, joilla härkiä paistettiin. Aniksella sirotetut leivät olivat suurien juustojen vieressä, jotka olivat diskuksia raskaammat. Suurissa maljoissa oli viiniä ja metallikannuissa vettä ja kultalangoista punotuissa koreissa kukkia. Kaikkien silmistä välkehti ilo, kun kerrankin saatiin mielin määrin ahmia;

siellä täällä alkoi laulu kaikua.

Ensin tarjottiin viheriäisellä kastikkeella höystettyjä lintuja punaisilla savivadeilla, jotka olivat mustilla maalauksilla kirjailtuja, sitten kaikellaisia simpukoita, joita kootaan punilaiselta rannalta; vehnä-, papu- ja ohrakeitosta, kuminalla höystettyjä etanoita ma taloissa meripihka-vadeissa.

Sitten tuotiin pöydät täyteen lihaa: antilopeja sarvineen, riikinkukkoja sulkineen, kokonaisia makeassa viinissä keitettyjä lampaista, kameelin ja puhvelihärän reisiä, suolakalakastikkeella höystettyjä siiliä, paistettuja heinäsiirkoja ja maustettuja metsähiiriä. Tamrapanni puusta tehdyissä maljoissa ui keskellä saframia rasvapaloja, kaikkialla tulvi suolaliemen, tryffelin ja assafoetidan haju. Hedelmäpyramiidiit vyöryivät hunaja kaakkujen päälle, eikä oltu unohdettu noita pieniä suurivatsaisia ja punervakarvaisia koiria, joita lihotettiin oliivivanukkeella, jota karthagolaista ruokalajia muut inhosivat. Oudot, hämmästyttävät ruokalajit kiihoittivat vatsan ahneutta. Gallialaiset, joiden pitkät hiukset olivat solmitut päälle, sieppasivat arbuuseja ja sitruuneja, joita he pureskelivat kuorineen kaikkineen. Neekerit, jotka eivät koskaan olleet nähneet meriäyriäisiä, repivät kasvonsa niiden punaisiin kuoriin. Mutta sileäksi ajellut marmorina valkoisemmat kreikkalaiset heittivät taakseen jätteet lautaseltaan, jota vastoin brutiumilaiset paimenet sudennahkapukimissaan ahmivat vaiti, kasvot ruuan sekaan painuneina.

Tuli yö. Sypressikäytävän yli pingoitettu telttakatos otettiin pois ja tuotiin soihtuja.

Maaöljyn porfyrialjoissa leimuavat liekit peloittivat sedripuissa olevia kuulle pyhitettyjä apinoita. Ne alkoivat kirkua, ja se huvitti sotilaita.

Suikeat liekit kuvastuivat vaskivarustuksiin. Erilaisia valosäteitä sinkoili jalokivillä koristetuista maljoista. Viinimaljojen sivujen pyöreä pinta kuvasti esineet levenneinä; potilaat tunkeilivat niiden ympärille, katselivat ällistellen kuvaansa ja irvistelivät remahtaakseen nauruun. He heittelivät pöytien yli norsunluu-jakkaroita ja kultaisia lastalusikoita. He joivat täysin siemauksin kaikkia kreikkalaisia viinejä, joita nahkaleileissä säilytettiin, campanialaisia saviastioissa pidettyjä viinejä, kantabrialaisia tynnyreissä tuotuja viinejä, rintamarja-, puu-, kaneeli- ja lotusviinejä. Maassa oli viini-lätäkköjä, joissa jalka luiskahti. Lihan höyryt ja syövien hengitys nousivat ilmaan puiden oksien lomitse. Samalla aikaa kuului syömisen maiskutusta, sanoja, laulua, pikarien kilinää, campanialaisten maljojen särkyessä tuhansiksi sirpaleiksi tai hopeisen vadin pehmeästi helähdellessä.

Jota enemmän heidän juopumuksensa lisääntyi, sitä selvenit, min he muistivat Karthagon tekemiä vääryyksiä. Tasavalta oli sodan uuvuttamana koonnut kaupunkiinsa kaikki palaavat joukot. Gisko, heidän sodanjohtajansa, oli kuitenkin ollut niin viisas, että oli heidät lähettänyt Karthagoon pienemmissä ryhmissä tehdäkseen palkansuorituksen helpommaksi, ja Neuvosto oli uskonut, että sotilaat lopulta suostuisivat jossain määrin, palkan vähennyksiin. Mutta nyt oli suuttumus herännyt siitä, ettei palkkoja voitukaan suorittaa. Tämän velan sekoitti kansa yhteen niiden kolmentuhannen kahdensadan euboialaisen talentin kanssa, jotka Lutatius oli vaatinut, ja siksi he pitivät armeijaa samoin kuin Roomaakin Karthagon vihollisena. Palkkasoturit huomasivat sen; siksi heidän suuttumuksensa purkautuikin uhkauksiin ja omavaltaisuuksiin. Lopuksi he vaativat saada yhtyä juhlimaan muuatta voittoa, ja rauhanpuolue suostui siihen kostaakseen Hamilkarille, joka oli niin kauvan ylläpitänyt sotaa. Sota oli loppunut vastoin Hamilkarin kaikkia ponnistuksia, ja siksi hän epätoivoissaan oli luovuttanut Giskolle palkkasoturien johdon. Kun nyt hänen palatsinsa määrättiin heidän juhlapaikakseen, niin suunnattiin häneen osa siitä vihasta, joka kohdistui heihin. Sitäpaitsi menot siitä nousivat suunnattoman suuriksi; ja hän sai ne melkein yksinään suorittaa.

Palkkasoturit ylpeilivät saatuaan tasavallan taipumaan ja uskoivat vihdoinkin pääsevänsä kotimaahansa verensä palkka viitan niskapussissa. Mutta kun he nyt juopumuksen höyryjen läpi muistelivat kaikkia ponnistuksiaan, niin ne olivat heidän mielestään kerrassaan ihmeellisiä ja heille oli siis maksettu liian pieni palkka. He näyttelivät arpiaan, kertoivat taisteluistaan, matkoistaan ja kotiseutujansa metsästyksistä. He matkivat villipetojen huutoja ja niiden hyökkäystä. Sen jälkeen he panivat toimeen mielettömiä vedonlyöntejä; he pistivät päänsä viiniruukkuihin ja joivat taukoamatta kuin janoiset kameelit. Eräs jättiläiskokoinen lusitanialainen, kantaen kummassakin kädessään miestä, juoksi pöytien yli pärsyttään koko ajan tulta sieramistaan. Lakedaimonilaiset, jotka eivät olleet laisinkaan riisuneet varustuksiaan, hyppivät raskaasti. Muutamat lähentelivät naisten tavoin, tehden rivoja liikkeitä; muutamat asettuivat aivan alasti taistelemaan gladiaattorien tavoin viiniruukkujen sekaan ja eräs joukko kreikkalaisia kiersi tanssien vaasia, johon oli kuvattu nymfejä, samalla kun muuan neekeri löi härän luulla pronssikilpeen.

Äkkiä kuulivat he valittavaa, vuoroin voimakasta ja vuoroin vienoa laulua, joka nousi ja laski ilmassa kuin haavoitetun linnun siivet.

Se oli työvankilassa olevien vankien laulua. Sotilaat syöksyivät äkkiä ylös ja riensivät heitä vapauttamaan.

He palasivat huutojen kaikuessa ajaen keskellä tomupilveä pariakymmentä miestä, jotka eroittautuivat kalpeutensa kautta kaikista muista. Pieni, musta, suppilon tapainen huopalakki peitti heidän paljaaksi ajeltua päätänsä; heillä kaikilla oli puiset sandaalit jalassaan ja heidän kulkiessaan kalisivat kahleet kuin rämisten kulkevat rattaat.

He saapuivat syressikäytävälle ja hajosivat joukon keskeen, joka alkoi heiltä kysellä. Eräs heistä jäi syrjään seisomaan. Hänen risaisen tunikansa läpi näkyi hartioissaan pitkiä arpijuovia. Painaen päänsä alas katsoi hän epäluuloisena ympärilleen ja sulki silmänsä soihtujen häikäisevässä valossa; mutta kun hän näki, ettei kukaan näistä aseellisista miehistä aikonutkaan hänelle mitään pahaa tehdä, niin syvä huokaus nousi hänen rinnastaan; hän änkytti, nauroi kirkkaiden kyynelten huuhdellessa hänen poskiaan; sitten tarttui hän suuren viinikannun korviin, nosti sen suoraan ylös käsillään, joista kahleet riippuivat ja katsoen taivasta kohden ja yhä pidellen maljaa, hän lausui:

— "Terve ensiksi sinulle, Baal-Eshmun vapauttaja, jota synnyinmaani kansa kutsuu Aesculapiukseksi! ja teille, lähteiden, valon ja metsän haltijat! ja teille, vuoristoissa ja maaluolissa piilevät jumalat! ja teille, voimakkaat, loisto varusteiset miehet, jotka olette minut vapauttaneet!"

Ja sitten antoi hän maljan vaipua alas ja kertoi tarinansa. Hänen nimensä oli Spendius. Karthagolaiset olivat ottaneet hänet vangiksi Eginatisaarten meritaistelussa, ja kreikan, ligurian ja punian kielellä kiitti hän kerta vielä palkkasotureita; hän suuteli heidän käsiään; sitten onnitteli hän pitojen johdosta, samalla ihmetellen, ettei hän nähnyt siellä pyhän legionan maljoja. Nämä maljat, joiden kullakin kuudella särmällä oli smaragdeista tehty viinipuu, kuuluivat asekunnalle, joka muodostettiin yksinomaan hyvin kookkaista ylimyksistä. Niiden käyttäminen oli etuoikeus, melkein papillinen kunnia; sen tähden eivät palkkasoturit himoinneetkaan mitään tasavallan aarteista niin kuin juuri niitä. He vihasivat niiden vuoksi legionaa ja oli nähty muutamien panevan henkensä alttiiksi saadakseen kerran mielettömäksi nautinnokseen juoda noista maljoista.

Siksi lähettivät he niitä hakemaan. Niitä säilyttivät syssitit; nämä olivat kauppiasliittoja, jotka söivät yhteisiä aterioita. Orjat palasivat. Tähän aikaan kaikki syssitien jäsenet nukkuivat.

— "Herättäkää ne!" vastasivat palkkasoturit.

Toisen kerran käytyään selittivät orjat niitä säilytettävän temppelissä.

— "Avatkaa se!" vastattiin heille.

Ja kun orjat vavisten myönsivät, että ne olivat sotapäällikkö Giskon huostassa, niin huusivat palkkasoturit:

— "Tuokoon hän ne tänne!"

Gisko ilmestyi vähän ajan päästä puutarhan perältä pyhän legionan seuraamana. Hänen laaja, musta viittansa, jonka jalokivillä koristettu mitra kiinnitti pään päälle, ja joka valui hänen ympärilleen hänen hevosensa kavioihin asti, liittyi etäältä katsottaessa yön väriin. Ei näkynyt muuta kuin hänen valkoinen partansa, hänen säteilevä päähineensä ja kolminkertainen, suurista sinisistä levyistä tehty kaulanauhansa, joka valui, hänen rinnalleen.

Nähdessään hänet, tervehtivät sotilaat häntä suurella riemuhuudolla, kaikki kiljuivat:

— "Maljat! Maljat!"

Hän alkoi selittämällä, että jos heidän rohkeutensa otetaan varteen, niin he ne ansaitsivat. Joukko ulvoi ilosta käsiään taputtaen.

Hän sen kyllä tiesi, hän, joka taistelussa oli heitä johtanut ja joka viimeisen joukon kera oli palannut viimeisellä galerilla!

— "Se on totta! se on totta!" sanoivat he.

Mutta, jatkoi Gisko, tasavalta oli antanut kunkin kansakunnan pysyä omana ryhmänä, oli kunnioittanut heidän tapojaan, jumalanpalvelustaan; he olivat vapaita Karthagossa! Mitä noihin maljoihin tulee, niin ne olivat yksityistä omaisuutta. Äkkiä Spendiuksen vierestä syöksyi muuan gallialainen pöytien yli ja juoksi suoraan Giskoa kohden, jota hän uhkasi heiluttaen kahta paljasta kalpaa.

Keskeyttämättä puhettaan iski sotapäällikkö häntä raskaalla norsunluusauvallaan päähän: barbari kaatui. Gallialaiset karjuivat, ja heidän raivonsa tarttui toisiin; he olivat vähällä hyökätä legionan kimppuun. Gisko kohotti olkapäitään nähdessään näiden kalpenevan. Hän ajatteli, että hänen rohkeutensa oli voimaton vastustamaan noita raakoja, vimmatuita petoja. Parempi oli jämästäpäin kostaa

jonkun ansan avulla; sen vuoksi hän viittasi sotilailleen ja poistui hitaasti. Sitten, portilla, kääntyi hän palkkasoturien puoleen ja huusi, että he vielä saavat tekoansa katua.

Juhla alkoi uudelleen. Mutta Gisko saattoi palata, ja piirittäen etukaupungin, joka oli aivan kallion reunalla, murskata heidät muuria vastaan. Silloin tunsivat he suuresta joukostaan huolimatta itsensä avuttomiksi; ja suuri kaupunki, joka nukkui heidän alapuolellaan yön pimeässä, äkkiä pelotti heitä lukuisine portaineen, mustine, korkeine taloineen ja outoine jumalineen, jotka olivat vielä julmemmat kuin sen asukkaat. Etäällä liikkui muutamia laivalyhtyjä satamassa, ja Khamonin temppelistä välkkyi valo. He muistivat Hamilkaria: Missä hän oli? Miksi hylkäsi hän heidät rauhan tultua? Hänen erimielisyytensä Neuvoston kanssa olikin epäilemättä vain tekosyy voidakseen heidät tuhota. Heidän tyydyttämätön vihansa suuntautui häneen; ja he kirosivat häntä yllyttäen vihanvimmaisten puheittensa kautta toinen toisiaan. Tällä hetkellä kokoontui paljon väkeä plataanien alle. He riensivät katsomaan neekerä, jonka jäsenet sätkähtelivät, silmät tuijottivat, pää heittäytyi taapäin, ja suusta valui vaahto. Joku huusi, että hän on myrkytetty. Kaikki luulivat olevansa myrkytettyjä. He hyökkäsivät orjien kimppuun; kamala melske syntyi ja hävityksen huumaus vallitsi juopuneen armeijan. He iskivät umpipäätä ympärilleen, särkivät ja surmasivat: muutamat viskoivat soihtuja pensaistoihin; toiset kumartuivat leijonahäkkien aidan yli ja surmasivat leijonat nuolilla; uhkarohkeimmat hyökkäsivät norsujen tarhaan, he tahtoivat katkoa niiden kärsän ja syödä norsunluuta.

Mutta balearilaiset linkomiehet, jotka saadakseen rauhassa ryöstää olivat kiertäneet palatsin nurkan taakse, kohtasivat tiellään korkean Indian kaislasta tehdyn aitauksen. He leikkasivat tikareillaan lukon hihnat poikki ja olivat silloin palatsin Karthagon puolisen päädyn puolella, uudessa taiteellisesti leikellyssä puutarhassa. Valkoiset, pitkässä, tiheässä rivissä kasvavat kukat muodostivat taivaansinisellä maalla pitkiä tähdenlennon muotoisia kaarevia viivoja. Pimeistä pensaikoista lainehti kuuma, hunajainen tuoksu. Muutamien puiden rungot oli sivelty sinoberilla muistuttaen siten verisiä pylväitä. Keskellä oli kahdentoista kuparipylvään päässä lasipallot, ja punertava valo täytti heikosti nämät ontot pallot, jotka muistuttivat vavahtelevia jättiläissuuria silmiä. Sotilaat valaisivat soihtuilla tietään hapuillessaan pitkin loivaa rinnettä, joka oli täynnä syviä vakoja.

Pian he huomasivat pienen lammen, joka oli sinisillä kivimuureilla jaettu useampaan osastoon. Vesi oli niin kirkasta, että soihtun kuva väreili aivan pohjalla, jonka muodosti valkoiset kivet ja kultahieta. Vesi alkoi liikehtiä ja välkähtäviä suomuja näkyi, ja suuria kaloja, joilla oli jalokiviä kidassa ilmestyi veden pinnalle.

Remahtaen nauruun sotilaat pistivät sormensa niiden kiduksiin ja kantoivat ne pöydille.

Ne olivat Barkas perheen kaloja. Kaikki ne polveutuivat niistä alkuaikaisista mateista, jotka olivat hautoneet sen pyhän munan, jossa jumalatar oli ollut kätkössä. Tietoisuus siitä että tekivät pyhänrikoksen kiihotti palkkasoturien ruokahalun; he sytyttivät nopeasti tulta kuparisten maljojen alle ja katselivat ilokseen miten kauniit kalat sätkähtelivät kiehuvaan vedessä.

Lainehtiva sotilasjoukko tungeskeli. He eivät enää pelänneet. Heidän otsaltaan valuva tuoksurasva tippui suurina pisaroina risaisille tunikoille, ja molemmin käsin nojautuen pöytään, joka tuntui heistä kiikkuvan kuin laiva, loivat he humalaiset katseensa ympärilleen, silmillään edes ahmiakseen sen, mitä eivät voineet saada käsiinsä. Toiset, kulkien keskellä purppurapeitteistä pöytää ruokavtien välitse, särkivät norsunluujalustoja ja tyrialaisia lasipulloja. Laulu yhtyi särkyneiden maljojen joukossa kuolevien orjien korinaan. He vaativat itselleen viiniä, lihaa, kultaa. He huusivat itselleen naisia. He juopuneina intoilivat sadalla eri kielellä. Muutamat luulivat, höyryn lainehtiessa heidän ympärillään, olevansa kylpyhuoneissa, tai puut nähdessään kuvittelivat he olevansa metsästävässä ja karkasivat toveriensa kimppuun kuin villipetoihin. Tuli levisi puusta puuhun ja korkeat lehdikot, joista nousi ilmaan pitkiä valkoisia, kierteisiä savupilviä, näyttivät herääviltä tulivuorilta. Huuto yhä kasvoi; haavoittuneet leijonat karjuivat pimeässä.

Palatsin ylin terassi vaikenä äkkiä, keskiö vi aukeni ja nainen, Hamilkarin oma tytär, mustaan pukuun puettuna ilmestyi kynnykselle. Hän astui portaita alas, jotka laskeutuivat sivuttain alemmalle terassille, sitte toiselle, sitten kolmannelle ja hän pysähtyi viimeiselle terassille, galeerinkeuloilla koristetuille portaille. Liikkumattomana ja pää painuneena katseli hän sotilaita.

Hänen takanaan kummankin puolin, oli kaksi pitkää riviä kalpeita miehiä, joilla oli punahetaleiset, valkoiset, aivan maahan asti ulottuvat puvut. Heillä ei ollut partaa, ei tukkaa, ei silmäripsiä. Sormuksista kimaltelevissa käsissään oli heillä kaikilla suuret lyyrat ja he lauloivat kaikki kimeällä äänellä hymniä Karthagon suojelusjumalattaren kunniaksi. Ne olivat Tanitin temppelin eunukkipappeja, joita Salammbon usein kutsui palatsiinsa.

Vihdoin laskeutui hän galeeriportaita alas. Papit seurasivat häntä. Hän astui sypressikäytävää pitkin, ja kulki hitaasti osastopäällikköjen pöytien lomitse, ja päälliköt hiukan väistyivät katsellen hänen kulkuaan.

Hänen punasinisellä jauholla siroitettu tukkansa oli kanadalaisten impien tavan mukaan sidottu torniksi, joka lisäsi hänen pituuttaan. Ohimoille kiinnitetyt helminauhat ulottuivat suupieliin asti; suu oli hiiluva kuin puoliaksi avattu granaatti. Rinnalla oli valohohtavista kivistä sommiteltu koriste, jonka kirjavat muodot matkivat mureen suomuja. Jalokivillä koristetut käsivarret näkyivät paljaina hiattomasta tunikasta, jonka pikimustalle pohjalle oli siroitettu punaisia kukkia. Hänellä oli nilkkojen välillä kultaketju määräämässä askeleiden pituutta, ja tumma purppurainen oudosta kankaasta valmistettu vaippa viilsi maata hänen jälessään, valahtaen hänen astuessaan kuin liikuntaa seuraava laine.

Papit tuon tuostakin näppäilivät lyyroistaan sointuja, ja soiton välillä kuului kultaisen ketjun helske ja papyrussandaalien säännöllinen astunta.

Kukaan ei vielä tuntenut häntä. Hänen tiedettiin vain elävän yksinään antautuneena hartaaseen jumalanpalvelukseen. Sotilaat olivat hänen huomanneet öisin palatsin katolla polvistuvan tähtien eteen sytytettyjen suitsutusmaljojen ympäröidessä häntä, kuu oli tehnyt hänet niin kalpeaksi, ja jotain jumalallista ympäröi häntä hienona usvana. Hänen silmänsä näyttivät katsovan kauvas kaiken maallisen yli. Hän kulki pää kumarassa ja oikeassa kädessä pieni ebenpuinen lyyra.

He kuulivat hänen kuiskaavan: — "Kuolleet! Kaikki kuolleet! Te ette enää enää äänelleni kuuliaisina niinkuin ennen, kun lammen rannalla istuen teille suuhun heitin meluunin siemeniä. Tanitin salaisuus väreili silmienne pohjalla, jotka olivat vesikuplia kirkkaammat." Ja hän kutsui heitä nimeltään, jotka olivat kuukausien nimet. — "Siv! Sivan! Tammus! Elul! Tischri! Shebar! — Oi! armahda minua, jumalatar!"

Sotilaat, vaikka eivät ymmärtäneet mitään hänen sanoistaan, tunkeutuivat hänen ympärilleen. He aivan ällistyivät hänen pukunsa komeutta; mutta hän loi heihin pitkän pelästyneen katseen, sitten antaen päänsä vaipua hartioiden väliin ja levittäen kätensä hän sanoi useamman kerran:

— "Mitä te teitte! mitä te teitte! Olihan teillä iloitaksenne leipää, lihaa, öljyä, kaikki aittojen villikaneeli! Minä tuotin härkiä Hecatompyluksesta, minä lähetin metsämiehiä erämaahan!" Hänen äänensä paisui, hänen poskilleen nousi puna. Hän jatkoi: "Missä te täällä olette? Valloitetussako kaupungissa, vai valtijaanne palatsissa? Ja kuka on tuo valtijaanne? suffeetti Hamilkar, isäni, Baalin palvelija! Teidän aseitanne, jotka nyt ovat punaisia noiden orjien hurmeesta, niitä kieltäytyi hän antamasta Lutatiukselle! Tunnetteko syntymämaassanne ainoatakaan, joka paremmin osaa taisteluja johtaa? Katsokaa, palatsimme portaat ovat koristetut voittojemme merkeillä! Jatkakaa! polttakaa! Minä vien mukanani pois huoneemme haltijan, mustan käärmeen, joka tuolla ylhäällä nukkuu lotuslehdillä! Minä vihellän ja se seuraa minua; ja jos galeeriin nousen, niin kiittää se purteni jälestä aaltojen harjalla."

Hänen hennot sieraimensa vavahtelivat. Hän murskasi kyntensä povensa jalokiviä vastaan. Silmien hehku himmeni; hän jatkoi:

— "Oi! Karthago raukka! sääliittävä kaupunki! Sinulla ei ole enää puolustukseksi entisajan voimakkaita miehiä, jotka kulkivat valtameren toiselle puolelle rakentamaan rannoille temppeleitä. Maat tekivät työtä sinun ympärilläsi ja meren ulapat, joita airosi halkoivat, kiikuttivat laihoasi."

Sitten hän alkoi laulaa Melkarthin, sidonilaisten jumalan ja sukunsa kantaisän seikkailuista.

Hän kertoi Ersiphonian vuorille nousemisesta, matkasta Tartessuskeen, ja kostosodasta Masisabilia vastaan käärmeiden kuningattaren puolesta:

— "Hän seurasi syvälle metsään tuota naishirviötä, jonka käärmehäntä lainehteli kuihtuneilla lehdillä kuin hopeinen puro; ja hän saapui kentälle, jossa lanteilta asti louhikäärmeen kaltaiset naiset loimuavan lieden ympärillä istuivat pyrstönsä varassa. Verenhohtava kuu loisti kalpean kehän sisällä, ja hirviöiden kielet, jotka olivat haaraisia kuin kalastajain ahraimet, lipuivat suusta aivan liekin viereen."

Sitten Salamambo keskeyttämättä lauluaan kertoi miten Melkarth, voitettuaan Masisabalin, pisti laivansa keulaan sen katkaistun pään. — "Laivan keinahdella vaipui se joka kerta aaltoihin, mutta aurinko kivetti sen: se tuli kultaakin kovemmaksi; mutta sen silmät eivät ehtyneet itkemästä, ja kyynleet taukoamatta valuivat alas laineisiin."

Hän lauloi tämän kaiken vanhalla kananealaisella murteella, jota eivät barbaarit tajunneet. He ihmettelivät, mitä hän mahtoi heille sanoa noilla pelottavilla liikkeillään, joilla hän kertomustaan säesti; — ja nousten hänen ympärilleen pöydille, lepovuoteille, sykomorin oksille, suu auki ja pää kurolla he koettivat ymmärtää näitä hämäreitä kuvauksia, jotka leijuivat heidän mielikuvituksensa edessä jumalataruston läpi kuten pilvihirviöt taivaalla.

Parrattomat papit yksin ymmärsivät Salammbota. Lyyran kielen päällä riippuvat ryppyiset kädet vavahtelivat ja toisinaan kaiuttivat niistä synkkiä sointuja, sillä vanhoja naisia heikommina vapisivat he

samalla mystillisestä liikutuksesta että peläten noita miehiä. Barbaarit eivät heistä välittäneet; he kuuntelivat vain laulavaa neitosta.

Ei kukaan katsellut häntä niin kuin eräs nuori numidialainen päällikkö, joka oli ollut osastopäällikköjen pöydässä oman kansansa sotilaiden keskellä. Hänen vyössään oli niin taajassa tikareja, että ne nostivat koholle laajaa viittaa, joka oli ohimoille sidottu nahkahihnalla. Olalle lainehtiva vaippa verhosi hänen kasvonsa varjoon eikä muuta näkynyt kuin terävien silmien väike. Hän oli sattumalta juhlassa, — hänen isänsä antoi hänen elää Barkaksen luona, kuninkaiden tavoin, jotka lähettivät lapsensa kuuluisiin perheisiin valmistamaan liittoja; mutta niinä kuutena kuukautena, jotka Narr' Havas oli täällä viettänyt, ei hän vielä ollut nähnyt Salammbota; ja istuen kantapäillään, nojaten poskeaan keihäänsä varteen hän katseli häntä sieraimen vavahdellessa kuin leopardilla, joka vaanii bamburuokojen suojassa.

Pöytien toisella puolen oli muuan hyvin kookas, kähärä- ja mustatukkainen libyalainen. Hänellä oli yllään sotisopansa, jonka kuparisuomut repivät lepovuoteen purppurapeitettä. Hopeinen puolikuun muotoinen kaulanauha sotkeutui rinnan ihokarvoihin. Hyytynyttä verta oli hänen kasvoillaan, hän nojasi vasenta kyynärpäätänsä vasten; ja suu auki hän hymyili.

Salamambo ei enää ollut pyhän laulelman vallassa. Äkkiä käytti hän kaikkia barbarien murteita, naisellisella hienotunteisuudella koettaen lauhduttaa heidän vihaansa. Kreikkalaisille hän puhui kreikan kieltä, sitten kääntyi hän liguralaisten, campanialaisten ja neekerien puoleen; ja jokainen kuunnellessaan löysi hänen äänestään synnyinmaansa ihanuuden. Karthagon muistojen huumaamana hän nyt lauloi entisistä taisteluista Roomaa vastaan; sotilaat kalkskuttivat aseitaan. Hän tulistui paljaiden kalpojen väikkeestä; hän huusi kädet ojennettuina. Hänen lyyransa putosi, hän vaiken; — ja painaen molemmin käsin sydäntään, hän muutaman hetken silmät ummessa nautti kaikkien miesten innostuksesta.

Matho libyalainen kumartui häntä kohden. Vaistomaisesti Salamambo lähestyi häntä ja kiitollisena kun oli saanut ylpeytensä tyydytetyksi, hän kaasi hänelle pitkän viinisuihkun kultaiseen maljaan siten tehdäkseen sovinnon armeijan kanssa.

— "Juo!" sanoi hän.

Matho otti maljan ja nosti sen huulilleen. Samassa eräs gallialainen, sama, jota Gisko oli haavoittanut, lausui omalla murteellaan iloisen näköisenä hänelle jonkun sukkeluuden. Spendius oli lähellä; hän tarjoutui tulkitsemaan.

— "Puhu"! sanoi Matho.

— "Jumalat sinua suosivat, sinusta tulee rikas mies. Milloin vietät häitä?"

— "Mitä häitä?"

— "Sinun häitäsi! sillä meidän maassamme", sanoi gallialainen, "kun nainen antaa sotilaille juotavaa, niin tarjoo hän miehelle vuoteensa."

Hän ei ollut vielä lopettanutkaan, kun Narr' Havas syöksyi ylös, sieppasi tikarin vyöstään ja nojaten oikeaa polveaan pöydän reunaan heitti sen Mathoa kohden.

Tikari suhahti maljojen lomitse, ja lävistäen libyalaisen käsivarren naulitsi sen niin lujaan pöytään kiinni, että tikarin kahva vavahteli.

Matho irroitti nopeasti tikarin, mutta hänellä ei ollut aseita, hän oli alasti; silloin hän nosti molemmin käsin raskaan katetun pöydän ja heitti sen Narr' Havasta kohden heidän väliinsä syöksyvän joukon yli. Sotilaat ja numidialaiset olivat niin ahtaalla, että eivät voineet miekkojaan paljastaa. Matho raivasi, töytäten päällään, itselleen tietä. Kun hän sen nosti ylös, oli Narr' Havas kadonnut. Hän katseli ympärilleen etsien häntä. Salammbokin oli poistunut.

Silloin hänen katseensa kääntyi palatsiin päin ja hän aivan ylhäällä huomasi erään mustaristisen punaisen portin sulkeutuvan. Hän riensi sitä kohden.

Hänen nähtiin juoksevan galeerinkeulojen ohi, sitten ilmestyi hän seuraaville kolmelle portaalle, kunnes saapui punaiselle portille, jota hän kaikin voimin jyskytti. Läähättäen nojautui hän seinää vasten, jotta ei kaatuisi.

Eräs mies oli häntä seurannut, ja hämärässä, sillä palatsin kulma peitti juhlan soihdut, tunsi hän sen Spendiuksiksi.

— "Mene pois!" sanoi hän.

Vastaamatta mitään alkoi orja hampaillaan repiä tunikaansa; sitten polvistuen Mathon viereen tarttui hellävaroin tämän käsivarteen ja hypyeli sitä löytääkseen hämärässä haavan.

Kuun säteen välähtäessä pilvien raosta näki Spendius keskelläkäsivartta ammottavan haavan. Hän kääri sen ympärille kangaskappaleen; mutta toinen ärtyisanä sanoi: "Anna minun olla! anna minun olla!"

— "En!" lausui orja. "Sinä minut pelastit tyrmästä. Minä olen omasi! sinä olet herrani! käske!"

Matho kulki seinän viertä asteli pitkin penkerettä. Joka askeleella kuunteli hän ja kullattujen ristikkojen läpi tirkisti hiljaisiin huoneisiin. Vihdoin seisahtui hän epätoivoissaan.

— "Kuule!" sanoi hänelle orja. "Oi, elä minua halveksi heikkouteni tähden! Minä olen asustanut palatsissa. Minä voin kuin käärme vilahtaa seinien sisälle. Tule! Esi-isien salissa on joka permantoliuskan alla kultaharkko; maanalainen tie vie heidän hautaansa."

— "Mitä minä siitä!" sanoi Matho.

Spendius vaikeni.

He olivat penkereellä. Suunnaton pimeä varjo leveni heidän eteensä, siinä näkyi hämriä kasaantumisia, kuten kivettyneen valtameren jättiläislaineita.

Mutta idän puolella ilmeni valojuova. Alhaalla vasemmalla Megaran kanavat alkoivat valkoisina mutkikkaina uomina kuvastua puutarhojen vihannan lomitse. Seitsenkulmaisten temppelien kartiokatot, portaat, terassit, vallitukset vähitellen näkyivät aamun hämärässä; ja koko Karthagon niemen ympärillä välkkyi valkoinen vaahto vyö, ja smaragdin värinen, meri näytti aivan hyytyneeltä aamun sarastaessa. Sen mukaan kuin puna taivaalla laajeni, niin jyrkänteen kupeella olevat korkeat talot kohosivat, erottautuivat, muistuttaen mustaa vuohiparvea, joka laskeutuu vuoristosta. Autiot kadut pitenevät; sieltä täältä muurien takaa pilkistävät palmut eivät liikahtaneetkaan, vedellä täytetyt altaat muistuttivat pihoille unohtuneita hopeakilpiä, Hermaeumin niemen majakka alkoi vaaletta. Aivan ylhäällä, Akropoliin sypressimetsässä, Eschmunin hevoset tunsivat valon koittavan, nostivat kaviot marmoraituokselle ja hirnuivat aurinkoa kohden.

Se nousi; Spendius nosti huudahtaen kätensä ylös.

Kaikki ui punaisessa valossa, sillä jumala aivan kuin silpoen itseään heitti tulvivina säteinä Karthagon yli suoniensa kultaisen sateen. Galeerien keulat kimaltelivat, Khamonin katto näytti olevan tulella, ja temppelien porttien auetessa näkyi väikettä sisältä. Maalta tulevien suurien kuormakärryjen pyörät kolisivat katukiviin. Sälytetyt dromedaarit laskeutuivat apengerteitä alas. Rahanvaihtajat katujen kulmissa levittivät kauppakojujensa telttakatokset. Haikarat lensivät valkoiset purjeet lainehtivat. Tanitin lehdosta kuului pyhien ilotyttöjen tamburiinien soittoa, ja Mappalioiden kärjellä uunit, joissa saviarkkuja valmistettiin, alkoivat sauhuta.

Spendius kumartui terrassin reunan yli; hänen hampaansa kalisivat, hän sanoi:

— "Niin... niin... valtiaani! minä ymmärrän, miksi sinä äsken halveksit palatsin ryöstämistä."

Matho aivan kuin heräsi hänen sähisevään puheeseensa, hän ei näyttänyt ymmärtävän; Spendius jatkoi:

— "Mikä rikkaus! ja noilla miehillä, jotka tämän omistavat, ei ole miekkaakaan sitä puolustaakseen!"

Sitten hän ojensi oikean kätensä ja osoitti ihmisiä, jotka kömpivät hiekkasärkillä satamamuurin ulkopuolella, etsiäkseen kultahietää!

— "Katso!" sanoi hän, "tasavalta on samallinen kuin nuo kerjäläiset: kumartuen valtameren reunalle pistää se joka rantamalle ahnaan kätensä, ja aaltojen pauhu täyttää niin sen korvat, ettei se kuule takaa saapuvan herransa askeleita!"

Hän veti Mathon aivan terrassin toiseen päähän ja osoitti puistoa, jossa sotamiesten puihin ripustetut miekat kimaltelivat auringon valossa.

— "Mutta täällä on voimakkaita miehiä, joiden viha on vimmuttu, eikä mikään sido heitä Karthagoon, ei heidän perheensä, ei valansa, ei jumalansa!"

Matho nojasi seinää vastaan, Spendius läheni häntä ja jatkoi matalalla äänellä:

— "Ymmärrätkö minua, sotilas? Me astuisimme purppuralla verhottuina kuin satrapit. Meitä pestäisiin tuoksuvissa vesissä; minulla olisi vuorostani orjia! Etkö sinä ole kyllästynyt nukkumaan

paljaalla maalla, juomaan leirin hapanta viiniä ja aina kuulemaan torven ääntä? Sinä aijot myöhemmin levätä, eikö niin? silloin kun sotasopasi riisutaan ja ruumiisi heitetään korppikotkien ruuaksi! tai ehkä sauvaan nojaten sokeana, ontuvana, raihnaisena kuljet portilta portille kertomassa nuoruuttasi lapsille ja suolakastikkeen kauppiaille. Muistahan kaikkia päällikköjesi vääryyksiä, nukkumistasi lumikinoksissa, marssejasi päivän helteessä, sotakurin julmuutta ja ainaista ristiinnaulitsemisen uhkaa! Niin monen kärsimyksen jälkeen olet saanut kunniakäädyt, samoin kuin aasin kaulaan sidotaan kulkusnauha, jotta se juostessaan huumaantuu eikä tunne väsymystä. Sellainen mies kuin sinä, urhoollisempi kuin Pyrrhus! Jos sinä vaan olisit tahtonut! Kuinka onnellinen olisitkaan suurissa viileissä saleissa, lyyrän soudessa, lojuen kukilla, narrien ja naisten huvitellessa sinua! Elä sano, että sen saavuttaminen olisi mahdotonta! Eivätkö palkkasotilaat jo ennen ole vallanneet Rhegiumia ja muita varustettuja paikkoja Italiassa. Kuka sinua estää! Hamilkar on poissa; kansa kiroo rikkaita; Giskolla ei ole mitään valtaa ympärillään olevien pelkurien yli. Mutta sinä olet urhoollinen, sinua he tottelisivat. Käske sinä! Karthago on meidän; hyökätäkäämme ottamaan!"

— "Ei!" sanoi Matho, "Molokin kirous lepää ylitseni. Minä tunsin sen hänen silmissään ja aivan äsken näin eräässä ternin pelissä mustan oinaan, joka väistyi taapäin." Hän jatkoi katsoen ympärilleen: "Missä hän on?"

Spendius näki että suunnaton levottomuus oli hänen sielussaan, eikä uskaltanut enää haastella.

Puut heidän takanaan vielä höyryisivät; niiden mustilta oksilta silloin tällöin putoili puoliksi kärventyneitä apinain ruumiita vatiin joukkoon. Juopuneet sotilaat kuorsasivat suu auki ruumiiden keskellä; ja ne, jotka eivät nukkuneet, painoivat auringon sokaisemina päänsä alas. Myllyretetty maa katosi punaisten lätäkkojen alle. Tarhansa paalujen keskellä norsut heiluttivat verta vuotavia kärsiään. Avoimissa aitoissa näkyi säikeistä maahan kaadettua vehnää ja porttiholvissa korkea kasa barbarien särkemiä vaunuja. Sedripuihin lentäneet riikinkukot levittivät pyrstönsä ja alkoivat kirkua.

Mutta Mathon liikkumaton asento oudoksutti Spendiusta; Matho oli vielä äskeitä kalpeampi, ja hänen nojatessaan molemmin käsin penkereen reunaa vasten hänen tuijottavat silmänsä seurasivat etäällä jotain. Kumartuessaan huomaa Spendius, mitä hän katseli. Kultainen piste näkyi etäällä tomuisella Uticaan vievällä tiellä; se oli kahden muulin vetämien kaksipyöräisten ajoneuvojen pyörännapa; orja juoksi aisan vieressä pidellen suitsista muuleja. Ajoneuvoissa istui kaksi naista. Muulien harjat löyhyivät persialaiseen tapaan niiden korvien välissä valkoisista helmistä tehdyn verkon alla. Spendius tunsii ajajat; hän pidätti huudahduksen.

Suuri huntu liehui niiden takana tuulesa.

II.

SICCASSA.

Kaksi päivää myöhemmin poistuivat palkkasoturit Karthagosta.

Jokaiselle heistä oli annettu kultaraha sillä ehdolla, että he leiriytyisivät Siccaan, ja heille oli kaikin tavoin mielistellen sanottu:

— "Te olette Karthagon pelastajia! Mutta te näännytätte sen nälkään, jos jätte; se ei silloin kykene palkkaa suorittamaan. Poistukaa! Tasavalta kyllä myöhemmin palkitsee teitä tästä myöntävyydestä. Me kokoomme heti verot; palkkanne on oleva täydellinen ja galeerit pannaan kuntoon viemään teidät kotimaahanne."

Eivät he osanneet vastata mitään niin moniin puheisiin. Sotaan tottuneet miehet ikävystyivät kaupungissa oleskeluun. Ei heitä ollut vaikea taivuttaa, ja kansa nousi muureille katsomaan heidän lähtöään.

He kulkivat Khamonin katua myöten ja Cirtan portin kautta, sikinsokin, jousimiehet raskasaseisten, päälliköt sotamiesten, lusitalialaiset kreikkalaisten kanssa. He astuivat reippaasti ja raskaat kothurnit kalskuivat katuliuskoilla. Asevarustukset olivat heittokoneet lyöneet myhkyille ja kasvot olivat tummentuneet taistelun helteessä. Karkeita huutoja kuului tiheään parran alta; särkyneet panssaripaidat kalskuivat kalvan kahvaa vasten, ja vaskilevyjen lomitse näkyi lihakset, jotka olivat yhtä peloittavia kuin sotakoneet. Pitkät peitset, tapparat, keihäät, huopapähineet, pronssikypärit, kaikki lainehti tasaisesti eteenpäin. Kadut täyttyivät niin että olisi luullut seinien murtuvan, ja pitkä sotilasrivi kulki korkeiden,

kuusikerroksisten, vuoriöljyllä siveltyjen rakennusten ohi. Rauta- tai ruokoristikkojen takaa katselivat naiset hunnutettuina vaiti barbaarien kulkua.

Terrassit, vallit, muurit olivat täpötäynnä mustiin pukuihin puettuja karthagolaisia. Merimiesten mekot loivat aivan kuin veritäpliä tähän tummaan tungokseen, ja melkein alastomat lapset, joiden iho loisti kuparisten rannerenkaiden alta, huitoivat joko pylväiden lehtikoristeista tai palmupuun oksien lomasta. Muutamia Neuvoston jäseniä oli asettunut tornien tasakatolle, eikä kukaan tiennyt, miksi siellä täällä seisojaksi tuollainen pitkäpartainen mies miettiväisen näköisenä. Ne näkyivät kauvaksi taivasta vastaan epäselvinä kuin haamut ja liikkumattomina kuin kivikuvat.

Kaikissa oli kuitenkin sama levottomuus valloillaan; pelättiin, että barbarit huomattessaan olevansa niin taajalukuisia, halusivatkin jäädä. Mutta he poistuivatkin niin luottavaisina, että karthagolaiset tulivat rohkeammiksi ja liittyivät sotilasten seuraan. Heille vannottiin valoja ja heitä syleiltiin. Pyysivät muutamat suunnattomasti vehkeillen ja rohkeasti teeskennellen heitä jäämään kaupunkiin. Heille heitettiin hajuaineita, kukkia, hopearahoja. Heille annettiin taikaesineitä tauteja vastaan; mutta niihin oli syljetty kolme kertaa, jotta ne tuottaisivat kuoleman, tai pantu sisään shakaalin nahkaa, joka tekee sydämen pelkuriksi. Heille toivotettiin ääneen Melkarthin siunausta ja hiljaa hänen kiroustaan.

Sitten seurasi kuormastovaunujen tungos, vetojuhdat ja jällelle jääneet sotilaat. Sairaat valittelivat dromedaarien selässä; toiset nojasivat ontuen keihään varteen. Juopot kantaa retustivat leilejä, syömärit lihakimpaleita, leivoksia, hedelmiä, voita viikunanlehdillä ja jäätä kangassäkeissä. Toisella oli päivänvarjo kädessään tai papukaija olallaan. He taluttivat koiria, gaselleja tai panttereja. Libyalaiset naiset haukkuivat ratsastaessaan aasin selässä neekerinaisia, jotka sotilaiden tähden olivat jättäneet Malquan porttolat; useat imettivät lastaan, joka riippui heidän rinnallaan hihnan varassa. Miekkan kärjillä joudutettiin muuleja, joiden selkä taipui teltojen taakan alla; ja paljon oli palvelijoita ja vedenkantajia, kalpeita, kuumeen kellastamia ja aivan likaisia syöpäläisistä, Karthagon kansan sakkajoukkoa, joka oli liittynyt barbareihin.

Heidän mentyään suljettiin portit ja kansa laskeutui alas muureilta; armeija hajaantui pian koko kannakselle.

Se jakaantui erisuuruisiin osiin. Sitten näkyivät peitset kuin sankka kaislisto, vihdoinkin kaikki katosi tomupilveen; ne sotilaat, jotka kääntyivät Karthagoon päin katsomaan näkivät pitkien muurien reunojen autoina kohoavan taivaan rantaan vastaan.

Sitten kuulivat barbarit kamalan huudon. He luulivat ryhmän kaupunkiin jääneitä tovereitaan, (sillä he eivät tarkkaan tietäneet omaa lukumääräänsä) ryöstävän huvikseen jotain temppeliä. He nauroivat sydämensä pohjasta tälle ajatukselleen ja jatkoivat matkaansa.

Ilokseen marssivat he taas yhdessä, kuten ennen, keskellä tasankoa; ja kreikkalaiset lauloivat mamertilaisten vanhaa laulua:

— "Peitsellä ja miekalla minä kynnän ja niitan; minä se olen talon isäntä. Aseeton mies vaipuu jalkaini juureen ja kutsuu minua herraksi ja valtakuninkaaksi."

He huusivat, hyppelivät, iloisimmat alkoivat kertoa tarinoita; kurjuuden aika oli loppunut. Tunukseen tultuaan huomasivat muutamat, että joukko balearilaisia linkomiehiä puuttui heidän seurastaan. Epäilemättä eivät he olleet kaukana; ja sitten heitä ei enää muisteltukaan.

Muutamit majoittuivat taloihin, toiset sijoittuivat muurien juurelle, ja kaupungin asukkaat tulivat haastelemaan sotilaiden kanssa.

Koko yön näkyi Karthagon puolella taivaan rannalla palavia tulia, roihut nousivat kuin jättiläisoihtujen liekit ja kuvastuivat tyyneen lahteen. Ei kukaan armeijassa tietänyt, mitä juhlaa siellä vietettiin.

Seuraavana päivänä he kulkivat asumuksista rikkaan seudun läpi. Patriisien vuokratiloja oli pitkin tien vartta; vesiojat kiertelivät palmumetsissä; oliivipuut muodostivat pitkiä viheriäisiä rivejä; rusousvat leijailivat kukkuloiden rotkoissa; etäällä näkyi sinisiä vuoristoja. Kuuma tuuli puhalsi. Kameleontit ryömivät kaktuksen suurilla lehdillä.

Barbarit alkoivat kulkea hitaammin.

He astuivat eri ryhmissä tai kulkivat perättäin pitkän matkan päässä toisistaan. He söivät viinitarhoista rypäleitä. He lojuivat ruohikossa, ja katselivat kummissaan härkien keinotekoisesti mutkistettuja sarvia, lampaita, jotka olivat vuodalla verhotut, jotta villa pysyisi puhtaana, vinokaiteita muodostavia ojia, laivanankkurin näköisiä auroja, ja silphiumilla kastettuja granaattipuita. Tämä maan hedelmällisyys ja viisaat keksinnöt häikäisivät heitä.

Illalla he laskeutuivat levolle avaamattomien teltojensa päälle; ja nukkuessaan tähtitaivaan alla he muistelivat Hamilkarin juhlaa.

Seuraavana keskipäivänä pysähdyttiin erään joen varrelle, oleanderi-pensaiden suojaan. Silloin he sukkelasti heittivät pois keihäänsä, kilpensä ja vyönsä. He peseytyivät ilosta huutaen, ammensivat kypärillään vettä, toiset, joivat suullaan maaten keskellä vetojuhtia, joiden kantamukset putoilivat.

Spendius, istuessaan Hamilkarin puistosta varastetun dromedarin selässä, näki etäällä Mathon, joka kantaen rinnallaan kättään siteessä, avopäin ja pää alaspainuneena juotti muuliaan katsellen virran juoksua. Heti hän juoksi joukon läpi huutaen: — "Valtias! valtias!"

Matho ei häntä edes kiittänyt hänen siunauksistaan. Välittämättä siitä alkoi Spendius kulkea hänen jälessään ja tuon tuostakin loi hän levottomana katseensa Karthagoon päin.

Hän oli kreikkalaisen puhujan ja campanialaisen ilotytön poika. Hän oli ensin rikastunut naiskaupalla; sitten menetettyään kaikki varansa eräässä haaksirikossa kävi hän Sammumin paimenten kanssa sotaa Roomaa vastaan. Hän joutui vangiksi, mutta pakeni, joutui uudelleen vangiksi ja sai tehdä työtä kivilouhimoissa, hikoilla kylpyhuoneissa, parkua rangaistuksen saadessaan, kulkea isännältä isännälle ja tuntea kaikki orjuuden kauhut. Kerran hän syöksi epätoivoissaan mereen korkeasta kolmisoutupurresta, jossa hän oli soutajana. Hamilkarin merimiehet pelastivat hänet puolikuolleena ja toivat Karthagoon Megaran tyrmään. Mutta koska pakolaiset piti luovutettaman Roomalle takaisin, niin hän käytti sekasortoa hyväkseen ja pakeni sotilaiden seurassa.

Koko matkan ajan pysytteli hän Mathon lähettyvillä, toi hänelle ruokaa, tuki häntä ratsun selästä astuessa, levitti maton illalla hänen päänsä alle. Matho heltyi lopulta näiden hellydenosoitusten vaikutuksesta ja alkoi vähitellen kertoa itsestään.

Hän oli syntynyt Syrtin rannalla. Hänen isänsä oli hänet vienyt pyhiinvaellusmatkalle Ammonin temppeliin. Sittenhän oli pyydystänyt norsuja garamantilaisten metsissä. Myöhemmin hän oli astunut Karthagon palvelukseen. Hänet oli Drepanumin valloituksessa nimitetty tetrarkaksi. Tasavalta oli hänelle velkaa neljä hevosta, kaksikymmentä kolme medimniä vehnää ja koko talven palkan. Hän pelkäsi jumalia ja toivoi kuolevansa kotimaassaan.

Spendius kertoili hänelle matkoistaan, näkemistään kansoista ja temppeleistä; hän oli hyvin kätevä: hän osasi valmistaa sandaaleja, peitsiä, verkkoja, kesyttää villipetoja ja keittää myrkkijä.

Joskus kesken puhetta hän päästi karkean huudon; Mathon muuli joudutti kulkuaan; toiset riensivät jälestä, sitten Spendius jälleen kiljaisi pelon vallassa. Se alkoi haihtua neljännen päivän iltana.

He kulkivat vieretysten armeijan oikealla puolella erään kukkulan rinteellä; alhaalla tasanko leveni kadoten yöilman usvaan. Sotilasrivit liikkuiivat heidän alapuolellaan, aaltoillen hämärässä. Toisinaan astuivat he kuun valaisemille kummuille; silloin tähti tuikki peitsien kärjessä, kypärit hetkisen kimaltelivat, kaikki katosi ja uusia joukkoja taukoamatta saapui. Etäällä lammaslaumat havahtaessaan määkyivät, ja sanomattoman suloinen rauha tuntui laskeutuvan maan päälle.

Heittäen päänsä taapäin ja silmät puoliksi ummessa Spendius hengitti syvään raitista tuulta; hän levitti käsivartensa ja liikutti sormiaan paremmin tunteakseen sen hyväilyn, joka ruumistaan hiveli. Jälleen heränneet koston unelmat innostuttivat häntä. Hän painoi kätensä suulleen salatakseen nyyhkytyksiään, ja puoliksi huumauksen hurmiossa hän laski suitset vapaaksi, ja dromedaari astui eteenpäin pitkin, säännöllisin askelin. Matho oli vaipunut entiseen alakuloisuuteensa; hänen jalkansa riippuivat maahan asti, ja ruoho lyöden hänen korthurneihinsa siuhkui taukoamatta.

Mutta tietä jatkui loppumattomiin. Tasangon toisella puolella jouduttiin uudelleen pyöreälle ylängölle; sitten laskeuduttiin laaksoon, ja vuoret, jotka näyttivät sulkevan taivaanrannan, väistyivät jota lähemmäksi tultiin aivan kuin liukuen tieltä pois. Toisinaan jouduttiin joelle, joka tamariskipensaiden välitse luikerteli kunnaiden taakse. Joskus osui matkan varrelle korkea kallio, joka oli kuin laivan keula tai kadonneen jättiläiskuvapatsaan jalusta.

Säännöllisen matkan päässä toisistaan tavattiin pieniä neliskulmaisia temppeleitä, joita Siccaan kulkevat vaeltajat käyttivät lepopaikkoinaan. Ne olivat suljettuina kuin haudat. Saadakseen ne auki jyskyttivät libyalaiset niiden ovia. Kukaan ei sisäpuolelta vastannut.

Sitten viljelyspaikat alkoivat harveta. Äkkiä tultiin hiekkatasangoille, jossa ohdakkeet kasvoivat tiheässä. Lampaita kulki kivien lomissa laitumella; nainen, sininen kangas uumenillaan, paimensi niitä. Hän pakeni kirkuen heti, kun kallioiden välistä näki sotilaiden peitset.

Juuri kun he kulkivat kuin pitkää käytävää myöten, jonka kummallakin puolen oli punertavia kallioita, kamala haju tuntui heidän sieramiinsa, ja he olivat johanneksenleipäpuun latvassa näkevinään jotain

tavatonta: leijonan pää pistäytyi lehvien lomitse esiin.

He juoksivat lähemmäksi. Se oli leijona, joka aivan kuin rikollinen oli naulittu kypälistään ristiin. Suunnaton kuono painui rintaa vastaan, ja etukäpälät, jotka melkein katosivat tuuhean harjan alle, olivat aivan levällään kuin linnun siivet. Kylkiluut näkyivät selvästi pingoittuneen nahan alta; takajalat, jotka olivat päälletysten naulatut yhteen, olivat hiukan koukussa; ja musta veri, joka virtasi karvojen alta, oli muodostanut suikulaisia veripuikkoja häntään, joka riippui suoranaan pitkin ristiä. Sotilaat pitivät sen ympärillä iloa; kutsuivat sitä konsuliksi ja Rooman kansalaiseksi ja heittivät sen silmiin kiviä ajaakseen paarmat pois.

Sata askelta etempänä tapasivat he kaksi samallaista, ja äkkiä näkyi pitkä rivi ristiinnaulittuja leijonia. Muutamat olivat kuolleet jo niin kauvan sitten, ettei niistä ollut jälellä ristillä muuta kuin luurangon jätteitä; muutamilla, puoleksi matojen syömillä, kita oli vääntyneenä kamalaan irvistelyyn; niiden joukossa oli tavattoman kookkaita; risti notkui niiden alla ja ne häilyivät tuulessa ja niiden päiden päällä liiteli taukoamatta korppiparvi. Siten kostivat karthagolaiset kiinni saamilleen villipedoille; he toivoivat täten peloittavansa toisia. Barbarien nauru taukosi ja he kummastelivat tätä näkyä. "Mikä kansa tämä kansa on", ajattelivat he, "joka huvikseen ristiinnaulitsee leijonia!"

Suurin osa heistä oli pohjoisten maiden kansaa, jotka olivat jo levottomia, kärsimättömiä, sairaita. He repivät kätensä aloen piikkeihin; suuret paarmat surisivat heidän korvissaan ja punatauti alkoi levitä armeijaan. He kävivät kärsimättömiksi, kun ei Siccaa jo näkynyt. He pelkäsivät eksyvänsä ja joutuvansa erämaahan, tuohon hiekan ja kauhujen valtakuntaan. Useat eivät enää tahtoneet kulkeakaan eteenpäin. Monet palasivat Karthagoa kohden.

Vihdoin seitsemäntenä päivänä, kauvan kuljettuaan erään vuoren rinnettä, kääntyivät he oikealle; äkkiä näkyi muuririvi, joka kohosi valkoisilla kallioilla melkein kadoten niiden väriin. Samassa näkyi koko kaupunki; sinisiä, keltaisia ja valkoisia huntuja liehui valleilla iltaruskossa. Ne olivat Tanitin papittaria, jotka olivat rientäneet sotilaita vastaan ottamaan. He seisoivat rivissä pitkin vallituksen reunaa lyöden tamburiineja, näppäilyllän lyyroja, helistäen kalkkaroita, ja aurinko, joka heidän takanaan laskeutui Numidian vuoriston taa, loi säteensä läpi harppujen kielien, joiden yli heidän paljaat käsivartensa ojentuivat. Toisinaan soittokoneet vaikenivat, ja kimakka huuto, äkkinäinen, raivoisa, jatkuva, haukunnan kaltainen kuului heidän lyödessään kielellään suupielinsä. Muutamat olivat pitkällään leuka käden nojassa, ja liikkumattomampina kuin sfinxit iskivät he suuret mustat silmänsä lähestyvään armeijaan.

Vaikka Sicca olikin pyhä kaupunki, niin ei se voinut majoittaa niin suurta joukkoa; temppelellisrakennuksineen täytti jo puolet kaupungista. Sen vuoksi asettuivatkin barbarit leiriin kaupungin ulkopuolelle, säännölliset joukot osastoihinsa, toiset kansakunnittain tai oman mielensä mukaan.

Kreikkalaiset nostivat suoriin yhdensuuntaisiin riveihin nahkatelttansa, iberialaiset järjestivät kehään kangasmajansa; gallialaiset tekivät laudoista vajoja; libyalaiset laativat pelkistä kivistä suojia, ja neekerit kaivoivat käsin hiekkaan makuukuoppia. Monet, tietämättä minne sijoittuisivat, harhailivat kuormaston keskellä, ja nukkuivat yönsä paljaalla maalla risaiseen viittaansa kääriytyneinä.

Tasanko leveni heidän ympärilleen joka taholta vuorien saartamana. Siellä täällä jokunen palmupuu kumartui hiekkakummun yli, hongat ja tammot muodostivat viheriäitä läisköjä jyrkän teihin. Joskus ukkossade aivan kuin pitkä harso riippui taivaalta, mutta tasangolla pysyi kirkas sää ja päivänpaiste, sitten lauhkea tuuli lennätteli hiekkapilviä; — ja joki virtasi ryöppyinä Siccan kukkulalta, jossa kohosi kultakattoisena, kuparipylväisenä Venus Karthagolaisen, seudun suojelusjumalattaren temppele. Hän näytti täyttävän koko seudun. Seudun vaihtelevaisuus, sen muuntelevaiset ilmat ja valovälkkeet olivat aivan kuin hänen oikukkaan voimansa ja ikuisen hymynsä kauneuden tunnusmerkinä. Vuorien kukkulat olivat puolikuun-muotoisia, toiset muistuttivat naisia, jotka ojensivat täyteläisiä rintojaan, ja barbarit tunsivat miten heidän väsyneen ruumiinsa yli laskeutui suloinen uupumus.

Spendius oli myymällä dromedaarinsa ostanut itselleen orjan. Pitkin päivää hän makasi maassa Mathon teltan edustalla. Joskus hän havahti luullen unessa kuulleensa piiskuuhihnojen siuhkuvan; mutta hän laski hymyillen kätensä jaloilleen niiden arprien päälle, jotka kahleet olivat tehneet; sitten hän jälleen vaipui uneen.

Matho suostui hänen seuraansa, ja liikkueksaan kulki Spendius hänen takanaan kuten liktori, suuri kalpa lanteellaan; tai Matho veltosti nojasi käsivarttaan hänen olkapäähänsä, sillä Spendius oli lyhyt.

Eräänä iltana kulkiessaan yhdessä pitkin leirin kujia, he huomasivat valkoviittaisia miehiä; heidän joukossaan oli Narr' Havas, numidialainen prinssi. Matho vavahti.

— "Miekkasi!" huusi hän; "minä tahdon hänet tappa!"

— "Elä vielä!" sanoi Spendius pidättäen häntä. Jo Narr' Havas lähestyi heitä.

Hän taivutti peukalonsa alaspäin sovinnon merkiksi, ja pani silloisen suuttumuksensa juhlan juopumuksen syyksi; sitten hän puhui kauvan Karthagoa vastaan, mutta ei lausunut, mikä hänet toi barbarien luo.

Tekikö hän sen pettääkseen heidät vai tasavallan? kysyi Spendius itseltään; ja kun hän aikoi käyttää hyväkseen kaikkia selkkauksia, niin oli hän tyytyväinen jo edeltäpäin petoksiin, joita hän epäili Narr' Havaksen aikovan tehdä.

Numidialaisten päällikkö jäi palkkasoturien seuraan. Hän näytti haluavan Mathon ystävyyttä. Hän lähetti hänelle juottovuohia, kultahietaa ja kameelikurjen sulkia. Libyalainen ällistyi näitä ystävyydenosoituksia, mutta ei tahtonut niihin vastata eikä niitä hyljätä. Spendius sai hänet rauhoittumaan, ja Matho antoi orjansa johtaa itseänsä, — häilyen aina päätöksissään ja ollen voittamattoman huumauksen vallassa, kuten se, joka kerran on juonut juoman, joka hänelle tuottaa lopulta kuoleman.

Eräänä aamuna, lähtiessään kaikin kolmisin leijonia pyytämään, kätki Narr' Havas tikarin viittansa alle. Spendius kulki koko ajan hänen takanaan; ja he palasivat ilman että hän oli paljastanut tikariaan.

Erään toisen kerran kuljetti Narr' Havas heidät hyvin kauvas, aivan kuningaskuntansa rajoille asti. He saapuivat ahtaaseen kalliosolaan; Narr' Havas hymyili selittäessään heille, ettei hän löytänyt enää tietä; Spendius löysi sen.

Mutta useammin läksi Matho alakuloisena heti aamun noustua kuljeksimaan tasangolle. Hän heittäytyi hietaan pitkälleen ja jäi liikkumattomana siihen lepäämään iltaan asti.

Hän kysyi vuorotellen neuvoa kaikilta armeijan ennustajilta, niiltä, jotka tarkastavat käärmeiden kulkua, niiltä, jotka lukevat tähdistä, niiltä, jotka puhaltelevat kuolleiden tuhkaan. Hän nieli galbanum-pihkaa, seseliä ja kyyn myrkyä, joka jäädyttää sydämen; neekerinaiset laulellen kuutamossa barbarisia sanoja pistelivät häntä otsaan kultapuuokkosilla; hän hankki itselleen kaulakäätyjä ja taikaesineitä; hän vuoronperään rukoili Baal-Khamonia, Molokia, seitsemää Kabiria, Tanitia ja kreikkalaisten Aphroditea. Hän piirsi erään nimen nahkapalaan ja kaivoi sen hietaan telttansa oven eteen. Spendius kuuli hänen huokaavan ja puhelevan itsekseen.

Eräänä yönä hän astui teltaan.

Matho makasi alastomana kuin kuollut suullaan leijonantaljalla, käsillään peittäen kasvonsa; ylhäältä riippuva lamppu valaisi pään yläpuolelle teltan keskitankoon ripustettuja aseita.

— "Sinä kärsit?" sanoi orja hänelle. "Mikä vaivaa sinua? Vastaa minulle!" Ja hän ravisti häntä olkapäistä huutaen useaan kertaan: "Valtias! valtias!..."

Vihdoin Matho loi häneen suuret harhailevat silmänsä.

— "Kuule", sanoi hän matalalla äänellä sormi huulillaan. "Se on jumalten viha! Hamilkarin tytär vainoo minua! Minä pelkään, Spendius!" Hän painautui hänen poveaan vastaan aivan kuin kummitusta pelästynyt lapsi. — "Puhu minulle! minä olen sairas! minä tahdon parantua! minä olen kaikkea koettanut! Mutta sinä kai tunnet vielä voimakkaampia jumalia tai vastustamattomia rukouksia?"

— "Mitä varten?" kysyi Spendius. Matho vastasi lyöden molemmilla nyrkillään otsaansa:

— "Päästäkseni siitä vapaaksi!"

Sitten puhui hän itsekseen, vaieten välillä pitkiksi ajoiksi:

— "Minä olen kai jonkun sovitusuhrin teuras, jonka hän on jumalille luvannut?... Hän pitää minua kahleissa näkymättömillä ketjuilla. Jos kuljen, niin silloin hän astuu eteenpäin; jos pysähdyn, niin hän lepää! Hänen silmänsä polttavat minua, minä kuulen hänen äänensä! Hän ympäröi minua, tunkeutuu sisääni. Minusta tuntuu kuin olisi hän tullut sielukseni!

"Ja kuitenkin on meidän välillämme kuin äärettömän valtameren näkymättömät laineet! Hän on etäällä ja saavuttamattomissa. Hänen kauneutensa loisto luo valopilven hänen ympärilleen; välistä luulen, etten olekaan häntä koskaan nähnyt...että häntä ei ole olemassakaan... ja että tämä kaikki onkin vain unta!"

Siten Matho vaikeroy yönpimeässä; barbarit nukkuivat. Spendius katseli häntä ja mieleensä johtui nuoret miehet, jotka kultamaljat kädessään muinoin rukoilivat häntä, ja kun hän kaupungin läpi kuljetti ilotyttölaumaansa; hänen tuli sääli ja hän sanoi:

— "Ole luja, valtiaani! Turvaudu omaan tahtosi, eläkä enää rukoile jumalia, sillä eivät ne välitä

ihmisten huudoista! Nyt sinä itket pelkurin lailla. Etkö sinä tunne alentuvasi, kun nainen voi sinulle tuottaa niin suurta tuskaa!"

— "Olenko minä mikään lapsi?" sanoi Matho. "Luuletko sinä, että minä vielä hellyn naisten katseista ja lauluista? Meillä oli niitä Drepanumissa vaikka oljiksi talleihimme. Minä olen omistanut niitä keskellä hyökkäyksen, sortuvien kattojen alla ja kun heittokone vielä vavahteli!... Mutta, tämä, Spendius, tämä..."

Orja keskeytti hänet:

— "Jollei hän olisi Hamilkarin tytär..."

— "Ei!" huudahti Matho. "Hän ei ole laisinkaan toisten ihmisten tyttärien kaltainen! Näitkö hänen suurien silmiensä loistavan pitkien silmäripsien alta, kuten aurinkojen voittokaarien alta? Muistatko: hänen tullessaan kaikki soihdut kalpenivat. Kaulanauhan jalokivien lomitse välkkyi paikoittain hänen hohtava paljas povensa; hänen jälessään tuntui kuin temppelin tuoksu, ja koko hänen olemuksestaan lainehti jotain, joka oli makeampaa kuin viini ja pelottavampaa kuin kuolema. Hän astui eteenpäin ja sitten hän pysähtyi."

Hän jäi seisomaan suu auki, pää painuneena alas, silmät tuijottaen.

— "Mutta minä tahdon hänet! minun täytyy saada hänet! minä kuolen muuten! Ajatellessani syleileväni häntä saa ilon raivo minussa vallan, ja kuitenkin minä häntä vihaan, Spendius, minä tahtoisin lyödä häntä! Mitä minä teen? Minä tahtoisin myydä itseni hänen orjakseen. Sinä olet sitä ollut! Sinä saatoit häntä lähestyä: puhu minulle hänestä! Joka yö, eikö niin, nousee hän palatsinsa terassille? Ah! kivet mahtavat vavahtaa hänen sandaaliensa alla ja tähdet kumartua häntä katsomaan!"

Hän vaipui raivon vallassa maahan karjuen kuin haavoitettu härkä.

Sitten Matho lauloi: "Hän seurasi syvälle metsääni tuota naishirviötä, jonka käärmehäntä lainehteli kuihtuneilla lehdillä kuin hopeinen puro." Ja venyttäen ääntään hän matki Salammbon ääntä samalla kun hänen ojennetut kätensä aivan kuin näppäilivät lyyran kieliä.

Kaikkiin Spendiuksen lohduttaviin puheisiin hän vastasi samoilla lauseilla; yöt kuluivat näihin huokauksiin ja haaveiluihin.

Matho tahtoi huumata itseään viinillä. Huumauksen kadottua hän oli entistään surullisempi. Hän koetti arpapelillä huvitella, ja kadotti yksitellen kaulakäätyjensä kultalevyt. Hän antoi viedä itsensä jumalattaren palvelijattarien luo; mutta hän palasi kukkulalta nyhkyttäen kuin se, joka hautajaisista palaa. Spendius sitä vastoin tuli rohkeammaksi ja iloisemmaksi. Hänen nähtiin puhelevan sotilaiden kanssa lehvasuojuisissa juomaloissa. Hän korjaili vanhoja haarniskoita. Hän teki temppuja tikarien kanssa, hän kulki sairaille poimimassa nurmelta yrttejä. Hän oli leikkisä, sukkela, kekseliäs ja puhelias; barbarit tottuivat hänen palveluksiinsa; he alkoivat mieltä häneen.

He odottelivat Karthagon lähettä, joka muulien selässä toisi heille kullalla täytettyjä koria; ja aina he alottivat samat laskelmat ja piirsivät sormellaan numeroita hietaan. Jokainen jo edeltäpäin järjesteli elämänsä: kellä olisi jalkavaimoja, orjia, maata; toiset tahtoivat kaivaa aarteensa maahan tai ryhtyä merenkulkuun. Mutta tässä toimittomuudessa eri luonteet joutuivat riitaan; yhtäpäätä oli kinasteluja jalka- ja ratsumiesten, barbarien ja kreikkalaisten välillä, ja taukoamatta huumasi korvia naisten kimakat huudot.

Joka päivä saapui melkein alastomia miesjoukkoja, joilla oli heiniä pään päällä suojatakseen itseään auringon paahteelta; ne olivat rikkaiden karthagolaisten velkamiehiä, jotka olivat joutuneet raatamaan velkojiansa maata ja siksi olivat paenneet. Laumoittain saapui libyalaisia, verojen köyhdyttämiä talonpoikia, karkoitettuja, pahantekijöitä. Sitten kauppiasten parvi, kaikki viinin ja öljyn myyjät, jotka raivoissaan, kun eivät olleet saaneet maksua, suuttuivat tasavallalle; Spendius piti palopuheita Karthagoa vastaan. Pian ruokavarat vähenivät. Puhuttiin jo siitä, että tehtäisiin hyökkäys Karthagoa vastaan ja kutsuttaisiin roomalaisia avuksi.

Eräänä iltana, ehtoollisen aikaan, kuului kumeeaa kopinaa ja helisevää melua, joka lähestyi, ja etäällä näkyi jotain punaista, joka epätasaisella maalla lainehti eteenpäin.

Se oli suuri purppurainen kantotuoli, jonka kulmia koristi kameelikurjensulkatöyhdyt. Kristalliketjut helmisilmuineen heilahtelivat suljettuja verhoja vastaan. Sen jälkeen tuli kameeleja, joiden kaulasta riippuvat suuret kellot kalskahtelivat, ja niiden molemmin puolin näkyi ratsastajia, joiden asepuke oli kantapästä olkapäihin asti tehty kultasuomuksista.

He pysähtyivät kolmen sadan askeleen päähän leiristä ottaakseen satulasta takaansa pyöreän kilven,

leveän miekan ja boiotialaisen kypärin. Muutamat jäivät kameelien luo; muut jatkoivat matkaansa. Vihdoin tulivat näkyviin tasavallan sotamerkit, sinisestä puusta tehdyt kepit, jotka päättyivät hevosenpäähän tai käpyyn. Kaikki barbarit syöksyivät seisailleen ja tervehtivät riemuhuudolla heitä; naiset juoksivat legionan sotureja vastaan ja suutelivat heidän jalkojaan.

Kantotuli lähestyi kahdentoista neekerin olkapäillä, jotka astuivat tasaisesti lyhyin, nopein askelin. He väistivät oikealle ja vasemmalle teltojen köysiä, kuljeksivia eläimiä ja kolmijalkoja, joilla lihaa keitettiin. Toisinaan lihava sormuksilla koristettu käsi syrjäytti kantotuolin verhoja; käheä ääni huusi solvaisevia sanoja; silloin kantajat seisahtuivat ja jatkoivat toista tietä läpi leirin.

Mutta purppuraverhot nousivat ylös; ja suurella tyynyllä lepäsi aivan eloton ja pöhötynyt ihmisen pää; silmäkulmat olivat kuin kaksi mustaa kaartaa ja niiden kärjet yhtyivät; kultakimallelta hohteli käherretyissä tukassa, ja kasvot olivat niin kalpeat kuin olisi niille pantu marmorin jauhoa. Muu osa ruumiista katosi kantotuolin vällyjen alle.

Sotilaat tunsivat tuon siten makaavan miehen suffeetti Hannoksi, joka hidastelemisensa kautta oli vaikuttanut Aegates-saarien menetykseen; ja mitä hänen voittoonsa libyalaisista tulee Hecatompeloksen luona, niin ei hän suinkaan ollut ollut lempeä muuta kuin ahneudesta, kuten barbarit arvelivat, sillä hän oli myynyt omaksi hyväkseen kaikki vangit, vaikka hän oli tasavallalle selittänyt niiden kuolleen.

Kun hän aikansa oli katsellut sopivaa paikkaa, josta hän voisi puhua sotilaille, niin hän viittasi; kantotuoli pysähtyi, ja Hanno, kahden orjan tukemana, astui horjuen maahan.

Hänellä oli mustasta huovasta tehdyt ja hopeakuilla koristetut kengät jalassaan. Nauhat, kuten muumion ympärillä, kiersivät hänen pohkeitaan, ja iho näkyi nauhojen ristikkojen lomitse. Vatsa törötti punaisen silkkipuvun alla, joka ulottui polviin asti; leuan laskokset painuivat alas rinnalle kuin härän kaulalihakset, ja tunika, johon kukkia oli maalattu, ratisi kainaloista; hänellä oli olkaliina, vyö ja leveä musta viitta, jossa oli kaksinkertaiset pauloitettut hiat. Puvun tavaton loistavuus, suuret sinisistä kivistä tehdyt kaulakäädyt, kultasoljet ja raskaat korvarenkaat tekivät hänen muodottoman ruumiinsa vieläkin inhottavammaksi. Häntä olisi voinut luulla karkeaksi kivistä hakatuksi jumalankuvaksi, sillä spitaali, joka oli levinnyt yli koko hänen ruumiinsa, teki hänet elottoman näköiseksi. Mutta hänen nenänsä, koukkuinen kuin kotkan nokka, laajeni lähättäen hengittäessään ilmaa, ja tahmaisien silmäripsien alta hänen pienet silmänsä loistivat kovina ja metallisina. Hänellä oli kädessään aloelasta raapiakseen sillä ruumistaan.

Vihdoin kaksi airutta puhalsi hopeatorviinsa; melu taukosi ja Hanno rupesi puhumaan.

Hän alkoi ylistämällä Jumalia ja tasavaltaa; barbarien tuli onnitella itseään saatuaan sitä palvella. Mutta heidän tulisi olla järkevempiä, ajat olivat huonot, "ja jos isännällä ei ole muuta kuin kolme oliivia, niin eikö hän tee oikein pidättäessään itselleen kaksi?"

Siten vanha suffeetti liitti puheeseensa sananparsia ja vertauksia, koko ajan nyökäten päätään herättääkseen hyväksymistä.

Hän puhui punilaisten kieltä, ja häntä ympäröivät miehet (sukkelimmat, jotka aseettomina olivat juosseet saapuville) olivatkin campanialaisia, gallialaisia ja kreikkalaisia, jotenka kukaan ei tässä joukossa ymmärtänyt sanaakaan. Hanno huomasi sen, vaikenä ja keikkui miettiessään raskaasti jalalta toiselle.

Hänessä heräsi ajatus kutsua päälliköt koolle; silloin hänen airuensa huusivat tämän käskyn kreikan kielellä, — kielellä, jota Xantippuksen ajoista asti käytettiin komentokielenä Karthagon armeijassa.

Legionalaiset raivasivat piiskan iskuilla tietä; ja pian saapuivat spartalaistapaan järjestettyjen falangien ja barbaria kohorttien päälliköt arvonsa merkit ja kansakuntansa asepuke yllään. Yö oli tullut, suuri melu täytti tasangon; siellä täällä paloi tulia; miehet kulkivat rovion luota toisen luo kysellen: "Mitä tämä tietää?" ja miksi ei suffeetti ala jakaa rahoja?

Hän selitteli päällikölle tasavallan loppumattomia menoja. Sen rahasto oli tyhjä. Roomalaisille maksettava sotavero musersi heidät maahan. "Me emme enää tiedä, mitä tehdä!... Tasavalta on säälittävässä asemassa!"

Tuon tuostakin hän raapi jäseniään aloelastalla, tai keskeytti puheensa juodakseen orjan ojentamasta hopeamaljasta poltetun karpän tuhasta ja etikassa keitetystä parsasta tehtyä sekoitusta; sitten hän kuivasi huulensa punaiseen huiviin ja jatkoi:

— "Se mikä ennen maksoi yhden hopeasiklin maksaa nykyään kolme kultashekeliä, ja sodan aikana viljelemättä jätetyt kartanot eivät tuota mitään! Meidän purppurasimpukan-pyyntimme on melkein

loppunut, ja helmetkin käyvät harvinaisiksi; tuskin meillä on enää kylliksi pyhää voidettakaan jumalten palvelusta varten! Mitä ruokatavaroihin tulee, niin niistä en puhukaan, asia on aivan surkealla tolalla! Meillä ei ole galeereja eikä siis myöskään höysteitä, ja vaikeata on tuottaa silphiumia, sillä Kyrenaikan rajalla on kapina. Sicilia, josta me ennen saimme niin paljon orjia, on nyt meiltä suljettu! Vielä eilen sain yhdestä kylvettäjistä ja neljästä kyökkipalvelijasta maksaa enemmän kuin ennen kahdesta norsusta!"

Hän avasi pitkän papyruskäärin ja luki jättämättä ainoatakaan numeroa mainitsematta kaikki tasavallan menot: niin ja niin paljon temppelien korjaukseen, katujen kivitykseen, laivojen rakentamiseen, korallien kalastukseen, Syssitien laajentamiseen, ja kaivoskoneihin Kantabrian vuoristoon.

Mutta päälliköt ymmärsivät yhtä vähän kuin sotilaatkaan punilaisten kieltä, vaikka palkkasoturit tervehtivätkin tällä kielellä toisiaan. Barbarien armeijaan asetettiin tavallisesti muutamia karthagolaisia päälliköitä tulkeiksi; sodan loputtua nämä olivat soturien kosta peläten hävinneet, eikä Hanno ollut muistanut ottaa niitä matkaansa; sitäpaitsi katosi hänen liian kumea äänensä tuuleen.

Kreikkalaiset, vyötäisillään ahtaat rautavyöt, höristivät korviaan, koetellen arvailla sanoja, jota vastoin vuoristolaiset, verhottuina nahkapukimiin kuin karhut, katselivat epäluuloisina häneen ja haukkovivat nojatessaan vaskipiikkisiin sotanuijiinsa. Gallialaiset eivät kuunnelleetkaan, pudistelivat vain ivallisesti tukkatöytänsä, ja erämaan miehet seisoivat liikkumattomina verhottuina harmaasta liinasta tehtyihin pukuihinsa; toisia pakkautui takaapäin; legionalaiset kansan tyrkkiessä horjuivat hevostensa selässä, neekerit pitivät ojolla kädessään palavia honganoksia; ja lihava karthagolainen jatkoi puhettaan seisoen pienellä turvetöyryllä.

Mutta barbarit kävivät kärsimättömiksi, mutinaa kuului, jokainen huuteli hänelle. Hanno huitoi lastallaan; ne, jotka koettivat saada toisia vaikenemaan, huusivat vielä kovempaa ja lisäsivät vain melua.

Äkkiä hinterän näköinen mies ponnahti Hannon eteen, sieppasi torven eräältä airueelta, puhalsi siihen, ja Spendius (sillä hän se oli) ilmoitti sanovansa jotain tärkeää. Tähän ilmoitukseen, jonka hän nopeasti lausui viidellä eri kielellä, kreikan, latinan, gallian, libyan ja balearin kielellä, vastasivat päälliköt osaksi nauraen, osaksi hämmästyen: —"Puhu! puhu!"

Spendius arkaili: hän vapisi; sitten hän kääntyi libyalaisten puoleen, joita eniten oli läsnä, ja sanoi heille:

— "Kuulittehan kaikki mitä kamalia uhkauksia tuo mies lausui!"

Hanno ei hiiskahtanutkaan, sillä eihän hän ymmärtänyt libyan kieltä; ja jatkaakseen kokeiluaan kertasi Spendius saman lauseen barbarien muilla murteilla.

He katsoivat kummastuneina toisiinsa; sitten kaikki kuin yhteisestä sopimuksesta, luullen ehkä ymmärtäneensä, nyökkäsivät päätään.

Silloin alkoi Spendius kiihkeällä äänellä puhua:

— "Ensiksi hän sanoi, että kaikki muiden kansojen jumalat olivat vain unikuviakin Karthagon jumalien rinnalla! Hän kutsui teitä pelkureiksi, varkaiksi, valehtelijoiksi, koiriksi ja koiranpennuiksi! Ilman teitä (niin hän sanoi!) ei tasavallan täytyisi maksaa sotaveroa roomalaisille; ja hillittömyytenne kautta te olette ehdyttäneet hajuyrttien, tuoksuaineiden, orjien ja silphiumin varastot, sillä te olette liitossa Kyrenaikan rajalla olevien paimentolaisten kanssa! Mutta syylliset tulevat saamaan rangaistuksensa! Hän luetteli jo rangaistusten eri muodotkin; he joutuvat laskemaan katuja, laittamaan laivoja, koristamaan Syssitejä, ja loput lähetetään kuopimaan kaivoksiin Kantabrian vuoristoon."

Spendius huusi saman gallian, kreikan, campanian ja balearin kielellä. Tuntiessaan useita erikoissanoja, jotka olivat osuneet heidän korviinsa, uskoivat palkkasoturit hänen tarkalleen kääntävän suffeetin puheen. Muutamat huusivat hänelle: — "Sinä valehtelet!" Mutta heidän äänensä hukkuivat toisten meluun; Spendius jatkoi:

— "Ettekö näe, että hän on jättänyt leirin ulkopuolelle osan ratsuväestään? Merkin saatuaan ne syöksyvät esiin surmaamaan teidät kaikki."

Barbarit kääntyivät sinnepäin katsomaan, ja kun joukko väistyi samassa syrjään, niin he näkivät sen keskellä haamun tavoin hitaasti lähestyvän ihmisolennon; hän kulki kumarassa, oli laiha, aivan alasti, ja harteille asti ulottui pitkä kuivien lehtien, tomun ja ohdakkeiden sotkema tukka. Hänellä oli vyötäröllään ja polvien ympärillä olkisiteitä ja kankaanriepuja; laihuneilla jäsenillä riippui iho velttona ja tomuisena kuin kuiviin oksiin ripustetut rääsyt; kädet vapisivat taukoamatta, ja hän kulki nojautuen

oliivipuiseen sauvaan.

Hän saapui soihtuja kantavien neekerien luo. Järjetön irvistys paljasti hänen verettömät ikenensä; tuijottavat, pelästyneet silmät katselivat ympärillä olevia barbареja.

Mutta kauhusta kiljahtaen kiisi hän heidän taakseen ja piti heitä edessään suojana; hän änkytti: "Tuossa ne ovat! tuossa ne ovat!" osoittaen suffeetin seuralaisia, jotka liikkumattomina istuivat välkkyvässä varusteissaan hevosten selässä. Heidän ratsunsa tepastelivat pelästyen soihtujen valoa: ne virmastuivat pimeässä; ihmishaamu koetti paeta niitä ja ulisi:

— "He ovat ne surmanneet!"

Hän huusi nämät sanat balearin kielellä, ja balearit juoksivat lähemmäksi ja tunsivat hänet; vastaamatta heille jatkoi hän:

— "Niin, kaikki on surmattu, kaikki! murskattu kuin viinirypäleet! Kauniit komeat miehet! linkomiehet! teidän ja minun toverini!"

Hänelle juotettiin viiniä ja hän itki; sitten hän alkoi jälleen puhua.

Spendius saattoi tuskin hillitä iloaan, — selittäessään kreikan ja libyan kielellä Zarxaksen kertomia hirmutöitä, hän tuskin saattoi uskoa niitä, niin sopivalla hetkellä ne tulivat. Balearit kalpenivat kuullessaan toveriensa surmasta.

Heitä oli kolmesataa linkomiestä, jotka edellisenä päivänä olivat saapuneet ja siksi nukkuneet lähtöpäivänä liian kauan. Heidän saapuessaan Khamonin torille olivat barbarit jo lähteneet ja he olivat aivan turvattomia, sillä heidän savikuulansa oli pantu kameelien selkään muun kuormaston yhteyteen. He pääsivät Satheb katuja myöten kuparilevyillä päällystetyille tammipiortille asti; silloin kansa yhdellä hyökkäyksellä syöksyi heidän kimppuunsa.

Sotilaat muistivat todella kuulleensa suuren huudon; Spendius, joka pakeni joukkojen etunenässä, ei ollut sitä kuullut.

Sitten pantiin ruumiit jumalankuvien Pataikien syliin, jotka olivat Khamonin temppelin edustalla. Heitä syytettiin kaikista palkkasoturien rikoksista: mässämisestä, varkauksista, pyhän solvaamisesta, ilkitöistä, Salammbon puiston kalojen tappamisesta. Heidän ruumiitaan silvottiin häpeällisellä tavalla; papit polttivat heidän hiuksensa kiduttaakseen heidän sielujaan; heidän jäseniään pantiin lihakauppioiden myymäläin eteen riippumaan; muutamat purivatkin niitä, ja illalla kaiken lopuksi sytytettiin kadunkulmiin rovioita ruumiiden polttamiseksi.

Niiden liekit loistivat kauvaksi lahdelle. Mutta kun muutamat talot syttyivät tuleen, niin heitettiin sukkelaan muurien yli kuolleiden raadot ja järeillä olevat kuoleman kanssa kamppailevat; Zarxas oli seuraavaan päivään asti piilotellut lahden rannalla kaislikon suojassa; sitten hän oli harhaillut erämaassa etsien hiekassa olevien jälkien mukaan armeijaa. Aamulla hän kätkeytyi luoliin; illalla hän lähti kulkemaan haavojensa vuotaessa verta, nälissään, sairaana, elättäen itseään juurilla ja raadoilla; eräänä päivänä hän näki vihdoinkin peitsiä taivaan rannalla ja kulki niitä kohden. Järkensä oli pelon ja kurjuuden vaikutuksesta himmentynyt.

Sotilaiden suuttumus, jota he hänen puheensa aikana hillitsivät, puhkesi nyt täyteen raivoonsa; he tahtoivat murskata suffeetin seuralaisineen. Muutamat astuivat väliin sanoen, että häntä oli kuunneltava jotta saisivat tietää saavatko edes palkkansa. Silloin kaikki huusivat: "Rahamme!" Hanno vastasi tuoneensa ne mukanaan.

Sotilaat juoksivat etuvartioston luo ja suffeetin kuormasto tuotiin barbarien ajamana teltojen keskelle. Odottamatta orjien apua he avasivat sukkelaan korit; niissä oli hyasintinvärisiä pukuja, sieniä, kampoja, harjoja, hajuvesiä, antimoniumipuikkoja, joilla silmäripsiä värjättiin; — kaikki se kuului vartiostolle, sillä he olivat rikkaita miehiä ja olivat tottuneet tällaiseen ylellisyyteen. Sitten löydettiin erään kameelin selästä suuri pronssinen amme: suffeetti oli sen tuonut kylpeäkseen matkallaan; sillä hän oli ryhtynyt kaikellaisiin varovaisuuskeinoihin, muun muassa tuoden häkeissä Hecatompyloksen kärppiä, joita poltettiin elävältä valmistettaessa hänen juomaansa. Mutta kun hänen tautinsa herätti hänessä suuren ruokahalun, niin oli hän myöskin ottanut mukaansa paljon ruokaa ja juomaa, suolakastiketta, lihaa ja hunajassa valmistettuja kaloja, pieniä kommagenilaisia höysteruukkuja, sulatettua hanhen ihraa, jota säilytettiin jään ja hakattujen olkien sisällä. Ruokatavaroita oli paljon; sen mukaan kuin koreja avattiin tulivat ne näkyviin, ja nauru raikui kuin ristiin lyövät aallokot.

Mitä palkkasoturien palkkaan tuli, niin oli sitä melkein kaksi suurta säkillistä; toisessa näkyi joukossa niitä pyöreitä nahkaliuskoja, joita tasavalta käytti rahan verosta; ja kun barbarit näyttivät tästä suuresta hämmästyvän, niin Hanno selitti, että, kun heidän tilinsä olivat niin vaikeat, ei Neuvostolla ollut ollut

aikaa niitä tarkastaa. Edeltäpäin lähetettiin siis tämä.

Silloin kaikki kaadettiin ja sotkettiin maahan; muulit, palvelijat, kantotuoli, ruokavarat, tavarat. Sotilaat ottivat säikeistä rahaa ja alkoivat niillä viskellä Hannoa. Tuskin pääsi hän aasin selkään; hän pakeni takertuen aasin harjaan, ulvoen, itkien, keikkuen, saaden mustelmia ja huutaen kaikkien jumalten kirousta armeijan yli. Hänen leveät helmikäätynsä hyppelivät hänen korviinsa asti. Hampaillaan hän piteli liian pitkää laahaavaa viittaansa ja etäältä huusivat barbarit hänelle: — "Mene, senkin raukka! sika! Molokin haaska! hikoile kullassasi ja taudissasi! nopeampaan! nopeampaan!" Hänen saattojoukkonsa ajoi epäjärjestyksessä hänen rinnallaan.

Mutta barbarien raivo ei talttunut. He muistivat, että monet Karthagoon palanneet eivät olleetkaan tulleet takaisin; heidät oli epäilemättä surmattu. Sellainen suunnaton rikos sai heidät vimmoihinsa, ja he alkoivat nyhtää maasta teltojen kannattimia, kääriä viittojaan, valjastaa hevosiaan; kukin otti kypärinsä ja miekkansa, lyhyessä ajassa olivat kaikki lähtövalmiita. Ne, joilla ei ollut aseita, riensivät metsään taittamaan keppejä.

Ja päivä nousi; Siccan asukkaat heräsivät ja juoksivat kaduilla. "Ne lähtevät Karthagoon," huusivat he, ja tämä tieto levisi hyvin pian lähiseutuihin.

Joka polkua, joka rinnettä myöten tulvi kansaa. Paimenten nähtiin juoksujalkaa rientävän vuorilta alas.

Kun barbarit sitten olivat lähteneet, kierteli Spendius tasangolla punilaisen oriin selässä, toisen selässä istui hänen orjansa taluttaen kolmatta.

Yksi ainoa telta oli enää pystyssä. Spendius astui sinne sisään.

— "Nouse, herra! nouse! me lähdemme!"

— "Minne lähдете?" kysyi Matho.

— "Karthagoon!" huusi Spendius.

Matho syöksyi hevosen selkään, jota orja teltan ovella piteli.

III.

SALAMMBO.

Meren kohdusta kohosi kuu ja vielä pimeään peittyneessä kaupungissa kimalteli valoisia pilkkuja, hohtavia kohtia; joku köydessä riippuva aisa pihalla, nuoralla ripustettu vaateriepu, seinän kulmaus, kultakäädyt jumalankuvan kaulassa. Siellä täällä temppelein katolla lasipallot kuulsivat kuin suuret timantit. Mutta epäselvät rauniot, musta multamaa, puistot olivat tummempina alueina yönpimeässä, ja Malquan alipuolella ulottuivat kalastajien verkot talosta toiseen kuten suunnattomat lepakot siivet levällään. Ei enää kuulunut vesipyörien natina, jotka nostivat vettä palatsien ylimpään kerrokseen; ja keskellä penkereitä lepäsivät kameelit rauhallisina kameelikurjen tavoin vatsallaan. Ovenvartijat nukkuivat kaduilla talojen kynnyksiin nojaten; jättiläissuurten kuvapatsaiden varjot painautuivat pitkinä autioille torille; etäällä jonkun uhritulen sauhu kiiri vielä ilmaan pronssisen räppänän kautta, ja tuuli toi suloisien tuoksujen keralla meren hajun ja auringon paahtamien seinien höyryt. Tyyni ulappa Karthagon ympärillä kimalteli, sillä kuu loi valoaan samalla vuoriston ympäröimään lahteen ja Tuniksen järveen, jossa flamingot hietasärkkien keskellä muodostivat pitkiä ruusunpunaisia juovia, ja tuonnempana, katakombien alapuolella, suuri merivesilaguuni hohti kuin hopealevy. Sininen taivaan kupulaki sulii toisella puolen tasankojen tomuiseen etäisyyteen, toisella puolen ulapan usviin, ja Akropoliin huipulla korkeat Eshmunin temppeleitä ympäröivät pyramiidinmuotoiset sypressit huojuivat ja kohisivat samoin kuin säännölliset mainingit, jotka hitaasti loiskuivat vallitusten takana sataman aallonmurtajan laitaa vastaan.

Salamambo nousi palatsinsa penkereelle nojaten orjattareen, joka rautavadilla kantoi hehkuvia hiiliä.

Keskellä pengertä oli pieni norsunluinen vuode, sillä ilveksen taljoja ja tyynyjä, jotka olivat täytetyt papukaijan, jumalille pyhitetyn ennustuslahjaisen linnun höyhenillä, ja vuoteen kussakin kulmassa oli korkeiden jalustojen päässä suitsumaljat, jotka olivat täynnä nardusta, suitsutuspihkaa, kaneelia ja myrrhaa. Orjatar sytytti suitsutteet. Salamambo katseli pohjantähteä; hän kumarsi hitaasti kullekin

taivaan kulumalle ja polvistui liuskoille, joille kuvatakseen taivaan lakea oli siroitettu sinistä jauhoa ja kultatähtiä. Sitten painaen kyynärpäät kylkeen, kyynärvarret eteenpäin ojennettuina ja kädet avoinna, ja taivuttaen päänsä kuun hohteessa taapäin, hän lausui:

— "Oi Rabbetna!... Baalet!... Tanit!" ja hänen äänensä venyi valittaen kuten kutsuen jotakuta. — "Anaitis! Astarte! Derketo! Astoreth! Mylitta! Athara! Elissa! Tiratha!... Kautta salattujen tunnusmerkkien, — kautta kaikuvien sistrumien, — kautta maan vakojen, — kautta ikuisen hiljaisuuden ja ikuisen hedelmällisyyden, — sinä usvaisen meren ja sinihohtavien rantojen valtjatar, kaiken kosteuden kuningatar, ollos tervehditty!"

Hän huojutti pari kolme kertaa koko ruumistaan ja heittäytyi sitten kädet levällään otsalleen tomuun.

Orjatar nosti hänet nopeasti ylös, sillä uskontomenojen mukaan tuli jonkun nostaa rukoileva ylös makaavasta asemastaan, siten ilmoittaen toiselle, että jumalat kuulivat hänen pyyntönsä, eikä Salammbon imettäjä koskaan lyönyt laimin tätä hartauden työtä.

Darytilais-Getulialaiset kauppiat olivat tuoneet hänet aivan pienenä Karthagoon, ja orjuudesta päästyään ei hän enää ollut tahtonutkaan luopua isäntäväestään, kuten näkyi hänen oikeassa korvalehdessään olevasta suuresta reijästä. Kirjavaraitainen lanteiden kohdalta piukalle vyötetty hame ulottui nilkkoihin asti, joissa kahdet tinarenkaat kalskahtelivat. Hänen litteähkö vartalonsa oli keltainen kuten mekkonsa. Hyvin pitkät hopeaneulat muodostivat hänen niskassaan pään taakse sädekehän. Hänellä oli toisessa sieramessaan korallinappi, ja hän seisoi vuoteen vieressä suurempana kuin kuvapatsas ja silmäluomet alaspäin painuneina.

Salamambo astui aivan penkereen reunalle. Hänen katseensa kohdistui hetkiseksi öiselle taivaalle, sitten painui se alas nukkuvan kaupungin puoleen, ja huokaus, joka hänen poveaan kohotti, pani lainehtimaan ylhäältä alas asti pitkän valkoisen puvun, joka ilman solkia ja vöitä verhosi hänen vartalonsa. Koukkukärkiset sandaalinsa katosivat lukuisten smaragdien alle ja hajalle puretut kutrit täyttivät purppuralankaisen hiusverkon.

Mutta hän kohotti päänsä katsellakseen kuuta ja liittäen sanoihinsa hymnin katkelmia lausui hän hiljaa:

— "Kuinka hitaasti kuljet sykähtämättömän eetterin kantamana! Se kirkastuu ympärilläsi ja sinun kulkusi liike jakelee tuulet ja hedelmälliset kasteet. Sen mukaan kuin laajenet ja vähenet, suurenevät tai pienenevät kissojen silmät ja pantterien täplät. Aviovaimot huutavat vaikeroiden nimeäsi synnytyksissä. Sinä pyöristät simpukat! Sinä käytät viinit! Sinä mädätät haaskat! Sinä muodostat helmet meren syvyyksissä!

"Ja kaikki siemenet, oi Jumalatar, itävät kosteutesi hämärissä uumenissa.

"Kun sinä ilmestyt, niin hiljaisuus hiipii yli maan; kukat sulkeutuvat, laineet tyyntyvät, uupuneet ihmiset hengittävät syvään puoleesi kääntyneinä, ja maa valtamerineen ja vuoristoineen katselee kuin kuvastimessa itseään sinun kasvoissasi. Sinä olet valkoinen, vieno, valoisa, tahraton, auttava, puhdistava, tyyntävä!"

Kuun sirppi oli silloin Kuumien Lähteiden vuoren yläpuolella, sen molempien kukkuloiden välisen notkon kohdalla, lahden toisella puolella. Sen alapuolella oli pieni tähti ja sen ympärillä kalpea kehä. Salamambo jatkoi:

— "Mutta pelottava valtjatar sinä olet!... Sinun voimastasi syntyvät hirviöt, kauhistuttavat kummitukset, valheelliset unet; silmäsi kuluttavat rakennusten kiviä, ja apinat ovat sairaita joka kerta kuin uudestaan synnyt.

"Minne sinä kuljet? Miksi taukoamatta muutat muotoa? Vuoroin pienenä ja kaarevana soljut kautta avaruuden kuin mastoton pursi, tai tähtien keskellä muistutat laumaansa kaitsevaa paimenta. Vuoroin taas loistavana ja pyöreänä kipaiset vuorien harjanteita kuin vaunun pyörä.

"Oi Tanit, rakastathan minua? Minä olen niin paljon sinua katsellut! Vaan ei! sinä kuljet avaruudessasi, ja minä pysyn liikkumattoman maan päällä.

"Taanak, ota nebalisi ja soita aivan hiljaa hopeakielillä, sillä sydämeni on murheellinen!"

Orjatar otti ebenpuusta tehdyn harpuntaipaisen soittimen, joka oli häntä korkeampi ja kolmikulmainen kuin delta; hän kiinnitti sen kärjen kristallipalloon ja alkoi molemmin käsin soittaa.

Säveleet seurasivat toisiaan pehmeinä ja nopeina kuin mehiläisten surina, ja yhä täyteläisempinä ne liitivät yöhön yhtyen aaltojen huokaukseen ja Akropoliin huipulla olevien suurten puiden huminaan.

— "Taukoa!" huudahti Salammo.

— "Mikä sinun on, valtijatär? Leyhyvä tuulahdus, ohikiitävä pilvi, kaikki nyt sinua tuskastuttaa ja kiihoittaa!"

— "Minä en tiedä", sanoi hän.

— "Sinä olet uupunut liian pitkistä rukouksista!"

— "Oi! Taanak, minä tahtoisin sulautua niihin kuin kukka viiniin!"

— "Ehkä sinua vaivaa suitsutusten sauhu?"

— "Ei!" sanoi Salammo; "jumalten henki asuu hyvissä tuoksuissa."

Silloin orjatar puhui hänelle hänen isästään. Hänen luultiin lähteneen maahan, josta meripihkaa kootaan, Melkarthin patsaiden taakse. — Mutta jollei hän palaa, — sanoi hän, "niin täytyy sinun kuitenkin valita itsellesi puoliso Vanhinten poikien joukosta, sillä sehän oli hänen tahtonsa, ja silloin surusi haihtuisi miehen sylissä."

— "Miksi?" kysyi nuori tyttö. Kaikki hänen näkemänsä miehet ja heidän petomainen naurunsa ja jykeät ruumiinsa kauhistuttivat häntä.

— "Joskus, Taanak, nousee olemukseni pohjalta kuten kuumia väreitä, raskaampia kuin tulivuoren höyryt. Äänet minua kutsuvat, tulipallo pyörii ja nousee povessani, se tukehuttaa minut, olen kuolemaisillani; ja sitten jotain suloista virtaa otsaltani jalkoihini asti, kulkielen koko ruumiini läpi... minua ympäröi hyväily ja minä tunnen menehtyvänä aivan kuin jumala vaipuisi ylitseni. Oi! minä tahtoisin kadota öiden usvaan, lähteiden laineisiin, puiden mahlaan, irrottautua ruumiistani, olla vain tuulenuokaus, vain säde, ja liukua, nousta sinun luoksesi, äiti!"

Hän nosti käsivartensa niin korkealle kuin voi ja hänen vartalonsa valkoisessa vaipassaan taipui taapäin, kalpeana ja kepeänä kuin kuu. Sitten hän vaipui läähättäen norsunluuvuoteelle; mutta Taanak kietoi hänen kaulaansa meripihkasta ja delfiinien hampaista tehdyt käädyt torjuakseen yön kauhut ja Salammo sanoi melkein sammuneella äänellä: "Mene, ja tuo tänne Shahabarim."

Hänen isänsä ei sallinut hänen mennä papittarien kouluun, eikä myöskään sallinut hänen saada mitään tietoja kansanomaisesta Tanitista. Hän säilytti tyttärtään jotain aviota varten, josta koituisi hänelle valtiollista hyötyä, ja siten Salammo eli yksin keskellä tätä palatsia; hänen äitinsä oli jo aikoja sitten kuollut.

Hän oli kasvanut keskellä itsensäkieltäytymistä, paastoja ja puhdistuksia, vakavan valio-ympäristön ympäröimänä, ruumiinsa hajuvesillä voideltuna, sielunsa täynnä rukouksia. Hän ei koskaan ollut maistanut viiniä, ei syönyt lihaa, ei koskenut saastaiseen eläimeen, ei astunut jalallaan kuolleen taloon.

Ei hän tuntenut riettaita jumalan kuvia, sillä kaikki jumaluudet ilmaantuivat eri muodoissa, ja sentähden mitä vastakkaisimmat hartausmenot kohdistuivat yhteen ja samaan perusvoimaan. Salammo palveli jumalataria hänen tähti-ilmestyksessään. Kuusta oli lähtenyt vaikutus impeen; kun kuu alkoi vähetä, Salammo heikkeni. Oltuaan näännyksissään koko päivän hän virkistyi illaksi. Kuunpimennyksen aikana hän oli ollut vähällä kuolla.

Mutta kade Rabbet kosti tälle impeydelle, jota ei hänelle uhrattu, ja kiusasi häntä taukoamatta mielikuvilla, jotka olivat sitä voimakkaampia jota epämääräisempiä ne olivat, jota laajemmalti ne ilmenivät kaikkialla hänen uskonopissaan saaden juuri sen kautta uutta eloa.

Taukoamatta Hamilkarin tyttären ajatukset kohdistuivat Tanitiin. Hän osasi hänen seikkailunsa, hänen matkansa ja kaikki hänen nimensä, joita hän kertoili tietämättä, mitä ne tarkalleen merkitsivät. Syventyäkseen perinpohjin oppiinsa tahtoi hän nähdä temppelin salaisimmassa sopessa olevan vanhan jumalattaren kuvan, jolla oli yllään kallisarvoinen vaippa, josta Karthagon kohtalo riippui, — sillä jumala-käsite ei täydelleen eronnut hänen ilmestymismuodostaan, ja jos piteli tai vaikkapa vaan näki hänen kuvansa, niin riisti jumalalta osan hänen voimastaan ja tavallaan siis piti häntä valtassaan.

Salammo kääntyi. Hän tunsu kultakulkusten helinän, joita Shahabarimilla oli pukunsa liepeissä.

Shahabarim nousi portaita ylös; sitten penkereen kynnyksellä hän seisautui pannen käsivartensa ristiin rinnalleen.

Hänen syvälle painuneet silmänsä kiiluivat kuin hautalamput; hänen pitkä, laiha ruumiinsa liikehteli liinaisen pukunsa sisällä, jonka liepeessä kulkuset vuorottelivat smaragdipallojen kanssa. Hänellä oli

heikot jäsenet, suikea pää ja suippo leuka; hänen iihonsa näytti olevan kylmä koskettaa, ja hänen keltaiset kasvonsa, joihin syviä ryppyjä oli uurtanut, olivat kuten sammumattoman himon, ikuisen surun jäykistyttämät.

Hän oli Tanitin ylimmäinen pappi, sama, joka oli Salammbon kasvattanut.

— "Puhu!" sanoi hän. "Mitä tahdot?"

— "Minä toivon... sinähän melkein lupasit minulle..." Tyttö änkytti ja joutui hämilleen; sitten hän jatkoi äkkiä: — "Miksi sinä halveksit minua? Mitä minä olen unohtanut pyhistä menoista? Sinä olet minun opettajani, ja olet sanonut, ettei kukaan niin hyvin kuin minä ymmärrä Jumalattaren oppia; mutta on jotain, jota et tahdo minulle sanoa. Onko se totta, isäni?"

Shahabarim muisti Hamilkarin antamat määräykset, ja vastasi:

— "Ei, minulla ei ole enää mitään sinulle opetettavaa!"

— "Joku haltija", jatkoi Salamambo, "pakoittaa minua rakastamaan häntä. Minä olen noussut Eshmunin, tähtien ja taivaallisten olentojen jumalan portaita ylös; olen nukkunut Melkarthin, tyrolaisten siirtomaiden suojelijan, kultaisen oliivipuun alla; olen avannut Baal-Khamonin, valaisijan ja hedelmöitsijän ovet; olen uhrannut maanalaisille Kabireille, puiden, metsien, tuulien, virtojen ja vuorien jumalille: mutta kaikki he ovat liian kaukana, liian ylhäällä, saavuttamattomissa, ymmärrätkö? jotavastoin hänen, jumalattaren, tunnen liittyvän elämäni; hän täyttää sieluni, ja minä vavahdan sisäisten värähdysten vallassa aivan kuin hän ponnistelisi päästäkseen sisältäni ulos. Minä olen kuulevinani hänen äänensä, näkevinäni hänen muotonsa, salamat häikäisevät minua, sitten vaivun jälleen pimeyteen."

Shahabarim ei puhunut. Salamambo pyyteli ja rukoili häntä katseellaan.

Vihdoin viittasi ylimmäinen pappi orjatarta poistumaan, hän kun ei ollut Kananin heimoa. Taanak katosi, ja Shahabarim nosti toisen kätensä ylös ja alkoi:

— "Ennen jumalia vallitsivat pimeydet yksinään, ja tuulahdus liiteli raskaana ja epäselvänä kuten unta näkevä ihmisen tajunta. Se vetäytyi kokoon luoden Himon ja Pilven ja Himosta ja Pilvestä syntyi alkuperäinen aines. Se oli samea, musta, hyytynyt syvä vesi. Siinä asusti tunteettomia hirviöitä, vasta syntyvien muotojen yhtymättömiä osia, kuten ne ovat kuvatut temppelien seinille.

"Sitten alkuaines tiivistyi. Se muuttui munaksi. Tämä halkesi. Toinen osa muodosti maan, toinen taivaankannen. Aurinko, kuu, tuulet, pilvet ilmestyivät; ja ukkosen jyristessä heräsivät järjelliset olennot. Silloin levitti itsensä Eshmun tähtiselle taivaan laelle; Khamon säteili auringosta; Melkarth käsivarsillaan lykkäsi sen Gadeksen taakse; Kabirit laskeutuivat tulivuorien alle, ja Rabbetna kuten imettäjä kumartui alas, luoden valonsa kuten maitoa ja yönsä kuten vaipan yli maan."

— "Ja sitten?" kysyi Salamambo.

Shahabarim oli kertonut hänelle syntyjen salaisuuden suunnatakseen hänen ajatuksensa ylevämmille näköaloille; mutta immen kaipaus enempään heräsi viime sanojen vaikutuksesta, ja Shahabarim myöntyi puoliksi ja jatkoi:

— "Hän herättää ja vallitsee ihmisten rakkauden".

— "Ihmisten rakkauden!" kertasi Salamambo haaveillen.

— "Hän on Karthagon sielu", jatkoi pappi; "ja vaikka hän kaikkialla valaisee, niin täällä hän asustaa, pyhitetyn vaipan alla."

— "Oi isä!", huudahti Salamambo, "saanhan minä sen nähdä? viethän minut sen luo! Jo kauvan olen sitä kaihonnut; minua kalvaa uteliaisuus päästä sen muotoa näkemään. Armahda minua! auta minua! lähtekäämme!"

Shahabarim lykkäsi hänet luotaan kiivaalla, ylpeällä liikkeellä.

— "Ei koskaan! Etkö tiedä, että sen nähdessään kuolee?"

Yhteissukupuoliset Baalit näyttäytyvät ainoastaan meille, jotka olemme järkemme puolesta miehiä, ja heikkoutemme puolesta naisia. Sinun halusi on pyhäinrikos; tyydy siihen tietoon, mikä sinulla on!"

Salamambo vaipui polvilleen, painoi etusormet korvilleen katumuksen merkiksi; ja hän nyhytti masentuneena papin sanoista, tuntien häntä kohtaan samalla vihaa, pelkoa ja nöyryytystä. Shahabarim seisoi tunnottomampana kuin penkereen kivet. Hän katsoi jalkojensa juuressa vapisevaan naiseen, ja

hän tunsikin melkein iloa nähdessään hänen siten kärsivän tuon jumaluutensa puolesta, jota ei hänkään, Shahabarim, voinut täydelleen omistaa. Linnut jo alkoivat laulaa, kylmä tuulen viima puhalsi, ja pienet pilvet ajelehtivat vaalenevalla taivaalla.

Äkkiä hän huomasi taivaan rannassa, Tuniksen takana, kuten kepeätä usvaa, joka mätäsi pitkin tasankoa; sitten siitä muodostui aivan kuin harmaa pystysuorana riippuva suuri tomuverho, ja tästä tiheästä liikehtivästä kokonaisuudesta erottautui dromedaarin päitä, peitsiä ja kilpiä. Se oli barbarien armeija, joka lähestyi Karthagoa.

IV.

KARTHAGON MUURIEN JUURELLA.

Aasilla ratsastavia tai jalan juoksevia talonpoikia saapui kalpeina, hengästyneinä, pelosta hulluina kaupunkiin. He pakenivat armeijan tieltä. Kolmessa päivässä oli se suorittanut matkan Siccasta Karthagoon hävittääkseen siellä kaiken.

Kaupungin portit suljettiin. Melkein samassa saapuivat barbarit; mutta he pysähtyivät kannakselle järven rannalle.

Ensi alussa eivät he mitenkään menetelleet vihamielisesti. Useat lähenivät palmut käsissään. Heidät ajettiin nuolisateella takaisin, niin suuri oli karthagolaisten pelko.

Aamuisin ja päivän laskiessa harhaili vakoilijoita muurin lähitienoilla. Erittäin usein huomattiin pieni mies, joka oli huolellisesti viittaan verhottu ja jonka kasvot peittyivät syvälle alas vedetyn kypärisilmikon taa. Hän seisoskeli pitkät ajat katsellen vesijohtoa, niin itsepintaisesti kuin aikoisi hän salata karthagolaisilta varsinaiset aikeensa. Toinen mies, jättiläiskokoinen ja avopäinen seurasi häntä.

Karthago oli linnoitettu pitkin kannaksen koko pituutta; ensin oli vallihauta, sitten jyrkkä vallitus, ja lopulta muuri, joka oli kolmekymmentä kyynärää korkea, hakatuista kivistä rakennettu ja kaksikerroksinen. Muurin sisällä oli talli kolmellesadalle norsulle ja varastot niiden satuloille, valjaille ja rehuille, sitä paitsi tallit neljälle tuhannelle hevoselle ja niiden kauroille ja valjaille, ja kasarmit kahdellekymmenelle tuhannelle sotilaille, niiden aseille ja kaikille sotavarustuksille. Tornit kohosivat toisesta kerroksesta; niissä oli ampumasuojukset, ja ulkoseinässä oli koukkuihin kiinnitettyjä pronssikilpiä.

Tämä ensimmäinen muuririvi suojaasi Malquaa, merimiesten ja värjäriä kaupunkinosaa. Sieltä näkyi mastoja, joissa purppurakankalta kuivattiin, ja alimmalla penkereellä saviuunia, joissa keitettiin suolalientä.

Taempana kohosivat amfiteatterin tavoin kaupungin kuution muotoiset talot. Ne olivat tehdyt kivistä, laudoista, mukulakivistä, kaisloista, simpukan kuorista ja poltetusta savesta. Temppeleiden lehdot olivat kuin viheriäisiä lampia tässä erivärisessä kuutioröykkiössä. Torit muodostivat tasaisia pintoja, toiset lähempänä toiset kauempana; lukemattomia katuja risteili kaikkialla. Erotti vielä kolmen vanhan, tähän aikaan jo yhteensulaneen kaupunkinosan rajamuurit; ne kohosivat siellä täällä kuin suuret kalliit tai ulottuivat pitkinä tasaisina pintoina, — puoliksi kukkien peitossa, mustuneina, heitetyn lian juovittamina, ja kadut kulkivat niiden holvien läpi kuin joet siltojen alitse.

Keskellä Byrsaa kohosi Akropoliin kukkula kadoten monien epäsäännöllisten rakennusten peittoon. Näkyi temppeleiden kierrepylväitä, joilla oli pronssiset päät ja metalliketjut; sinijuovaisista kivistä laadittuja kartioita, kuparisia kupukattoja, marmoriarkitraveja, babyloonilaisia tukimuureja, obeliskeja, jotka muistuttivat alaspäin käännettyjä soihtuja. Pylväistöt päättyivät päätykolmioihin, kiekurakoristeita kulki pilaririvien välissä; graniittimuurit kannattivat tiilisiä väliseiniä; kaikki se kohosi toinen toisensa takaa puoliksi toisensa peittäen, muodostaen suuremman, vaikeasti ymmärrettävän kokonaisuuden, jossa näkyi eri aikakaudet ja muistoja unohtuneista kotimaista.

Akropoliin takana, punaisella maapinnalla, Mappalioiden tiet hautojen reunustamina ulottuivat suorana viivana katakombirannalle asti; suuret asumukset olivat puoliksi puistojen kätöksissä, ja tuo kolmas kaupungin osa, Megara, uusi kaupunki, ulottui aivan rannalle asti, jossa kohosi läpi yön palava jättiläiskorkea majakka.

Sellaisena näyttäytyi Karthago tasangolle majoittuneille sotilaille.

Etäältä he tunsivat toripaikat ja kadunkulmaukset; he väittelivät temppelien nimistä. Khamonin temppeleillä, vastapäätä Syssitejä, oli kultaiset kattotiilet; Melkarthin temppeleillä, Eschmunin vasemmalla puolella, oli katollaan korallihaarukoita; Tanitin temppeleiden sen takana kohotti palmujen lomitse kuparista kupukattoaan; musta Molokin temppeleiden oli alhaalla vesialtaiden luona, majakan puolella. Päätyjen kulmauksissa, muurien harjalla, torien kulmissa, kaikkialla näkyi kauheita jumalankuvia, kookkaita tai matalia, toisilla suunnattoman suuri vatsa, toiset luonnottoman litteät, suu auki, avaten sylinsä, käsissään monihaaraisia rautoja, kahleita tai peitsiä; ja sininen meri kimalteli katujen päissä, jotka etäisyyden vaikutuksesta näyttivät vieläkin jyrkemmiltä.

Meluisa joukko täytti kadut aamusta iltaan; nuoret pojat, kulkusia kilistellen, huusivat kylpyhuoneiden ovilla; kuumien juomien myymälät höyrysivät, ilmassa kaikui alasinten kalke, auringolle pyhitetyt valkoiset kukot kiekuivat penkereillä, teurastettavat härät mylvivät temppeleissä, orjat juoksivat korit päänsä päällä; ja temppeleiden ovista ilmestyi joku tummaviittainen, avojalkainen, suippulakkinen pappi.

Tämä Karthagon katseleminen ärsytti barbareja. He ihailivat ja kiroivat sitä, he olisivat tahtoneet sen samalla hävittää ja asua siellä. Mutta mitä oli sota-satamassa, jota kolminkertainen muuri suojaasi? Sitten, kaupungin takana, Megaran perällä, ylempänä kuin Akropoli, näkyi Hamilkarin palatsi.

Mathon silmät suuntautuivat tavan takaa sinne. Hän nousi oliivipuihin ja hän kumartui katsomaan varjostaen kädellään silmiään. Puistot olivat autioita ja punainen mustaristinen portti pysyi taukoamatta suljettuna.

Parikymmentä kertaa hän kiersi vallituksen reunaa etsien jotain aukeamaa päästäksensä sisälle. Eräänä yönä hän heittäytyi mereen ja ui yli kolme tuntia taukoamatta. Hän saapui Mappalioiden alapuolelle ja alkoi kiivetä kallionrinnettä ylös. Hän repi polvensa, vioitti kyntensä, putosi mereen ja palasi.

Hänen voimattomuutensa suututti hänet. Hän oli kade tuolle Karthagolle, joka sulki Salammbon muuriensa sisään, kuin elävälle olenolle, joka oli hänet omistanut. Hänen velttoutensa katosi, ja mieletön, taukoamaton toimintahalu sai hänessä vallan. Hohtavin poskin, kiiluvien silmin, äänen soidessa terävänä hän kulki nopeasti leirin halki; tai istuen rannalla hioi hietaan suurta kalpaansa. Hän ampui nuolia ohilentäviin korppikotkiin. Hänen sydämensä raivo puhkesi hurjiin sadatuksiin.

— "Anna suuttumuksesi lentää kuin vaunujen, jotka kiidättivät sinua eteenpäin", sanoi Spendius. "Huuda, sadattele, raivoa ja surmaa. Tuska tyyntyy verestä, ja koska et voi rakkauttasi tyydyttää, niin päästä vihasi valloilleen; se tukee sinua!"

Matho alkoi jälleen johtaa sotilaitaan. Hän pakoitti heidät säälimättä harjoittamaan. He kunnioittivat häntä hänen rohkeutensa ja varsinkin voimansa tähden. Sitäpaitsi herätti hän salaperäistä pelkoa; hänen luultiin öisin puhelevan henkiolentojen kanssa. Toiset päälliköt yltyivät hänen vaikutuksestaan. Armeijassa syntyi piankin kuri ja järjestys. Kartagolaiset kuuluivat asuntoihinsa torvien toivotukset, jotka johtivat harjoituksia. Vihdoin barbarit alkoivat lähestyä kaupunkia.

Heidät olisi kannaksella voinut tuhota, jos kaksi armeijaa olisi yhtäkaaa voinut hyökätä heihin takaapäin, toinen Utican lahdesta ja toinen Kuumien Lähteiden vuorelta päin. Mutta mitä voi tehdä yksinomaan pyhällä legionalla, johon kuului korkeintaan kuusituhatta miestä? Jos barbarit kallistuivat idän puolelle niin he liittyivät paimenkansoihin, sulkiivat Kyrenaikan tiet ja erämaan kaupan. Jos he kallistuivat lännen puolelle niin Numidia nousee sotajalalle. Vihdoin pakoittaa ruokavarojen puute heidät ennemmin tai myöhemmin hävittämään, kuten heinäsirotat, ympärillä olevat viljelykset; rikkaat vapisivat kauniiden asumustensa, viinitarhojensa ja viljelystensä puolesta.

Hanno teki julmia ja mahdottomia ehdoituksia, kuten sen, että luvattaisiin tavattomia summia jokaisesta barbarin päästä, tai että laivojen ja koneiden avulla sytytettäisiin heidän leirinsä tuleen. Hänen virkaveljensä Gisko tahtoi päinvastoin maksaa heille heidän saatavansa. Mutta Vanhusto inhosi häntä hänen suuren kansansuosionsa vuoksi; sillä he arvelivat saavansa siten yliherran ja peläten yksinvaltiutta he koettivat vastustaa kaikkea, joka voisi sitä tukea tai sen palauttaa.

Linnoitusten ulkopuolella oli toisenrotuista ja alkuperältään vierasta kansaa, ihmisiä, jotka pyydystivät piikkisikoja, söivät kastematoja ja käärmeitä. He ryömivät rotkoihin ottamaan hyenoita elävältä kiinni, joita he sitten illoin huvikseen juoksuttivat Megaran hiekkaisella maalla hautakivien välillä. Heidän mudasta ja meriruohoista tehdyt majansa riippuivat kallion jyrkänteen reunassa kuin pääskysen pesät. Siellä he elivät ilman hallintoa ja ilman jumalia, sikin sokin, aivan alasti, samalla voimattomia ja julmia, ja vuosisatoja oli kansa inhonnut heitä heidän saastaisen ravintonsa tähden. Muurin vartijat huomasivat eräänä aamuna heidän kaikkien poistuneen.

Vihdoin Suuren Neuvoston jäsenet tekivät päätöksensä. He tulivat leiriin, ilman kaulakäätyjä ja

loistavia voita, jalassaan avonaiset sandaalit kuten naapurit ainakin. He lähenivät rauhallisesti, tervehtien päälliköitä, tai pysähtyivät puhelemaan sotamiesten kanssa, sanoen, että kaikki riita oli loppunut ja että heidän oikeudet vaatimuksensa tulevat täytetyiksi.

Useat heistä näkivät ensi kertaa palkkasoturien leirin. Sekasorron sijasta, jonka he olivat odottaneet tapaavansa, vallitsikin kaikkialla peloittava järjestys ja hiljaisuus. Turvevallitus sulki armeijan korkean varustuksen sisään, jossa he olivat turvassa heittokoneiden kivisadetta vastaan. Leirikäytävät olivat pirskoitetut vedellä; teltojen raoista kiului viljelä, pimeässä loistavia silmiä. Keihäskimput ja telineissään riippuvat varustukset häikäisivät heitä kuten kuvastimet. He puhelivat puoliääneen. He pelkäsivät pitkillä puvuillaan kaatavansa jotain nurin.

Sotilaat vaativat ruokavaroja, ja sitoutuivat maksamaan ne niillä rahoilla, joita kaupunki oli heille velkaa.

Heille lähetettiin härkiä, lampaita, helmikanoja, kuivia hedelmiä ja sudenpapuja sekä savustettuja makrilleja, noita kuuluisia makrilleja, joita Karthagosta vietiin kaikkiin satamiin. Mutta he katselivat hyvin halveksivasti komeita raavaita; ja, jos heidän teki jotain niistä mieli, alensivat he sen arvoa, tarjosivat oinaasta kyyhkysen hinnan, ja kolmesta vuohesta saman kuin granaatista. Saastaistenruokien-syöjät tuppautuivat arvostelijoiksi ja vakuuttivat, että heitä petettiin. Silloin paljastivat he miekkansa ja uhkasivat surmata.

Suuren Neuvoston virkamiehet kirjoittivat kunkin sotilaan palvelusvuodet luetteloihin. Mutta nyt oli enää mahdotonta tietää, paljonko palkkasotureita oli värvätty, ja Vanhusto kauhistui nähdessään, mitä suunnattomia summia heidän tulisi suorittaa. Heidän täytyisi myydä silphiumvarasto ja veroittaa kauppakaupunkeja; palkkasoturit kävivät kärsimättömiksi, Tunis oli jo heidän puolellaan; ja Rikkaat, jotka joutuivat aivan ymmälle Hannon raivoisten ehdotusten ja hänen virkaveljensä moitteiden vuoksi, kehottivat jokaista kansalaista, joka sattui tuntemaan jonkun barbarin, menemään heti hänen luokseen tullakseen hänen ystäväkseen ja puhellakseen kauniisti hänen kanssaan. Tällainen luottamuksen osoitus ehkä voisi rauhoittaa heitä.

Kauppiaat, kirjurit, asepujan työmiehet, kokonaiset perheet menivät barbareja puhuttelemaan.

Sotilaat päästivät kaikki karthagolaiset leiriinsä, mutta niin ahtaasta portista, että neljä rivissä kulkevaa miestä tyrkki kynnäpäällään toisiaan. Spendius, seisoen vallitusta vastaan, tutkitutti heidät tarkoin; Matho, seisoen vastapäätä häntä, tarkasteli joukkuetta koettaen löytää jonkun, jonka hän sattumalta olisi nähnyt Salammbon seurassa.

Leiri muistutti kaupunkia, sellainen tungos ja liike vallitsi siellä. Molemmat erilaiset joukot sekaantuivat sulautumatta kuitenkaan yhteen, toinen puettuna liinaan tai villaan, päässään kävyn muotoinen huopapähkine, toinen verhottuna rautaan ja kypäri päässään. Palvelijoiden ja kuljeksivien kauppiasten keskellä liikkui kaikenkarvaisia naisia, ruskeita kuin kypsät taatelit, vihertäviä kuin oliivit, keltaisia kuin orangit, joita merimiehet olivat myyneet, porttoloista siepattuja, karavaaneista ryöstettyjä, hävitetyistä kaupungeista tuotuja, joita rakkaudella väsyttiin niin kauvan kuin olivat nuoria, ja joita piiskattiin kuin olivat vanhoja, ja jotka kuolivat erämaassa teiden varsille, kuormaston ja hyljättyjen vetojuhtien keskeen. Paimenkansojen vaimot heiluttivat kantapäällään dromedaarin karvasta tehtyjä neliskulmaisia ja keltaisen värisiä hamosia; kyrenaikalaiset soittajattaret, verhottuina sinipunerviiniin harsoihin, silmäkulmat maalattuina, lauloivat olkimatolla istuen; vanhat neekerinaiset, joiden rinnat riippuivat, poimivat eläinten lantaa, jota kuivattiin auringossa polttoaineeksi; syracusalaisilla oli kultalevyjä tukassaan, lusitanialaisilla simpukan kuorista tehtyjä käätyjä, gallialaisilla suden nahka valkoisella rinnallaan; ja tanakat, syöpäläisten peittämät, alastomat, ympärileikkaamattomat lapset töytäsivät päällään ohikulkijoita vatsaan tai tullen takaapäin purasivat heitä käsiin kuten nuoret tiikerit.

Karthagolaiset kulkivat pitkin leiriä, kummastellen sitä tavaran paljoutta, jota siellä oli tulvillaan. Köyhemmät olivat murheellisia, toiset tekeytyivät huolettomiksi.

Sotilaat taputtivat heitä olalle saadakseen heidät iloisemmiksi. Heti kun huomasivat jonkun arvokkaamman henkilön, kutsuivat he häntä ottamaan osaa heidän huvituksiinsa. Kun diskusta heitettiin, niin koettivat he katkoa hänen jalkansa, ja nyrkkitaistelussa heti ensi iskulla murskasivat heidän leukapielensä. Linkomiehet pelottelivat karthagolaisia lingoillaan, käärmeenlumoojat kyillään, ratsumiehet hevosillaan. Rauhalliset kansalaiset painoivat päänsä alas näiden pelotusten edessä ja koettivat hymyillä. Muutamat, näyttäytyäkseen urhoollisiksi, viittoivat tahtovansa tulla sotilaisiksi. Heidät pantiin hakkaamaan puita ja sukimaan muuleja. Heille pantiin asepuke päälle ja kieritettiin kuin tynnyrejä pitkin leirikatuja. Kun he sitten hankkivat lähtöä, niin palkkasoturit repivät naurettavan liioitetulla epätoivolla hiuksiaan.

Mutta monet tyhmyydessään tai ennakkoluulon vallassa luulivat kaikkia karthagolaisia hyvin rikkaiksi

ja kulkivat heidän jälestään rukoillen heiltä jotain. He pyysivät kaikkea, mikä näytti kauniilta, sormuksia, voitaa, sandaaleja, puvun hetaleita ja kun puhtaaksi kynitty karthagolainen huudahti: — "Eihän minulla ole enää mitään. Mitä sinä vielä tahdot?" vastaavat he: — "Vaimosi!" Toiset sanoivat: — "Henkesi!"

Sotilaiden tilit annettiin päälliköille, nämät lukivat ne sotilaille, jotka ne lopullisesti hyväksyivät. Silloin vaativat he itselleen teltoja; he saivat niitä. Sitten kreikkalaisten johtomiehet pyysivät muutamia Karthagossa valmistettuja kauniita asevarustuksia; Suuri Neuvosto luovutti summan niiden hankkimiseksi. Mutta oikeudenmukaistahan oli, väittivät ratsumiehet, että tasavalta korvaisi heille heidän hevosensa; eräs vakuutti menettäneensä kolme erässä piirityksessä, toinen viisi eräällä retkellä, toinen neljätoista vaarallisilla vuoristomatkoilla. Heille tarjottiin Hecatompyn oriita; he halusivat mieluummin kaiken rahana.

Sitten vaativat he, että heille suoritettaisiin rahana (hopeakolikoissa eikä nahkarahoissa) kaikki velkana oleva vilja, korkeimman sodan aikana olleen hinnan mukaan, vaatien siten vehnäjauho-mitasta neljä sataa kertaa enemmän kuin olivat antaneet koko vehnä jyväsäkistä. Tämä kohtuuttomuus sai Neuvoston aivan epätoivoon; mutta heidän täytyi kuitenkin myöntyä.

Silloin sotilaiden ja Suuren Neuvoston edustajat sopivat kaikesta, ja vannoiivat Karthagon suojelusjumalan ja barbarien jumalien kautta. Itämaalaisin tavoin ja runsain sanoin pyysivät he sitten toisiltaan anteeksi ja hyväilivät toisiaan. Sitten sotilaat vaativat ystävyysmerkin kaikkien niiden rankaisemista, jotka olivat yllyttäneet heitä tasavaltaa vastaan.

Karthagolaiset eivät olleet ymmärtävinään heitä. Sotilaat selittivät selvemmin, että tahtoivat saada Hannon pään.

Useasti päivässä he lähtivät leiristään. He kuljeksivat muurin juurella, huusivat heittämään heille Hannon pään ja levittivät vaatteensa siitä vastaanottamaan.

Suuri Neuvosto olisi ehkä myöntynyt, jollei viimeinen vaatimus olisi ollut edellisiä vielä kohtuuttomampi: he vaativat johtajilleen puolisoiksi impiä, jotka valittaisiin kuuluisista perheistä. Se oli Spendiuksen keksimä ajatus, ja useiden mielestä oli se varsin selvä ja luonnollinen vaatimus. Mutta tämä heidän vaatimuksensa päästä sekaantumaan punilaiseen vereen sai kansan aivan raivoihinsa; heille vastattiin aivan suoraan, ettei heillä enää ollut mitään saatavaa. Silloin sotilaat huusivat tullessaan petetyiksi; jollei kolmen päivän kuluttua heidän palkkaansa makseta, niin lähtevät he itse sitä Karthagosta ottamaan.

Palkkasoturien taipumattomuus ei ollut niin luonnotonta kuin heidän vastustajansa uskoivat. Hamilkar oli tehnyt heille rajattomia lupauksia; tosin ei niissä ollut mitään varmaa sanottu, mutta niitä oli juhlallisesti ja yhä uudestaan tehty. He olivat uskoneet Karthagoon tullessaan, että kaupunki luovutetaan heille ja he saavat jakaa sen aarteet; ja he kun näkivät, että tuskin heidän palkkaansaakaan suoritettiin, niin se oli pettymys sekä, heidän ylpeydelleen että ahneudelleen.

Eivätkö Dionysios, Pyrrhos, Agathokles ja Alexanderin päälliköt olleet saaneet suunnattomia rikkauksia? Herkules, jonka kananealaiset sekoittivat yhteen auringon kanssa, oli se ihanne, joka väikkyi armeijan mielessä. He tiesivät, että halvat sotilaat olivat laskeneet päälleen kuningaskruunun, ja kuullessaan valtakuntien sortuvan uneksi gallialainen tammimetsässään ja ethopialainen hiekkatasangollaan. Mutta olihan olemassa kansa, joka aina oli valmis ottamaan urhoollisia miehiä palvelukseensa; ja heimonsa luota karkoitettu varas, teillä harhaileva murhamies, jumalten vainooma pyhäinsolvaisija, kaikki nälkäiset ja epätoivoiset koettivat päästä satamaan, jossa Karthagon lähetti värväsi sotilaita. Tavallisesti Karthago piti lupauksensa. Mutta tällä kertaa sen suunnaton ahneus oli sen syössyt turmiokkaasen häpeään. Numidialaiset, libyalaiset, kaikki Afrikan heimot uhkasivat Karthagoa. Meri yksinään oli vapaa. Siellä oli sillä vastassaan roomalaiset; ja kuten murhaajien saartama mies tunsikin se joka taholta kuoleman vaarivan itseään.

Täytyi lopulta turvautua Giskon apuun; barbarit suostuivat ottamaan hänet välittäjäksi. Eräänä aamuna näkivät he sataman ketjujen laskeutuvan alas, ja kolme matalaa purtta purjehti Taenian kanavan kautta lahteen.

Ensimmäisen keulassa seisoivat Gisko. Hänen takanaan korkealla jalustalla oli suuren suuri kirstu, joka oli koristettu riippuvilla kruununtapaisilla renkailla. Sitten seurasi tulkkien legiona päässään sfinximäinen koriste ja rinnassa tatueerattu papukaijan kuva. Ystävät ja orjat, niin lukuisina että seisoivat olka oman vieressä, seurasivat heitä. Kolme pitkää purtta, jotka olivat niin täynnä että olivat vähällä upota, lähestyi niitä katselevan armeijan riemuhuutojen kaikuessa.

Heti kun Gisko oli astunut maihin, juoksivat sotilaat häntä vastaan. Säkeistä muodosti hän puhujalavan itselleen ja vakuutti, ettei hän ennen lähde kuin on kaikille suorittanut heidän saatavansa.

Riimuhoodot kaikkiivat; pitkään aikaan ei hän voinut puhua.

Sitten moitti hän tasavallan ja barbarien tekemiä vääryyksiä; syynä niihin olivat muutamat huimapäät, jotka väkivaltaisuuksillaan olivat kauhistuttaneet Karthagoa. Paras todistus Karthagon hyvistä aikeista oli se, että heidän luokseen lähetettiin hän, Hannon ainainen vastustaja. Ei sotilasten pitäisi luulla kansaa niin tyhmäksi, että se tahtois ärsyttää sankareita, tai niin kiittämättömäksi, että se ei tunnustaisi heidän palveluksiaan; ja Gisko alkoi maksaa sotilaille alkaen libyalaisista. Kun he väittivät luetteloa valheellisiksi, niin ei hän käyttänyt niitä laisinkaan.

He kulkivat heimokunnittain hänen ohitseen avaten kouransa ja mainiten palvelusvuosiensa lukumäärän; ne merkittiin järjestyksessä heidän vasempaan käsivarteensa viheriäisellä värillä; kirjurit ammensivat avoimesta kirstusta ja toiset teräspistimellä tekivät reikiä lyijylevyyn.

Eräs mies kulki ohitse raskain askelin kuin härkä.

— "Astu lähemmäksi," sanoi suffeetti epäillen petosta, "montako vuotta olet palvellut?"

— "Kaksitoista," vastasi libyalainen.

Gisko pisti kätensä hänen leukansa alle, sillä kypärin leukahihna muodosti sinne ajan pitkään kaksi pahkuraa; niitä kutsuttiin johannesleiviksi, ja *kantaa johannesleipiä* käytettiin lausepartena sotapalveluksessa.

— "Petturi!" huusi Gisko, "se, mikä kasvoistasi puuttuu, on kai selässäsi!" ja reväisten hänen tunikansa auki hän näki hänen selässään verisiä rupia; hän oli Hippozarytoksesta tullut peltomies. Vihanhuutoja kaikui; hänet teloitettiin.

Yön tultua meni Spendius herättämään libyalaiset. Hän sanoi heille:

— "Kun ligurialaiset, kreikkalaiset, balearit ja italialaiset ovat saaneet palkkansa, niin palaavat he kotimaahansa, Mutta te toiset, te jäätte Afrikaan, hajalleen kyliinne ja olette turvattomia! Silloin tasavalta kosta! Olkaa lähdön suhteen varuillanne! Aijotteko uskoa kaikkea heidän puheitaan? Molemmat suffeetit ovat samassa juonessa! Tämä pettää teitä! Muistakaa Luiden saarta ja Xantipposta, jonka he lähettivät mädänneellä galeerilla Spartaan!"

— "Mitä meidän tulee tehdä?" kysyivät he.

— "Tuumikaa!" sanoi Spendius.

Kaksi seuraavaa päivää kului palkan maksamiseen Magdalan, Leptiksen ja Hecatompyloksen miehille; Spendius pujahti gallialaisten luo.

— "Ensin maksetaan libyalaisille, sitten kreikkalaisille; sen jälkeen baleareille, aasialaisille ja muille! Mutta kun teitä on niin vähän, niin teille ei anneta mitään! Te ette enää saa nähdä kotimaatanne. Te ette saa laivoja! He tappavat teidät säästääkseen ruokavaroja!"

Gallialaiset lähtivät suffeetin puheille. Autharit, sama, jota Gisko oli lyönyt Hamilkarin puistossa, meni puhumaan. Orjat tyrkkäsivät hänet pois; silloin vannoi hän kostavansa.

Valituksia ja uusia vaatimuksia ilmestyi yhä enemmän. Itsepäisimmät tunkeutuivat suffeetin teltaan; saadakseen hänet heltymään tarttuivat he hänen käsiinsä, aukoivat hampaattomia suitaan, näyttivät laihoja käsivarsiaan ja haavojensa arpia. Ne, jotka eivät vielä olleet saaneet palkkaansa, kävivät levottomiksi, ne, jotka jo olivat saaneet, vaativat korvausta hevosistaan; ja maankiertäjät, lainhlyt ottivat sotilaiden aseita ylleen vakuuttaen, että heidät oli unohdettu. Jokahetki tuli uusia miesparvia; teltat horjuivat, kaatuivat; vallitusten sisällä oleva joukko tulvehti huutaen porteilta leirin keskustaan asti. Kun melu kävi liian äänekkääksi, nojasi Gisko kyynärpäätään norsunluisen sauvansa päähän, ja katsellen merta istui hän liikkumattomana sormet partaansa painuneina.

Usein Matho raivasi itselleen tietä neuvotellakseen Spendiuksen kanssa; hän sitten asettui jälleen vastapäätä suffeettia ja Gisko tunsu taukoamatta hänen katseensa kuin kaksi palavaa tulinuolta singahtavan häneen. Joukon ylitse lennättivät he toisilleen haukkumasanoja, joita ei kumpikaan kuullut. Mutta palkanmaksua jatkui ja suffeetti osasi jokaisen valitukseen löytää selityksen.

Kreikkalaiset aikoivat panna toimeen häiriöitä rahojen erilaisuuden tähden. Gisko antoi heille sellaisen selityksen, että he mutisematta väistyivät. Neekerit vaativat valkoisia simpukoita, joita käytettiin Afrikan sisäosassa kaupankäynnissä. Hän tarjoutui menemään Karthagoon niitä hakemaan; silloin hekin toisten tavoin ottivat rahansa vastaan.

Mutta baleareille oli luvattu jotain erikoista, naisia. Suffeetti sanoi, että odotettiin kokonaista

karavaania neitsyeitä; matka oli pitkä, tarvittiin vielä kuusi kuuta. Kun ne ovat kyllin lihavia ja hyvin benzoella voideltuja niin ne lähetetään laivoilla balearein satamiin.

Äkkiä Zarxas, joka nyt oli kaunis ja roteva, hyppäsi kuin ilveniekka ystäviensä olkapäille ja huusi:

— "Oletko niitä säästänyt ruumiiden varalta?" osoittaen Karthagoon päin Khamonin porttia kohden. Auringon laskiessa portin kuparilevyt loistivat ylhäältä alas asti; barbarit uskoivat verivirran näkevänsä. Joka kerta, kun Gisko aikoi puhua alkoivat he uudelleen kirkua. Silloin hän laskeutui vakavin askelin alas ja sulkeutui teltaansa.

Kun hän aamun valjetessa astui sieltä ulos, niin hänen tulkkinsa, jotka nukkuivat sen ulkopuolella, eivät liikahtaneetkaan; he makasivat selällään silmät lasisina, kieli suusta ulkona ja kasvot sinisinä. Valkoista limaa valui heidän sieramistaan, ja heidän jäsenensä olivat kankeat, ikäänkuin kylmä yö olisi heidät kaikki jäädyttänyt. Kullakin oli kaulassaan pieni silmukka.

Sen jälkeen kapina ei enää talttunut. Tuo Zarxaksen muistuttama balearien murha vahvasti vain Spendiuksen herättämiä epäluuloja. Sotilaat kuvittelivat, että tasavalta aikoi heitä yhä vain pettää. Siitä oli tehtävä loppu! Ensin syrjäytettiin tulkit! Zarxas, linko päänsä ympärillä, lauloi sotalauluja; Autharitos heilutti suurta kalpaansa; Spendius kuiskasi toiselle sanan, ojensi toiselle tikarin. Voimakkaimmat ottivat itse maksun itselleen, tyynemmät vaativat palkanmaksun jatkamista. Ei kukaan enää heittänyt pois aseitaan ja kaikkein suuttumus kohdistui nyt meluavana vimmana Giskoon.

Muutamat nousivat hänen viereensä. Niin kauvan kuin he syytivät solvauksia, kuunneltiin heitä kärsivällisesti, mutta, jos he koettivat sanoa sanaakaan hänen puolustukseksi, satoi kiviä heidän päälleen tai takaapäin miekka löi heidän päänsä poikki. Säkkipasa oli punaisempi kuin alttari.

Sotilaat vimmaantuivat aterian jälkeen, sillä he olivat juoneet viiniä! Se oli kuoleman uhalla kielletty nautinto punilaisessa armeijassa, ja he kohottivat maljansa Karthagoa kohden sotakurin polkemisen huumauksessa. Sitten he palasivat palkanmaksu-orjien luo ja alkoivat niitä surmata. Sanan *surmaa*, joka oli erilainen eri kielessä, ymmärsi jokainen.

Gisko tiesi varsin hyvin, että Karthago jätti hänet hänen oman onnensa nojaan; mutta hän ei tahtonut sille sen kiittämättömyyden palkaksi tuottaa häpeää. Kun sotilaat muistuttivat hänelle, että heille oli luvattu laivoja, niin vannoi hän kautta Molokin hankkivansa ne omalla kustannuksellaan, ja irroittaen kaulastaan sinisistä kivistä tehdyt ketjut hän heitti ne lupauksensa pantiksi joukon keskeen.

Sitten afrikalaiset vaativat viljaa, jonka Suuri Neuvosto oli sitoutunut maksamaan. Gisko otti esiin syssitien tilin, joka sinisellä värillä oli kirjoitettu lampaannahalle; hän luki paljonko viljaa Karthagoon oli tuotu kuukausi kuukaudelta ja päivä päivältä.

Äkkiä vaikenä hän, hänen silmänsä tuijottivat tiliin, ikäänkuin hän numeroiden joukosta olisi lukenut oman kuolemantuomionsa.

Vanhusto oli nimittäin petollisesti ne pienentänyt, ja se vilja, jota sodan vaikeimpana aikana oli myyty, oli niin alhaisen taksan mukaan arvioitu, että sokeinkaan ei voinut uskoa sitä.

— "Jatka!" huusivat sotilaat, "kovempaa! Tuo pelkuri koettaa valehdella, olkaamme varuillamme!"

Hetkisen hän epäröi. Sitten hän jatkoi lukuaan.

Sotilaat eivät epäilleetkään heitä petettävän ja hyväksyivät sellaisinaan syssitien tilin. Mutta silloin Karthagon nauttima viljanriikkaus sai heidät hurjan kateuden valtaan. He särkivät sykomoorisen rahalaatikon; siitä oli kolme neljänestä poissa. He olivat nähneet sellaisia summia siitä ammennettavan, että he pitivät sitä loppumattomana; Gisko oli varmaankin kaivanut osan teltaansa. He kiipesivät säkeistä tehdylle puhujalavalle. Matho johti heitä, ja kun he huusivat: "Rahat! Rahat!" niin Gisko lopulta vastasi:

— "Antakoon johtajanne ne teille!"

Hän katsoi heitä vasten kasvoja, vaiti, suurilla keltaisilla silmillään ja kasvonsa elivät kalpeammat kuin partansa. Nuoli, joka oli sulistaan jäänyt kiinni, riippui hänen korvassaan olevasta suuresta kultarenkaasta ja veri valui hänen päähineestään olalle.

Matho viittasi ja kaikki syöksyivät eteenpäin. Gisko levitti kätensä. Spendius heitti silmukan hänen ranteensa ympäri ja piteli sillä kiinni; toinen veti hänet nurin ja hän katosi, ihmissikermään, joka ryntäsi säkkien päälle.

He ryöstivät hänen telttansa. Sieltä ei löytynyt muuta kuin tavallisimpia tarve-esineitä; sitten tyystemmin etsittäessä kolme Tanitin kuvaa, ja apinan nahan sisästä kuusta pudonnut musta kivi. Useat

karthagolaiset olivat tahtoneet seurata häntä; he olivat arvohenkilöitä ja kuuluivat kaikki sotapuolueeseen.

Heidät laahattiin ulos teltoistaan ja syöstiin likakuoppaan. Rautakahleilla sidottiin heidät vyötäisiltä lujiin paaluihin ja peitsen kärjellä kurkoitettiin heille ruokaa.

Autharitos syyti vartioidessaan solvauksia heille, mutta kun he eivät niitä ymmärtäneet, niin eivät he vastanneet niihin; tuon tuostakin heitti gallialainen kiviä heidän kasvoihinsa saadakseen heidät tuskasta huutamaan.

Seuraavana päivänä valtasi armeijan painostava tunne. Nyt kun heidän suuttumuksensa oli tullut tyydytetyksi sai levottomuus heissä vallan. Matho oli selittämättömän alakuloisuuden vallassa. Hän oli mielestään jollain tavoin loukannut Salammbota. Rikkaathan kuuluivat tavallaan hänen seuraansa. Yöllä hän istui heidän kuoppansa ääressä ja heidän valituksissaan kuului kaiku hänen oman rintansa tuskasta.

Nyt kaikki syyttivät libyalaisia, jotka yksinään olivat saaneet palkkansa. Mutta, samalla kun eri kansojen väliset vihat erikoissyytteiden vaikutuksesta virkosivat, niin he tunsivat, mikä vaara oli lähellä, jos he antautuivat niiden valtaan. Kosto sellaista tekojen jälkeen oli ehdottomasti kamala. Täytyi siis ennättää karthagolaisten edelle. Neuvotteluista ja puheista ei tullut loppua. Jokainen puhui, ei ketään kuunneltu, ja Spendius, joka muuten oli niin puhelias, pudisti joka ehdotukselle päätään.

Eräänä iltana hän kysyi kuin ohimennen Matholta, oliko kaupungin sisällä lähteitä.

— "Ei ainoatakaan!" vastasi Matho.

Seuraavana päivänä vei Spendius hänet ylös järven rannalle.

— "Valtias!" virkkoi entinen orja, "jos sydämesi on pelvoton, niin johdan sinut Karthagoon."

— "Miten?" kysyi toinen läähättäen.

— "Vanno noudattavasi kaikkia määräyksiäni, seuraavasi minua varjon tavoin!"

Matho kohotti kätensä Chabarin tähteä kohden ja huudahti:

— "Kautta Tanitin, sen vannon!"

Spendius jatkoi:

— "Huomenna auringon mentyä mailleen odotat minua vesijohdon alla yhdeksännen ja kymmenennen kaarroksen välillä. Tuo mukanasasi rautakanki, työtötön kypäri ja nahkasandaalit."

Hänen mainitsemansa vesijohto kulki viistoon kannaksen yli, — rakenne, jota roomalaiset myöhemmin hyvin suuressa määrässä laajensivat. Vaikka Karthago halveksikin muita kansoja, niin oli se roomalaisilta kömpelösti lainannut tämän keksinnön, kuten Rooma puolestaan oli matkinut punilaisia galeereja; se oli tehty viidestä päällekkäin rakennetusta kaarikerroksesta; se oli raskas rakenteeltaan; alhaalla oli tukipilarit, ylhäällä leijonanpää; johto päättyi Akropoliin läntiseen sivuun sieltä painuen kaupungin alle tulvien täydellisenä virtana Megaran vesialtaihin.

Sovitulla hetkellä Matho tapasi siellä Spendiuksen. Hän kiinnitti koukuntapaisen raudan nuoran päähän, heilutti sitä ympäri kuin linkoa, rauta lennähti ja tarttui kiinni; ja he alkoivat perätysten kiivetä muuria ylös.

Mutta päästyään ensimmäiseen kerrokseen heltisi rauta joka kerta kun sen heittivät ylös; löytääkseen sopivan kiinnikepaikan saivat he kulkea pylväiden alustaliuskoja myöten; ja kerros kerrokselta kävivät ne yhä kapeammiksi. Sitten nuora jälleen heltisi. Monta kertaa se oli katkeamaisillaan'.

Viimein he kuitenkin saapuivat ylimmäiselle tasolle. Spendius kumartui tuon tuostakin alas ja tunnusteli liuskoja kädellään.

— "Tässä on" sanoi hän, "alkakaamme!" Ja vääntämällä kangella, jonka Matho oli tuonut mukanaan, saivat he yhden liuskan irroitetuksi.

Etäällä he näkivät ratsujoukon kiitävän eteenpäin ohjattomien hevosten selässä. Ratsastajien kultaiset rannerenkaat pelkistivät esiin vaippojen laskoksista. Etunenässä näkyi mies, jolla oli kameelikurjen sulista tehty päähine, ja joka ajoi täyttä laukkaa heiluttaen peistä kummassakin kädessään.

— "Narr' Havas!" huudahti Matho.

— "Samapa se!" vastasi Spendius; ja hän hyppäsi aukkoon, joka oli syntynyt kun liuska nostettiin syrjään.

Hänen käskystään koetti Matho työntää sijalta yhtä lohkarettä. Mutta ahtaan tilan vuoksi ei hän voinut liikuttaa kyynärpäitään.

— "Me palaamme," sanoi Spendius; "asetu tuohon eteeni." Ja he kulkivat eteenpäin vesijohdossa.

Vettä oli heidän vatsaansa asti. Kohta he horjahtivat ja olivat pakoitetut uimaan. Heidän jäsenensä löivät liian ahtaan solan seiniä vastaan. Vesi virtasi melkein ylimmän liuskan alla; he saivat kasvohinsa naarmuja. Sitten virta lennätti heidät mukaansa. Hautaa raskaampi ilma vaikeutti hengitystä, ja käsivarsillaan suojaten päätään, polvet yhdessä ja ruumis niin suorana kuin mahdollista, kiisivät he kuin nuolet pimeässä eteenpäin, tukehtumaisillaan, koristen, puolikuolleina. Äkkiä kaikki pimeni heidän ympärillään ja veden vauhti lisääntyi. He putosivat alaspäin.

Päästyään jälleen veden pinnalle lepäsivät he hetkisen selällään hengittäen suurella nautinnolla raitista ilmaa. Holvikaarros toisensa jälkeen aukeni paksujen muurien keskellä, jotka eroittivat vesialtaita toisistaan. Kaikki olivat täynnä ja vesi virtasi yhtenä juovana pitkin vesisäiliöiden pituutta. Kattoholvien ilma-aukosta laskeutui kaamea hohde, joka kimalteli valolevyinä laineilla ja varjot tummenivat seiniä kohden ja tekivät ne vielä etäisemmiksi. Pieninkin kolina herätti kovan kaiun.

Spendius ja Matho alkoivat jälleen uida ja kulkivat holviaukkojen kautta säiliöstä toiseen. Käiksi riviä pienempiä altaita oli yhdensuuntaisesti kummallakin puolen. He eksyivät kääntyivät ja palasivat. Vihdoin tunsivat he jotain kovaa jalkojensa alla. Se oli käytävän kivitys, joka kiersi altaiden ympäri.

Sitten etenivät he hyvin varovaisesti, hapuilivat seiniä löytääkseen jonkun pääsyaukon. Mutta heidän jalkansa luiskahtivat; he putosivat suuriin altaihin. He saivat uudelleen nousta, ja putosivat jälleen; ja kauhistuttava väsymys valtasi heidät aivan kuin heidän jäsenensä uidessaan olisivat sulautuneet veteen. Silmät painuivat umpeen; he olivat menettämäsillään tajuntansa.

Spendius iski kätensä erään ristikon rautoja vastaan. He ravistivat sitä, se aukeni ja he olivat portailla. Pronssiovi sulki ylhäällä tien heiltä. Tikarin kärjellä siirsivät he syrjään salvan joka ulkopuolelta avattiin; äkkiä puhdas ulkoilma leiskahti heitä vasten kasvoja.

Yö oli aivan tyyni ja taivas näytti mittaamattoman korkealta. Puuryhmät painaltuivat alas pitkien muuririvien yli. Koko kaupunki nukkui. Etuvartijain tulet kimaltelivat yksinäisten tähtien lailla.

Spendius, joka kolme vuotta oli saanut olla orjapihassa, tunsu hyvin puutteellisesti eri kaupunginosat. Matho otaksui, että päästäkseen Hamilkarin palatsiin, tulisi heidän kääntyä vasemmalle ja kulkea Mappalioiden läpi.

— "Ei" sanoi Spendius, "vie minut Tanitin temppeliin". Matho aikoi puhua.

— "Muista!" sanoi entinen orja; ja nostaen kätensä osoitti hän Chabarin loistavaa tähteä.

Silloin Matho vaieten kääntyi Akropoliin päin. He kapusivat kaktusaitojen yli, jotka reunustivat teitä. Vesi valui heidän ruumiistaan hietaan. Märät sandaalit eivät narahtaneetkaan heidän astuessaan; Spendius, jonka silmät säikkyivät kuin soihdut, kopeloi joka askeleella pensaita; — ja hän kulki Mathon jälestä kädet molempien tikarien kahvassa, jotka riippuivat hänen kainalossaan nahkahihnoista.

V.

TANIT.

Kun olivat kulkeneet puutarhojen läpi tuli heidän eteensä Megaraa ympäröivä rajamuuri. Mutta he löysivät aukeaman suuresta kiviseinästä ja kulkivat sen kautta.

Maa aleni ja muodosti aivan kuin suuren notkon. Se oli avoin tori.

— "Kuule", sanoi Spendius, "ensiksi elä pelkää mitään!... minä täytän lupaukseni..."

Hän vaikeni hetkiseksi; hän näytti miettivän aivan kuin etsien sanoja, "Muistatko tuon kerran aamun noustessa jolloin Salammbon penkereellä näytin sinulle Karthagon? Me olimme sinä päivänä kylliksi voimakkaita, mutta sinä et tahtonut kuulla mitään!" Sitten hän jatkoi juhlallisella äänellä: — "Valtias, Tanitin temppelin kaikkein pyhimmässä on salaperäinen verho, joka on pudonnut taivaasta ja verho jumalattaren."

— "Minä tiedän," sanoi Matho.

Spendius jatkoi:

— "Se on itsestään jumalallinen, sillä se on osa jumalattaresta. Jumalat asustavat siellä, missä heidän kuvansa on. Siksi, että Karthago sen omistaa, on Karthago mahtava". Sitten hän kumartui kuiskaamaan hänen, korvaansa: "Minä toin sinut kanssani ryöstääksemme sen!"

Matho peräytyi kauhuissaan.

— "Mene! etsi joku toinen! Minä en tahdo auttaa sinua tässä rikollisessa aiikeessa."

— "Mutta Tanithan on sinulle vihamielinen," vastasi Spendius, "hän vainoo sinua, ja sinä kuolet hänen vihansa uhrina. Kosta sinä puolestasi. Silloin jumalatar tottelee sinua. Sinä tulet melkein kuolemattomaksi ja voittamattomaksi."

Matho painoi päänsä alas. Spendius jatkoi:

— "Me joudumme perikatoon; armeija tuhoi itse itsensä. Me emme voi paeta, olemme avuttomia, meille ei anneta anteeksi! Mitä jumalten kosta saattaisit pelätä, kun sinulla on heidän voimansa käsissäsi? Tahdotko mieluummin kuolla tappion iltana surkeasti johonkin pensaistoon, tai kansan herjaamana rovion liekkeihin? Valtias, kerran olet tuleva Karthagoon, ylimpään pappien keskellä, jotka suutelevat sandaalejasi; ja jos silloin Tanitin verho vielä painaa sinua, niin palautat sen temppeliin. Seuraa minua! Tule ja ota se!"

Pelottava halu riehui Mathossa. Hän olisi tahtonut ilman temppelinraiskausta omistaa verhon. Hän arveli, että ehkä ei tarvinnutkaan ryöstää sitä saadakseen sen voiman. Hän ei ajatellut ajatustaan loppuun asti, vaan pysähtyi siinä, missä se alkoi häntä kauhistuttaa.

— "Eteenpäin!" sanoi hän; ja he kulkivat nopeasti rinnatusten sanaakaan vaihtamatta.

He nousivat rinnettä ylöspäin ja asumukset tulivat lähemmäksi. He kulkivat kapeita katuja myöten pimeässä. Ovien edessä olevat espartoheinästä kudotut matonrisat löivät seiniä vastaan. Eräällä torilla kameelit märehtivät heinäkupojen edessä. Sitten joutuivat he käytävään, jota lehvistö verhosi. Koiraparvi haukkui. Mutta äkkiä alue aukeni, ja he tunsivat Akropoliin läntisen päädyn. Byrsan juurella näkyi suuri musta rakennus: se oli Tanitin temppeli, jossa oli patsaita ja puutarhoja, pihoja ja etupihoja tiilistä tehdyn pienen rajamuurin sisällä. Spendius ja Matho astuivat sen yli.

Tässä ensimmäisessä aitauksessa oli plataanimetsä suojaamassa ruttoa ja saastaista ilmaa vastaan. Siellä täällä oli hajallaan teltoja, joissa päivisin myytiin voiteita ihokarvojen hävittämiseksi, hajuvesiä, pukuja, kuunuotoisia leivoksia ja jumalattaren ja temppelin kuvia, jotka olivat kaiverretut alabasteriin.

Ei tarvinnut mitään pelätä, sillä niinä öinä, joina kuuta ei näkynyt, ei pidetty jumalanpalvelusta; yhtäkaikki hidastutti Matho kulkuaan; hän pysähtyi niiden kolmen ebenpuisen portaan eteen, jotka veivät toiseen sisäpihaan.

— "Astu eteenpäin!" sanoi Spendius.

Granaatti-, manteli-, sypressi- ja myrttipuut kohosivat liikkumattomina kuin pronssista valettuina ja vuorottelivat säännöllisesti; sinisillä kivillä laskettu tie narskui heidän kulkiessaan, ja puhjenneet ruusut riippuivat lehtimajaa muodostaen pitkin käytävää tien yli. He joutuivat soikealle, ristikon sulkemalle aukolle. Silloin Matho, jota tämä hiljaisuus kauhistutti, sanoi Spendiukselle:

— "Täällä sekoitetaan makeat vedet suolaisiin vesiin."

— "Minä olen sen nähnyt," sanoi entinen orja, "Syriassa, Maphugin kaupungissa," ja he astuivat portaita, joiden kuusi astinta oli tehty hopeasta, kolmanteen sisäpihaan.

Jättiläisseederipuu seisoi sen keskellä. Sen alimmat oksat peittyivät kankaan kappaleihin ja kaulaketjuihin, joita uskovaiset olivat sinne ripustaneet. He astuivat vielä muutaman askeleen eteenpäin ja temppelin pääsivu näkyi kokonaan heidän edessään.

Kaksi pitkää avointa pylväistöä, joiden arkitravat lepäsivät tanakoiden pilarien päällä, oli molemmin puolin neliskulmaista tornia, jonka litteällä katolla komeili puolikuun kuva. Pylväistön kulmauksissa ja

tornin kulmissa oli suuret maljat, joissa paloi hyvänhajuisia suitsututusaineita. Granaatit ja colouintit koristivat pylväiden päitä. Toisiinsa kietoutuneet koristemuodot, vinoneliöt, helmirivit vuorottelivat seinillä, ja hopealangoista punottu aitaus muodosti avaran puolikehän temppelin eteisestä laskeutuvien kupariportaiden eteen.

Ovella oli kultaisen ja smaragdisen patsaan välillä kivikartio; mennessään sen ohi suuteli Matho oikeata kättään.

Ensimmäinen sali oli hyvin korkea, sen kuvussa oli lukemattomia aukkoja; ylöspäin katsoessa näki tähdet. Ympäri seiniä oli kaislakoreissa partoja ja kiharoita, nuorukaisten esikoisuhreja, ja keskellä pyöreää huonetta kohosi naisen ruumis rinnoilla peitetyn jalustan keskeltä. Karkeana, karvaisena ja silmät Ummessa näytti se hymyilevän pitäen käsiään ristissä suuren vatsansa alapuolella, joka oli kiilloittunut ihmisten suudelmista.

Sitten he joutuivat taivasalle, poikittain kulkevaan käytävään, jossa pienoinen alttari kohosi norsunluuportin edessä. Sitä pitemmälle ei saanut mennä; papit yksinään saivat avata portin; sillä temppele ei ollut kansanjoukon kokouspaikka, vaan jumaluuden erikoinen asumus.

— "Aikeemme on mahdoton," sanoi Matho. "Tätä et tullut ajatelleeksi! Palatkaamme!" Spendius tarkasteli seiniä.

Hän tahtoi saada vaipan, ei sen vuoksi että hän olisi luottanut sen voimaan (Spendius uskoi vain oraakeliin), vaan hän oli vakuutettu siitä, että karthagolaiset nähdessään sen ryöstetyn kadottaisivat kokonaan rohkeutensa. Löytäkseen jonkun aukon kiersivät he temppelin taakse.

Terebinthi-pensaistojen suojassa näkyi erimuotoisia pieniä rakennuksia. Siellä täällä kohosi kivinen phallus, ja suuret hirvet kuljeksivat rauhallisina tallaten sorkka jaloillaan pudonneita käpyjä.

He palasivat takaisin ja kulkivat varpaillaan kahden pitkän yhdensuuntaisen gallerian välitse. Pieniä kammioita oli niiden sivussa. Tamburiinit ja symbaalit peittivät ylhäältä alas asti niiden seedripuisia pylväitä. Ruohomatoilla makasi naisia kammioittensa ulkopuolella. Aivan tiuhkuun voiteista tuoksuivat he yrteiltä ja sammuneilta suitsutuksilta; heidän ruumiinsa oli niin peitetty tatueerauksilla, kaulaketjuilla, sormuksilla, cinoberilla ja antimoniumilla, että, jollei heidän rintansa olisi noussut, olisi luullut heitä maassa makaaviksi jumalankuviksi. Lotukset ympäröivät lammikkoa, jossa ui samallaisia kaloja kuin Salammbon olivat olleet; sitten perällä temppelin muuria vastaan nousi viinipuu, jonka köynnökset olivat lasia ja tertut smaragdia; kalliiden kivien väike loi valojuovia maalattujen pylväiden välissä nukkuvien kasvoille.

Matho oli tukehtua kuumassa ilmassa, joka cedripuisista suojista lainehti. Kaikki nuo hedelmällisyyden vertauskuvat, nuo tuoksut, nuo väikkeet ja nuo hengittävät olennot painostivat häntä. Tämän salaperäisen loiston läpi haaveksi hän Salammbosta. Hän suli yhdeksi jumalattaren kanssa. Ja Mathon rakkaus paisui yhä suuremmaksi kuten suuret lotuskukat, jotka aukenevat syvien vesien pinnalla.

Spendius laski paljoko rahaa hän ennen aikaan olisi saanut myymällä nuo naiset; ja hänen nopeat silmänsä punnitsivat ohimennen kultakääntyjen painoa.

Temppele oli tältä puolelta samoin kuin toiseltakin suljettu. He palasivat ensimmäisen salin takana olevaan käytävään. Sillä aikaa kun Spendius etsi ja hapuili, oli Matho polvillaan portin edessä, rukoillen Tanitia. Hän rukoili häntä estämään tätä temppelinraiskausta. Hän koetti lepyttää häntä hellillä sanoilla, kuten tehdään suuttuneelle ihmisolennolle.

Spendius huomasi portin päällä ahtaan aukon.

— "Nouse!" sanoi hän Matholle, ja asetti hänet seisomaan aivan suoraan ovea vastaan. Sitten laskien jalkansa hänen käsiinsä, toisen hänen päänsä päälle pääsi hän aivan aukon kohdalle, kiipesi sisään ja katosi. Sitten tunsu Matho olkapäälleen putoavan solmuköyden, saman, jonka Spendius oli kietonut vyölleen ennenkuin lähtivät vesijohtoon; ja kavuten sitä myöten hän saapui pian hämärään saliin.

Tällaiset sisään murtautumiset olivat aivan odottamattomia tapauksia. Jo se, että vartioiminen oli niin huoletonta, osoitti, että sellaista pidettiin aivan mahdottomana. Pelko suojeli paremmin kuin muurit temppelin pyhättöä. Matho odotti, joka askeleella kuolevansa.

Valo hohti pimeässä; he lähestyivät sitä. Se oli lamppu, joka paloi simpukassa erään kuvapatsaan jalustalla, jonka päässä oli kabirien päähine. Timanttipyörylöitä oli pitkin sen pitkää sinistä viittaa ja kantapäistä lähtevät ketjut, jotka katosivat lattialiuskojen alle, kiinnittivät kuvan permanttoon. Matho oli vähällä kirkaista. Hän sopersi: — "Ah! tuossa hän on: tuossa hän on!..." Spendius otti lampun

valaistakseen sillä.

— "Kuinka jumalaton sinä olet!" mutisi Matho. Mutta hän seurasi kuitenkin Spendiusia.

Huoneessa, johon he sitten saapuivat ei ollut muuta kuin musta maalaus, joka kuvasi sekin naista. Sen jalat ulottuivat aivan seinän ylärajaan. Ruumis täytti koko katon. Navasta riippui langan päässä suuren suuri muna, ja kuva jatkui toiselle seinälle pää alaspäin aivan lattialle asti, johon ulottuivat sen suipot sormet.

Päästäkseen pitemmälle vetivät he erään verhon syrjään; samassa tuulen viima puhalsi lampun sammuksiin.

Silloin he eksyneinä harhailivat rakennuksen sokkeloissa. Äkkiä he tunsivat jalkojensa alla jotain omituisen pehmeätä. Pieniä kipinöitä säihkyi ja lenteli; he kulkivat kuten tulella. Spendius tunnusteli kädellään ja huomasi, että lattia oli huolellisesti peitetty ilveksentaljoilla; sitten tuntui pitkä, pehmeä, kylmä, limainen nuora kulkevan heidän jalkojensa välitse. Seinässä olevista kapeista raoista tunkeutui heikkoja, valkoisia valosäteitä. He astuivat tässä hämärässä eteenpäin. Vihdoin he näkivät suuren, mustan käärmeen. Se syöksähti nopeasti ja katosi.

— "Paetkaamme!" huusi Matho. "Se on hän! minä tunnen hänen lähestyvän".

— "Ei, ei!" vastasi Spendius, "temppele on autio."

Samassa häikäisevä valo pakotti heidät luomaan silmänsä alas. Sitten he näkivät ympärillään loputtoman määrän laihoja, läähättäviä, kynsiään aukovia petoja, jotka toinen toisensa yläpuolella salaperäisessä silmiä huimailevassa järjestyksessä muodostivat kauhistuttavan kuvan. Kärmeillä oli jalat, härillä siivet, ihmispäiset kalat söivät hedelmiä, kukat puhkesivat krokodiilien kidasta, ja norsut kärsä pystyssä liitivät avaruudessa ylpeinä kuin kotkat. Tavaton voima jännitti niiden puutteellisia tai moninkertaisia jäseniä. Kieli suusta ulkona näyttivät ne tahtovan purkaa sielunsa; ja kaikki nuo muodot ilmenivät täällä, ikäänkuin kaiken alkusiemenen kokoova säiliö äkkiä olisi haljennut ja tyhjentänyt kaiken sisältönsä salin seinille.

Kaksitoista sinistä kristallipalloa koristi tätä salia kehässä tiikerin näköisten hirviöiden kannattamina. Niiden silmät ulkonivat päästä kuin etanoilla, ja istuen lyhyiden reisiensä päällä kääntyivät ne salin taustaan päin, jossa norsunluuistuimella oli ylhäinen Rabbet, kaikkihedelmöivä, viimeiseksi löydetty jumaluusmuoto.

Simpukat, sulat, kukat ja linnut peittivät sen alaruumiin vatsaan asti. Korvarenkaina oli sillä hopeasymbaalit, jotka helskyivät sen poskia vastaan. Sen suuret tuijottavat silmät katsoivat tulijaan, ja hohtava kivi, joka oli irstaan symbolin kehään kiinnitetty sen otsaan, valaisi koko salin, heijastuen oven yläpuolella oleviin punaisiin kupari peileihin.

Matho astui askeleen eteenpäin; permantopaasi antoi myöten hänen jalkansa alla ja silloin pallot alkoivat pyöriä ja hirviöt karjua; soitto kaikui, sävelikäs ja pauhaava kuin tähtien harmonia; Tanitin myrskyvä sielu virtasi tulvien salin halki. Jumalatar oli nousemaisillaan kookkaana kuin sali, avaten sylinsä. Äkkiä hirviöt sulkiivat kitansa, kristallipallot eivät enää pyörineet.

Sitten synkkä sävelvaihdos kaikuili hetken ilmassa ja vaikenä viimein.

— "Ja verho?" sanoi Spendius.

Sitä ei näkynyt missään. Missä se oli? Miten sen löytäisi? Olivatkohan papit sen kätkeneet? Mathon sydäntä vihlaasi ja hän tunsu uskonsa horjuvan.

— "Tännepäin!" kuiskasi Spendius. Vaisto opasti häntä. Hän veti Mathon mukanaan Tanitin valtaistuimen taakse, jossa kyynärän levyinen aukeama ulottui ylhäältä alas asti.

He tunkeutuivat pieneen aivan pyöreään saliin, niin korkeaan, että se tuntui pylvään sisustalta. Keskellä oli suuri, musta, pallon puolikkaan muotoinen, tamburiinin näköinen kivi; liekit paloivat sen päällä; takana oli ebenpuinen kartio, jolla oli pää ja kaksi käsivartta.

Mutta sen ympärillä olisi luullut tähtivälkkyvän pilven hohtavan; kuvioita välähti sen syvistä laskoksista: Eschmunja Kabirit, muutamia jo ennen nähtyjä hirviöitä, Babylonin pyhiä petoja, sitten toisia, joita he eivät tunteneet. Tämä oli vaippana kuvan harteilla, ja oli kulumistaan kiinnitetty niin, että se ulottui pitkin seinää samalla sinisenä kuin yö, keltaisena kuin aamu, purppuraisena kuin aurinko, laveana, läpikuultavana, säihkyvänä, kepeänä. Se oli jumalattaren vaippa, pyhä Zaimph, jota ei kukaan saanut nähdä.

He kalpenivat molemmat.

— "Ota se!" sanoi vihdoin Matho.

Spendius ei arkaillut; ja nojautuen jumalattaren kuvaan hän irroitti verhon, joka valui maahan. Matho tarttui siihen; sitten pisti hän päänsä sisään vaipan aukosta, verhosi sen ruumiinsa ympäri ja levitti kätensä lähemmin tarkastaakseen sitä.

— "Lähtekäämme!" sanoi Spendius.

Matho seiso i lähättäen paikallaan tuijottaen lattiaan.

Äkkiä hän huudahti:

— "Mutta menisinkö hänen luokseen? Nyt en enää pelkää hänen kauneuttaan. Mitä voisi hän minua vastaan? Olenhan minä nyt ihmistä suurempi. Minä voisin astua läpi liekin, kulkea vetten päällä! Pyhä into saa minussa vallan! Salamambo! Salamambo! minä olen herrasi!"

Hänen äänensä jyrisi. Hän oli Spendiuksen mielestä nyt pitempi ja kuten kirkastunut.

Kuului askelten kopinaa, ovi aukeni ja mies astui sisään, pappi, suippo lakki päässään ja silmät selällään. Ennenkuin hän oli ennättänyt tehdä liikettäkään, oli Spendius jo hyökännyt hänen kimppuunsa ja kietoen hänet syliinsä painanut molemmat tikarit syvälle hänen kylkiinsä. Pää jysähti kivilattiaa vastaan.

He jäivät yhtä liikkumattomina kuin ruumis muutamaksi silmänräpäykseksi kuuntelemaan. Ei kuulunut muuta kuin raolle jääneen oven kautta tulevan tuulen kohina.

Ovi vei kapeaan käytävään. Spendius riensi sinne, Matho seurasi häntä, ja melkein heti saapuivat he kolmannen esikartanon sivupylväistöjen väliseen pihaan, joissa oli papittarien asunnot.

Kammioiden takana mahtoi olla joku lyhempi tie ulos. He riensivät sinne.

Kyyryllään suihkulähteen altaan ääressä huuhteli Spendius veriset kätensä. Naiset nukkuivat. Smaragdikäynnös kimalteli. Ja he lähtivät jälleen liikkeelle.

Mutta joku puiden suojassa juoksi heidän jälessään; ja Matho tunsi kantaessaan viittaa, miten useasti takaa hiljaa nyäistiin häntä. Se oli suuri babiaani, yksi niistä jotka oleskelivat vapaina jumalattaren tempelialueella. Ikäänkuin ymmärtäen ryöstön tapahtuneen takertui se vaippaan. Mutta he eivät rohjenneet sitä kurittaa peläten sen alkavan kirkua; äkkiä sen viha lauhtui ja se kulki heidän rinnallaan aivan heidän vieressään, heiluttaen ruumistaan pitkien käsivarsiensa riippuessa alas. Aitauksen luona se sitten yhdellä hyppäyksellä kiisi erääseen palmuun.

Päästyään viimeisestä esikartanosta he suuntasivat kulkunsa Hamilkarin palatsiin, sillä Spendius tajusi, että turhaa oli koettaakaan saada Mathoa luopumaan aikeestaan.

He kulkivat nahkurien katua, Muthumbalin torin yli, vihannesturun ja Cynasynin kadunristeyksen kautta. Erään seinän kulmauksessa peräytyi mies säikähtäen sitä säkenöivää esinettä, joka kulki keskellä hämärää.

— "Kätke zaimph!" sanoi Spendius.

Muitakin ihmisiä osui heidän tielleen, mutta ne eivät heitä huomanneet.

Viimein he tunsivat Megaran asumukset.

Majakka, joka oli rakennettu sen taakse äärimmäiselle kallionkielekkeelle, loi taivaalle punaisen kirkkaan hohteen ja palatsin ja sen toistensa yläpuolella olevat penkereet loivat puutarhaan kuten jättiläiskokoisen pyramiidin varjon. He tunkeutuivat rintamarjapensaikon läpi raivaten tikareilla itselleen tietä.

Kaikkialla näkyi jälkiä palkkasoturien pidoista. Puistot olivat raiskatut, puistopurot kuivuneet, orjatarhan portit auki. Ei ketään näkynyt kyökkien tai aittojen lähistöllä. He kummastelivat tätä hiljaisuutta, jonka vain toisinaan keskeytti norsujen kova hengähdys, kun ne liikehtivät tarhassaan tai majakkatulen rätinä siinä kun leimusi aloepuita.

Matho yhtäkaikki kysyi:

— "Missä hän on? minä tahdon hänet nähdä! Vie minut hänen luokseen!"

— "Se on uhkarohkeata!" sanoi Spendius. "Hän kirkaisee, hänen orjansa juoksevat apuun, ja väkevyydestäsi huolimatta täytyy sinun kuolla!"

Siten puhellen he saapuivat galeeriportaiden juurelle. Matho nosti päänsä ylös ja oli näkevinään aivan ylhäällä säteilevää, vienoa valoa. Spendius aikoi pidättää häntä. Matho riensi portaita ylös.

Hänen ollessaan jälleen samoilla paikoilla, joilla hän jo kerran ennen näki Salammbon, välillä olleet päivät haihtuivat hänen mielestään. Äsken vasta Salamambo lauloi pöytien keskellä; hän oli kadonnut, ja sen jälkeen Matho taukoamatta nousi näitä portaita ylös. Taivas hänen päänsä päällä hohti punaiselta; meri täytti taivaanrannan; joka askeleella yhä suurempi äärettömyys ympäröi häntä, ja hän jatkoi kulkuaan yhtä helposti kuin unta nähdessä noustaan.

Vaipan kahina portaan kiviä vastaan muistutti hänelle hänen uutta mahtiaan; mutta toiveittensa huumaamana ei hän enää tietänyt mitä hänen tuli tehdä; ja tämä epävarmuus herätti hänessä arkuuden.

Silloin tällöin hän painoi kasvonsa suljettujen huoneiden neliskulmaisia ikkuna-aukkoja vastaan, ja oli näkevinään useimmissa nukkuvia olentoja. Viimeinen, alaltaan pienin kerros, muodosti kuten kuution penkereen päälle. Matho kulki sen ympäri hitaasti.

Maidonkarvainen valo hohti talkkikivisistä levyistä, joilla seinässä olevat pienet aukot olivat täytetyt; ja säännöllisesti järjestettyjä kun olivat, muistuttivat ne pimeässä kaunista helminauhaa. Hän tunsu punaisen mustan ristin jakaman oven. Hänen sydämensä alkoi kiivaammin sykkiä. Hänen mielensä teki paeta. Hän painoi porttia; se aukeni.

Galeerinmuotoinen riippu-lamppu paloi huoneen perällä; ja kolme pientä liekkiä, jotka nousivat sen hopeisesta keulasta, valaisi värähdellen korkeita seinälaudoituksia, joille punaiselle pohjalle oli maalattu mustia nauhakuoseja. Katto oli pienistä palkeista laadittu ja keskellä kultausta oli ametisteja ja topaaseja jokaisessa palkkien ristimyksessä. Huoneen molemmista sivuseinistä lähti hyvin matala valkoisista hihnoista punottu vuode. Sen yläpuolella oli seinään laadittu simpukan kuoren muotoisia syvennyksiä, joista riippui maahan asti ulottuvia verhoja.

Onyx-reuna ympäröi soikeata allasta; käärmeennahkaiset hienot jalkineet olivat jääneet sen reunalle alabasterisen vesikannun viereen. Etäämpänä näkyivät märän jalan jäljet. Suloiset tuoksut täyttivät huoneet.

Matho astui liuskoille, jotka olivat koristetut kullalla, simpukankuorella ja lasilla; ja vaikka lattia oli kiiltävän liukas, oli hän tuntevinaan jalkansa painuvan siihen kuten hiekkaan.

Hän oli huomannut hopeisen lampun takana sinisen neliskulmaisen suojustimen, jota neljä kattoon nousevaa nuoraa kannatti, ja hän lähestyi, kumarassa, suu auki. Mustiin korallivarsiin kiinnitettyjä flamingonsiipiä oli purppuratyynejien ja kilpikonnanluisten kampojen, seedriarkkujen, norsunluisten lastojen joukossa. Antiloopin sarviin oli pujotettu sormuksia ja rannerenkaita; ja saviruukut, jotka muurien aukoissa olivat kaisla jalustalla, viilenivät yötuulesa. Useamman kerran hänen jalkansa kompastui, sillä salin permanto kohosi asteettain ja muodosti sinne kuten jakson eri huoneita. Perällä hopeakaide ympäröi mattoa, jolle oli maalattu kukkia. Vihdoin hän saapui riippuvan vuoteen lähelle, ebenpuisen rahin viereen, jonka avulla noustiin sinne.

Mutta valo rajoittui siihen; ja varjosta, kuten suuren verhon takaa, ei näkynyt muuta kuin punaisen patjan kulma ja pieni alaston jalka. Silloin Matho hyvin varovaisesti veti lampun lähemmäksi.

Salamambo nukkui toinen käsi posken alla ja toinen suorana. Hätien kiharansa aaltoilivat niin runsaina, hänen ympärillään, että hän näytti nukkuvan mustilla höyhenillä, ja avara valkoinen mekko valui pehmeille laskoksille jalkoihin asti, seuraten vartalon muotoja. Silmät hieman näkyivät puoliksi ummistuneiden silmäluomien alta. Pystysuoraan laskeutuvat verhot ympäröivät hänet sinervään ilmaan ja hänen hengityksensä, joka sai hihnat väräjämään, näytti liehuttavan häntä ilmassa. Suuri moskiitti surisi ilmassa.

Matho seisoi liikkumattomana pidellen ojennetussa kädessään valogaleeria; mutta moskiittisuojaus leimahti tuleen, katosi, ja Salamambo heräsi.

Tuli oli itsestään sammunut. Hän ei sanonut sanaakaan.

Lamppu loi seinille suuria leiskahtelevia valoisia väreitä.

— "Mitä se on?", kysyi hän.

Matho vastasi:

— "Se on jumalattaren vaippa!"

— "Jumalattaren vaippa!" huudahti Salamambo. Ja nojautuen molempiin käsiinsä hän kumartui kovasti

vavisten vuoteesta ulospäin. Matho jatkoi:

— "Minä noudin sen sinua varten temppelin pyhäöstä! Katso!" Zaimph kimalteli valosäteinä.

— "Muistatko?" sanoi Matho. "Öisin ilmestyit sinä unissani; mutta minä en ymmärtänyt mykkien silmiesi käskyä!" Salamambo lasi toisen jalkansa ebenpuiselle rahille. "Jos minä olisin ymmärtänyt, niin olisin rientäen saapunut; olisin jättänyt armeijani; en olisi lähtenyt Karthagosta. Sinua totellakseni laskeutuisin Hardumetumin rotkojen kautta varjojen maahan!... Anna anteeksi! tuntui aivan kuin vuoret olisivat painaneet päiviäni ja kuitenkin salainen voima veti minua puoleesi! Minä koetin pyrkiä luoksesi! Olisinko koskaan rohjennut sitä tehdä ilman jumalia!... Lähtekäämme, seuraa minua! niin, jollet tahdo, niin minä jään. Vähät minä kaikkesta... Upota sieluni henkäisyysi! Särkykööt huuleni suudelllessaan käsiäsi!"

— "Anna minun katsoa!" sanoi Salamambo. "Lähempää! lähempää!"

Aamu koitti, ja viininhohtava valo täytti seinän talkkiliuskat. Salamambo puolipyyrtyneenä nojautui vuoteen tyynyihin.

— "Minä rakastan sinua!" huudahti Matho.

Salamambo sopersi: — "Anna se tänne!" Ja he lähestyivät toisiaan.

Salamambo lähestyi yhä enemmän, puettuna laahaavaan valkoiseen pukuun, suuret silmät tuijottaen viittaen. Matho katseli häntä, hänen päänsä loistava kauneus aivan lumosi hänet, hän ojensi zaimphin Salammbota kohden ja aikoi kietomalla hänet siihen sulkea hänet syliinsä. Salamambo levitti käsivartensa. Äkkiä Salamambo seisahtui ja molemmat katsoivat syvään toisiinsa.

Tajuamatta mitä Matho tahtoi, joutui Salamambo kauhun valtaan. Hänen silmäkulmansa kohosivat ylös, huulensa aukenivat; hän vapisi. Sitten löi hän kuparimaljaan, joka riippui punaisen patjan kulmasta ja huusi:

— "Avuksi! avuksi! Väisty, temppelin häväsijä! jumalaton! kirottu! Tänne Taanak, Krum, Ewa, Micipsa, Shaul!"

Ja Spendiuksen kauhistuneet kasvot näkyivät seinän aukosta savikannujen välistä, hän huusi:

— "Pakene! jo tullaan!"

Suuri melu kuului ihmisten rientäessä portaita ylös, ja ihmisaalto, naisia, palvelijoita, orjia, syöksyi huoneeseen käsissään peitsiä, nuijia, miekkoja, tikareja. He aivan kuin jähmettyivät suuttumuksesta nähdessään miehen; orjattaret päästivät hautajaiskiljahduksia ja eunukit kalpenivat mustan ihonsa alla.

Matho seisoి hopeisen aitauksen takana. Zaimph harteillaan hän oli aivan kuin tähtien jumala, jolla oli koko taivaankansi ympärillään. Orjat aikoivat syöksyä hänen kimppuunsa. Salamambo esti heitä.

— "Elkää koskeko! Se on jumalattaren vaippa!"

Hän oli peräytynyt erääseen nurkkaan, mutta astui askeleen Mathoa kohden ja ojentaen paljaan kätensä huusi:

— "Ollos kirottu sinä, joka Tanitilta olet ryöstänyt! Viha, kosto, tihokuolema ja kidutus ylitsesi! Gurzil, taistelujen jumala, sinut raadelkoon! Matisman, kuolleiden jumala, sinut tukehuttakoon! ja Hän, — jonka nimeä ei saa mainita — sinut polttakoon!"

Matho kiljahti aivan kuin miekanpistoksen saadessaan. Salamambo huusi useaan kertaan: — "Mene! mene!"

Palvelijain joukko väistyi, ja Matho, pää kumarassa, kulki hitaasti heidän välitseen; mutta ovella hän pysähtyi, sillä zaimphin reuna oli tarttunut permantoliuskoja koristavaan kultatähteen. Hän kiskaisi sen olkapäitään kohottaen irti ja astui portaita alas.

Spendius oli hypännyt penkereeltä penkereelle, yli pensasaitojen ja purojen ja paennut puutarhasta. Hän saapui majakan juurelle. Tällä kohdin oli muuri autio, niin mahdotonta oli alhaalta nousta sille. Hän meni aivan sen reunalle, laskeutui selälleen, ja jalat edellä liukui rinnettä myöten alas; sitten hän ui Hautojen-niemeen asti, kiersi merivesilaguunin kautta ja palasi illalla barbarien leiriin.

Aurinko oli noussut; ja kuten poistuva leijona astui Matho tietä alas luoden pelottavia katseita ympärilleen.

Epämääräinen melu osui hänen korviinsa. Se oli lähtenyt palatsista ja alkoi uudestaan etäältä

Akropoliin puolelta. Toiset sanoivat että Molokin temppelistä oli varastettu tasavallan aarteet; toiset puhuivat surmatusta papista. Sitäpaitsi uskottiin barbarien tunkeutuneen kaupunkiin.

Matho, joka ei tietänyt, miten hän pääsisi muurien sisältä pois, kulki suoraan eteenpäin. Kansa näki hänet ja suuri hälinä syntyi. Kaikki ymmärsivät, mitä oli tapahtunut; se synnytti kauhistusta ja sitten aivan suunnatonta vihaa.

Mappalioiden perältä, Akropoliin ylängöltä, katakombien luota, lahden puolelta, kaikkialta riensi kansaa. Ylimykset tulivat palatseistaan, kauppiaat puodeistaan; vaimot jättivät lapsensa; tartuttiin miekkoihin, kirveisiin, keppeihin, mutta sama seikka, joka oli estänyt Salammbota, pidatti heitäkin. Miten voisivat he ottaa vaipan takaisin? Sen paljas näkeminenkin oli jo rikos; se oli jumalien olemusta ja sen kosketus tuotti kuoleman.

Temppelien pylväistöissä vääntelivät papit epätoivoissaan käsiään. Legionan soturit ratsastivat sinne tänne; väkeä nousi talojen katoille, penkereille, jumalankuvien olkapäille ja laivojen mastoihin. Matho astui yhä eteenpäin ja joka askeleella kasvoi raivo ja sen ohella kauhu. Kadut tyhjäntyivät hänen lähestyessään, ja tuo pakeneva ihmisvirta lainehti takaisin joka puolelta muurien harjalle asti. Hän näki kaikkialla silmien tuijottavan häneen kuin nielläkseen hänet, hampaat kalisivat, nyrkit uhkasivat ja Salammbon kiroukset kaikuivat moninkertaisina.

Äkkiä pitkä nuoli livahti, sitten toinen, ja kiviä sinkoili; mutta ne lensivät (sillä kaikki pelkäsivät osuvansa zaimphiin) hänen päänsä yli. Sitäpaitsi käytti hän viittaa kilpenään, nosti sen oikealle, vasemmalle, eteensä ja taaksensa; eikä kansa löytänyt mitään surmaamiskeinoa. Hän kulki yhä nopeampaan avonaisia katuja pitkin. Ne oli suljettu köysillä, kärkyillä; ansoilla; joka kerta, kääntyi hän takaisin. Vihdoin joutui hän Khamonin torille, jossa balearit olivat saaneet surmansa; Matho pysähtyi kalveten kuin kuoleva. Hän oli nyt turmion oma; kansa taputti käsiään.

Hän juoksi suurelle suljetulle portille. Se oli hyvin korkea, kokonaan lammesta tehty, rautanauiloilla, ja pronssilevyillä päällystetty. Matho heittäytyi sitä vastaan. Kansa hyppeli ilosta nähdessään hänen voimattoman raivonsa; sitten otti hän jalkineensa sylki niihin ja löi liikkumattomiin levyihin. Koko kaupunki kiljaisi. Kaikki unohtivat vaipan ja syöksyivät surmaamaan hänet. Matho katseli suurin harhailevin silmin kansaa. Ohimosuonet sykkivät huimaavasti; hän tunsu ruumiissaan juopuneen lamautumisen. Äkkiä hän huomasi pitkät ketjut, joilla portin telkeet pantiin liikkeelle. Yhdellä hyppäyksellä, takertui hän niihin, jännitti käsivarsiaan, ponnisti polvillaan; ja vihdoon suuret portin puoliskot aukenivat.

Päästyään ulos hän irroitti kaulastaan suuren zaimphin ja nosti sen päänsä yli mahdollisimman korkealle. Kangas, jota mereltä tuleva tuuli liehutti, kimalteli väreineen, jalokivineen ja jumalankuvineen. Matho kantoi sitä siten, astui kentän yli sotilaiden teltojen luo, ja kansa kaupungin muureilla näki Karthagon onnen poistuvan.

VI.

HANNO.

— "Minun olisi pitänyt ryöstää hänet mukaani!" sanoi hän illalla Spendiukselle. "Olsi pitänyt tarttua häneen, viedä hänet kodistaan pois! Ei kukaan olisi uskaltanut vastustaa minua!"

Spendius ei kuunnellut häntä. Mielihyvissään hän loikoi selällään, vieressään suuri hunajavedellä täytetty ruukku, jonne hän tuon tuostakin pisti koko päänsä juodakseen runsaammin.

Matho jatkoi:

— "Mitä nyt teen?... Miten palaan Karthagoon?"

— "En minä tiedä," sanoi Spendius.

Tämä väliäpitämättömyys sai hänet aivan raivostumaan; hän huudahti:

— "Koko syy on sinun! Sinä viet minua eteenpäin, sitten hylkää, pelkuri kun olet! Miksi siis tottelisin sinua? Luuletko olevasi valtiaani? Sinä porttojen kauppias, orja, orjanpoika!" Hän puri hampaitaan ja nosti suuren kätensä lyödäkseen Spendiukselta.

Kreikkalainen ei vastannut. Savinen lamppu paloi heikosti teltan pylvästä vastaan, josta zaimph säteili pylväaseen ripustettujen aseiden keskellä.

Äkkiä Matho sitoi kothurnit jalkaansa, pani pronssilevyisen sotisopansa soljet kiinni, otti kypärinsä.

— "Minne menet?" kysyi Spendius.

— "Minä palaan sinne! Päästä minut! Minä tuon hänet mukani! Ja jos kaupunkilaiset astuvat tielleni, niin muserran heitä kuin kyykäärmeitä! Minä tapan hänet, Spendius!" Hän jatkoi: "Niin! Minä surmaan hänet! saat nähdä, minä surmaan hänet!"

Mutta Spendius, joka kuulosteli, sieppasi äkkiä zaimphin — heitti sen nurkkaan ja kasasi sen päälle taljoja. Kuului puhetta, välkkyi soihtuja, ja Narr' Havas astui sisään noin kahdenkymmenen miehen seurassa.

Heillä oli valkoiset villavaipat, pitkät tikarit, nahka-kaulavarukset, puiset korvakellukat, hyenan nahasta tehdyt jalkineet; ja seisautuessaan oven suuhun he nojasivat peitsiinsä kuten lepäävät paimenet. Narr' Havas oli kaunein kaikista; helmillä koristetut hihnat kietoutuivat hänen hentojen käsivarsiansa ympärille; kultarenkaasta, joka sitoi päähän avaraa vaippaa, riippui kameelikurjen sulka, joka ulottui hänen olalleen; ainainen hymy leikki hänen huulillaan; hänen katseensa näyttivät teräviltä kuin nuolet ja hänen koko olemuksessaan ilmeni jotain vainuavaa ja notkeata.

Hän selitti tulleen liittyäkseen palkkasotureihin, sillä tasavalta oli jo kauvan uhannut hänen kuningaskuntaansa. Sen vuoksi avusti hän omaksi edukseen palkkasotureja, ja voisi heille olla hyödyllinenkin.

— "Minä hankin teille norsuja (metsäni ovat niitä täynnä), viiniä, öljyä, jyviä, taatelia, pikeä ja rikkiä piirityksiä varten, kaksikymmentätuhatta sotilasta ja kymmenen tuhatta hevosta. Minä käänny sinun puoleesi, Matho, siksi, että zaimphin valtaaminen on tehnyt sinut ensimmäiseksi armeijassa". Hän lisäsi: "Olemmehan sitäpaitsi vanhoja ystäviä."

Mutta Matho loi katseensa Spendiuksen, joka kuunteli istuen lampaan vuodilla, koko ajan päällään nyökäten hyväksymiset! merkiksi. Narr' Havas puhui. Hän vetosi jumaliin, hän kirosi Karthagoa. Sadatellessaan taittoi hän heittokeihään. Kaikki hänen miehensä päästivät yhtäkaa suuren karjunnan, ja Matho tämän vihan lumoamana, huudahti suostuvansa liittoon hänen kanssaan.

Silloin tuotiin valkoinen härkä ja musta lammas, päivän tunnusmerkki ja yön tunnusmerkki. Erään kuopan ääressä puhkaistiin niiltä kurkut. Kun kuoppa oli verta täynnä pistivät he käsivartensa siihen. Sitten Narr' Havas laski kätensä Mathon povelille, ja Matho kätensä Narr' Havaksen povelille. He painoivat tämän merkin teltojensa kankaaseen. Sen tehtyään he viettivät yön syömingeissä, ja loput lihasta, nahka, luut, sarvet ja sorkat poltettiin.

Suunnaton riemuhuuto oli ottanut Mathon vastaan hänen palatessaan jumalattaren hunnun kanssa leiriin; nekin, jotka eivät olleet kananealaisten uskontoa, tunsivat epämääräisen innostuksensa vallassa jumaluusvoiman tulleen odottamatta heidän luokseen. Kukaan ei ajatellutkaan anastaa itselleen zaimphia; se salaperäinen tapa, jolla hän oli saanut sen haltuunsa oli barbarien mielestä kylliksi riittävä todistus siitä, että hän oli sen laillinen omistaja. Siten ajattelivat afrikalaista rotua olevat sotilaat. Toiset, joiden viha ei ollut niin vanha kuin heidän, eivät tieneet mitä päättää. Jos heillä olisi ollut laivoja, he olisivat viipymättä lähteneet pois.

Spendius, Narr' Havas ja Matho lähettivät sanansaattajia kaikkien punilaisella alueella asuvien heimojen luo.

Karthago näännytti näitä kansoja. Se vaati niiltä suunnattomia veroja; ja kalpa, piilu tai risti rankaisi niitä, jotka hidastelivat taikkapa vaan mutisivatkin vastaan. Heidän täytyi viljellä sitä, mikä tasavallalle sopi, hankkia sitä, mitä se vaati; kellään ei ollut oikeutta omistaa asetta; jos joku kylä nousi kapinaan, myytiin sen asukkaat orjiksi, vallanpitäjiä arvosteltiin kuin viinikuurnia, sen mukaan kuinka paljon he saivat puserrettua. Karthagon välittömän vallan alaisten seutujen takana asustivat liittolaiset, jotka maksoivat vain keskinkertaista veroa; liittolaisten takana kuljeskelivat paimenkansat, jotka voi yllyttää heidän kimppuunsa. Tätä järjestelmää noudattaen saatiin runsaasti viljaa, hevossiitoslaitoksia hoidettiin huolella, ja viinitarhat olivat verrattomia. Vanha Cato, joka oli mestari teettämään työtä ja käyttämään siihen orjia, yhdeksänkymmentä kaksi vuotta myöhemmin aivan hämmästytti ne nähdessään, ja ne surmahuudot, jotka hän taukoamatta Roomassa lausui, olivat vain ahneen kateuden aiheuttamia huudahduksia.

Viimeisen sodan aikana olivat kiristykset kasvaneet kaksinkertaisiksi, jonka vuoksi melkein kaikki Libyan kaupungit olivat antautuneet Regulukselle. Rangaistukseksi vaadittiin heiltä tuhannen talenttia, kaksikymmentätuhatta härkää, kolmesataa säkkiä kultahietaa, runsaat määrät viljaa etukäteen, ja

heimojen päämiehet naulittiin ristiin tai heitettiin leijonien ruuaksi.

Tunis varsinkin kirosi Karthagoa! Ollen vanhempi kuin pääkaupunki ei se voinut antaa sille sen suuruutta anteeksi; se oli aivan Karthagon muureja vastapäätä, soiden keskellä, veden varrella, katsellen sitä kuten myrkyllinen peto. Maanpakoon ajamiset, surmaamiset ja kulkutaudit eivät sitä heikontaneet. Se oli kannattanut Arkagathosta, Agathokleen poikaa. Saastaisten ruokien-syöjät saivat sieltä heti aseita.

Sanansaattajat eivät vielä olleet päässeetkään matkalleen, kun yleinen riemu puhkesi maakunnissa. Odottamatta sen enempää kuristettiin talojen hoitajat ja tasavallan virkailijat kylpyammeisiin; rotkoista noudettiin esiin piilossa olleita aseita; auranterästä taottiin miekkoja; lapset talojen ovilla teroittivat peitsiä, ja naiset uhrasivat kaulanauhansa, sormuksensa, korvarenkaansa, kaikki, mikä vain voi auttaa Karthagon kukistamiseksi. Jokainen tahtoi avittaa sitä. Kyliin kasaantui heittokeihäskimppuja kuin maissilyhteitä. Lähetettiin karjaa ja rahaa. Matho maksoi nopeasti palkkasotureille maksamatta jääneen osan heidän palkasta, ja tämä Spendiuksen ajatus aiheutti sen, että hänestä tuli ylin johtaja, barbarien shalishim.

Samaan aikaan tulvi apujoukkoja leiriin. Ensin saapui alkurodun maan väkeä, sitten maalaisorjat. Neekerien karavaanit pysäytettiin, heidät varustettiin aseilla, ja Karthagoon aikoneet kauppiat jäivät varmemman tulon toiveessa barbarien seuraan. Taukoamatta tuli lukuisia laumoja. Akropoliin kukkulalta näki, miten armeija kasvoi.

Vesijohdon tasalaelelle oli legionan sotureja asetettu vartijoiksi; ja heidän vieressään oli aina tuon tuostakin kuparikattiloita, joissa maapihkaa kiehui. Alhaalla tasangolla suuri kansanjoukko puuhaili ja melusi. He olivat epävarmoja, tunsivat sitä ahdistusta, jonka muurien kohtaaminen aina synnyttää barbareissa.

Utica ja Hippo-Zarytus kieltäytyivät liittymästä heihin. Ne olivat foinikialaisia siirtokuntia, kuten Karthagokin, ja niillä oli oma hallintonsa, ja joka kerta kun Karthago teki sopimuksiaan, ne panettivat niihin eri pykälää, joissa heidän itsenäiset oikeutensa tunnustettiin. Ne kunnioittivat tuota voimakkaampaa sisartaan, joka heitä suojasi, eivätkä uskoneet, että barbarilauma voisi sen voittaa; päinvastoin ne uskoivat barbarien joutuvan täydellisen tuhon omiksi. Ne tahtoivat pysyä puolueettomina ja elää rauhassa.

Niiden asema teki se välttämättömiksi. Utica Karthagolle joka sijaitsi lahdelman pohjassa oli sopiva satamaksi, jos ulkoapäin tuotetaan Karthagoon apua. Jos Utica yksinään valloitettaisiin, niin Hippo-Zarytus, joka oli kuuden tunnin matkan päässä siitä meren rannalla, astuisi sijaan, ja kun pääkaupungilla oli sellaiset apulaiset, niin sitä ei voitaisi valloittaa.

Spendius tahtoi heti ryhtyä piiritykseen, Narr' Havas vastusti sitä; ensiksi oli hyökättävä rajoille. Se oli sotavanhusten ja Mathonkin oma mielipide, ja päätettiin että Spendius tekisi hyökkäyksen Uticaa ja Matho Hippo-Zarytusta vastaan; kolmas armeijan osasto, joka asettuisi Tuniksen puolelle, pitäisi Karthagon tasankoa vallassaan; Autharitos otti sen toimekseen. Narr' Havaksen taas tuli palata kuningaskuntaansa noutaakseen sieltä norsuja ja ratsuväellään vallata kaikki tiet.

Naiset huusivat kovasti tätä päätöstä vastaan; he himoitsivat punilaisten naisten koruja. Libyalaisetkin panivat vastaan. Heidäthän oli kutsuttu sotimaan Karthagoa vastaan, ja nyt lähdettiin pois! Palkkasoturit olivat melkein ainoat, jotka lähtivät. Matho johti maanmiehiään sekä iberialaisia, lusitanialaisia, lännen kansoja ja saarikansoja, ja kaikki kreikkaa puhuvat olivat pyytäneet johtajakseen Spendiukselta hänen älykkäisyytensä vuoksi.

Hämmästyks oli suuri kun nähtiin armeijan yhtäkkiä lähtevän liikkeelle; sitten se kulki Ariadnen vuoriston juuria myöten Uticaan johtavaa tietä meren puolella. Yksi osasto jäi Tuniksen eteen, loput katosivat ja tulivat näkyviin lahdelman toisella puolella metsän laidassa ja painaltivat sinne.

Heitä oli noin kahdeksankymmentä tuhatta miestä. Molemmat tyrolaiset kaupungit eivät varmaankaan voi tehdä vastarintaa; palkkasoturit palaavat siis piankin Karthagon luo. Sitä piiritti jo suurehko armeija, joka oli asettunut kannaksen juureen, ja pian täytyisi Karthagon nääntyä nälkään, sillä eihän se voinut elää maakuntien avutta; kaupungin asukkaat eivät näet maksaneet kuten Roomassa veroa. Karthagossa ei osattu valtioviisaasti menetellä. Alituisen voitonhimonsa tähden sillä ei ollut sitä viisautta, jonka korkeammalle tähtäävä tarkoitus synnyttää. Libyan hietikolle ankkuroituneena galeerina säilytti se asemansa työn kautta. Eri kansat kuten hyökylaineet karjuivat sen ympärillä ja pieninkin myrsky järkähytti tätä suurta koneistoa.

Rahasto oli ehtynyt roomalaisotien vaikutuksesta ja paljon oli tuhlattu ja hukattu hieroessa sovintoa barbarien kanssa. Nyt tarvittiin sotilaita, eikä ainoakaan hallitus luottanut tasavaltaan! Ptolemaeus oli aivan äskettäin kieltänyt siltä kaksi tuhatta talenttia. Sitäpaitsi herpasi vaipan ryöstö heidän

rohkeuttaan. Spendius oli arvannut oikein.

Mutta tämä kansa, joka tunsi kaikkien heitä vihaavan, painoi lujasti povelleen kultansa ja jumalansa, ja sen oma hallitusmuoto ylläpiti sen isänmaanrakkautta.

Ensiksi riippui valta kaikista ilman että kukaan oli kyllin voimakas siepatakseen sen itselleen. Yksityisiä velkoja pidettiin yleisinä velkoina, kananeanrotuisilla miehillä oli kaupankäynti etuoikeutenaan; monistamalla merirosvouksen kautta hankitut tulot koronkiskomisella, nylkien maasta, orjista ja köyhiltä kaiken, minkä mahdollisesti voi saada, saattoi joskus päästä rikkaaksikin. Ja rikkauden avulla vain pääsi ylempiin virkoihin; ja vaikka valta ja kulta kokoontuivat alati samoihin perheisiin, niin suvaittiin harvainvaltaa, koska jokainen toivoi pääsevänsä siitä osalliseksi.

Kauppiaiden yhdistykset, joissa lakeja valmistettiin, valitsivat tasavallan raha-asian tarkastajat, jotka virastaan luopuessaan nimittivät Vanhimpien Neuvoston sata jäsentä, jotka vuorostaan olivat riippuvaisia Suuresta Kokouksesta, kaikkien rikkaiden yleisestä yhtymästä. Mitä molempiin suffeteihin tulee, noihin kuninkaan jätteisiin, joilla oli pienempi valta kuin konsuleilla, niin valittiin ne samana päivänä kahdesta eri perheestä. Heidät eroitettiin kaikellaisten vihamielisyyksien kautta toisistaan, jotta heikontaisivat molemmin puolin toisiaan. He eivät saaneet päättää sodasta; ja, kun he olivat kärsineet tappion, antoi Suuri Neuvosto naulita heidät ristiin.

Täten Karthagon voiman lähtökohtana olivat Syssitit, se on suuri Malquan keskellä oleva piha, paikka, johon tarinan mukaan ensimmäinen foinikialaisten merimiesten pursi oli laskenut maihin; meri oli näet sitten aikojen kuluessa vetäytynyt yhä loitommalle. Se oli muodostettu pienistä rakennuksista, jotka olivat muinaisaikaiseen tyyliin laaditut palmun rungoista kivisillä nurkkauksilla ja olivat erillään toisistaan, jotta eri kauppaliitot voisivat kokoontua erikseen. Rikkaat siellä päivän kuluessa kokoontuivat ryhmiin keskustellakseen omista ja tasavallan eduista, pippurin hankkimisesta Rooman hävittämiseen asti. Kolme kertaa kuussa kannattivat he vuoteensa korkealle penkereelle, joka kulki pitkin pihaton muurin reunaa; ja alhaalta näki heidän aterioivan ylhäällä ilman kothurneja ja viittaa, heidän käsiensä timanttien välkkyessä kun he ottivat lihoja ja suurien korvarenkaiden riippuessa juomakannujen välissä, — kaikki voimakaina ja lihavana, puolialastomina, onnellisina, nauraen ja syöden taivasalla kuten suuret haikalat, jotka leikkivät meressä.

Mutta tällä hetkellä eivät he voineet levottomuuttaan salata, siksi kalpeita he olivat; kansa odotteli heitä porteilla ja saattoi heitä heidän palatseihinsa asti kuullakseen jotain tietoja. Kuten ruton raivotessa olivat kaikki talot suljettuja; kadut täyttyivät ja — taas tyhjenivät yhtäkkiä; noustiin Akropoliille, juostiin porteille, joka yö oli Suuri Neuvosto koolla. Vihdoin kutsuttiin kansa kokoon Khamonin torille ja päätettiin turvautua Hannon, Hecatompyluksen taistelun voittajaan.

Hän oli jumalaapelkääväinen, viekas, säälimätön kaikille afrikalaisille, oikea karthagolainen. Hänen tulonsa vetivät vertoja Barkas-suvun tuloille. Ei kellään ollut sellaista kokemusta valtakunnan johdossa.

Hän määräsi, että kaikki sotakuntoiset kansalaiset olivat sotaväkeen kirjoitettavat, hän sijoitti heittokoneita torneihin, hän vaati suunnattoman suuria asevarastoja, jopa hän määräsi rakennettavaksi neljätoista galeeriakin, joita ei tarvittu; ja hän tahtoi että kaikki oli pantava luetteloon, huolellisesti kirjoitettava. Hän antoi kantaa itsensä asevarastoon, majakkaan, temppelien aarrekammioihin; alati nähtiin hänen kantotuolinsa heilahtelevan noustessaan astin astimelta Akropoliin portaita ylös, öisin palatsissaan, kun hän ei voinut nukkua, valmistautui hän taisteluun karjuen pelottavalla äänellä sotakomennussanoja.

Kaikki muuttuivat tavattoman pelon vaikutuksesta sankareiksi. Heti kukon laulettua seisovat rikkaat rivissä pitkin Mappalioita; ja, nostaen pukunsa ylemmäksi, harjoittelivat käyttämään peistä. Mutta ohjaajan puutteessa syntyi riitoja. He istahtivat hengästyneinä haudoille ja alkoivat uudelleen. Useat alkoivat noudattaa eri ruokajärjestystäkin. Muutamat kuvittelivat, että heidän tuli syödä runsaasti kootakseen voimia, ja ahmivat ruokia, toiset, joita heidän lihavuutensa haittasi, aivan nääntyivät paastotessaan laihtuakseen.

Utica oli jo useamman kerran pyytännyt Karthagolta apua. Mutta Hanno ei tahtonut lähteä niin kauvan kuin yksi ainoakin ruuvi puuttui sotakoneista. Hän kulutti vielä kolme kuuta varustaakseen ne sata kaksitoista norsua, joita säilytettiin vallituksen sisällä; ne olivat Reguluksen voittajia; kansa rakasti niitä; näitä vanhoja ystäviä ei koskaan voinut kyllin hyvin kohdella. Hanno antoi uudelleen valaa ne vaskilevyt, joilla niiden rinta peitettiin, kullata niiden hampaat, laajentaa tornit, ja kauneimmasta purppurasta leikata niiden loimet ja reunustaa ne raskailla kultahetaleilla. Sen lisäksi, kun niiden kuljettajia kutsuttiin indialaisiksi (varmaankin siksi että ensimmäiset kuljettajat olivat saapuneet Indiasta), määräsi hän että ne kaikki oli puettava indialaisiin pukuihin, valkoinen vaate köytettävä pään ympäri ja lanteille sidottava pienet byssuskankaiset housut, jotka poikittaisten laskoksien kautta muodostivat kuin kaksi simpukan kuorta.

Autharitoksen armeija pysytteli yhä Tuniksen edessä. Se piiloutui järven mudasta tehdyn vallin taakse, jonka yläreunaa suojasi piikkinen pensaisto. Neekerit olivat siihen sinne tänne pystyttäneet pitkien keppien päähän pelottavia kuvia, ihmisen päitä, jotka tehtiin lintujen höyhenistä, shakaalin tai käärmeen päitä, jotka aukoivat kitaansa vihollista kohden peloittaakseen sitä; — ja kun he tämän kautta luulottelivat olevansa voittamattomia, niin barbarit tanssivat, painivat, kisailivat, vakuutettuna Karthagon lopullisesta sortumisesta. Joku muu kuin Hanno olisi helposti tuhonnut tämän joukon, jota karja ja naiset ehkäisivät vapaasti toimimasta. Sitä paitsi eivät he ymmärtäneet mitään sodankäynnistä, eikä rohkeutensa menettänyt Autharitos heiltä vaatinutkaan enää mitään.

Sotilaat väistyivät, kun hän kulki suuria sinisiä silmiään pyörittäen heidän ohitsensa. Sitten, päästyään järvenrannalle, irroitti hän hylkeennahkaisen takkinsa, avasi nuoran, joka piti koossa hänen punaisia hiuksiaan ja kastoi ne veteen. Hän katui sitä, ettei hän ollut karannut roomalaisten puolelle Eryxin temppelistä kahdentuhannen gallialaisen keralla.

Toisinaan, keskellä päivää, aurinko äkkiä kadotti säteensä. Silloin lahdelta ja meren ulappa näyttivät liikkumattomilta kuin sula lyijy. Ruskea hiekkapilvi, joka pystysuorana läheni, kiisi pyörteenä eteenpäin; palmupuut taipuivat, taivas pimeni; pienien kivien kuuli singahtelevan juhtien kylkeä vastaan; ja gallialainen painoi huulensa telttansa reikiä vastaan ja korisi väsymyksen ja alakuloisuuden vallassa. Hän uneksi lautumien tuoksua syksy-aamuina, lumihuuteita, sumuun eksyneiden villihärkien mylvinää, ja sulkien silmät hän oli näkevinään pitkien olkikattoisten majojen sauhujen kiirivän ilmaan rämeiden yli, metsän siimeksessä.

Muutkin kuin hän kaipasivat kotimaataan, vaikka se ei ollutkaan niin kaukana. Vangitut Karthagolaiset saattoivat todellakin nähdä lahdelman yli, miten Byrsan rinteellä heidän omien talojensa päivänkatos pingoittui pihan yli. Mutta vahdit kuljivat taukoamatta heidän ympärillään. Heidät oli kaikki taottu kiinni samaan ketjuun. Jokaisella heistä oli rautainen kaularengas, eikä joukko väsynyt käymästä heitä katselemassa. Naiset näyttivät lapsilleen heidän komeiden pukujensa risoja, jotka verhosivat heidän laihtuneita jäseniään.

Joka kerta kun Autaritos näki Giskon, valtasi hänet raivo ajatellessaan kärsimäänsä loukkausta; hän olisi tappanut hänet, jollei olisi muistanut Narr' Havakselle antamaansa lupausta. Silloin palasi hän telttaansa, joi ohrista ja kuminoista keitettyä juomaa, kunnes vaipui hervotonna maahan, — heräten sitten keskipäivällä peloittavan janon kalvamana.

Sillä aikaa Matho piiritti Hippo-Zarytusta.

Mutta kaupunkia suojasi järvi, joka oli yhteydessä meren kanssa. Sitä ympäröi kolminkertainen vallitus ja sen keskeltä kohoavalla kukkulalla oli torneilla vahvistettu muuri. Hän ei koskaan ennen ollut johtanut tällaista yritystä. Sitten ajatus Salammbosta kalvoi häntä, ja hän uneksi saavansa nauttia hänen kauneudestaan oikealla koston riemulla, joka täytti hänet ylpeydellä. Hänellä oli aivan kuin tarve saada nähdä Salamambo, tuima, raivoisa, taukoamaton tarve. Jopa hän ajatteli tarjoutua rauhan välittäjäksi toivoen kerran tultuaan Karthagoon voivansa päästä aivan hänen luokseen. Toisinaan hän käski puhaltamaan höyökkäysmerkin ja odottamatta mitään syöksyi padolle, jota koetettiin rakentaa mereen. Hän irroitti käsillään kiviä, hävitti, iski, pisti kaikkialle kalpansa. Barbarit ryntäsivät sikin sokin; tikapuut särkyivät suurella paukkeella ja mieslaumat vyöryivät mereen, joka punaisena loiskahti muureja vastaan. Lopulta taisteluntuoksina heikkeni, ja sotilaat poistuivat alkaakseen kohta taas uudelleen.

Matho istahti telttansa ulkopuolelle; hän pyyhkäisi kädellään veren tahraamia kasvojaan ja kääntyen, Karthagoon päin katseli taivaan rantaa.

Hänen edessään keskellä oliivi-, palmu-, myrtti- ja plataanimetsää aukeni kaksi suurta lampea liittyen kolmanteen järveen, jonka vastaista rantaa ei eroittanut. Vuoren takana näkyi toisia vuoristoja ja suunnattoman suuren järven keskellä kohosi aivan musta, pyramiidin muotoinen saari. Vasemmalla, lahdelman suussa hiekkasärkät näyttivät seisahtuneilta keltaisilta laineilta, ja meri, sileänä kuin lapislazulipermento näytti vähitellen nousevan taivaan reunaan asti. Seudun vihanta katosi paikottain pitkien kellertävien läisköjen alle; johannesleipäpuun hedelmät kuulsivat kuin korallinapit; viiniköynnöksiä laskeutui sykomoooreista; kuului veden loiske; tupsuleivot hypähtelivät, ja auringon viimeiset säteet kultasivat kilpikonniin kuoripeitteitä, kun ne kaislojen keskeltä nousivat hengittämään raikasta ilmaa.

Matho huokaili syvään. Hän heittäytyi suulleen maahan; hän painoi kyntensä hietaan ja itki; hän tunsu itsensä kurjaksi, heikoksi, hyljätyksi. Ei hän koskaan saisi Salammbota omakseen, eihän hän osannut valloittaa edes kaupunkiakaan.

Yöllä yksinään hän katseli teltassaan zaimphia. Mitä hyötyä hänellä oli tuosta jumalattaren vaipasta? ja epäilyksiä nousi barbarin sieluun. Sitten hänestä tuntui, että jumalattaren puku olikin Salammbosta

riippuvainen, ja että osa hänen sielustaan eli siinä vienompana kuin hengitys; hän kosketteli sitä, haisteli sitä, painoi siihen kasvonsa, suuteli sitä nyyhkyttäen. Hän otti sen hartioilleen kuvitellakseen olevansa hänen läheisyydessään.

Toisinaan hän äkkiä katosi; kuun valossa harppaeli hän nukkuvien sotilaiden yli, jotka viittoihinsa kietoutuneina makasivat maassa; sitten hän hyppäsi leirin portilla ratsun selkään ja oli kaksi tuntia myöhemmin Uticassa Spendiuksen teltassa. Ensiksi hän puheli piirityksestä; mutta hän olikin saapunut vain keventämään tuskaansa haastelemalla Salammbosta. Spendius kehoitti häntä olemaan järkevä.

— "Karkoita sielustasi nuo joutavat huolet, jotka sitä alentavat! Ennen sinä tottelit; nyt johdat sinä armeijaa, ja vaikka emme valloittaisikaan Karthagoa, niin luovutetaan ainakin maakunnat meille; meistä tulee kuninkaita!"

Kuinka zaimphin omistaminen voisi olla tuottamatta heille voittoa?
Spendiuksen mielestä tulisi heidän odottaa.

Matho kuvitteli, että vaippa koski yksinomaan Kananean heimoa olevia kansoja, ja barbarimaisen rikkiviisaasti sanoi hän: "Siis ei zaimph auta minua; mutta kun he sen ovat kadottaneet, niin ei se auta heitäkään."

Sitten eräs arvelu alkoi vaivata häntä. Palvellessaan Aptuknosta, libyalaisten jumalaa pelkäsi hän loukkaavansa Molokia; ja hän kysyi arasti Spendiukselta, kummalle näistä molemmista olisi hyvä uhrata joku ihminen.

— "Uhraa kummalle tahansa!" sanoi Spendius nauraen.

Matho, joka ei laisinkaan ymmärtänyt tätä väliäpitämättömyyttä, arveli että kreikkalaisella oli oma haltijansa, josta ei tahtonut puhua.

Kaikki eri uskontomuodot, kuten eri rodutkin, esiintyivät tässä barbarien armeijassa, ja toistenkin jumalia kunnioitettiin, sillä nekin herättivät pelkoa. Useat liittivät kotimaansa uskontoon vieraita menoja. Vaikka ei palvellutkaan tähtiä, niin jotkut tähtiyhtymät olivat turmiokkaita tai onnekkaita, ja niille uhrattiin; tuntematon taikaesine, joka vaaran hetkenä sattumalta löydettiin, muuttui jumaluudeksi; tai oli se nimi, ei muuta kuin nimi, jota taukoamatta kerrattiin koettamattakaan arvata mitä se merkitsi. Mutta ryöstettyään temppelejä, nähtyään eri kansoja ja murhia monet lopulta uskoivat vain kohtaloon ja kuolemaan; ja joka ilta he laskeutuivat levolle rauhallisina kuin villipedot. Spendius olisi sylkenyt olympialaisen Jupiterin kuvalle; yhtäkaikki varoi hän puhumasta ääneen pimeässä, eikä koskaan lyönyt laimin sitoa jalkinettaan ensin oikeaan jalkaan.

Utican muurien eteen hän laitatti pitkän neliskulmaisen maavallin. Mutta sen mukaan kuin se kohosi, niin kohosi kaupungin muurikin; ja minkä toinen hävitti, sen toinen melkein heti rakensi uudelleen. Spendius säästi väkeään, uneksi valloitustuumia; hän koetti muistella sotajuonia, joista oli matkoillaan kuullut puhuttavan. Miksei Narr' Havas palannut? Levottomuus alkoi kasvaa.

Hanno oli päättänyt valmistelunsa. Eräänä pimeänä yönä hän kuljetutti lautoilla norsunsa ja sotilaansa Karthagon lahdelman yli. Sitten he kulkivat Kuumien Lähteiden vuoren taitse välttääkseen Autharitosta, — ja jatkoivat niin hitaasti kulkuaan, että sen sijaan että olisivat, kuten suffeetti oli laskenut, hyökänneet aamulla barbarien kimppuun, tulivatkin keskipäivän paahteessa kolmantena päivänä määräpaikalle.

Idän puolella Uticaa oli tasanko, joka ulottui aivan Karthagon suureen laguniin asti; sen takana oli suorassa kulmassa siihen laakso kahden matalan vuoriharjun välissä, jotka äkkiä loppuivat; barbarit olivat sijoittuneet etäämmälle tasangon vasemmalle puolelle siten hallitakseen sataman; ja he nukkuivat teltoissaan (sillä tänä päivänä molemmat puolueet olivat liian väsyneitä taisteluun ja lepäsivät paraillaan) kun kukkulan takaa karthagolainen armeija astui esiin.

Lingoilla varustetut kuormastopojat olivat asetetut kummallekin siivelle. Legionan soturit kultasuomuksisissa varusteissaan muodostivat eturintaman istuen ratsujensa selässä, joilla ei ollut harjaa, ei häntää, ei korvia, ja joilla otsan keskellä oli hopeasarvi muistuttaakseen siten virtahepoja. Heidän komentokuntiensa välissä nuoret miehet, joilla oli pieni kypäri päässään, heiluttivat kummassakin kädessään saarnipuista heittokeihästä; raskaan jalkaväen pitkät peitset olivat taempana. Kaikki kauppiaat olivat koonneet ruumiinsa päälle mahdollisimman paljon aseita; näki sellaisia, joilla oli yhtäkaa peitsi, piilu, nuija, kaksi kalpaa, muutamat taas olivat aivan kuin piikkisiat varattuja heittokeihäillä, ja käsivarret pistäytyivät esiin sarvilaatoista tai rautalevyistä tehdyistä haarniskoista. Niiden takana tulivat sotakoneiden korkeat telineet: carobalistat, onagerit, hatapultit ja skorpioonit heilahdellen kärryillään, joita veti muulit tai härkien nelivaljakot; — ja armeijan edetessä osastopäälliköt läähättäen juoksivat oikealle ja vasemmalle jakaakseen käskyjä, järjestääkseen rivejä ja säilyttääkseen tarpeelliset välimatkat niiden keskellä. Ne Vanhimmat, joiden käsissä oli johto, olivat

saapuneet purppuraviitoissaan, joiden suuremmoiset hetaleet sotkeutuivat heidän kothurniensa hihnoin. Heidän kokonaan cinoberilla maalatut kasvonsa loistivat jumalankuvilla koristettujen suurten kypärien alta; ja kun heillä oli kilvissään norsunluinen jalokivillä siroitettu reuna, niin olisi luullut aurinkojen kulkevan pronssimuureja pitkin.

Karthagolaiset liikkuvat niin hitaasti, että barbarit pilkalla kehoittivat heitä istumaan. He huusivat kohta tulevansa tyhjentämään heidän suuret vatsansa, nylkemään kultauksen pois heidän päältään ja juottamaan heille rautaa.

Spendiuksen teltan eteen asetetun maston päähän ilmestyi viheriäinen kankaan siekale: se oli merkki, karthagolainen armeija vastasi siihen suurella torvien, symbaalien, aasinluuhuilujen ja käsirumpujen pauhulla. Jo olivat barbarit hypänneet vallituksensa ulkopuolelle. Joukot olivat heittokeihäiden kantomatkan päässä toisistaan, kasvot vasten kasvoja.

Balearilainen linkomies eteni askeleen, asetti linkoonsa savikuulan, heilutti käsivarttaan; norsunluinen kilpi halkesi, ja molemmat armeijat syöksyivät yhteen.

Peitsien kärjillä kreikkalaiset pistivät hevosia kuonoon, ja saivat ne siten kaatumaan ratsastajiensa päälle. Orjat, joiden piti heittää kiviä, olivatkin koonneet liian suuria; ne putosivat heidän viereensä. Punilaiset jalkamiehet, iskiessään pitkillä miekoillaan olan takaa, paljastivat siten oikean kylkensä. Barbarit hajoittivat heidän rivinsä; he löivät heidät miekalla kuoliaiksi; he hapuilivat kuolevien ja ruumiiden yli aivan sokeina verestä, joka roiskui heidän kasvoihinsa. Tämä sekava keihäiden, kypärien, asepaitojen, miekkojen ja ihmisraajojen ryteikkö pyöri paikallaan vuoroin laajeten, vuoroin joustavasti supistuen yhteen. Karthagolaisten joukot hajaantuivat yhä enemmän, heidän sotakoneensa eivät päässeet hiekkaisella maalla liikkumaan; vihdoin suffeetin kanto tuoli (hänen suuri kristallihelyillä koristettu kantotuolinsa), jonka heti taistelun alussa oli nähty kiikkuvan sotilaiden keskellä kuten laivan laineilla, äkkiä vaipui alas. Hän oli epäilemättä kuollut? Barbarit olivat voitolla.

Tomu heidän ympärillään laskeutui ja he alkoivat laulaa, kun samassa Hanno itse ilmestyi norsun selässä. Hän oli avopäin byssuspäivänvarjon alla, jota neekeri hänen takanaan kannatti. Hänen sinisistä levyistä tehdyt kaulaketjunsä hypähtelivät hänen mustan tunikansa kukilla, timanttirenkaat puristivat hänen paksuja käsivarsiaan, ja suu auki heilutti hän suunnatonta keihästä, joka päässä levisi kuin lotus ja kuului kirkkaammin kuin peili. Samassa maa vavahti, — ja barbarit näkivät miten heitä kohden juoksi yhtenä ainoana rivinä kaikki karthagolaisten norsut hampaat kullattuina, korvat sinisiksi maalattuina, pronssi varustuksissa ja kantaen purppuraloimiensa päällä nahkatorneja, joissa jokaisessa kolme jousimiestä jännitti suurta joustaan.

Hyvä jos sotilailla oli edes aseensa; he olivat järjestyneet hätimmiten. Kauhu jähmetytti heidät; he seisoivat epäröivinä.

Torneista jo heitettiin heihin heittokeihäitä, nuolia, tulikeihäitä, lyijykappaleita; muutamat päästäkseen sinne ylös kiipeämään tarttuivat loimien hetaleihin. Puukoilla leikattiin heidän kätensä poikki, ja he putosivat taapäin miekkoihin. Liian heikot peitset taittuivat, norsut kulkivat falangien läpi kuin villisiat ruohikossa; ne nyhtivät kärsillään leirin paaluja maasta, kulkivat leirin halki kaataen teltat rintavarustuksillaan; kaikki barbarit olivat paenneet. He piiloutuivat niiden kumpujen taakse, jotka suojasivat laaksoa, jonka kautta karthagolaiset olivat tulleet.

Hanno ilmestyi voittajana Utican porttien eteen. Hän käski soittamaan torviin. Kaupungin kolme tuomaria ilmestyi tornin huipulle muurisakarain väliin.

Utican asukkaat eivät halunneet laisinkaan sijoittaa kaupunkiinsa niin hyvin asetettuja vieraita. Hanno kiivastui. Lopulta he suostuivat ottamaan hänet pienen saattueen kanssa vastaan.

Kadut osottautuivat liian ahtaiksi norsuille. Ne täytyi jättää ulkopuolelle.

Heti suffeetin saavuttua kaupunkiin tulivat sen mahtavimmat häntä tervehtimään. Hän käski kantaa itsensä kylpyhuoneeseen ja kutsui keittäjänsä luokseen.

Kolme tuntia myöhemmin hän loikoi vielä syvällä kaneeliöljyssä, jolla hänen kylpyammeensa oli täytetty; ja siinä kylpiessään hän söi pingoitettua härän vuodan päältä flamingon kieliä ja hunajalla maustettuja unikukan siemeniä. Hänen vieressään seisojien liikkumattomana pitkään keltaiseen pukuunsa verhottuna hänen kreikkalainen lääkäriensä, käski tuon tuostakin uudelleen lämmittää kylpyhuonetta, ja kaksi nuorta poikaa polvillaan ammeen portailta hieroi hänen jalkojaan. Mutta hänen ruumiinsa hellä hoitaminen ei estänyt häntä pitämästä valtion asioista huolta, sillä hän saneli Suurelle Neuvostolle lähetettävää kirjettä, ja kun oli saatu vankeja, niin mietiskeli hän minkä kamalan rangaistuksen hän voisi niille keksiä.

— "Odota!" sanoi hän orjalle, joka seisaallaan kirjoitti kätensä nojassa. "Tuokaa niitä tänne! Minä

tahdon ne nähdä."

Ja salin perältä, jossa soihdut loivat valkoiseen vesihöyryyn punaisia täpliä, lykättiin kolme barbaria sisään: sammiumilainen spartalainen ja kappadokialainen.

— "Jatka!" sanoi Hanno.

— "Iloitkaa, te Baalin valot! suffeettinne on hävittänyt ahneet koirat! Siunaus tasavallalle! Pankaa rukouksia toimeen!" Hän huomasi vangit ja purskahti silloin nauruun: — "Haha! te Siccan sankarit! Ettepä huuda enää tänään niin kovaa! Minä se olen! Tunnetteko minua? Missä ovat nyt miekkanne? Toden totta, pelottavia miehiä!" Ja hän oli piiloutuvinaan muka peläten heitä. — "Te vaaditte itsellenne hevosia, naisia, maata, ylhäisiä virkoja tietenkin ja papillisia toimia! Miksipä ei? No niin, minä toimitan teille maata, ja siitä ette koskaan pääse pois! Teidät naitetaan aivan uusien hirsipuiden kanssa! Teidän palkkanne? se sulatetaan suuhunne lyijy tankoina! ja minä nostatan teidät hyvälle paikalle, hyvin korkealle, keskelle pilviä, jotta olisitte lähempänä kotkia!"

Nuo kolme pitkätukkaista ja ryysyihin verhottua barbaria katselivat häntä ymmärtämättä hänen puhettaan. Kun heidän polvensa olivat haavoittuneet, oli heidät köysien avulla vangittu ja heidän käsistään riippuvat pitkien kahleiden päät laahasivat pitkin lattialiuskoja. Hanno suuttui heidän tyyneyteensä.

— "Polvillenne! polvillenne! shakaalit! tomu! kyykäärmeet! loka! Eivätkä he edes vastaakaan! jo riittää! Olkaa vaiti! Heidät saa nytkeä elävältä! Ei! sitten myöhemmin!"

Hän läähätti kuin virtahepo mulkoillen silmiään. Hajuvesillä sekoitettu öljy läikkyi hänen paksun ruumiinsa alla yli reunan, ja tarttuessaan hänen ihonsa rupiin teki se hänet soihtujen valossa ruusunpunaiseksi.

Hän jatkoi:

— "Neljä päivää olemme kovasti kärsineet päivän paahteesta. Macarin yli mentäessä eksyi meiltä muuleja. Huolimatta asemasta, erinomaisesta rohkeudesta... Ah! Demonades! kuinka minä kärsin! Kuumentakaa tiilit, ja aivan tulipunaisiksi!"

Kuului hiililapion ja uuninovien ratina. Suitsutus höyrysi entistään vahvemmin suurissa kattiloissa, ja alastomat hierojat jotka hikoilivat kuin sienet, voitelivat hänen niveliään sekoituksella, joka oli tehty vehnästä, rikistä, mustasta viinistä, koiran maidosta, myrrhasta, galbanumista ja styraksista. Häntä vaivasi polttava jano; keltapukuinen mies ei tyydyttänyt hänen kiihkoaan, vaan ojensi hänelle kultamaljan, jossa höyrysi kyykeitos:

— "Juo!" sanoi hän, "jotta auringosta syntyneiden käärmeiden voima tunkeutuisi luittesi ytimiin, ja kokoa rohkeutesi, oi sinä jumalien kuvastus! Tiedäthän sitäpaitsi, että eräs Eschmunin pappi tarkastaa koiratähden ympärillä olevia julmia tähtiä, joista tautisi saa alkunsa. Ne vaalenevat kuin täplät ihossasi, etkä sinä kuole."

— "Oi! niin, eikö totta?" sanoi suffeetti, "enhän minä kuole!" Ja hänen sinertäviltä huuliltaan löyhkäsi henkäys inhottavampi kuin raadosta nouseva lemu. Kaksi hiiltä näytti hehkuvan silmien sijasta, joissa ei enää ollut ripsiä; punertavaa nahkaa riippui hänen otsallaan; hänen päästään ulkonevat korvansa alkoivat pöhöttyä, ja syvät rypyt, jotka muodostivat kaaret hänen sieramiensa kummallekin puolen, tekivät hänet omituisen ja peloittavan näköiseksi, villipedon kaltaiseksi. Hänen luonnoton äänensä tuntui mylvinältä; hän sanoi:

— "Olet ehkä oikeassa, Demonades? Useat ihohaavat ovat todellakin sulkeutuneet. Minä tunnen itseni voimakkaaksi. Kas! katsohan kuinka minä syön!" Ei niin paljon nälissään kuin kerskatakansa ja todistaaksensa itselleen voivansa hyvin, ahmi hän juusto- ja meiramihakkkelusta, ruodittuja kaloja, kurbitseja, ostereja, munia, piparjuuria, tryffelejä ja vartaissa paistettuja pikkulintuja. Koko ajan katsellessaan vangittuja iloitsi hän jo edeltäpäin kuvaillessaan heidän rangaistuksiaan. Samalla muisti hän Siccaa, ja kaikkien tuskiansa aiheuttama raivo purkautui solvaussanoihin noita kolmea miestä kohtaan.

— "Ah! kavaltajat! ah! raukat! roistot! kirotot! Ja te minua häpäisitte, minua, minua! suffeettia! Heidän palkkansa, verensä hinta, kuten he sanoivat! Ah niin! heidän verensä! heidän verensä!" Sitten puhellen itsekseen: — "Kaikki surmataan! ei ainoatakaan myydä! Parasta olisi kai viedä heidät Karthagoon! he saisivat nähdä minut!... mutta minä en ole tainnut tuoda kylliksi kahleita mukanani? Kirjoita: Lähettäkää minulle... Paljoko heitä on? lähettäkää kysymään Muthumbaliilta! Pois! ei sääliä! ja korissa tuotakoon minulle heidän poikkileikatut kätensä!"

Mutta outoja ääniä, samalla sekä karkeita että kimakoita kuului saliin, ne kaikuivat Hannon äänen ja hänen eteensä asetettujen vatien kolinan yli. Ne kasvoivat ja äkkiä kajahti norsujen raivoisa karjunta aivan kuin taistelu olisi uudelleen alkanut. Suuri pauhina ympäröi kaupunkia.

Karthagolaiset eivät olleet koettaneetkaan ajaa barbareja takaa. He olivat asettautuneet muurien juurelle kapineineen, palvelijoilleen, koko satraapinseurueineen; ja he iloitsivat helmihetaleisten kauniiden telttojensa suojassa, nähdessään palkkasoturien leirin kentällä yhtenä ainoana rauniona. Spendius oli jälleen rohkaissut mieltään. Hän lähetti Zaxuksen Mathon luo, samoili metsiä, kokosi miehensä (mieshukka ei ollut ollut tuntuva), — ja raivostuneina siitä, että taistelutta olivat tulleet voitetuksi miehet järjestyivät paraillaan riveihin, kun löydettiin maaöljytynnyri, jonka karthagolaiset epäilemättä olivat jättäneet jälkeensä. Silloin Spendius tuotatti sikoja maakartanoista, voiteli ne vuoriöljyllä, sytytti tuleen ja ajoi ne Uticaan päin.

Liekkien pelästyttäminä norsut pakenivat. Kenttä kohosi, niitä kohden heitettiin keihäitä, ne palasivat taapäin; — ja suurilla hampaillaan ja jalkojensa alle puhkoivat ne karthagolaiset, kuristivat, tallasivat. Heidän takanaan laskeutuivat barbarit rinnettä alas; suojaton punilainen leiri oli heti ensi hyökkäyksessä tuhottu, ja karthagolaiset murskattiin kaupungin porttia vastaan, sillä näitä ei uskallettu palkkasoturien pelosta avata.

Päivä nousi; lännenpuolella Mathon jalkaväki näkyi saapuvan. Samassa ilmestyi ratsuväkeä; se oli Narr' Havas numidialaisineen. Hyppien rotkojen ja pensaiden yli ajoivat he pakolaisia takaa kuin jahtikoirat vainoovat jäniksiä. Tämä onnen vaihdos keskeytti suffeettia. Hän huusi auttamaan häntä ylös ammeesta.

Nuo kolme vankia seisoivat yhä vielä hänen edessään. Silloin eräs neekeri (sama, joka taistelussa kantoi hänen päivänvarjoaan) kumartui kuiskaamaan hänen korvaansa. — "Mitä?..." vastasi suffeetti hitaasti. "Ah! tapa ne!" jatkoi hän tönkeästi.

Etiopialainen veti vyöstään pitkän tikarin ja noiden kolmen päät kierivät maahan. Yksi niistä, ponnahtaessaan aterian jätteiden joukkoon putosi ammeeseen ja uiskenteli siellä hetkisen suu ammoltaan ja silmät auki. Seinän aukoista aamun hohde tunki huoneeseen; noista kolmesta suullaan makaavasta ruumiista valui veri suurina laineina kuin kolmesta lähteestä, ja verivirta valui permannon mosaikille, jolle sinistä hietaa oli siroitettu. Suffeetti pisti kätensä tuohon vielä lämpöiseen nesteeseen ja hieroi sillä polviaan: se oli parannuskeino.

Illan tultua hän pujahti seurueineen kaupungista ja kulki sitten vuoristoon liittyäkseen armeijaansa.

Hänen onnistui löytää sen tähteet.

Neljä päivää myöhemmin hän oli Gorzassa, erään rotkon yläpuolella, kun Spendiuksen joukot ilmestyivät rotkoon. Parikymmentä hyvää keihästä olisi hyökkäämällä heidän kolonninsa kärkeen voinut heidät pidättää; karthagolaiset katselivat ällistyneinä heidän ohikulkuaan. Hanno tunsi jälkijoukosta numidialaisten kuninkaan; Narr' Havas kumarsi tervehtiäkseen häntä, ja teki merkin, jota hän ei ymmärtänyt.

Pelon ja kauhun vallassa palattiin Karthagoon. Yöllä vain marssittiin; päivisin piilouduttiin oliivimetsiin. Joka seisahduksen aikana muutamia kuoli; he luulivat usean kerran joutuneensa turmion omaksi. Vihdoin pääsivät he Hermaeumin niemelle, josta purret tulivat heitä noutamaan.

Hanno oli niin väsynyt, niin epätoivoinen, — norsujen menettäminen varsinkin koski häneen, — että hän tehdäkseen lopun kaikesta pyysi Demonadekselta myrkyä. Sitäpaitsi oli hän tuntevinaan jo riippuvansa ristillä.

Karthagolla ei ollut voimia suuttua häneen. Se oli kadottanut neljäsataatuhatta yhdeksänsataa seitsemänkymmentä kaksi sikliä hopeaa, viisitoistatuhatta kuusisataa kaksikymmentä kolme shekeliä kultaa, kahdeksantoista norsua, neljätoista Suuren Neuvoston jäsentä, kolme sataa Rikasta, kahdeksantuhatta kansalaista, kolmen kuukauden viljan, suuren kuormaston ja kaikki sotakoneet! Narr' Havaksen luopuminen oli päivän selvä, molemmat piiritykset alkoivat uudelleen. Autharitoksen armeija ulottui nyt Tuniksesta Rhadekseen. Akropoliin huipulta näki maaseudulla nousevan korkeita savupatsaita taivasta kohden; ne olivat Rikkaiden palavia tiluksia.

Yksi ainoa mies olisi voinut pelastaa tasavallan. Kaikki katuivat väärin käsittäneensä hänen ansionsa, ja rauhanpuoluekin äänesti poltettavaksi sovitusuhreja Hamilkarin palaamiseksi.

Zaimphin näkeminen oli huumannut Salammbon. Öisin hän oli kuulevinaan jumalattaren astuntaa, ja hän heräsi kauhusta kiljaisten. Hän lähetti joka päivä viemään ruokaa temppelihin. Taanak uupui täyttämään hänen määräyksiään, ja Shahabarim ei väistynyt hänen luotaan enää.

VII.

HAMILKAR BARKAS.

Kuunilmoittaja, joka kaiket yöt valvoi Eschmunin temppelin harjalla, ilmoittaakseen torvellaan kuun vaihteita, huomasi eräänä aamuna lännen puolella jotain, joka muistutti suurta, pitkillä siivillään meren pintaa sipaisevaa lintua.

Se oli kolmisoutuinen laiva, sen keulassa oli veistetty hevosen pää. Aurinko nousi; kuunilmoittaja suojasi kädellään silmiään; sitten tarttuen nopeasti torveensa hän lennätti Karthagon yli voimakkaan metalliään.

Joka talosta tuli kansaa kadulle; puheita ei tahdottu uskoa, väiteltiin, aallonmurtaja oli täynnä kansaa. Vihdoin tunnettiin Hamilkarin kolmisoutulaiva.

Se läheni ylpeänä ja kiivaasti, raakapuu aivan suorana, purje pullistuen pitkin maston pituutta, vaahdon lentäessä korkealle; sen jättiläissuuret airot painuivat tahdissa veteen; tuon tuostakin näkyi sen kölin pää, joka oli aurankärjen muotoinen, ja keulan päässä olevan puskurin alla norsunluupäinen, etujalkojaan nostava hevonen näytti juoksevan pitkin meren pintaa.

Niemen toisella puolella, tuulen tauottua, laskeutui purje, ja perämiehen vieressä näkyi seisovan avopäinen mies, se oli hän, suffeetti Hamilkar! Hänellä oli rinnan ympärillä rautalevyt, jotka kiilsivät; olkapäille kiinnitetyn punaisen vaipan alta näkyivät hänen käsivartensa; kolme hyvin pitkää helmeä riippui hänen korvistaan, ja hän painoi rintaansa vastaan mustaa takkuista partaansa.

Kulkien keskellä kallioita galeeri kulki aallonmurtajan vieritse, ja sillä seisova kansa seurasi sen kulkua huutaen:

— "Terve! siunaus! Khamonin silmä! oi! pelasta meidät! Se on Rikkaiden syy! ne tahtovat tappaa sinut. Ole varuillasi, Barkas!"

Hän ei vastannut, aivan kuin valtamerien ja taistelujen pauhina olisi tehnyt hänet aivan kuuroksi. Mutta kun hän oli Akropoliilta laskeutuvien portaiden juurella, nosti Hamilkar päänsä ja käsivarret ristissä rinnallaan katseli Eschmunin temppeliä. Hänen katseensa kohosi vielä korkeammalle, kirkasta avotaivasta kohden; terävällä äänellä hän huusi käskyn merimiehille; laiva hypähti; se sipaisi aallonmurtajan päässä olevaa, myrskyjä torjuvaa jumalankuvaa; ja kauppiasten satamassa, joka oli täynnä jätteitä, puun siruja ja hedelmän kuoria, se töytäsi syrjään toisia, kaatoi toisia aluksia, jotka paaluihin sidottuina kantoivat keulassaan krokodiilin päitä. Kansa juoksi lähemmäksi, muutamat heittäytyivät uimaan. Laiva oli jo sataman perällä, suurilla pitkälle pistävillä nauloilla lujitetun portin edessä. Portti nousi ja kolmisoutu-laiva katosi syvän holvin alle.

Sotasatama oli kokonaan eroitettu muusta kaupungista; kun lähettiläitä tuli, täytyi heidän kulkea kahden muurin välitse, pitkin käytävää, joka päättyi vasemmalle puolelle Khamonin temppelin eteen. Tätä suurta vesiallasta, joka oli pyöreä kuin vati, ympäröi rantalaituri, jolle oli rakennettu katoksia laivojen suojaksi. Ja jokaisen sellaisen edessä oli kaksi pylvästä, joiden päässä oli Ammonin sarvet, näin muodostaen altaan ympärille säännöllisen sarjan portiikkeja. Keskellä satamaa, eräässä saassa oli talo meri-suffeettia varten.

Vesi oli niin kirkasta että valkoisilla kivillä laskettu pohja näkyi. Katujen pauhina ei kuulunut tänne asti, ja ohi kulkiessaan Hamilkar tunsu ne kolmisoutu-laivat, joita hän ennen oli johtanut.

Niistä oli enää ainoastaan noin parikymmentä jälellä, maalla suojissa kyljellään tai seisoen suorana kölinsä päällä korkeine peräkansineen ja mykevine keuloineen, jotka olivat täynnä kultauksia ja salaperäisiä merkkejä. Kimairat olivat kadottaneet siipensä, Pataikien kuvat käsivartensa, härät hopeiset sarvensa; — ja kaikki olivat puoliksi värinsä kadottaneita, kelvottomia, lahonneita, mutta täynnä muistoja ja tuoksuen vielä matkoistaan; kuten rammatt sotilaat herransa nähdessään ne näyttivät sanovan hänelle: "Täällä me olemme! Täällä me olemme! ja sinäkin olet voitettu!"

Ei kukaan muu kuin meri-suffeetti saanut astua amiraalin taloon. Niinkauvan kuin ei selvää todistusta oltu saatu hänen kuolemastaan, katsottiin hänen yhä vielä olevan elossa. Vanhat pääsivät siten yhdestä valtiaasta, eivätkä he Hamilkarinkaan suhteen tahtoneet olla noudattamatta totuttua tapaa.

Suffeetti astui autioihin saleihin. Joka askeleella tapasi hän asepukuja, huonekaluja, tuttuja esineitä, jotka häntä kuitenkin kummastuttivat, ja etusalissa oli vielä maljassa sen suitsutuksenkin tuhka, joka hänen lähtiessään oli sytytetty Melkarthin suosittamiseksi. Täten hän ei ollut toivonut palaavansa! Kaikki, mitä hän oli tehnyt, mitä nähnyt johtui uudelleen hänen mieleensä: hyökkäykset, tulipalot,

legionat, myrskyt, Drepanum, Syracuse, Lilybaeum, Etna-vuori, Eryxin kenttä, viisi vuotta taisteluja, — aina tuohon päivään asti, jolloin oli aseista luovuttu ja Sicilia oli menetetty. Sitten hän muisti sitruunalehtoja, vuohia kaitsevia paimenia harmailla vuorilla; ja hänen sydämensä sykähteli kuvitellessaan toista sinne perustettua Karthagoa. Hänen aikeensa, muistonsa kuohuivat hänen päässään, jota vielä huimasi laivan nytkähtelyt; tuska sai hänessä vallan, ja äkkiä muuttuen heikoksi tunsu hän tarpeen lähestyä jumalia.

Silloin hän nousi talonsa viimeiseen kerrokseen; sitten otettuaan käsivarresta riippuvasta kultaisesta simpukkakotelosta sakarareunaisen lastan hän avasi oven pieneen soikeaan huoneeseen.

Pienoiset mustat pyörylät, jotka olivat muuratut seinään ja kuulsivat kuten lasi, valaisivat heikosti huoneen. Näiden yhtäsuurien rivissä olevien levyjen välillä oli seinään kaivettu koloja, jotka muistuttivat hautakammioiden urnakomeroja. Jokaisessa niistä oli pyöreä, tumma ja raskaan näköinen kivi. Lahjakkaammat ihmiset ainoastaan palvelivat näitä kuusta pudonneita ihmekiviä. Putoamisensa kautta merkitsivät ne tähtiä, taivasta, tulta; värinsä kautta usvaista yötä, ja lujutensa puolesta maallisten asioiden kaikkinaista yhtenäisyyttä. Tukahuttava ilma täytti tämän pyhän paikan. Merihietä, jota tuuli epäilemättä puhalsi ovesta, oli vaalistanut hiukan näitä koloihinsa asetettuja pyöreitä kiviä. Hamilkar sormensa kärjillä laski ne toisen toisensa jälkeen; Sitten hän peitti kasvonsa saframinvärillä hunnulla ja vaipuen polvilleen heittäytyi maahan käsivarret levällään.

Ulkona oleva päivä paistoi mustiin kuultaviin pyörylöihin. Puita, vuoria, pyörteitä, epäselviä eläimiä oli kuvattu niiden läpikuultavaan aineeseen; ja valo tuli peloittavana ja samalla rauhallisena, jommainen se lienee auringon takana olevan vastaisten luomakuntien synkässä avaruudessa. Hän koetti mielestään poistaa kaikki jumalten muodot, tunnusmerkit ja nimet, käsittääkseen paremmin muuttumattoman jumaluuden, jota ulkonaiset seikat estivät näkymästä. Jonkinmoinen tähtimaailmallinen elinvoima valaasi hänet, samalla kun hän tunsu kuolemaa ja kaikkia onnen oikkuja kohtaan järkitietoisempaa ja syvempää halveksumista. Hänen noustessaan vallitsi hänessä tyyni voiman tunne, häntä ei sääli eikä pelko voinut haavoittaa, ja kun hänen rintansa ahdisti, nousi hän torniin, josta koko Karthago näkyi.

Kaupunki painautui laajana kaarena alaspäin kupuineen, temppeleineen, kultakattoineen, taloineen, palmuryhmineen siellä täällä, lasipalloineen, joista tuli leiskotti, vallituksineen, jotka olivat kuten jättäjäreunustana tälle runsaudensarvelle, joka avautui häntä kohden. Alhaalla hän näki satamat, torit, pihojen sisustat, katujen verkon, pienet ihmiset, jotka tuskin kivityksestä erottautuivat. Ah! jos Hanno ei olisi saapunut liian myöhään Aegates-saarien taisteluaamuna? Hänen silmänsä kiintyivät etäisimpään taivaanrantaan, ja hän ojensi Roomaa kohden vavahtelevat kätensä.

Kansaa oli kertynyt Akropoliin portaille. Khamonin torilla oli tungos, sillä kaikki tahtoivat nähdä sufficeetin astuvan ulos, penkereet tulivat vähitellen tungokseen asti täyteen kansaa; muutamat tunsivat hänet ja tervehtivät; hän vetäytyi syrjään ärsyttääkseen siten vielä kansan kärsimättömyyttä.

Hamilkar tapasi alhaalla salissa puolueensa arvokkaimmat miehet: Istattenin, Subeldian, Hiktamonin, Yeubasin ynnä muita. He kertoivat hänelle kaikki rauhan solmimisen jälkeen tapahtuneet seikat: vanhojen ahneuden, sotilaiden lähdön ja paluun, heidän vaatimuksensa, Giskon vangitsemisen, zaimphin varastamisen, Utican avustamisen ja sitten jättämisen oman onnensa nojaan; mutta kukaan ei uskaltanut kertoa tapauksia, jotka koskivat Hamilkaria. Lopulta erottiin tavatakseen jälleen toisensa Vanhimpien yöllisessä kokouksessa Molokin temppeleissä.

He olivat juuri poistuneet, kun ulkona oven luona syntyi hälinää. Palvelijoiden vastustuksista huolimatta pyrki joku sisään, ja kun melua jatkui, käski Hamilkar tuomaan tuntemattoman hänen luokseen.

Tämä oli vanha neekerinainen, raihmainen, ryppyinen, vapiseva, typerännäköinen ja kantapäihin asti verhottu laajoihin sinisiin huntuihin. Hän tuli aivan sufficeetin eteen, he katsoivat hetkisen toisiinsa; sitten äkkiä Hamilkar vavahti; hänen viittaustaan noudattaen orjat poistuivat. Sitten käskien käden liikkeellä naista varovasti astumaan, talutti hän hänet etäiseen huoneeseen.

Neekerinainen heittäytyi maahan, suudellakseen hänen jalkojaan; Hamilkar nosti hänet tylästi ylös.

— "Minne olet jättänyt hänet, Iddibal?"

— "Sinne, valtias;" ja heittäen hunnun syrjään hieroi hän hihallaan kasvojaan; musta väri, jäsenten vapiseminen, kumara vartalo, kaikki katosi. Hän olikin tanakka vanha mies, jonka iho näytti hiekan, tuulen ja meren parkitsemalta. Päälaella törörotti valkoinen hiustukko kuten linnun töyhtö; ja ivallisella silmäyksellä hän osoitti maahan pudonnutta valepukuaan.

— "Sinä toimit oikein, Iddibal! Aivan oikein!" Sitten aivan kuin lävistäen hänet terävällä katseellaan: "Eikö kukaan vielä epäile?..."

Vanhus vannoi Kabirien kautta, että salaisuus oli hyvässä turvassa. Eiväthän he loitonneet majastaan, joka sijaitsi kolmen päivämatkan päässä Hadrumetumista kilpikonnarannikolla, jossa särkillä kasvoi palmuja. — "Ja käskyjäsi noudattaen, oi valtiaani, olen häntä opettanut heittämään keihästä ja johtamaan valjakkoa!"

— "Hän on voimakas, eikö olekin?"

— "On valtiias, ja pelvoton myöskin! Hän ei kammoa ei käärmeitä, ei ukkosta, eikä kummituksia. Hän juoksentelee avojaloin kuin paimen jyrkänteiden reunalla."

— "Jatka! jatka!"

— "Hän keksii ansoja villipedoille. Viime kuussa, voitko sitä uskoa, hän sai kotkan kiinni; hän laahasi sitä mukanaan, ja linnun ja lapsen veri singahteli ilmaan suurina pisaroina kuten tuuleen heitetyt ruusut. Raivoisa petolintu pieksi häntä siivillään, mutta hän painoi sen poveaan vastaan, ja sen mukaan kuin kotkan kuolinkamppailu heikkeni nauroi poika yhä kovemmin, kirkkaammin ja ylpeämmin, ja se kuului yhteen kimmahavien kalpojen kalskeelta."

Hamilkar painoi päänsä näiden vastaisen suuruuden tunnusmerkkien häikäisemänä alas.

— "Mutta jo jonkun aikaa on rauhattomuus vaivannut häntä. Hän katselee etäällä ohi kiitäviä purjeita; hän on alakuloinen, lykkää leivän luotaan, tiedustelee jumalista ja tahtoo oppia Karthagon tuntemaan."

— "Ei, ei! ei vielä!" huudahti suffeetti.

Vanha orja näytti käsittävän, mikä vaara Hamilkaria kauhistutti, ja hän jatkoi:

— "Millä minä häntä pidätän? Minunhan täytyy nyt jo tehdä hänelle lupauksia, ja minä tulinkin Karthagoon ostamaan hänelle tikaria, jossa on hopeinen, helmillä kirjailtu kädensija." Sitten hän kertoi, miten hän nähtyään suffeetin penkereellä oli satamanvartijoille sanonut olevansa Salammbon orjanainen, päästäkseen siten hänen luokseen.

Hamilkar seiso kauvan mietteisiinsä vaipuneena; vihdoinkin hän sanoi:

— "Huomenna sinä saavut Megaraan, päivän laskiessa, purppuratehtaiden taakse, ja matkit kolme kertaa shakaalin kiljuntaa. Jollet minua näe, niin palaat jokaisen kuun ensimmäisenä päivänä jälleen Karthagoon. Elä unohda mitään! Rakasta häntä! Nyt voit hänelle kertoa Hamilkarista."

Orja puki valepukunsa jälleen ylleen, ja he poistuivat yhdessä talosta ja satamasta.

Hamilkar jatkoi jalan kulkuaan ilman saattojoukkoa, sillä Vanhimpien kokoukset olivat aina erikoisissa tapauksissa salaisia ja niihin mentiin mahdollisimman salavihkaa.

Ensin sivuutti hän Akropoliin itäpuolen, kulki sitten vihannestorin poikki, Kinisdon pylväistöjen läpi ja suitsutusten kauppiaiden etukaupungin halki. Harvat vielä palavat valot alkoivat sammua, leveämmät kadut hiljenivät, sitten liukui varjoja hämärässä eteenpäin. Ne seurasivat häntä, uusia liittyi heihin, ja kaikki suuntasivat kulkunsa kuten hänkin Mappalioita kohden.

Molokin temppeli oli rakennettu kammottavalle paikalle, jyrkän rotkon juurelle. Alhaalta näki vain loputtoman korkeiden muurien kohoavan suunnattoman haudan seinien lailla. Yö oli synkkä, harmahtava sumu näytti raskaana painuvan merelle. Aallot löivät kuten korahdellen ja nyyhkyttäen rantaa vastaan; ja varjot vähitellen katosivat aivan kuin kulkien muurien läpi.

Mutta heti portin takana aukeni laaja neliskulmainen piha, jota pylväskäytävät ympäröivät. Sen keskellä oli tasasivuinen kahdeksankulmainen rakennusmöhkäle. Sen päällä kohosivat kupukatot, jotka ympäröivät toista kerrosta; tämä kannatti rotundanmuotoista rakennetta, jonka keskeltä kohosi sisäänpäin kupertuva kartio, jonka päässä oli pallo.

Tuli paloi metallilankakudoksista tehdyissä lieriöissä, jotka olivat kiinnitetyt miesten kantamiin tankoihin. Liekit leiskahtelivat tuulen leyhyessä ja loivat punertavan hohteen kultakampoihin, jotka niskassa pitivät koossa lyhtyjä kantavien miesten punottuja hiuksia. Ne huutelivat toisilleen ja juoksivat ottamaan Vanhimpiä vastaan.

Siellä täällä kiviliuskaisella lattialla lepäili sfinxien tavoin kookkaita leijonia, kaikki-nielevän auringon eläviä tunnuskuvia. Ne torkkuivat silmäluomet puoliksi ummessa. Mutta herättyään ääniin ja askeleihin ne nousivat hitaasti, tulivat Vanhimpiä kohden, jotka he tunsivat heidän puvuistaan, hieroivat ruumistaan, heidän lanteisiinsa köyristäen selkäänsä ja haukotellen äänekkäästi; niiden hengyksestä syntyvä höyry kohosi soihtujen valossa. Melu kasvoi, ovet suljettiin, kaikki papit riensivät pois, ja Vanhimmat katosivat pylväistöön, joka muodosti temppelin ympärille syvän eteisen.

Pylväät olivat niin järjestetyt, että ne sisäkkäin olevien kehiensä kautta kuvasivat saturnilaista ajanjaksoa siten, että vuodet sulkipivat kuukaudet ja kuukaudet päivät sisäänsä. Sisimmän pyhätön muurin luona ne liittyivät yhteen.

Täällä Vanhimmat laskivat narvalisarviset sauvat käsistään, — sillä vanhoista ajoista noudatettu laki rankaisi kuolemalla jokaista, joka saapui istuntoon jonkinmoinen ase mukanaan. Useilla oli puvun liepeessä purppuranauhaan päättyvä halkeama, jonka piti osoittaa että he omaistensa kuolemaa surressaan eivät säästäneet pukuansa; samalla tämä surun tunnusmerkki esti halkeamaa suurenemasta. Toisilla parta oli suljettu sinipunaisesta nahasta tehtyyn pussiin, joka kahdella nauhalla oli korviin kiinnitetty. Kaikki syleilivät toisiaan rinta rinta vasten. He ympäröivät Hamilkarin toivottaen hänelle onnea; olisi luullut veljien tavanneen veljensä.

Suurin määrä näistä miehistä oli lyhyttä tanakkaa väkeä, heillä oli käyrät nenät kuten assyrialaisilla kuvapatsailla. Mutta muutamien ulonevammat poskipäät, kookkaammat vartalot ja kapeammat jalat ilmaisivat heidän olevansa afrikalaista alkuperää ja polveutuvan paimenkansoista. Taukoamatta kauppahuoneissaan asuvien miesten kasvot olivat kelmeitä; muutamissa oli erämaan ylhä leima, ja oudot jalokivet kimaltelivat heidän kaukomaiden auringon helteen paahtamien käsiensä jokaisessa sormessa. Merimiehet erotti heidän huojuvasta liikunnastaan, ota vastoin maata viljelevät miehet haisivat viinipusertimilta, kuivilta heiniltä ja muulien hieältä. Nuo vanhat merirosvot viljelivät maataloja, nuo koronkiskurit varustivat laivaa, noilla maatalojen omistajilla oli orjia, jotka harjoittivat eri käsitöitä. Kaikki tunsivat tarkoin uskontomenot, olivat kaikkiin juoniin harjaantuneita, säälimättömiä ja rikkaita. He näyttivät pitkien huolien uuvuttamilta. Heidän leimuava silmänsä loivat epäluuloisia katseita, ja tottumus matkoihin, valheisiin, kauppaan ja käskemiseen antoi heidän koko olemukselleen viekkautta ja kiivauden leiman, jotain salattua ja suonenvetoista julmuutta. Sitäpaitsi synkensi heitä nyt jumalan huoneen vaikutus.

Ensiksi he kulkivat munanmuotoisen holvisalin kautta. Seitsemän ovea, jotka vastasivat seitsemää kiertotähteä, muodosti sen seinille seitsemän eriväristä neliötä. Käytyään vielä pitkän huoneen läpi saapuivat he toiseen samallaiseen saliin.

Kokonaan siselöidyillä kukilla verhottu valojalka loisti perällä, ja jokaisessa sen kahdeksasta kultahaarukasta oli timanttikuvussa byssussydän. Se seisoi niiden pitkien portaiden ylimmällä astimella, jotka veivät suurelle alttarille, jonka kulmat päättyivät vaskisarviin. Kaksi sivuporrasta johti alttarin ylimmälle tasolle; alttarin kiviä ei enää näkynyt; se oli kuin kasaantunut tuhkavuori, ja sen huipulla jotain epämääräistä kyti hitaasti. Sitten sen takana, korkeampana kuin valojalka ja paljoa korkeampana kuin alttari, kohosi Molok, kokonaan raudasta tehtynä; sen ihmisrinnasta ammotti aukkoja. Molokin levällään olevat siivet painuivat pitkin seinää, pitkät riippuvat kädet ulottuivat maahan asti; kolme mustaa keltaisen reunan ympäröimää kiveä muodosti kolme silmää sen otsaan, ja peloittavalla ponnistuksella nosti se härkäpäätänsä aivan kuin mylviäkseen.

Pitkin huonetta oli kehässä ebenpuisia penkkejä. Jokaisen takana kolmijalkainen varsi kannatti soihtua. Kaikki nämät liekit kuvastuivat salin simpukan-levyistä laadittuihin lattialiuskoihin. Sali oli niin korkea, että sen seinien punainen väri ylhäällä näytti mustalta, ja epäjumalankuvan kolme silmää kiilui aivan ylhäällä kuin puoliksi yöhön peittyneet tähdet.

Vanhimmat istuivat ebenpuisille penkeille, nostettuaan päänsä päälle viittansa kulman. Liikkumattomina he istuivat, avariin hihoihin verhotut käsivarret ristissä rinnalla, ja simpukankuorinen permanto näytti valovirralla, joka valui alttarin luota ovelle asti heidän paljaiden jalkojensa alitse.

Neljä ylimmäistä pappia istui selityksin keskellä neljällä ristin muotoon asetetulla norsunluutuolilla, Eschmunin ylimmäinen pappi punertavan sinisessä puvussa, Tanitin ylimmäinen pappi valkoisessa liinasisä puvussa, Khamonin ylimmäinen pappi kellertävässä villapuvussa, ja Molokin ylimmäinen pappi purppurapuvussa.

Hamilkar lähestyi valojalustaa. Hän kiersi aivan sen ympäri tarkastaen palavia sydämiä, heitti sitten niihin tuoksuavaa jauhoa; sinipunaiset liekit leimahtivat haarukoiden pästä.

Sitten kaikui kimeä ääni, toinen vastasi siihen; ja sata vanhimpaa, neljä ylimmäistä pappia ja Hamilkar seisaallaan kajahuttivat yhtäkaaa hymnin, ja uusien aina samoja tavuja ja yhä korottaen säveltä, heidän äänensä nousi, kajahti, tuli pelottavaksi ja sitten aivan yhtäkkiä vaiken.

Kaikki odottivat hetkisen. Vihdoin Hamilkar veti povestaan pienen kolmipäisen safiirinsinisen kuvapatsaan ja asetti sen eteensä. Tämä oli totuuden kuva, jonka hän siten otti sanojensa suojelijaksi. Sitten pisti hän sen jälleen poveensa, ja kaikki, aivan kuin äkkinäisen raivon valtaamina, huusivat:

— "Barbarit ovat sinun hyviä ystäviäsi! Kavaltaja! Roisto! Sinä palaat katsellaksesi perikatoamme, eikö niin? Antakaa hänen puhua! — Ei! ei!"

He vapautuivat siitä pakosta, jonka valtiolliset menot tähän asti olivat heille asettaneet; ja vaikka he olivatkin toivoneet Hamilkarin palaavan, niin suuttuivat he nyt siitä, ettei hän ollut ennakoita ehkäissyt heidän onnettomuuttaan, tai oikeammin, ei ollut joutunut jakamaan sitä heidän kanssaan.

Kun melu oli tauonnut, nousi Molokin ylimmäinen pappi:

— "Me kysymme sinulta, miksi et palannut Karthagoon?"

— "Mitä se teihin kuuluu!" suffeetti vastasi halveksivasti.

Melu kasvoi kahta kertaa vimma tummaksi.

— "Mistä te minua syytätte? Olenko ehkä huonosti johtanut sotaa? Te näitte minun taistelusuunnitelmani, te, jotka nöyrinä sallitte barbarien..."

— "Jo riittää! Jo riittää!"

Hiljaisella äänellä pakoittaakseen heidät paremmin kuuntelemaan hän jatkoi:

— "Sehän on totta! Minähän erehdyn, te Baalin valaisemat; löytyyhän teidän joukossanne urhoollisiakin. Gisko, nouse ylös!" Ja laskeutuen alttarin portaita alas, siristäen silmiään kuten etsien jotakuta, jatkoi hän: "Nouse Gisko! sinä voit minua syyttää! kyllä he sinua puolustavat! Mutta missä hän on?" Sitten kuten muistaen jotain: "Aha! epäilemättä kotonaan? poikiensa ympäröimänä, antaen määräyksiä orjilleen, onnellisena, ja laskien seinillä riippuvia kunniakäätyjä, jotka isänmaa on hänelle lahjoittanut!"

He liikahtivat kohottaen olkapäitään aivan kuin raipan iskujen osuessa. — "Te ette edes tiedä, onko hän elossa vai kuollut!" Ja huolimatta heidän huudoistaan hän sanoi heidän jättäessään suffeetin suojattomaksi tehneen itse tasavallan suojattomaksi. Samoin oli Rooman kanssa tehty rauhakin, niin edullinen kuin se olikin heidän mielestään, turmiokkaampi kuin kaksikymmentä taistelua. Toiset taputtivat hänelle käsiään, nimittäin Neuvoston vähävaraisimmat jäsenet, joiden aina epäiltiin taipuvan kansan tai tyrannian puolelle. Heidän vastustajansa, Syssitien päälliköt ja hallintomiehet voittivat enemmyytensä kautta heidät; arvokkaimmat heistä olivat kokoontuneet Hannon ympärille, joka istui salin toisessa päässä punertavan sinisellä verholla suljetun korkean oven edessä.

Hän oli ihomaalilla peittänyt kasvojensa paiseet. Mutta kultajauho oli rapissut hänen tukastaan alas olkapäille muodostaen siihen kaksi hohtavaa läiskää, ja hänen tukkansa näkyi valkoisen harmaana, ohuena ja kiheränä kuin villa. Hänen kätensä olivat kiedotut siteihin, jotka olivat kastetut lattiallekin tippuvaan hyvänhajuisen öljyyn, ja hänen tautinsa näytti huomattavassa määrässä pahentuneen, sillä hänen silmänsä katosivat silmäluomien laskoksien alle. Nähdäkseen täytyi hänen taivuttaa päätään taapäin. Hänen puoluelaisensa vaativat häntä puhumaan. Lopulta hän alkoi käheällä ja inhottavalla äänellä:

— "Elä ole niin röyhkeä, Barkas! Kaikki me olemme tulleet voitetuiksi! Kukin kantakoon onnettomuutensa! Alistu!"

— "Opetä sinä ensin meille," sanoi Hamilkar hymyillen, "miten sinä johdit galeerisi keskelle roomalaisten laivastoa?"

— "Tuuli ajoi minut," Hanno vastasi.

— "Sinä teet samoin kuin virtahepo, joka tallaa omaa lantatunkiotaan; sinä tuot julki oman typeryytesi! ole vaiti!". Ja he alkoivat syyttää toisilleen syytöksiä Egaattisaarten taistelun johdosta.

Hanno syytti, ettei Hamilkar ollut tullut häntä vastaan.

— "Sitenhän olisin jättänyt Eryxin suojattomaksi. Sinun olisi pitänyt lähteä avoimelle selälle; kuka sinua siitä esti? Ah, minä unohdin! kaikki norsuthan pelkäävät merta!"

Hamilkarin puoluelaisien mielestä oli leikinlasku niin hyvä, että he purskahtivat äänekkääseen nauruun. Holvi kaikui siitä aivan kuin salissa olisi käsirumpuja lyöty.

Hanno huomautti miten arvoton tuollainen häväistys oli; tämän taudin oli hän saanut Hecatompyluksen taistelussa vilustuessaan; samalla valuivat kyyneleet hänen kasvoilleen kuin talvisade muurin raunioille.

Hamilkar jatkoi:

— "Jos te olisitte minua niin rakastaneet, kuin tuota tuossa, niin vallitsisi suuri riemu nyt Karthagossa! Kuinka usein pyysinkään teiltä apua! aina vain te kielsitte minulta rahaa!"

— "Me tarvitsimme sitä," sanoivat Syssitien päälliköt.

— "Ja kun asemani oli epätoivoinen, — me joimme vetojuhtien virtsaa ja söimme sandaaliemme hihnoja, — kun minä olisin tahtonut muuttaa heinän korret sotilaiksi ja tehdä sotajoukkoja vainajien tuhasta, silloin kutsutitte te loput laivoista pois!"

— "Me emme voineet kaikkia panna vaaralle alttiiksi," vastasi Baat-Baal, jolla oli kultakaivoksia Darytilaisessa Getuliassa.

— "Mutta mitä te teitte täällä, Karthagossa, kodissanne muurienne suojassa? Eridanuksen luona asuu gallialaisia, joita olisi ollut yllytettävä, kananealaiset Kyrenaikasta olisivat tulleet, ja samalla kun roomalaiset lähettävät lähettiläitä Ptolemaeuksen luo..."

— "Nyt hän jo ylistelee meille roomalaisia!" Eräs huusi: "Paljoko ne maksoivat sinulle, jotta heitä puolustaisit?"

— "Kysy sitä Brutiumin tasangoilta, Lokrin, Metapontumin ja Heraklean raunioilta! Minä olen polttanut kaikki heidän hedelmäpuunsa, ryöstänyt kaikki heidän temppeleinsä, ja surmannut heidän lastenlastensa lastenlapset..."

— "Aivanhan sinä lausut kuin puhetaidon opettaja!" sanoi Kapuras, kuuluisa kauppias. "Mitä sinä oikeastaan tarkoitat?"

— "Minä sanon, että meidän tulee olla viisaampia tai pelottavampia! Jos koko Afrika heittää ikeenne hartioiltaan, niin syynä on vain se, että te olette heikkoja käskijöitä, ettekä osaa kiinnittää iestä sen niskaan! Agathokles, Regulus, Coepio, kaikki uskaliaat miehet astuvat vain maihin, niin kuuluu se heti heille; ja kun idässä olevat libyalaiset liittyvät lännessä oleviin numidialaisiin, ja kun paimenkansat tulevat etelästä ja roomalaiset pohjoisesta" — Kauhun huuto kaikui salissa. "Niin, te lyötte rintoihinne, matelette tomussa, revitte pukunne! Ei siitä apua! teidän täytyy vielä kerran väentää myllyä Suburrassa ja koota viiniä Latiumin kukkuloilta."

He löivät kädellään oikeaan reiteensä ilmaistakseen närkästystään, ja heidän pukujensa hihat liehuivat kuin suurien säikähtyneitten lintujen siivet. Hamilkar seiso sähisten ja pelottavana alttarin ylimmällä portaalla ja jatkoi sisäisen voiman pakoittamana; hän kohotti käsivartensa, ja hänen takanaan palavan kynttelikön säteet valuivat kuin kultaiset peitset hänen sormiensa lomitse.

— "Te menetätte laivanne, tiluksenne, vaununne, riippuvat vuoteenne ja orjanne, jotka hierovat jalkojanne! Shakaalit saavat nukkua palatseissanne, aura myllertää hautanne. Ei kuulu muuta kuin kotkien kirkuna, ei näy muuta kuin kasa raunioita. Sinä kukistut, Karthago!"

Neljä ylimmäistä pappia ojensi kätensä häätääkseen kirouksen. Kaikki olivat nousseet. Mutta Meri-suffeetti oli papillisena virkamiehenä auringon suojeluksen alainen ja loukkaamaton, niin kauan kuin Rikkaiden kokous ei häntä ollut tuominnut. Altari herätti heissä kammoa ja kauhua. He peräytyivät.

Hamilkar ei enää puhunut. Silmät tuijottavina ja kasvot yhtä kalpeina kuin hänen tiaransa helmet, hän läähätti, kauhistuen melkein omaa itseään ja hänen ajatuksensa hukkuivat synkkiin näkyihin. Sieltä ylhäältä katsottuna näyttivät vaski jalustoissa olevat soihdut suurelta liekkikruunulta, joka oli laskettu lattialiuskoille; siitä nouseva musta sauhu kiiri tummaa holvia kohden; ja hetkisen vallitsi niin syvä hiljaisuus, että ulkoa kuului etäältä meren pauhina.

Sitten alkoivat Vanhimmat neuvotella. Barbarit uhkasivat heidän etujaan ja heidän henkeään. Mutta suffeetin avutta heitä ei voitu voittaa; ja tämä vakaumus sai heidät ylpeydestään huolimatta unohtamaan kaiken muun. Hänen ystävänsä vietiin syrjään neuvottelemaan. He tekivät itsekkäitä sovintoja, salaisia sopimuksia ja juhlallisia lupauksia. Hamilkar ei tahtonut enää sekaantua mihinkään hallintoon. Kaikki pyytämällä pyysivät häntä ryhtymään siihen. He rukoilivat häntä; ja kun sana petos uudelleen pujahti esiin heidän puheistaan, kiivastui hän. Suuri Neuvosto yksinään oli petturi, sillä kun sotilaiden velvollisuudet loppuivat sodan päätyttyä, niin olivat he sen loputtua vapaita; hän ylisteli niiden uljuutta ja kuvaili, mikä etu koituisi, jos ne saataisiin Tasavaltaan sidotuiksi lahjojen ja etuoikeuksien kautta.

Silloin sanoi Magdassan, entinen maakuntien käskynhaltija keltaisten silmiensä pyöriessä päässään:

— "Toden totta, Barkas, monien matkojesi kautta on sinusta tullut kreikkalainen tai latinalainen, en tiedä kumpiko! Mitä sinä puhut palkan suorittamisesta noille miehille? Enemmän kuolokoon kymmenen tuhatta barbaria kuin yksi meistä!"

Vanhat osoittivat päätään nyökkäämällä hyväksymistään ja mutisivat:

— "Niin, ei sitä saa liikoja hienostella. Barbareja löytää aina!"

— "Ja pääsee niistä helposti vapaaksi, vai mitä? Jättää ne oman onnensa nojaan, kuten teitte Sardiassa. Ilmaistaan vihamiehille, mitä tietä ne aikovat kulkea, kuten tehtiin gallialaisille Siciliassa, tai lähetetään ne aavalle merelle. Palatessani näin kalliit aivan valkoisina heidän luistaan!"

— "Mokomakin onnettomuus!" huomautti Kapuras hävyttömästi.

— "Eivätkö he sata kertaa ole menneet vihollisen puolelle!" huudahtivat toiset.

Hamilkar huusi:

— "Miksi te sitten vastoin omia lakejanne kutsuite heidät Karthagoon? Ja kun he köyhinä ja lukuisina oleksivat tässä kaupungissa kaikkien rikkauksienne keskellä, niin ei juolahdakaan mieleenne heikontaa heitä jakamisen avulla! Sitten lähetätte te heidät pois vaimoineen ja lapsineen pidättämättä ainoatakaan panttina! Uskoitteko heidän tappavan toinen toisensa pelastaakseen teidät lupauksenne täyttämisen tuskasta? Te vihaatte heitä siksi, että he ovat voimakkaita! Minua, heidän johtajaansa te vihaatte vielä enemmän! Kyllä minä sen äsken tunsin, kun suutelitte käsiäni ja pidätitte itseänne niitä puremasta!"

Jos pihalla nukkuvat leijonat olisivat karjuen syöksyneet sisään, niin melu ei olisi voinut olla sen kamalampi. Mutta Eschmunin ylimmäinen pappi nousi polvet yhteen puserrettuina, kyynärpäät kyljissä kiinni, aivan suoraksi ja puoliksi avaten kätensä sanoi:

— "Barkas, Karthagon pelastus vaatii että sinä otat käsiisi punilaisten sotajoukkojen ylijohdon palkkasotureita vastaan!"

— "Minä kieltäydyn," vastasi Hamilkar.

— "Me annamme sinulle rajattoman vallan!" huusivat Syssitien päälliköt.

— "En!"

— "Ilman mitään tarkastusta, ilman mitään jakoa, rahaa niin paljon kuin tahdot, kaikki vangit, koko sotasaaliin, viisikymmentä zerethiä maata jokaisesta vihollisen ruumiista."

— "En! en! sillä teidän kanssanne on mahdotonta voittaa!"

— "Hän pelkää!"

— "Siksi että te olette pelkureja, saitoja, kiittämättömiä, arkoja ja mielettömiä!"

— "Hän säästää heitä!"

— "Asettuakseen heidän etunenäänsä," sanoi joku.

— "Ja hyökätäkseen meihin," sanoi toinen; ja salin perältä karjui

Hanno:

— "Hän tahtoo tekeytyä kuninkaaksi!"

Silloin he syöksyivät ylös, kaataen istuimet ja soihdut parvena rientäen alttaria kohden; käsissä heilui tikareja. Mutta hihansa sisästä veti Hamilkar esiin kaksi pitkää puukkoa; ja puolikumarassa astui hän vasemmalla jalallaan askeleen eteenpäin ja säihkyvin silmin purren hampaitaan yhteen hän uhmaillen seisoi liikkumattomana kultaisen valojalustan alla.

Siis varovaisuuden vuoksi olivat he tuoneet aseita mukanaan; se oli rikos; he katsoivat kauhistuneina toisiinsa. Kun jokainen heistä oli syyllinen, niin he piankin rauhoittuivat; ja vähitellen, kääntäen selkensä suuffeetille, he astuivat raivoten kärsimästään nöyryytyksestä portaita alas. Toisen kerran jo he peräytyivät hänen edestään. Hetkisen jäivät he seisaalleen. Monet, jotka olivat haavoittaneet sormensa, pistivät ne suuhunsa tai käärivät viittansa reunan hitaasti niiden ympärille, ja he aikoivat juuri poistua, kun Hamilkar kuuli seuraavat sanat:

— "Sehän on vain hienotunteisuutta, jottei pahoittaisi tyttärensä mieltä!" Ja toinen ääni lisäsi vielä äänekkäämmin siihen:

— "Epäilemättä, koska tämä valitsee rakastajansa palkkasoturien joukosta!"

Ensiksi hän horjahti, sitten hänen silmänsä etsivät nopeasti Shahabarimia. Matta Tanitin pappi yksinään oli jäänyt paikalleen; ja Hamilkar ei eroittanut etäältä muuta kuin hänen korkean päähineensä. Kaikki ilkkuivat hänelle vasten kasvoja. Jota enemmän hänen kauhunsa kasvoi, sitä suuremmaksi tuli heidän ilonsa, ja häntä ympäröivien pilkkahuutojen keskeltä huusi joku taempaan

oleva:

- "Hänen nähtiin tulevan tyttäresi huoneesta!"
- "Eräänä Thammuskuun aamuna!"
- "Hän on zaimphin ryöstäjä!"
- "Hyvin kaunis mies!"
- "Sinua kookkaampi!"

Hän sieppasi tiaransa päästään, arvonsa merkin, — haransa, jossa oli kahdeksan salaperäistä kerrosta ja keskimmaisessa oli smaragdeista tehty simpukan kuva, — ja heitti sen molemmiin käsiin, täysin voimin maahan; kultarenkaat särkyivät ja ponnahtivat ylös permannosta ja helmet helisivät lattialiuskoilla. Hänen valkoisella otsallaan he nyt näkivät pitkän arven; se liikehti kuin käärme hänen silmäkulmiensa välissä; hänen koko ruumiinsa vapisi. Hän nousi alttarille vieviä sivuportaita myöten ja astui sen päälle! Siten hän vihki itsensä jumalalle, tarjosi itsensä uhriksi. Hänen viittansa kehuna sai lekottamaan valoalustan liekit, jotka nyt olivat alempana kuin hänen sandaalinsa, ja hänen astuessaan nousut hieno, tuhka ympäröi pilvenä häntä vatsaan asti. Hän seisahtui rautaisen jumalankuvan jalkojen väliin. Hän otti käsiinsä kaksi kourallista tuota tuhkaa, jonka paljas näkeminenkin täytti kauhulla jokaisen karthagolaisen mielen, ja sanoi:

— "Kautta taivaallisten henkienne sadan soihdun! kautta Kabirien kahdeksan tulen! kautta tähtien, kuukivien ja tulivuorien! kautta kaiken palavan! kautta erämaan janon ja meren kitkeryyden! kautta Hadrumetumin luolan ja sielujen valtakunnan! kautta hävityksen! kautta poikienne ja esi-isienne veljien tuhan, jonka kanssa nyt omani liitän yhteen! te, Karthagon Neuvoston sata jäsentä, te olette valehdelleet syyttäessänne tytärtäni! Ja minä, Hamilkar Barkas, Meri-suffeetti, Rikkaiden päämies ja kansan vallitsija, vannon härkäreppäisen Molokin edessä!" Kaikki odottivat kuulevansa jotain kamalaa, mutta hän jatkoi kovemalla ja tynnemällä äänellä: "etten edes puhukaan siitä hänen kanssaan!"

Kultakampaiset temppeleinpalvelijat astuivat sisään, — toisilla purppuraiset sienet toisilla palmun oksat käsissään. He nostivat oven edessä olevan punasinertävän verhon ylös; ja tämän aukon kautta näkyi toisten salien takana rusottava taivas, joka näytti jatkavan holvia ja taivaan rannassa nojautuvan aivan siniseen mereen. Laineista kohoava aurinko nousi taivaalle. Äkkiä osui sen valo rautaisen jumalankuvan rintaan, joka oli jaettu seitsemään ristikoilla suljettuun osastoon. Kuvan punahampainen kita aukeni peloittavaan haukotukseen; sen laajat sieramet levenivät, nouseva päivä elvytti sen, antoi sille kammottavan ja levottoman ilmeen, ikäänkuin se olisi tahtonut syöksyä ulos liittyäkseen aurinkoon, jumalaan ja sen kanssa kulkea kautta loppumattomien avaruuksien.

Maahan kaatuneet soihdut paloivat vielä ja leiskottaen loivat simpukankuoriselle permannolle kuin veri täpliä. Vanhimmat horjuivat uupuneina; täysin siemauksin he hengittivät aamun raitista ilmaa; hiki valui heidän kalpeilta kasvoiltaan; paljon huudettuaan eivät he enää ymmärtäneet toistensa käheää puhetta. Mutta heidän vihansa sulfeettia kohtaan ei ollut lainkaan talttunut; hyvästiksi huusivat he hänelle vielä uhkauksia, ja Hamilkar vastasi heille:

- "Ensi yönä, Barkas, Eschmunin temppelissä!"
- "Minä tulen!"
- "Me annamme Rikkaiden sinut tuomita!"
- "Ja minä kansan!"
- "Ole varuillasi, ettet pääte päiviasi ristinpuussa!"
- "Ja te, ettei teitä kaduilla revitä kappaleiksi!"

Mutta heti kun he pääsivät pihaton kynnykselle esiintyivät he jälleen hillityn arvokkaina.

Heidän juoksijansa ja vaununkuljettajansa odottivat heitä ovella. Useimmat heistä poistuivat valkoisen muulin selässä, Suffeetti hyppäsi vaunuihinsa ja tarttui ohjaksiin; ylpeästi kaulat kenossa ja tasatahdissa polkien jalkojensa alla singahtelevia kiviä molemmat hevot kiisivät huimaavaa vauhtia Mappalioiden tietä myöten, ja aisan päässä oleva hopeinen haukka näytti lentävän, niin vinhaan vaunut lensivät eteenpäin.

Tie johti kentän halki, jolla oli korkeita pyramiidinmuotoisia, teräväkärkisiä kiviä, joiden keskelle oli hakattu avoin käsi, aivan kuin kiven alla lepäävä vainaja olisi kohottanut sen taivasta kohden anoakseen jotain. Niitä seurasi joukko siellä täällä olevia kartionmuotoisia savesta, puunoksista ja

kaislakudoksesta tehtyjä majoja. Pienet kivistä laaditut muurit, vettä virtaavat ojat, espartoheinästä tehdyt köydet, piikkipensasaitaukset erottivat erisuuruisiin osiin nämät asumusalueet, ja ne tulivat sitä lukuisemmiksi, jota lähemmäksi suffeettin puistoja noustiin. Mutta Hamilkar suuntasi katseensa suureen torniin, jonka kolme kerrosta muodosti kolme suurensuurta lieriötä; ensimmäinen oli rakennettu kivistä, toinen tiilistä, kolmas seedripuusta; ja ne kannattivat kuparikupua kahdenkymmenen neljän katajapuisen pylvään päässä, joista riippui köynnösten tavoin toisiinsa lomistettuja vaskiketjuja. Tämä torni kohosi yläpuolelle niitä rakennuksia, jotka olivat oikealla puolella, varastohuoneita, kauppahuonetta, jota vastoin naisten palatsi kohosi sypressien takana, jotka seisovivat kahdessa rivissä kuin pronssimuurit.

Kun vaunut ratisten olivat ajaneet kaidasta portista sisään, pysähtyivät ne laajan katoksen alle, jonka suojassa köysillä sidotut hevoset söivät niitettyjä heiniä.

Kaikki palvelijat juoksivat esille. Niitä oli lukuisa määrä, sillä nekin, jotka työskentelivät mautiloilla, olivat barbarien pelosta tuotu Karthagoon. Eläinten vuotiin verhotut peltomiehet laahasivat nilkkojen ympäri juotettuja kahleita; purppuratehtaiden työmiehillä oli punaiset käsivarret kuten pyöveleillä; merimiehillä oli viheriäiset päähineet; kalastajilla korallikäädyt; metsämiehillä verkko olallaan; ja Megaran asukkailla oli valkoiset tai mustat puvut, nahkahousut ja olkihuopa- tai kangaslakit kullakin oman palveluslaatunsa ja eri ammattinsa mukaan.

Taempana tungeskeli ryysyihin verhoutunut joukko. Ne elivät ilman mitään tointa kaukana asumuksista, nukkuen yönsä puutarhoissa ja elättäen itseään kyökin jätteillä, — ihmishometta, joka versoi palatsin varjossa. Hamilkar suvaitsi heitä enemmän laajanäköisen viisautensa kuin halveksumisensa vuoksi. Kaikki olivat osoittaakseen iloaan pistäneet kukan korvansa taakse, monet heistä eivät koskaan ennen olleet häntä nähneetkään.

Mutta miehet, joiden tukkalaitos muistutti sfinxää, riensivät suuret kepit käsissään keskelle parvea ja löivät oikealle ja vasemmalle. Täten ajoivat he loitommalle orjia, jotka uteliaina tahtoivat nähdä valtiaansa, jotta heidän taaja joukkonsa ei häntä estäisi ja heidän hajunsa häntä vaivaisi.

Kaikki heittäytyivät suulleen maahan ja huusivat: — "Baalin silmä, kukoistakoon talosi!" Ja näiden sypressikäytävässä suullaan makaavien ihmisten välitse yli taloudenhoitaja Abdalonim valkoinen mitra päässään lähestyi Hamilkaria kantaen suitsutusmaljaa kädessään.

Samalla astui Salamambo galeeriportaita alas. Kaikki hänen orjattarensa seurasivat häntä; ja joka askeleella jonka heidän valtiattarensa astui laskeutuivat hekin porrasta alemmaksi. Neekerinaisten päät muodostivat mustia pilkkuja pitkään kultalevyillä koristettujen roomalaisnaisten otsanauhariiviin. Toisilla oli hiuksissaan hopeanuolia, smaragdiperhosia, tai sädekehäksi muodostettuja pitkiä neuvoja. Näiden valkoisten, keltaisten ja sinisten pukujen joukossa kimalteli sormuksia, solkia, käätyjä, hetaleita, rannerenkaita; kepeät kankaat kahisivat; kuului sandaalien kopina ja alastomien jalkojen pehmeä töminä niiden astuessa puisille astimille: — ja siellä täällä kohosi päätä korkeammalle kookkaan eunukin hymyilevät kasvot. Kun miesten tervehdyskuuto oli vaiennut, niin Salammbon orjattaret, peittäen hihoillaan kasvonsa, päästivät yhtäaikaan omituisen kiljahduksen, joka muistutti suden ulvontaa ja oli niin raivoisa ja kimakka että suuret ebenpiset portaat, jotka olivat täynnä naisia, näyttivät ylhäältä alas asti värähtävän kuin lyyra.

Tuuli leyhytti heidän huntujaan ja hennot papyruskaislat huojuivat hiljalleen. Oli Schebaz-kuu keskellä talvea. Kukkivat granaattipuut erottautuivat pyöreinä taivaan sineä vastaan ja oksien lomitse kuului meri ja etäällä puoliksi merisumuun peittyvä saari.

Hamilkar seisahtui nähdessään Salammbon. Salamambo oli syntynyt useiden miespuolisten lasten kuoltua. Sitä paitsi auringonpalvelijat pitivät tyttären syntymistä onnettomuutena. Myöhemmin jumalat olivat lahjoittaneet hänelle pojan; mutta pettyneet toiveet ja kirous, jolla hän oli tytärtään kironnut, olivat jättäneet jälkiänsä hänen sieluunsa. Salamambo astui sillä välin lähemmäksi.

Eriväriset helmet riippuivat pitkinä terttuina hänen korvistaan olkapäille ja kyynärpäihin asti. Hänen tukkansa oli käherretty niin että se muistutti pilveä. Kaulassa hänellä oli pieniä neliskulmaisia kultalevyjä, joissa oli kuvattuna kahden takajaloillaan seisovan leijonan keskellä olevaa naista; hänen pukunsa oli aivan jumalattaren puvun kaltainen. Punertavan sininen leveähihainen puku verhosi tiukasti hänen vartaloon ja leveni liepeestä. Huulien sinnoberiväri sai hänen hampaansa näyttämään vielä valkoisemmilta ja silmäluomiin sivelletty ontimonmuste hänen silmänsä suipemmilta. Hänen linnunhöyhennahasta leikatuiissa sandaaleissaan oli hyvin korkeat korot, ja hän oli tavattoman kalpea, epäilemättä kylmän ilman vaikutuksesta.

Vihdoin hän seiso Hamilkarin edessä, ja katsomatta häneen, nostamatta päätään sanoi:

— "Terve sinulle, Baalin silmä, ikuinen kunnia! voitto! lepo! tyytyväisyys! rikkaus! Jo kauvan oli

sydämeni murheellinen ja talo kaipasi sinua. Mutta palaava valtias on kuin ylösnoussut Tammus ja sinun silmiesi alla, isä, on ilo ja uusi elämä kaikkialla heräävä!"

Ja ottaen Taanakin käsistä pienen soikean maljan, jossa höyrysi jauhoista, voista, viinistä ja kardemummasta tehty sekoitus: — "Juo täysin siemauksin," sanoi hän, "tervetulo-malja, jonka palvelijattaresi on valmistanut".

Hamilkar vastasi — "Siunaus sinulle!" ja tarttui koneellisesti hänelle ojennettuun kultamaljaan.

Mutta samalla hän katsoi niin terävästi Salammbohon, että tämä hämillään sopersi:

— "Sinulle on kerrottu, oi valtias!..."

— "On! minä tiedän!" vastasi Hamilkar matalalla äänellä. Oliko se tunnustus? vai puhuiko Salamambo barbareista? Ja lisäsi muutamia hajanaisia sanoja yleisestä valtiollisesta ahdinkotilasta, jonka hän yksinään toivoi voivansa haihduttaa.

— "Oi isä!" huudahti Salamambo, "sinä et voi sitä saada unohtumaan, mitä ei voi enää korvata!"

Silloin Hamilkar astui askeleen taapäin, ja Salamambo hämmästyi hänen ällistystään; sillä eihän Salamambo ajatellut Karthagoa, vaan temppelinryöstöä, johon hän piti itseään kanssarikollisena. Tuo mies, joka sai legionat vapisemaan ja jota hän tuskin tunsikaan, kauhistutti Salammbota kuten jumala; hän oli siis arvannut kaiken, tiesi kaiken, jotain kamalaa oli nyt tapahtuva. Salamambo huudahti: "Armoa!"

Hamilkarin pää painui hitaasti alas.

Vaikka Salamambo tahtoikin syyttää itseään, niin ei hän uskaltanut avata suutaan; ja kumminkin valittamisen halu ja lohdutuksen kaipuu oli tukehuttaa hänet. Hamilkar taisteli tekemänsä lupauksen rikkomista vastaan. Hän piti lupauksensa joko ylpeydestä tai peläten epätietoisuutensa muuten loppuvan; ja hän katsoi terävästi tytärtään suoraan kasvoihin saadakseen selville hänen sydämensä salaisuuden.

Vähitellen, raskaasti hengittäen painoi Salamambo päänsä olkapäitensä väliin isänsä liian painostavan katseen edessä. Nyt oli Hamilkar todellakin varma siitä, että hän oli vaipunut barbarin syliin; hän vapisi, kohotti molemmat nyrkkinsä ylös. Salamambo kiljahti ja vaipui orjattariensa syliin, jotka riensivät häntä tukemaan.

Hamilkar kääntyi pois päin. Kaikki taloudenhoitajat seurasivat häntä.

Varastohuoneiden ovi avattiin ja hän astui suureen pyöreään saliin, johon päättyi, kuten pyörän puolat sen napaan, pitkiä, toisiin saleihin johtavia käytäviä. Keskellä oli kivilaatta ja sen ympärillä aitaus tyynyjen tueksi, jotka olivat kasassa matoilla.

Suffeetti käveli ensin pitkin, kiivain askelin, hän hengitti raskaasti, polki korollaan maahan, pyyhkäisi kädellään otsaansa kuten mies, jota kärpäset vaivaavat. Mutta hän pudisti päätään ja nähdessään kootut rikkautensa hän rauhottui; ja hänen ajatuksensa, joita käytävien näky kiihoitti, liitivät toisiin saleihin, jotka olivat täynnä vielä harvinaisempia aarteita. Pronssilevyt, hopeaharkot ja rautatangot vaihtelivat tinalohkareiden kanssa, joita oli tuotu Kassiteridisaarilta Usva-meren takaa; mustien maankumit tulvivat palmupuunkuorista tehdyistä säikeistä esiin ja kultahieta, jota oli ahdettu nahkapusseihin, valui liian vanhojen ompeluksien raoista. Meriruohoista saadut hienot säikeet riippuivat Egyptin, Kreikan, Taprobanen ja Judean pellavan joukossa; meritähdet levittelivät seinän juurella kukkakimpun tavoin suuria haarukoitaan; ja epämääräinen haju täytti ilman, se leveni tuoksuaineista, nahoista, höysteistä ja kameelikurjen sulista, jotka suuriksi kimpuiksi sidottuina riippuivat katosta. Joka käytävän suulla seisoi norsunhampaita kärjet yhteen liitettyinä muodostaen siten kaaren aukon yläpuolelle.

Vihdoin hän nousi kivilaatalle. Kaikki taloudenhoitajat seisoivat käsivarret ristissä, päät kumarassa, Abdalonim yksin kohotti ylpeänä suippoa mitraansa.

Hamilkar kyseli laivojen päälliköltä. Hän oli vanha merimies, jolla oli tuulen raatelemat silmäluomet, ja valkoiset suortuvat ulottuivat aivan hänen vyötäisilleen asti ikäänkuin myrskyjen vaahto olisi jäänyt partaan.

Hän vastasi lähettäneensä Gadeksen ja Thymiamatan sivulaivaston, jonka piti pyrkiä Eziongaberiin Etelä-Sarven ja Höysteiden kalliokärjen ohi.

Toiset olivat kulkeneet neljän kuukauden ajan länteen päin kohtaamatta maata; mutta heidän laivansa keula takertui meriruohon, taivaan rannasta kuului taukoamatta vesiputousten kohina,

verenhohtavat usvat peittivät auringon, kukkatuoksun täyttöinä tuuli uuvutti koko miehistön; ja nyt oli heidän muistonsa niin sekaisin, että he eivät voineet mitään kertoa. Sillä välin oli kuljettu Scythien virtoja ylös, tunkeuduttu Kolkikseen, jugrilaisten ja estialaisten luo, Arkipelagista oli ryöstetty tuhatviisisataa neitosta; oli upotettu kaikki vieraat laivat, jotka oli tavattu Oestrymonin niemen tuolla puolen, jotta väyliä salaisuus ei tulisi ilmi. Sitävastoin pidätti kuningas Ptolemæus Schesbarin suitsutusaineet; Syracuse, Elathia ja Korsika ja saaret eivät olleet mitään lähettäneet ja vanha merimies painoi päänsä alas ilmoittaessaan, että numidialaiset olivat anastaneet erään kolmisoudikon Rusicadan luona, — "sillä he pitävät yhtä heidän kanssaan, valtias."

Hamilkar rypisti silmäkulmiaan; sitten viittasi hän maamatkojen johtajaa puhumaan. Tämä oli puettu ruskeaan, vyöttömään kauhtanaan, ja päässä oli pitkä valkoinen vaate, joka kulki suun alapuolitse riippui olan taakse.

Karavaanit olivat lähteneet tavan mukaan talvipäiväntasauksen aikaan. Mutta tuhannesta viidestä sadasta miehestä, jotka olivat lähteneet perimpään Etiopiaan ja joilla oli ollut verrattomat kameelit, uudet leilit ja maalatusta kankaasta tehdyt matkatamineet, oli yksi ainoa palannut Karthagoon, — toiset olivat kuolleet väsymyksestä tai olivat erämaan kauhujen johdosta tulleet hulluiksi; — ja hän sanoi nähneensä kaukana Mustan-Harushin takana, atarantien ja suurten apinain maan takana suuren suuria kuningaskuntia, joissa pienimmätkin tarve-esineet ovat kultaa, aivan maidonvalkoisen virran, leveän kuin meren, sinipuisia metsiä, maustevuoria, ihmisen näköisiä hirviöitä, jotka asustivat kallioilla ja joiden silmäterät katsellessaan aukenivat kukkien lailla; sitten lohikäärmeissä vilisevän järven takana kristallisia vuoria, jotka kannattavat aurinkoa. Toiset olivat palanneet Indiasta tuoden riikinkukkoja, pippuria ja uusia kankaita. Mitä niihin tulee, jotka olivat lähteneet ostamaan kalkedon-jalokiviä Syrtien tietä Ammonin temppeleä kohden, niin olivat ne varmaankin hukkuneet hieta-aavikolle. Getulian ja Phazzanan karavaanit olivat tuoneet kotia tavallisen määrän; mutta nyt hän, matkojen johtaja ei uskaltanut lähettää ainoatakaan karavaania.

Hamilkar ymmärsi; palkkasoturit pitivät maaseudun hallussaan. Raskaasti huohtaen nojautui hän toiseen kyynärpäähänsä; ja maatilojen hoitaja pelkäsi niin kovasti puhua, että hän vapisi vaikka olikin leveäharteinen ja hänen silmäteränsä suuret ja punaiset. Hän oli typpänenäinen kuin verikoira, ja päässä oli niiniverkko; vyöllä oli leopardin vuota ja siinä kiilteli kaksi suurta tikaria.

Kun Hamilkar kääntyi häneen päin, niin alkoi hän parkuen huutaa kaikkia Baaleja todistajakseen. Se ei ollut hänen syynsä! ei hän sille mitään voinut! Hän oli tarkastanut ilmanvaihtoa, tutkinut maata, tähtiä, tehnyt istutukset talvi-päivänseisauksen aikaan, harventanut puita kuun vähentyessä, pitänyt orjia silmällä, säästänyt heidän pukujaan.

Mutta Hamilkaria ärsytti tämä lörpöttely. Hän läiskähytti kieltään ja tikarivöinen mies kertoi nopeasti:

— "Oi, valtias! ne hävittivät kaiken! särkivät kaiken! turmelivat kaiken! Mashalassa on kolmetuhatta kasvavaa puuta lyöty maahan, Ubadassa varastot hävitetyt, kaivot täytetyt! Tedekestä veivät ne tuhat viisisataa gomoria jauhoja; Marazzanassa tapettiin paimenet, syötiin karjat, poltettiin talo, sinun kaunis seedripuusta tehty talosi, jonne tulit kesäisin! Tuburbon orjat, jotka olivat ohraa leikkaamassa, pakenivat vuoristoon; ja aasit, muuliaasit, muulit, Taorminan härät, orynhevokset, kaikki poissa! kaikki ryöstetty! Se on kirous! Minä en voi elää tätä katsellen!" Ja hän jatkoi itkien: "Jospa tietäisit, kuinka kellarit olivat täynnä, ja aurat loistivat! Oi, niitä kauniita oinaita! oi, niitä kauniita härkiä!..."

Hamilkar oli tukehtua raivosta. Hän karjaisi:

— "Vaikene! Olenko minä mikään kerjäläinen? Elä valehtelee! puhu totta! Minä tahdon tietää, paljoko olen kadottanut viimeiseen sikliin, viimeiseen kabiiniin asti! Abdalonim, tuo minulle laivojen, karavaanien, maatilojeni, koko talouteni tilit! Ja jos omatuntonne on kipeä, niin turma teidän ylitsenne! — Menkää!"

Kaikki taloudenhoitajat peräytyivät kumarassa kädet riippuen aivan lattiaan asti. Abdalonim otti seinän sisään muuratun kaapin keskikomerosta solmunuoria, kangas- ja papyruskääryjä ja lampaan lapaluita, jotka olivat täynnä hienoa kirjoitusta. Hän asetti ne Hamilkarin jalkojen juureen, antoi hänelle puukehyksen, johon oli pingoitettu kolme lankaa ja niihin pujotettu kulta-, hopea- ja sarvipalloja, ja aloitti:

— "Sata yhdeksänkymmentä kaksi taloa Mappalioissa, vuokrattu Karthagolaisille yhdestä bekasta kuukaudessa."

— "Ei! se on liikaa! armahda köyhiä! ja sinä kirjoitat niiden nimet muistoon, jotka näyttävät rohkeimmilta ja koetat päästä selville, ovatko he kiintyneet tasavaltaan! Jatka!"

Abdalonim hidasteli hämmästyen tätä jalomielisyyttä.

Hamilkar sieppasi kangaskääryt hänen käsistään.

— "Mitä tämä tietää? kolme palatsia Khamonin torin varrella kahdestatoista kesitahista kuussa! Merkitse kaksikymmentä! Rikkaat eivät saa minua nylkeä."

Yli-taloudenhoitaja jatkoi kumarrettuaan syvään:

— "Lainattu Tigillakselle korjuu-ajan loppuun asti kaksi kikaria 33 prosentin hyvitystä vastaan, meri-koron mukaan, meriveroja; Bar-Malkarhille tuhat viisisataa sikeliä, panttina kolmekymmentä orjaa. Mutta kaksitoista heistä kuoli suolalampiin."

— "Siksi että eivät olleet kyllin rotevia," sanoi suffeetti nauraen. "Samapa se! jos hän tarvitsee rahaa, niin lainaa hänelle! Aina tulee lainata ja eri korkoa vastaan riippuen kunkin rikkaudesta."

Palvelija kiiruhti lukemaan mitä olivat tuottaneet Annaban rautakaivokset, korallinpyynti, purppuratehtaat, kreikkalaisille siirtolaisille vuokrattu maa, hopean lähettäminen Arabiaan, jossa se oli kymmenen kertaa kalliimpaa, laivojen ryöstömatkat, sitten kun kymmenys oli suoritettu jumalattaren temppelille.

— "Joka kerta olen selittänyt tuloja olleen neljännes vähemmän, valtias!" Hamilkar laski yhteen helmien avulla; ne kilahtelivat hänen sormiensa alla.

— "Jo riittää! Mitä menoja olet suorittanut?"

— "Stratonikleelle Korinthissa ja kolmelle Alexandrian kauppiaille myötäseuraavien kirjeiden mukaan (ne ovat tässä), kymmentuhatta athenalaista drakmaa ja kaksitoista Syrian talenttia kultarahoja. Laivaväen elatus nousee kahteenkymmenen minaan kuukaudessa kolmisoutulaivalta..."

— "Minä tiedän! Paljoko on mennyt hukkaan?"

— "Tilit ovat näillä lyijylevyillä," sanoi taloudenhoitaja. "Mitä yhteisesti lastattuihin laivoihin tulee, kun usein on täytynyt heittää lastit mereen, niin on epätasainen hukka jaettu tasan kaikkien osallisten kanssa. Köysistä, jotka lainattiin asevarastosta, ja joita oli mahdoton suorittaa takaisin, vaativat sysstit ennen Utican retkeä kahdeksansataa kesitathia."

— "Aina vain he!" sanoi Hamilkar pää kumarassa; ja hän istui hetkisen aivan kuin kaiken sen vihan painamana, jonka hän tunsu tulleen osakseen: — "Mutta minä en näe täällä Megaran menoja?"

Abdalonim meni kalveten ottamaan toisesta komerosta sykomoripuisia levyjä, jotka olivat tukuttain pujotetut nahkahihnoihin.

Hamilkar kuunteli uteliaana talousmenoja, ja tyyntyi kuullessaan yksitoikkoisen äänen luettelevan numeroita; Abdalonim luki yhä hitaammin. Äkkiä pudotti hän maahan puulevyt ja heittäytyi suulleen maahan, kädet levällään kuin tuomitulla. Tyyneyttään menettämättä Hamilkar kokosi levyt; ja hänen huulensa aukenivat ja silmänsä suurenivat hänen nähdessään yhden päivän menojen joukossa tavattoman määrän lihaa, kaloja, lintuja, viiniä ja höysteitä sekä särjettyjä astioita, kuolleita orjia, pilaantuneita mattoja.

Abdalonim kertoi hänelle yhä maaten suullaan barbarien juhlasta. Hän ei ollut voinut vastustaa Vanhimpien määräyksiä, — sitäpaitsi Salammbokin oli käskenyt olemaan säästämättä rahoja sotilaiden kestittemisessä.

Tyttärensä nimen kuullessaan syöksähti Hamilkar ylös. Sitten huulet piukalla hän kyyristyi jälleen tyynyilleen; hän repi kynsillään niiden hetaleita, lähättäen, silmien tuijottaessa eteenpäin.

— "Nouse!" sanoi hän; ja hän astui alas kivilaatalta.

Abdalonim seurasi häntä; hänen polvensa vapisivat. Mutta äkkiä tarttui hän rautatankoon ja alkoi kuin hullu nostella lattialiushkoja ylös. Eräs puulevy nousi ylös ja pian näkyi pitkin käytävää useita suuria kansia, jotka peittivät viljasäiliöitä.

— "Näethän, Baalin silmä", sanoi palvelija vavisten, "he eivät vielä ole vieneet kaikkea! ja ne ovat syviä, jokainen viisikymmentä kyynärää, ja reunojaan myöten täynnä! Matkalla ollessani kaivatn niitä asehuoneesen, puistoon, kaikkialle! talosi on täynnä viljaa kuten sydämesi viisautta."

Hymy levisi Hamilkarin kasvoille! "Se on hyvä, Abdalonim!" Sitten kumartuin kuiskaamaan hänen korvaansa: "Tuota sitä Etruriasta, Brutiumista, kaikkialta mistä vain tahdot ja mihin hintaan tahansa! Kokoa ja säilytä! Minun yksinään täytyy omistaa kaikki vilja

Karthagossa."

Sitten päästyään käytävän päähän Abdalonim vyössään riippuvalla avaimella avasi oven suureen neliskulmaiseen huoneeseen, jonka sedriplyväät jakoivat kahteen osaan. Kulta-, hopea- ja vaskirahoja oli järjestetty pöydille tai ahdettu seinäkomeroihin ja ne nousivat kaikilla neljällä seinällä kattoparruihin asti. Nurkissa suuren suuret virtahevon nahasta tehdyt lippaat sisälsivät kokonaisia rivejä pieniä säkkejä, vaihtorahoja oli kasottain permannolla; ja siellä täällä oli liian korkea rahapino kaatunut ja näytti sortuneelta pilarilta. Suuret karthagolaiset rahat, jotka kuvasivat Tanitia ratsun kera palmupuun suojassa, sekaantuivat alusmaiden rahoihin, joissa oli härkä, tähti, pallo tai puolikuu. Eri suuriin summiin järjestettyinä oli kaikenarvoisia, -kokoisia ja -aikaisia rahoja, — vanhoista Assyrian kynttä ohuemmista rahoista Latiumin vanhoihin kättä paksumpiin rahoihin asti, Eginan nappeja, Baktrian levyjä, lakedaimonilaisten lyhyitä puikkoja; useat olivat ruosteessa, likaisia, veden vihertämiä tai tulen mustaamia, joita oli joko saatu verkoilla tai koottu valloitetun kaupungin raunioista. Pian laski suffeetti, vastasivatko koolla olevat rahat voitto- ja tappiotiliä, joka hänelle oli luettu; ja hän kääntyi lähtemään nähdessään kolme vaskiruukkuu, jotka olivat aivan tyhjiä. Abdalonim käänsi päänsä kauhun merkiksi pois päin, Hamilkar näytti mukautuneen kaikkeen eikä puhunut sanaakaan.

He kulkivat toisten käytävien, toisten salien kautta ja saapuivat vihdoinkin ovelle, jonka vartioimista varten eräs mies oli vyötäröltä kiinnitetty pitkään seinästä lähtevään kahleeseen. Se oli roomalainen tapa, joka vasta äskettäin oli otettu käytäntöön Karthagossa. Miehen parta ja kynnet olivat kasvaneet suunnattoman pitkiksi, ja hän liikahteli taukoamatta oikealle ja vasemmalle villipetojen tavoin. Heti kun hän tunsu Hamilkarin, syöksyi hän häntä kohden huutaen:

— "Armoa, Baalin silmä! sääli minua! tapa minut! Kymmeneen vuoteen en ole nähnyt aurinkoa! Isäsi nimessä, armoa!"

Vastaamatta hänelle Hamilkar löi käsiään yhteen, ja kolme miestä riensi apuun; ja kaikki nelisin vetivät he suunnattoman suuren ovisalvan renkaista ulos. Hamilkar otti soihdun ja katosi pimeään.

Sitä huonetta, johon hän nyt tuli, pidettiin yleensä perheen hautakammiona; mutta tarkemmin tutkimalla olisi sieltä löytänyt vain suuren muuratun kuopan. Se oli valmistettu varkaiden eksyttämiseksi eikä sisältänyt mitään. Hamilkar astui sen ohitse; sitten kumartui hän alas ja pani hyvin raskaan mylynkiven pyörimään teloilla syrjään. Ja tämän aukon kautta hän astui kartion muotoon tehtyyn kammioon.

Seinät olivat pronssisilla suomulevyillä peitetyt; keskellä kohosi graniittijalustan päässä erään Aletes nimisen Kabirin, Keltiberin kaivoksien keksijän kuvapatsas. Jalustan ympärillä oli maahan järjestetty suuria kultakilpiä ja suunnattomia umpinaisia hopeamaljoja, joilla oli mitä omituisimpia muotoja ja jotka olivat käytäntöön kelpaamattomia; sillä tapana oli valaa suuri määrä metallia tällaisiin muotoihin, jotta niiden tuhlaaminen ja kuljettaminenkin kävi melkein mahdottomaksi.

Soihdullaan hän sytytti kuvapatsaan päähineeseen kiinnitetyn kaivoslampun; viheriäisiä, keltaisia, sinisiä, sinipunaisia, viinin ja veren värisiä säteitä välähteli äkkiä salissa. Huone oli täynnä jalokiviä, jotka olivat joko lampun tavoin vaskilevyihin ripustetuissa kultapulloissa tai järjestetty omaan kiviympäristöönsä seinän juurelle. Siellä oli turkooseja, joita linkokivillä kallioista lyödään irti, kiiltokiviä, jotka olivat muodostuneet ilveksen virtsasta, kuusta pudonneita kivettyneitä kalanhampaita, tyaneja, timantteja, sandastrumeja, berylejä, kolmea lajia rubiineja, neljää lajia safireja ja kahtatoista lajia smaragdeja. Ne kimaltelivat kuten maitopisarot, siniset jääpuikot, hopeahieta, ja loivat valoaan leveinä säteinä, hienoina väikkeinä, tähtinä. Meteorikivet, jotka ukkonen synnyttää, hohtivat myrkystä parantavien kalkedonien rinnalla. Siellä oli Zabarcan vuoresta saatuja topaaseja, jotka torjuvat pelon ja kauhun, Bactriasta tuotuja opaaleja, jotka estävät keskensynnytyksen, Ammonin sarvia, joita pannaan vuoteen alle unien saamiseksi.

Jalokivien väike ja lampun liekki kuvastuivat suuriin kultakilpiin. Hamilkar seisoi hymyillen käsivarret rinnallaan ristissä; — ja hän iloitsi, ei niin paljon rikkautensa katselemisesta kuin tietäessään olevansa rikas. Hänen rikkautensa oli saavuttamaton, loputon, ääretön. Hänen esi-isänsä, jotka nukkuivat hänen jalkojensa alla, hengittivät osan ikuisuuttaan hänen sydämeensä. Hän tunsu seisovansa aivan lähellä maanalaisia haltijoita. Hän tunsu kuten Kabirin iloa, ja suuret, kasvoihinsa osuvat valosäteet tuntuivat näkymättömän verkon äärimmäisiltä langoilta, jotka äärettömien syvyyksien yli sitoivat hänet maailman keskusta.

Äkkiä eräs ajatus sai hänet vavahtamaan, ja astuttuaan aivan jumalankuvan taakse kulki hän suoraan muuria kohden. Sitten tarkasti hän käsivarressaan olevien tatueerausten joukossa vaakasuuraa viivaa, jota kaksi pystysuuraa leikkasi; se esitti Kananean numeroissa lukua kolmetoista. Sitten hän laski seinästä kolmannentoista pronssilevyn, nosti kerta vielä avaran hihansa ylös; ja oikea kätensä suorana hän luki toisesta paikasta käsivarttaan vieläkin mutkikkaampia viiruja sormiensa siroasti liikahdellaan kuten lyyran soittajalla. Vihdoinkin hän painoi peukalollaan seitsemän kertaa seinään; ja yhtenä suurena

lohkareena avautui osa muuria.

Sen takana oli piilossa kammio, johon oli kätketty salaperäisiä aineita, joilla ei ollut nimeä ja joiden arvo oli määräämätön. Hamilkar astui kolme porrasta alemmaksi; hän otti hopeasaavista antiloopin vuodan, joka uiskenteli mustassa nesteessä, ja palasi sitten takaisin.

Abdalonim alkoi jälleen astua hänen edellään. Hän löi lattialiuskoihin pitkää keppiään, jonka yläpäässä oli kelloja, ja jokaisen huoneen edessä hän huusi Hamilkarin nimen samalla ylistäen ja siunaten häntä.

Pyöreässä salissa, jonne kaikki käytävät päättyivät, oli seinille kasattu algumminitankoja, hennasäkkejä, Lemnoksen mullasta tehtyjä kakkuja, ja kilpikonnan kuoria, jotka olivat kukkuroillaan helmiä. Ohikulkiessaan hipaisi suffeetin puku näitä aarteita, mutta hän ei edes katsahtanutkaan jättiläissuuriin meripihkalohkareisiinkaan, jota ainetta pidettiin melkein jumalallisena, auringon säteiden muodostamana.

Tuoksuva ilmalaine tuli heitä vastaan.

— "Avaa ovi!"

He astuivat sisään.

Alastomat miehet vastasivat taikinamaista sekoitusta, riipivät yrttejä, hämmensivät hiiliä, kaatoivat öljyä ruukkuastioihin, avasivat ja sulkiivat pieniä munanmuotoisia koloja, joita oli seiiniin kaivettu niin tiheään, että huone näytti mehiläiskeon sisustalta. Myrobalonia, bdelliumia, saframia ja orvokkeja näkyi niistä. Kaikkialla oli hajallaan pihkoja, jauhoja, juuria, lasipulloja, angervon oksia, ruusunlehtiä; ja melkein oli tukehtua näihin tuoksuihin, vaikka storaxia höyrynsikin keskellä räiskyen vaskisella kolmijalalla.

Tuoksuaineiden hoitaja, pitkä ja kalpea kuin vahakynntilä, lähestyi Hamilkaria murskatakseen käärön metopionia hänen käteensä samalla kun kaksi muuta hieroi hänen kantapäitään baccaris-lehdillä. Hän lykkäsi ne luotaan; ne olivat irstastapaisia kyrenaikalaisia, mutta niitä pidettiin arvossa salatietojensa vuoksi.

Näyttääkseen valppauttaan tuoksuaineiden hoitaja tarjosi suffeetille electronlusikalla hiukan malobathria maistettavaksi; sitten puhkaisi hän neulalla kolme indialaista bezoarikiveä. Valtias, joka tunsi kaikki petoskeinot, otti sarvellisen balsamia ja pidettyään sitä hehkuvien hiilien päällä tiputti pisaran vaatteelleen; ruskea pilkku muodostui siihen, balsami oli väärennettyä. Silloin hän loi terävän katseen tuoksuaineiden hoitajaan, ja sanaakaan sanomatta heitti gasellin sarven hänelle vasten kasvoja.

Niin suuttunut kun hän olikin nähdessään hänen vahingokseen tehtyjä väärennyksiä, niin hän kuitenkin huomattessaan narduspaketit, joita aijottiin lähettää merentakaisiin maihin, käski niihin sekoittamaan antimoniumia tehdäkseen ne raskaammiksi.

Sitten hän kysyi, missä oli kolme häntä varten valmistettua laatikkoa psagas-palsamia.

Hoitaja ei sanonut tietävänsä niistä mitään, sotilaat olivat tikarit kädessä saapuneet karjuen sisään; hän oli heille avannut säiliöt.

— "Sinä pelkääät siis heitä enemmän kuin minua!" huudahti suffeetti; ja höyryjen läpi hänen silmänsä leimahtivat kuten soihdut pitkää, kalpeaa miestä kohden, joka alkoi ymmärtää mikä häntä odotti. "Abdalonim! ennen auringon laskua sinä annat hänen käydä ruoskakujan läpi: silvo hänet!"

Tämä vahinko kiukustutti häntä, vaikka se olikin edellisiä pienempi; sillä vaikka hän koettikin karkoittaa niitä mielestään, niin kohtasi hän barbarien töitä joka askeleella. Heidän hävitystyönsä yhdistyi hänen tyttärensä häpeään, ja hän raivostui koko talolle, joka siitä tiesi eikä sitä hänelle sanonut. Mutta jokin sisäinen voima pakotti häntä ottamaan onnettomuudestaan yhä enemmän selkoa; ja vainu vimman vallassa hän tarkasti kaikissa vajoissa, kauppahuoneiden takana olevat varastot, joissa oli maapihkaa, puuta, ankkureja ja köysiä, hunajaa ja vahaa, kangasaitat, ruokavarakammiot, marmorivarastot ja silfiumvajat.

Hän meni puutarhan toiselle puolelle majoihin tarkastamaan kotikäsityöläisiä, joiden teoksia myytiin. Räätilit ompelivat viittoja, toiset kutoivat verkkoja, toiset maalasivat tyynyjä, leikkasivat sandaaleja, egyptiläiset työmiehet silittivät simpukalla papyrusta, kankurien sukkulat lensivät, aseseppien alasmimet kalskuivat.

Hamilkar sanoi heille:

— "Takokaa miekkoja! takokaa yhtäpäätä! niitä minä tarvitsen." Ja hän otti poveltaan myrkyissä

liotetun antilopinnahan käskien siitä tekemään rintapaidan, joka oli pronssia vahvempi, ja johon ei rauta eikä tuli pystynyt.

Astuessaan työmiesten luo koetti Abdalonim suunnata hänen vihaansa muualle, koetti ärsyttää häntä niitä vastaan moittien heidän työtään.
— "Tuollaista työtä! mikä häpeä! Valtias on aivan liian hyvä."
Kuuntelematta häntä Hamilkar poistui.

Hän kulki hitaammin, sillä ylhäältä alas asti hiiltyneet puut, jommoisia tapaa paimenten asustamissa metsissä, telkesivät hänen tiensä; paaluaidat olivat rikotut, vesi uomissa kuivunut, rapakoissa oli lasinsirpaleita ja apinain luita. Kankaankappaleita riippui siellä täällä pensaikoissa; sitruunapuiden alla mädänneet kukat muodostivat keltaisia likaröykkiöitä. Nähtävästi olivat palvelijat jättäneet kaiken sikseen siinä uskossa, ettei valtias koskaan palaa.

Joka askeleella keksi hän uusia häviöitä, uusia todistuksia tuosta asiasta, josta hän oli vannoutunut olla ottamatta selvää. Nyt likasi hän purppurasaappaansa lokaan; eikä hänellä ollut kaikkia noita miehiä edessään katupultin suulla lennättääkseen heidät murskaksi! Hän tunsu itsensä nöyryytyksi puolustettuaan heitä; se oli narrimaista, petosta; ja kun hän ei voinut kostaa sotilaille, ei Vanhimmille, ei Salammbolle, ei kenellekään, ja kun hänen vihansa etsi jotain esinettä, niin tuomitsi yhdellä kerralla kaikki puisto-orjat vuorikaivoksiin.

Abdalonim värisi joka kerta, kun hän näki Hamilkarin lähestyvän puistoja. Mutta Hamilkar kääntyi myllytielle, josta kuului alakuloista laulua.

Tomupilven keskellä pyöri täällä suuria myllyjä, se on kaksi porfyry-kartiota toistensa päällä; ylimäisessä oli suppilo; se pyöri paksujen tankojen avulla alimman päällä. Rinnallaan ja käsivarsillaan miehet lykkäsivät samalla kuin toiset valjastetut vetivät. Hihnojen hankaamisesta oli hartioihin muodostunut visvaa valuvia haavoja, jommoisia näkee aasien niskassa, ja musta ja ohut kankaansiekale, joka tuskin peitti heidän lanteitaan, ja jonka kulma riippui alas, löi heidän polventaipiehensa kuten pitkähäntä. Heidän silmänsä olivat punaisia, jalkojen raudat kalskahtivat, rinnat läähättivät tahdissa. Heidän suunsa edessä oli kahdella ketjulla kiinnitetty kuonokoppa, jotta heidän olisi mahdotonta syödä jauhoja, ja heidän käsissään oli umpinaiset kintaat, jotka estivät heitä ottamasta sitä.

Valtiaan tullessa paukkuivat puiset tangot voimakkaammin. Vilja narskui murskaavien kivien alla. Monet vaipuivat polvilleen; toiset jatkoivat kulkuaan heidän ylitseen.

Hän kysyi Giddenemiä, orjien päällikköä; tämä tuli esiin, ja hänen arvonsa ilmeni jo hänen loistavassa puvussaankin; sillä hänen sivuilta halki oleva tunikansa oli hienointa purppuraa, raskaat renkaat riippuivat hänen korvistaan, ja jalkojen ympäri käärittyä kangasta kokoamassa oli kultaliiste, joka kuten käärme puun ympäri kohosi nilkasta lanteille asti. Sormuksilla ahdetuissa käsissä oli hänellä gagatipaloista tehdyt ketjut tunteakseen sen avulla kaatumatautiset.

Hamilkar viittasi häntä päästämään kuonokopat orjien suulta. Silloin ne kaikki kiljaisten kuin nälkäiset pedot syöksyivät jauhoihin käsiksi ja ahmivat sitä painaen kasvonsa kasoihin.

— "Sinä näännytät ne!" sanoi suffeetti.

Giddenim vastasi, että se oli niiden kurissa pitämiseksi välttämätöntä.

— "Silloin oli turhaa lähettää sinua Syracuseaan orjakouluun. Käske kaikki tänne!"

Ja edeskäyvät, kellariorjat, tallirengit, juoksijat, kantotuolinkantajat, kylpyorjat ja vaimot lapsineen järjestyivät puutarhaan yhteen ainoaan riviin, joka kauppahuoneesta ulottui villipetojen puistoon asti. He seisoivat henkeään pidättäen. Tavaton hiljaisuus täytti Megaran. Aurinko oli laguunin kohdalla katakombien juurella. Riikinkukot piipittivät. Hamilkar astui hitaasti eteenpäin.

— "Mitä minä noilla vanhoilla teen?" sanoi hän; "myy ne! Täällä on liiaksi gallialaisia, ne ovat juoppoja! ja liiaksi kretalaisia, ne valehtelevat! Osta minulle kappadokialaisia, asialaisia ja neekerejä."

Hän kummasteli lasten pientä määrää. — "Joka vuosi, Giddenem, täytyy talossa syntyä lapsia! Jätä sen vuoksi kammiot öiksi auki, jotta he vapaasti voivat liittyä toisiinsa."

Sitten antoi hän osoittaa itselleen varkaat, laiskat ja vastahakoiset. Hän määräsi rangaistuksia ja moitti samalla Giddenemiä; ja Giddenem painoi kuten härkä alas otsansa, jossa leveät silmäkulmat liittyivät yhteen.

— "Katso, Baalin silmä," sanoi hän osoittaen kookasta libyalaista, "tämä tavattiin nuora kaulassaan".

— "Vai niin! sinä tahdot siis kuolla?" lausui suffeetti halveksivaisesti.

Ja orja vastasi pelottomasti:

— "Tahdon!"

Silloin, välittämättä antamastaan esimerkistä tai rahallisesta tappiosta, Hamilkar sanoi palvelijoille:

— "Viekää hänet pois!"

Ehkä hänen mielessään oli aikomus siten tehdä uhri. Siten hän tuotti itselleen vahinkoa väistääkseen jonkun kamalamman onnettomuuden.

Giddenem oli kätkenyt vialliset toisten taakse. Hamilkar huomasi heidät:

— "Kuka sinun käsivartesi on katkaissut?"

— "Sotilaat, Baalin silmä."

Sitten eräälle samniumilaiselle, joka ontui kuin haavoitettu haikara:

— "Ja kuka sinulle tuon on tehnyt?"

Se oli ollut tarkastaja, joka rautatangolla oli lyönyt hänen jalkansa poikki.

Tämä mieletön julmuus suututti suffeettia; ja riistäen Giddenemin käsistä hänen gagatiketjunsä hän karjaisi:

— "Kirottu olkoon koira, joka haavoittaa laumaansa. Katkoa orjilta jäsenet, kautta Tanitin hyvyyden! Sinä tuotat valtiaallesi häviötä! Tukahuttakaa hänet tunkioon. Ja ne, jotka puuttuvat? Missä ne ovat? Oletko ne surmannut yhdessä sotilaitten kanssa?"

Hänen kasvojensa ilme oli niin pelottava, että kaikki naiset pakenivat. Orjat peräytyivät ja muodostivat laajan piirin heidän molempien ympärille; Giddanem suuteli kiihkeästi hänen sandaalejaan; Hamilkar seiso i hänen edessään nyrkit koholla.

Tuolla henkisellä selvyydellä, joka taistelun kuumimmassa tuoksinassa oli ylimmillään, muisti hän tuhansia vastenmielisiä tapauksia, häpeällisiä seikkoja, joita hän tähän asti ei ollut ottanut huomioon; ja vihansa valossa, kuten salamien hohteessa, hän näki taas kaiken häviönsä yhdellä kertaa edessään. Maatilojen valvojat olivat paenneet peläten sotilaita, ehkä olivat niiden kanssa samassa juonessakin, kaikki häntä pettivät, liian kauvan hän jo oli hillinnyt itseään.

— "Tuokaa ne tänne," huusi hän, "ja leimatkaa niihin pelkurien merkki kuumalla raudalla otsaan!"

Silloin tuotiin ja kasattiin keskelle puistoa nuoria, kaularautoja, puukkoja, kahleita kaivoksiin tuomittuja varten, jalkapuut, joihin puserrettiin jalat, numelloja, joita pantiin hartioita pusertamaan, ja skorpioneja, kolmisiimaisia piiskoja, jotka päättyivät pronssikoukkuihin.

Kaikki orjat asetettiin aurinkoon päin, kaikki nielevää Molokia kohden, selälleen tai suulleen maahan, ja piiskaamiseen tuomitut seisomaan puita vasten, kaksi miestä kunkin viereen, joista toinen lasi ja toinen löi.

Hän löi molemmin käsin; hihnat vinkuivat ja repivät kuoren plataaneista. Veri sinkoili sateena lehtiin ja punaiset lihamöhkäleet vääntelehtivät parkuen puiden juurella. Ne, jotka taottiin kahleihin, repivät kynsillään kasvojaan. Puisten ruuvien natina kuului; kumeita lyöntejä kaikui; joskus kimakka kiljahdus lensi ilman halki. Kyökin puolella oli vaatesiekaleiden ja leikattujen hiuksien välissä kyyryllään miehiä viuhkoja löyhyttämällä syyttämässä hiiliä, ja palaneen lihan käry nousi ilmaan. Piiskatut pyörtyivät, mutta käsien siteiden kannattamina pysyivät pystyssä ja antoivat päänsä pudota olalleen ja sulkiivat silmänsä. Toiset alkoivat katsellessaan kauhusta kirkua, ja leijonat, muistellessaan ehkä juhlaa nousivat haukotellen luolien reunaa vasten.

Silloin ilmestyi Salamambo penkereensä tasolle. Hän juoksi kauhuissaan nopein askelin edes ja takaisin. Hamilkar huomasi hänet. Hänen mielestään kohotti Salamambo häntä kohden käsivartensa kuten armoa anoakseen; kauhua kuvaavan liikkeen tehden Hamilkar kääntyi menemään norsujen puistoon.

Nämät eläimet olivat suurien punilaisten perheiden ylpeys. Ne olivat kantaneet selässään esi-isiä, voittaneet sodissa, ja niitä kunnioitettiin auringon suosikkeina.

Megaran norsut olivat vahvimmat koko Karthagossa. Hamilkar oli ennen lähtöään vaatinut Abdalonimilta valan, että hän vartioisi niitä. Mutta ne olivat silpomisen seurauksista kuolleet; kolme

ainoastaan oli jällellä maaten tomussa tarhan keskellä särjettyjen seimiensä edessä.

Ne tunsivat Hamilkarin ja tulivat hänen luokseen.

Eräällä oli korvat kamalalla tavalla säpäleinä, toisella polvessa ammottava haava, ja kolmannella kärsä oli poikki.

Ne katselivat murheellisina aivan kuin järjelliset olennot Hamilkaria; ja se, jolla ei enää ollut kärsää, taivutti suuren päänsä alas ja notkistaen polviaan koetti hiljaa hyväillä häntä kärsänsä inhoittavalla tyngällä.

Eläimen häntä näin hyväillessä kaksi kyyneltä vieräi Hamilkarin silmistä. Hän syöksyi Abdalonimia kohden.

— "Konna! ristiin! ristiin!"

Pyörtyneenä Abdalonim vaipui selälleen maahan.

Purppura tehtaiden takana, joista kepeät siniset sauhupilvet kohosivat taivasta kohden, kuului shakaalin kiljunta; Hamilkar seisahtui.

Ajatus pojastaan rauhoitti hänet äkkiä, kuten jumalallinen kosketus. Hän näki siinä voimansa jatkuvan, oman persoonallisuutensa loputtoman kehityksen, eivätkä orjat ymmärtäneet, mistä tämä rauha tuli hänen ylitseen.

Menessään purppuratehtaita kohden hän kulki vankilan ohi, joka oli mustista kivistä neliskulmaisen kuopan ympärille rakennettu pitkä talo. Sen ympäri kiersi pieni käytävä ja sen jokaisessa neljässä nurkassa oli portaat.

Iddibal odotti epäilemättä yötä ennenkuin hän antoi merkin kokonaisuudessaan. Ei vielä ollut kiirettä, ajatteli Hamilkar ja hän astui vankilaan. Muutamat huusivat hänelle: "Palaa"; uskaliaimmat seurasivat häntä.

Avonainen ovi liikehteli tuulessa. Ilta-aurinko loisti kapeista akkunoista, ja sisällä näkyi seinillä katkotulta kahleita.

Siinä oli kaikki, mitä oli jällellä sotavangeista!

Silloin Hamilkar tuli kalman kalpeaksi, ja ne jotka ulkoa kumartuivat katsomaan kuopan sisään näkivät hänen estävän itseään kaatumasta nojautumalla seinään.

Mutta shakaali kiljaisi kolme kertaa perätysten. Hamilkar nosti päänsä pystyyn; hän ei lausunut sanaakaan, ei tehnyt liikettäkään. Sitten, kun aurinko oli kokonaan laskeutunut, hän katosi piikkipensasaitauksen taakse, ja illalla Rikkaiden kokouksessa Eshmunin temppelissä hän sanoi sisään astuessaan:

— "Baalien valot, minä otan vastaan punilaisten sotavoimien johdon barbarien armeijaa vastaan!"

VIII.

MAKARIN TAISTELU.

Heti seuraavana päivänä hän otti syssiteiltä kaksisataa kaksikymmentä kolme kikaria kultaa ja määräsi jokaisen Rikkaan maksamaan neljätoista shekeliä veroa. Naisetkin suorittivat veroa; maksettiin lapsista ja, ennenkuulumaton teko karthagolaisten käsitteiden mukaan, hän pakoitti pappiskunnatkin maksamaan rahaa.

Hän vaati itselleen kaikki hevoset, kaikki muulit, kaikki aseet. Muutamat koettivat salata rikkauksiaan; heidän omaisuutensa myytiin, ja peloittaakseen toisten ahneutta hän antoi kuusikymmentä asevarustusta ja tuhat viisisataa gommoria jauhoja, omasta puolestaan yhtä paljon kuin Norsunluuyhtiö yhteensä.

Hän lähetti Liguriasta värväämään sotilaiksi kolmetuhatta vuoristoasukasta, jotka olivat tottuneet taistelemaan karhujen kanssa; heille maksettiin kuuden kuukauden palkka etukäteen, neljä minaa

päivältä.

Mutta hän tarvitsi armeijan. Siitä huolimatta hän ei hyväksynyt kaikkia kaupungin asukkaita kuten Hanno. Hän hylkäsi ensin istuvassa työssä olleet miehet, sitten ne, joilla oli liian suuri vatsa tai jotka olivat pelokkaannäköisiä; mutta hän hyväksyi kunniantomat, Malquan roistoväen, barbarien pojat ja vapautetut orjat. Palkaksi lupasi hän uusille karthagolaisille täydet kansalaisoikeudet.

Hänen ensi huolenaan oli legionan uudestaan muodostaminen. Noilla kauniilla nuorilla miehillä, jotka pitivät itseään tasavallan sotaisen voiman esikuvana, oli itsehallinto. Hän erotti heidän upseerinsa; hän kohteli heitä ankarasti, pakoitti juoksemaan, hyppäämään, kiipeämään yhdellä hengähdyksellä Byrsan jyrkännettä ylös, heittämään heittokeihäitä, taistelemaan ruumis ruumista vastaan, nukkumaan öisin torilla. Heidän omaisensa kävivät heitä katsomassa ja säälittelemässä.

Hän tilasi lyhempiä miekkoja ja vahvempia jalkineita. Hän määräsi palvelijoiden luvun ja vähensi kuormaston; ja kun Molokin temppelissä säilytettiin kolmeasataa roomalaista pilumia, niin hän otti ne ylimmäisen papin vastustuksista huolimatta.

Uticasta palanneista ja yksityisten omistamista norsuista muodosti hän falangin, jossa oli seitsemänkymmentä kaksi norsua ja varusti ne. Hän antoi niiden kuljettajille vasaran ja taltan, jotta he voisivat puhkaista niiden kallon, jos ne taistelun tuoksinassa alkaisivat pillastua.

Hän ei sallinut Suuren Neuvoston valita alijohtajia. Vanhimmat koettivat huomauttaa hänelle lain määräyksiä, hän polki ne; kukaan ei uskaltanut enää vastustaa, kaikki taipuivat hänen voimakkaan neronsa alaisiksi.

Hän yksinään huolehti sodasta, hallituksesta ja raha-asioista, ja välttääkseen syytöksiä pyysi hän tiliensä tarkastajaksi suffeetti Hannon.

Hän korjautti ulkomuuria, ja kun kiviä tarvittiin, hävitti hän vanhat sisämuurit, jotka nyt oli tarpeettomia. Mutta varallisuuden eroavaisuus, joka oli astunut rotu-arvoasteikon sijaan, erotti voitettujen pojat valloittajien pojista; patrisiot katsoivat myös karsain silmin raunioiden hävittämistä, jota vastoin rahvas, tietämättä oikeastaan miksi, iloitsi siitä.

Aseellisia joukkoja kulki aamusta iltaan kaduilla; joka hetki kuuli torvien toivotuksia; kärryillä kuljetettiin kilpiä, teltoja, keihäitä; pihat olivat täynnä naisia, jotka liinaa riipivät; innostus tarttui toisesta toiseen; Hamilkarin sielu täytti koko tasavallan.

Hän oli jakanut sotilaansa tasalukuisiin riveihin, ja pitänyt siitä huolen, että rintamassa seisoi rinnatusten vahva ja heikko mies, jotta heikompa tai arempaa miestä kaksi samalla vei eteenpäin. Mutta kolmestatuhannesta ligurialaisesta ja Karthagon paraimmasta miehistöstä saattoi hän muodostaa vain yksinkertaisen falangin, johon kuului neljätuhatta yhdeksäkymmentäkuusi hopliittia, joilla oli pronssikypärit, ja neljätoista kyynärää pitkät saarnikeihäät.

Kahdellatuhannella nuorella miehellä oli lingot, tikari ja sandaalit. Hän vahvisti heidän joukkonsa kahdeksallasadalla soturilla, jolla oli pyöreä kilpi ja roomalainen miekka.

Raskaan ratsuväen muodosti tuhat yhdeksänsataa miestä, loput legionasta, ja he olivat kuten assyrialaiset klinabarit kullattuihin pronssilevyvarustuksiin puettut. Sitäpaitsi oli hänellä neljäsataa ratsastavaa jousimiestä, jollaisia kutsuttiin tarentinilaisiksi; niillä oli karpännahkaiset päähineet, kaksiteräinen piilukurves ja nahkamekko. Lopuksi tuhat kaksisataa karavaanikorttelin nekeriä yhdessä klinabarien kanssa sai juosta ratsujen vieressä nojaten toisella kädellään hevosen harjaan. Kaikki oli valmiina, eikä Hamilkar kuitenkaan lähtenyt liikkeelle.

Usein poistui hän yksin yöllä Karthagosta ja kulki laguunia etäämmälle Makar-virran suulle asti. Aikoiko hän liittyä palkkasotureihin? Mappalioihin majoitetut ligurialaiset ympäröivät hänen taloan.

Rikkaiden arvelut näyttivät oikeutetuilta, kun eräänä päivänä nähtiin kolmeasataa barbaria lähestyvän muureja. Suffeetti avasi heille portit; he olivat karkulaisia; he saapuivat sotaherransa luo joko pelon tai uskollisuuden ajamina.

Hamilkarin paluu ei ollut lainkaan hämmästyttänyt palkkasotureita; heidän mielestään ei sellainen mies voinutkaan kuolla. Hän saapui täyttämään lupauksensa, eikä siinä toivossa ollut mitään järjetöntä, sillä niin syvä oli kuilu Isänmaan ja Armeijan välillä. Sitäpaitsi he eivät laisinkaan pitäneet itseään syyllisenä; juhla oli unohtunut.

Kiinniotetut vakoilijat selittivät heille toisin. Se herätti riemua vimmastuneissa; miedotkin miehet joutuivat raivoihinsa. Molemmat piiritykset tuntuivat heistä ikäviltä, ei päästy sen pitemmälle; parempi oli taistella! Monet miehet erkanivat joukoista ja harhailivat pitkin seutua. Kuultuaan Karthagon

varustuksista he palasivat; Matho hypähti ilosta. "Vihdoinkin! vihdoinkin!" huusi hän.

Suuttumus, jota hän tunsu Salammbota kohtaan, kääntyi nyt Hamilkariin. Hänen vihansa löysi nyt määrätyn uhrin, ja kun koston mahdollisuus näytti helpommalta, niin oli hän jo pitävinään sen käsissään ja iloitsi siitä. Samalla yhä suurempi hellyys sai hänessä vallan, yhä kiihkeämpi himo kalvoi häntä. Vuoroin hän oli näkevinään itsensä sotilaiden keskellä heiluttaen keihään nenässä suffeetin päätä, vuoroin purppuravuoteisessa kammiossa sulkevinaan immen syliinsä, peittäen hänen kasvonsa suudelmillaan ja käsillään sivellen hänen pitkää mustaa tukkaansa; tämä ajatus, jonka hän tiesi mahdottomaksi toteuttaa, tuotti hänelle tuskia. Hän vannoi, koska toverinsa olivat hänet valinneet shalishimiksi, johtavansa sotaa; ja vakaumus, ettei hän siitä koskaan palaa, sai hänet tekemään sen täydelliseksi tuhosodaksi.

Hän saapui Spendiuksen luo ja sanoi hänelle:

— "Kokoa sinä väkesi! Minä tuon omani tänne! Ilmoita Autharitokselle! Me olemme hukassa, jos Hamilkar hyökkää kimppuumme! Ymmärrätkö! Nouse!"

Spendius hämmästyti tätä kärkevää ääntä. Matho antoi tavallisesti johtaa itseään, ja jos hän joskus olikin yltynyt, niin oli se pian tasaantunut. Mutta tällä hetkellä näytti hän tyynemmältä ja pelottavammalta; ylpeä tahto säihkyi hänen silmistään kuten uhrin liekit.

Kreikkalainen ei kuunnellut hänen perustelmiaan. Hän asui karthagolaisessa helmihetaleisessa teltassa, joi jäädytettyjä juomia hopeamaljasta, leikki kottabosta, antoi hiustensa kasvaa ja johti piiritystä hitaasti. Sitäpaitsi oli hän hankkinut itselleen kaupungista erityisiä tiedonantajia, eikä tahtonut lähteä, sillä hän oli varma siitä, että kaupunki kohta avaisi porttinsa.

Narr' Havas, joka kuljeskeli kaikkien kolmen armeijan välillä, oli silloin paraillaan hänen teltassaan. Hän tuki hänen mielipidettään, jopa moittikin libyalaisista, joka huimapäisenä tahtoi tehdä heidän alkamansa yrityksen tyhjäksi.

— "Lähde pois jos pelkää!" huusi Matho; "sinä lupasit meille pikeä, rikkiä, norsuja, jalkaväkeä ja hevosia! missä ne ovat?"

Narr' Havas muistutti tuhonneensa Hannon kohortit; — mitä norsuihin tulee, niin niitä pyydystettiin paraillaan metsissä, jalkaväkeä asetettiin, hevoset olivat matkalla; ja numidialainen siviili olalle laskeutuvaa kameelikurjensulkaa, pyöritti silmiään kuin nainen ja hymyili ärsyttävällä tavalla. Matho seisoi hänen edessään eikä osannut mitään vastata.

Mutta eräs tuntematon mies astui sisään, hiestä märkänä, kauhistuneena, jalat verissä ja vyö auki; hän läähätti niin että olisi luullut hänen laihojen kylkiensä pakahtuvan, ja haastaen sekavaa murretta hän tuijotti ikäänkuin kertoen jostain taistelusta. Kuningas syöksyi ulos ja kutsui ratsuväkensä koolle.

Ne järjestyivät tasangolle muodostaen piirin hänen ympärilleen. Ratsun selässä istuva Narr' Havas painoi päänsä alas ja puri huuliaan. Lopulta hän jakoi joukkonsa kahtia ja käski toisen puolen odottaa häntä; ja kärkevällä liikkeellä antaen merkin lähtöön hän katosi toisen puolen kanssa taivaan rantaa kohden vuoristoon päin.

— "Valtias!" mutisi Spendius, "en pidä noista odottamattomista seikoista, suffeetin paluusta, Narr' Havasin poistumisesta."

— "Mitä siitä?" sanoi Matho halveksivaisesti.

Tämä syy joudutti vain yhtymään Autharitoksen kanssa, jotta ennätettäisiin ennen Hamilkaria. Mutta jos kaupunkien piiritys heitetään sikseen, niin niiden asukkaat lähtevät liikkeelle, hyökkäävät heihin takaapäin ja edessä ovat karthagolaiset. Pitkän keskustelun jälkeen päätettiin ryhtyä seuraaviin toimenpiteisiin, ja pantiinkin ne heti täytäntöön.

Spendius lähti viidentoistatuhannen miehen kanssa Makarin yli rakennetun sillan luo, kolmentuhannen askeleen päähän Uticasta; sillan kulmat vahvistettiin neljällä korkealla katapulteilla varustetulla tornilla. Puunrungoilla, kallionlohkareilla, orjantappurakimpuilla ja kiviröykkiöillä tukittiin kaikki vuoristotiet ja solat; kukkuloille koottiin ruohoja, jotka voitaisiin sytyttää merkkituleksi, ja loitos näkemään tottuneita paimenia sijoitettiin sinne tänne niiden viereen.

Nähtävästi Hamilkar ei kulkenut kuten Hanno Kuumienlähteiden vuorten yli. Hänen täytyi otaksua, että Autharitos, joka piti sisämaan hallussaan, telkee häneltä tien. Sitäpaitsi heti sodan alussa saatu tappio tuhosi hänet, jota vastoin voitto voitaisiin uudelleen helposti saada, kun palkkasoturit olivat joutuneet kauemmaksi. Hän saattoi kyllä laskea maihin Rypäleiden niemelle ja sieltä marssia

jompaakumpaa kaupunkia kohden. Mutta sitten joutuisi hän molempien armeijoiden väliin, ja siihen ajattelemattomaan tekoon ei hän voinut vähälukuisella joukollaan ryhtyä. Hän saattoi siis vain kulkea ariadnelaisen vuoriston reunoitse, kääntyä sitten vasemmalle välttääkseen Makarin suuta ja marsssia suoraan siltaa kohden. Siellä Matho olisi häntä odottamassa.

Hän valvoi yöllä soihtujen valossa kaivoksien luojia. Hän riensi Hippo-Zarytukseen tarkastamaan töitä vuoristossa, palasi eikä levännyt. Spendius kadehti hänen voimiansa; mutta vakoojien opastuksessa, vartijoiden valinnassa, koneiden rakentamisessa ja kaikissa puolustuskeinoissa kuunteli Matho nöyrästi toverinsa neuvoja; eivätkä he enää puhelleet Salammbosta, — toinen ei häntä enää muistanutkaan ja häpy sulki toisen suun.

Usein hän kulki Karthagoon päin nähdäkseen Hamilkarin joukot. Hän kiinnitti katseensa taivaan rantaan, ja makasi suullaan ja suoniensa sykkiessä luuli kuulevansa armeijan astun taa.

Hän sanoi Spendiukselle, että jollei Hamilkar kolmen päivän kuluessa saavu, niin hän menee kaikkine miehineen häntä vastaan haastaakseen hänet taisteluun. Kului vielä kaksi päivää. Spendius pidätti häntä, kuudennen päivän aamuna hän läksi.

Karthagolaiset odottivat yhtä kärsimättöminä kuin barbaritkin sotaa. Teltoissa ja taloissa vallitsi sama toive, sama rauhattomuus; kaikki kyselivät itseltään, mikä saattoi Hamilkaria viivyttää.

Tavan takaa hän nousi Eshmunin temppelin kupukatolle, kuun ilmoittajan viereen, ja tarkasteli tuulta.

Eräänä päivänä, se oli kolmas päivä Tibbykuuta, nähtiin hänen kiireellisin askelin laskeutuvan Akropoliilta. Mappalioissa syntyi suuri hälinä. Pian syntyi liikettä kaduilla, ja kaikkialla sotilaat alkoivat varustautua keskellä itkeviä naisia, jotka heittäytyivät heidän rintaansa vasten; sitten he juoksivat nopeasti Khamonin torille asettuakseen riveihin. Heitä ei saanut seurata, ei edes puhutella, eikä lähestyä vallituksia; muutaman minuutin ajan oli kaupungissa hiljaista kuten suuressa haudassa. Sotilaat nojautuivat miettivinä peitsiinsä, ja toiset taloissa huokailivat.

Auringon laskiessa lähti armeija lännenpuoleisesta portista; mutta sen sijaan että se olisi kulkenut Tuniksen tietä tai pyrkinyt vuoristoon Uticaan päin, niin se jatkoikin matkaansa meren rantaan pitkin; pian saavuttivat he laguunin, jossa pyöreät, kokonaan valkoisella suolalla täyttyneet paikat kuulsivat kuin suuret rannalle unohtuneet hopeavadit.

Sitten ilmestyi yhä tiheämpään vesilätäkköjä. Maa kävi yhä pehmeämmäksi, jalka vajosi siihen. Hamilkar ei kääntynyt takaisin. Hän kulki yhä etunenässä; ja hänen hevosensa, joka oli keltatäpläinen kuin lohikäärme, sylki vaahtoa suustaan ja kulki kannuksien pakoittamana yhä pitemmälle liejuun. Tuli yö, pimeä yö. Muutamat huusivat heidän joutuvaan perikatoon; hän riisti niiltä aseet ja antoi ne palvelijoille. Muta tuli yhä syvemmäksi. Täytyi nousta vetojuhtien selkään; toiset takertuivat hevosten häntään; voimakkaimmat auttoivat heikompia, ja ligurialaisten joukko ajoi jalkaväkeä peitsien kärjillä eteenpäin. Pimeys yhä karttui. Oli eksytty tieltä. Kaikki pysähtyivät.

Silloin suffeetin orjat kulkivat edeltä etsien paaluja, joita hänen käskystään oli sijoitettu välimatkojen päähän. He huusivat pimeässä, ja etäällä armeija seurasi heitä.

Vihdoin tuntui taas vankka maa jalan alla. Sitten näkyi hämärästi valkohohtava käyrä uoma, ja he olivat Makarin rannalla. Kylmästä ilmasta huolimatta tulia ei sytytetty.

Keskiyöllä nousi tuulenpuuskaa. Hamilkar herätti sotilaansa, mutta ainoakaan torvi ei soinut: johtajat löivät heitä hiljaa olkapäähän.

Eräs pitkä mies astui veteen. Se ei ulottunut vyöhön asti; virran yli voi siis kulkea.

Suffeetti määräsi, että kolmekymmentäkaksi norsua oli asetettava virtaan sata askelta ylemmäksi, jota vastoin muut norsut asetettiin alemmaksi pidättämään virran viemiä miesriviä; ja kaikki, kantaen aseitaan ylhäällä päänsä päällä, kulkivat Makar virran yli kuin kahden muurin välitse. Hän oli huomannut, että länsituuli, puhaltaessaan hiekkaa, tukki virran ja muodosti siihen poikittain luonnollisen padon.

Nyt hän oli vasemmalla rannalla vastapäätä Uticaa ja avoimella kentällä, joka oli edullinen norsuille, hänen armeijansa päävoimalle.

Tämä nerokas temppu sai sotilaat haltioihin. Heihin palasi ehdoton luottamus häneen. He tahtoivat heti syöksyä barbarien kimppuun; suffeetti antoi heidän levätä kaksi tuntia. Heti auringon noustua järjestyttiin tasangolle kolmeen riviin: ensiksi norsut, sitten kepeä jalkaväki, ja ratsuväki heidän taakseen ja sitten falangi.

Utican luo majoittuneet barbarit ja sillan luona olevat viisitoistatuhatta miestä näkivät

hämmästykseseen maan etäällä aaltoilevan. Vinhasti puhaltava tuuli lennätti hiekkapilviä; ne nousivat kuin maasta irti, kohosivat suurina, kellertävinä siekaleina, hajaantuivat ja muodostuivat uudelleen peittäen palkkasotureilta punilaisen armeijan. Kypäreiden reunaan kiinnitettyjen sarvien vuoksi luulivat muutamat näkevänsä härkäläuman; toiset, liehuvien viittojen peittäminä, väittivät näkevänsä siipiä, ja ne, jotka olivat paljon matkustelleet, kohottivat olkapäitään ja selittivät kaiken kangastukseksi. Mutta jotain suunnatonta lähenei yhä lähemmäksi. Pienet höyrypilvet, kepeät kuin suusta tuleva henkäys, kiisivät pitkin erämaan pintaa; ylemmäksi noussut aurinko loisti kirkkaammin, räikeä, värähtelevä valo työnsi taivaan edemmäksi, ja ikäänkuin tunkien esineiden läpi loi välimatkan mittaamattomaksi. Ääretön tasanko leveni silmäkannon taakse joka taholle; ja tuskin huomattavat maapinnan epätasaisuudet ulottuivat äärimäiseen taivaanrantaan asti, joka päättyi siniseen pitkään viivaan, jonka tiesi mereksi. Molemmat teltoistaan lähteneet armeijat katselivat; Utican asukkaat kiipesivät valleille paremmin nähdäkseen.

Vihdoin erottautui useita poikkipäin olevia rivejä, joista kohosi tasaisia kärkiä. Ne tulivat vähitellen pitemmäksi ja tiheämmiksi; mustia kukkuloita liikahteli; sitten näkyi äkkiä neliskulmaisia pensaikkoja; ne olivat norsuja ja peitsiä; yksi ainoa kiljahdus kuului: — "Karthagolaiset!" ja, odottamattakaan käskyä riensivät Utican sotilaat ja sillalla seisovat sikin sokin eteenpäin syöksyäkseen Hamilkarin kimppuun.

Spendius vavahti tämän nimen kuullessaan. Hän sanoi lähättäen: "Hamilkar! Hamilkar!" ja Matho oli poissa! Mitä hänen tuli tehdä? Ei ollut mitään keinoa päästä pakoon! Tämä äkinäinen tapaus, suffeetin pelkonsa ja varsinkin nopean päättämisen välttämättömyys sai hänet päästä pyörälle; hän näki jo itsensä tuhansien miekkojen lävistämänä, teloitettuna, kuolleella. Mutta kaikki huusivat häntä; kolmekymmentätuhatta miestä odotti hänen määräyksiään; hänessä heräsi raivo omaa itseään vastaan; hän takertui taas voiton toivoon, sehän lupasi hänelle kaiken mahdollisen onnen, ja hän luuli itseään Epaminondasta rohkeammaksi. Peittääkseen kalpeuttaan hän värjäsi kasvonsa cinnoberilla, sitten hän sitoi säärystuojukset kiinni, otti haarniskan ylleen, siemasi pikarillisen puhdasta viiniä ja kiisi joukkonsa jälestä, joka riensi liittymään Utican joukkoon.

Ne kohtasivat niin pian toisensa, että suffeetilla ei ollut aikaa edes järjestää miehiään sotarintamaan. Hän hidastutti vähitellen marssin vauhtia. Norsut pysähtyivät; ne heiluttivat raskasta kameelikurjen sulilla koristettua päätään ja löivät kärsällään niskaansa.

Aukkojen kautta näkyivät kevytalaisten kohortit, edempänä klinabarien suuret kypärit, päivässä välkkyvät miekat, asepaidat, sulkatöyhdyt, liehuvat liput. Mutta karthagolaisten armeija, jossa oli yksitoistatuhatta kolmesataa yhdeksänkymmentäkuusi miestä, ei näyttänyt niin suurelta, sillä se muodosti pitkän suunnikkaan, jolla oli kapeat sivut ja jossa sotilaat seisoivat hyvin lähekkäin.

Kun barbarit näkivät heidät niin heikkoina valtasi heidät aivan mieletön ilo; Hamilcaria ei näkynyt. Hän oli ehkä jäänyt Karthagoon? Mitä se muutoin heitä liikutti! Heidän rohkeuttaan lisäsi se halveksiminen, jota he tunsivat noita kauppiaita kohtaan; ja ennenkuin Spendius oli antanut käskynsä, niin olivat kaikki sen jo ymmärtäneet ja suorittivat sen.

He muodostivat pitkän suoran rivin, joka ulottui punilaisen armeijan siipien sivuitse, voidakseen täten kokonaan saartaa sen. Mutta kun he olivat kolmensadan askeleen päässä heistä, niin norsut, sen sijaan että olisivat astuneet eteenpäin, peräytyvätkin; sitten tekivät klinabarit kokokäännöksen ja seurasivat niitä; ja palkkasoturien hämmästyksensä kasvoi kun näkivät kaikkien jousimiesten ja linkomiesten juoksevan heidän jälestään. Karthagolaiset siis pelkäsivät, pakenivat! Pelottava pilkkahuuto kuului barbarien joukosta, ja dromedarinsa selästä huusi Spendius: — "Tiesinhän minä sen! Eteenpäin! eteenpäin!"

Yht'aikaa lensi nyt peitsiä, heittokeihäitä, linkokuulia läpi ilman. Norsut alkoivat juosta nopeammin nuolien osuessa heidän selkäänsä; suuri tomu pilvi nousi ja ne katosivat kuin varjot pilveen.

Mutta taempaa kuului kovaa jalanastuntaa, jonka yli vimmalla kaikuvien torvien räikynä kajahti. Tuo barbarien edessä oleva paikka, joka oli täynnä tomua ja liikettä veti kaikkia kuin pyörre puoleensa; muutamat syöksyivät siihen. Jalkaväkikohortit astuivat esiin; ne liittyivät jälleen yhteen; ja samalla muut näkivät jalkaväen ja ratsuväen rientävän saapuville.

Hamilkar oli nimittäin käskenyt falangia avaamaan rivinsä; norsujen, kepeiden joukkojen ja ratsuväen tuli tästä aukosta peräytyä ja viipymättä järjestyä molemmille sivuille, ja hän oli niin tarkoin laskenut välimatkan, että kun molemmat rintamat syöksyivät yhteen, niin karthagolaisten armeija muodosti yhtäpitkän suoran rivin kuin palkkasoturienkin.

Keskellä seisoivat falangi, joka oli muodostettu syntagmeista eli täysneliöistä, jonka joka sivulla oli kuusitoista miestä. Jokaisen joukkueen etumaiset miehet seisoivat pitkien terävien kärkien välissä, jotka eri pitkälle ulottuivat heidän eteensä, sillä kuusi ensimmäistä miesriviä pujotti keihäänsä ristiin tarttuen niihin keskeltä kiinni, ja kymmenen taempaa riviä nojasivat niitä edessään olevien tovereittensa olkapäihin. Kaikkien kasvot peittyivät puoliksi silmiristikon taakse; pronssiset säärystuojukset suojelivat

oikean jalan; suuret, puoliliereät kilvet ulottuivat polviin asti; ja koko tämä pelottava, neliskulmainen ryhmä liikkui kiinteänä kokonaisuutena eteenpäin, näytti elävän kuin peto ja toimivan kuin kone. Kaksi norsukohorttia suojasi säännöllisesti heidän sivujaan; pudistaen ruumistaan pudottivat ne mustaan nahkaansa tarttuneita nuolensiruja. Indiaalaiset, jotka kyyryllään istuivat niiden niskassa kameelikurjensulka-töyhtöjen keskellä, pidättivät niitä harppuunin väkäkoukulla ja norsujen selässä olevista torneista näkyi hartioihin asti piilossa olevia miehiä, jotka suurilla jousilla lennättivät palavilla rohtimilla kiedottuja rautavärttinöitä. Norsujen oikealla ja vasemmalla puolen liikkuivat linkomiehet, linko vyöllään, toinen päässään ja kolmas oikeassa kädessään. Sitten tulivat klinabarit, joiden jokaisen vieressä oli neekeri, ja pistivät peitsensä hevostensa korvien välistä esiin; ratsut olivat kullalla verhotut kuten ratsastajatkin. Heidän viereensä olivat ryhmittyneet kepeäaseiset; heillä oli ilveksennahkaiset kilvet, joiden yli pisti esiin heittokeihäät, joita kantoivat vasemmalla kädellä; ja tarentinilaiset, jotka kuljettivat varahevosta ratsunsa vieressä päättivät kummallakin sivulla tämän sotilasmuurin.

Sitävastoin barbarien armeija ei ollut voinut ylläpitää järjestystä. Sen liian pitkään rintamaan oli muodostunut mutkia, aukkoja; kaikki lähättivät hengästyneinä juoksusta.

Falangi lähti raskaasti liikkeelle pistäen kaikilla keihäillään; tämän suunnattoman painon alla barbarien liian heikko rintama alkoi piankin keskeltä painua.

Nyt ojentautuivat karthagolaisten siivet saartaakseen heidät; norsut seurasivat jälestä. Viistoon asetetuilla peitsillään kikkasi falangi barbarien rintaman kahtia; molemmat jättiläispuolikkaat liikkuivat kiivaasti sinne ja tänne; mutta karthagolaisten siivet ajoivat heidät jälleen falangia vastaan. Päästäkseen tästä ahdingosta olisi tarvittu ratsuväkeä; mutta heillä oli ainoastaan kaksi sataa numidialaista, jotka hyökkäsivät klinabarien oikeanpuolista ratsujoukkoa vastaan. Muut olivat saarretut eivätkä päässeet vastustajan riviä väistämään. Vaara oli uhkaava ja nopeaa päätöstä tarvittiin ehdottomasti.

Spendius käski hyökkäämään yhtäkaa falangin molempiin sivuihin murtaakseen sen sillä tavoin. Mutta sen kapeammat rivit astuivat pitempien taakse ja palasivat paikalleen, ja falangi oli yhtä peloittava suunnatessaan barbareja vastaan sivunsa kuin äsken eturintaman.

He koettivat miekoilla katkoa keihäiden varsia, mutta takana oleva ratsuväki herpasi heidän hyökkäystään; ja norsuihin nojautuen falangi supistui ja laajeni, muodosti neliön, keilan, vinokaiteen, trapetsin, pyramiidin. Kaksinkertainen sisäinen liikunta tapahtui taukoamatta sen etu- ja takarivien välillä; sillä ne, jotka seisoivat joukkueen takaosassa, tunkeutuivat taukoamatta eturiveihin, ja toiset joko uupuneina tai haavottuneina väistyivät taemmaksi. Barbarit tungettiin falangia vastaan. Falangin oli mahdotonta päästä eteenpäin; olisi luullut näkevänsä meren, jossa lainehtivat punaiset kypäritöyhdyt ja pronssiset panssarisuomukset, samalla kun kirkkaat kilvet vyöryivät kuten hopeinen vaahto. Toisinaan kulki äärestä toiseen leveitä virtauksia, ne palasivat jälleen, ja keskellä raskas ryhmä pysyi hievahtamatta. Peitset laskivat ja nousivat vuorotellen. Sitäpaitsi heilui paljaita miekkoja niin vinhaan, että niiden kärjet vain näkyivät, ja ratsuväen hyökkäykset tekivät joukkoon laajempia kehiä, jotka taas pyörteisinä sulkeutuivat niiden jälkeen.

Johtajien huutojen yli kaikui torvien ääni ja lyyrojen helske, lyijykuulat ja savi pallot kiisivät vinkuen ilman halki, lennättivät miekat käsistä ja puhkoivat päitä. Haavottuneet panivat kilven suojakseen päälleen ja ojensivat kalpojaan tukien niiden kahvaa maata vasten, ja toiset keskellä verilaimiskoita kääntyivät iskeäkseen hampaansa vihollisten nilkkoihin. Kihermä oli niin tiheä, tomu niin taaja, melu niin ankara, että oli mahdotonta mitään eroittaa; pelkurien ääntä, kun ne tahtoivat antautua, ei kuulunutkaan. Kun aseet olivat hukkuneet taisteltiin ruumis vasten ruumista; rinnat rauskuivat panssareita vastaan ja kuolleiden päät riippuivat kuristavissa käsivarsissa taapäin. Polvikinteret lujasti jännitettynä, peitsi silmien edessä, järkkymättöminä ja hampaitaan purren kuusikymmentä umbrialaista pakoitti kaksi syntagmaa yhtäkaa peräytymään. Epirolaiset paimenet juoksivat klinabarien vasemmanpuolisen ratsujoukon kimppuun, tarttuivat hevosten harjaan ja heiluttivat sauvojaan; hevoset heittivät ratsastajansa selästään ja pakenivat pitkin tasankoa. Sinne tänne hajaantuneet punilaiset lirikomiehet tulivat neuvottomiksi. Falangi alkoi järkkyyä, päälliköt juoksivat hääntyneinä, taemmat rivit lykkäsivät sotilaita eteenpäin ja barbarit olivat jälleen järjestyneet; he palasivat hyökkäämään; voitto kääntyi heidän puolelleen.

Silloin kuului kiljahdus, kamala kiljahdus, tuskan ja raivon karjunta: seitsemänkymmentäkaksi norsua hyökkäsi kahdessa rivissä eteenpäin, sillä Hamilkar oli vaan odottanut sitä hetkeä, jolloin palkkasoturit olivat kasaantuneet yhteen paikkaan, ajaakseen ne heidän kimppuunsa; indiaalaiset olivat pistäneet niitä niin kovin, että veri virtasi niiden suurille korville.

Norsujen mönjällä maalatut kärsät olivat pystyssä kuin punaiset käärmeet; niiden rinnassa oli pitkä piikki, selässä panssari, hampaat jatketut miekan tavoin käyristetyillä rautaterillä, — ja saadakseen ne raivoisemmiksi, olivat ne huumatut pippurin, puhtaan viinin ja suitsutuksen sekaisella juomalla. Ne ravistivat kulkus-kaulanauhojaan ja karjuivat; ja ohjaajat painoivat päänsä alas välttääkseen tulinuolia,

jotka alkoivat sataa heidän ylitseen torneista.

Paremmiin vastustaakseen syöksyivät barbarit niitä vastaan tiheänä joukkona; mutta norsut heittäytyivät raivoissaan heidän keskeensä. Rinnassa olevat piikit jakoivat kuten laivan keula kohortteja, jotka väistyivät suurina kihereinä. Kärsällään ne kuristivat vastustajansa, tai nostivat ne maasta ylös ja heittivät ne ylhäällä tornissa oleville sotilaille; hampaillaan ne puhkoivat sotilaita, heittivät ne ilmaan, ja suolet riippuivat niiden pitkissä hampaissa kuin köydet mastosta. Barbarit koettivat puhkoa niiden silmät, hakata poikki niiden polvikinteret; toiset ryömivät niiden alle ja pistivät miekkansa kahvaa myöten niiden vatsaan ja murskautuivat niiden alle; uhkarohkeimmat tarrautuivat niiden hihnoinhin; tulinuolien, kuulien ja peitsien lennellässä ne leikkasivat hihnat poikki ja pajusta punotut tornit sortuivat kuin kivitornit. Äärimpänä oikealla olevista pillastui neljätoista haavoistaan ja syöksyi toista riviä kohden; indialaiset sieppasivat vasaransa ja talttansa ja pannen sen kallon liitteen kohdalle löivät voimiensa takaa.

Suuret eläimet horjahtivat ja kaatuivat toistensa päälle. Siitä syntyi kuten vuori; ja keskellä haaskojen ja aseiden kukkulaa *Baalin raivo* niminen jättiläissuuri norsu, jonka jalka oli takertunut kahleisiin, karjui nuoli silmässä iltaan asti.

Mutta toiset voittajien tavoin, jotka iloitsevat tuhosta, kaatoivat, murskasivat, tallasivat ja repivät ruumiita ja raunioita. Häätääkseen lippukuntia, jotka kehässä niitä saarsivat, pyörivät ne takajaloillaan yhä vain tunkien eteenpäin. Karthagolaiset tunsivat voimiensa karttuvan ja taistelu alkoi uudestaan.

Barbarit väsyivät; kreikkalaiset hopliitit heittivät aseensa, kauhu valtasi toiset. Spendiuksen nähtiin kumarassa dromedarinsa selässä kannustavan sitä kahdella peitsellä juoksuun. Silloin kaikki syöksyivät siiville ja juoksivat Uticaan päin.

Klinabarit, joiden hevoset olivat uupuneet, eivät koettaneetkaan heitä ajaa takaa. Janoon nääntyvät ligurialaiset huusivat haluavansa päästä virralle juomaan. Mutta keskellä syntagmeja olevat karthagolaiset, jotka olivat vähimmin kärsineet, polkivat levottomina maata ja vaativat taistelun jatkamista nähdessään vihansa esineiden pääsevän pakoon; he jo riensivät ajamaan palkkasotureita takaa; Hamilkar ilmestyi.

Hän pidätti hopeahojaksilla täplikästä, vaahtoavaa hevostaan. Hänen kypärinsä sarviin kiinnitetyt nauhat lieskehtivät tulessa hänen takanaan, ja hän oli vasemmalle reidelleen kiinnittänyt soikean kilpensä. Kolmikärkisen peitsensä viittauksella hän pysäytti armeijan.

Tarentilaiset hyppäsivät nokkelasti hevoseltaan vararatsulle ja ajoivat oikealle ja vasemmalle virtaa ja kaupunkia kohden.

Falangi tuhosi tyyneesti ne, jotka barbareista olivat jääneet jällelle. Kun miekat lähenivät, niin he ojensivat kurkkunsa sulkien silmänsä. Toiset puolustautuivat vimmoissaan; ne tapettiin etäältä heittämällä kiviä kuten raivoisat koirat. Hamilkar oli käskenyt ottamaan vankeja. Mutta karthagolaiset tottelivat häntä vastenmielisesti, sellaisella nautinnolla he tahtoivat pistää miekkansa barbarien ruumiiseen. Kun heidän tuli liian kuuma, he alkoivat paljain käsivarsin huitoa kuten niittomiehet; ja kun he hetkeksi taukosivat hengittääkseen, niin he katselivat, miten kentällä ratsumies ajoi juoksevan sotilaan jälestä. Hän tarttui toisen tukkaan, piteli hetkisen siitä kiinni, sitten iski hänet tapparallaan kuoliaaksi.

Yö saapui. Karthagolaiset ja barbarit olivat kadonneet. Pakoon lähteneet norsut vaelsivat etäällä tuleen syttyneet tornit selässään. Ne paloivat hämärässä siellä täällä kuten puoliksi usvaan peittyneet majakat; eikä tasangolla huomannut muuta liikettä kuin virran laineet; se oli tulvillaan ruumiita ja kuljetti niitä merta kohden.

Kaksi tuntia myöhemmin Matho saapui. Hän näki tähtien väikkeessä pitkiä epätasaisia kasoja maassa.

Ne olivat barbarien rivejä. Hän kumartui; kaikki olivat kuolleita. Hän huusi; kukaan ei vastannut.

Samana aamuna hän oli lähtenyt Hippo-Zarytuksesta sotilaineen marssiakseen Karthagoa kohden. Kun hän saapui Uticaan, oli Spendiuksen armeija juuri poistunut ja kaupungin asukkaat alkoivat polttaa piirityskoneita: Kaikki olivat taistelleet vimmatusti. Mutta kun sillan luota kuuluva pauke käsittämättömällä tavalla kasvoi, niin Matho oli rientänyt lyhintä tietä, vuoriston yli, ja kun barbarit pakenivat tasankoa pitkin, niin ei hän tavannut ketään.

Hänen edessään kohosi pieniä pyramiidin tapaisia kasoja pimeässä, ja vielä lähempää, virran toiselta puolen näkyi maassa palavia rovioita. Karthagolaiset olivat nimittäin vetäytyneet sillan toiselle puolelle ja sufeetti oli pettääkseen barbareja syyttänyt toiselle rannalle lukuisia vartiotulia.

Eteenpäin kulkiessaan Matho oli näkevinään punilaisia taistelumerkkejä, sillä ilmassa näkyi liikkumattomia hevosen päitä, ne olivat kiinnitetyt näkymättömiin peitsikimppuihin; ja etäältä hän kuuli kovaa melua, laulun ääniä ja maljojen kilinää.

Kun hän ei tiennyt, missä hän oli tai miten löytäisi Spendiuksen, niin syöksyi hän levottomuuden valtaamana, kauhuissaan, pimeään eksyneenä, vielä nopeammin takaisin samaa tietä, jota hän oli tullut. Aamu vaikenä; hän näki vuoren harjalta kaupungin ja liekkien mustaamat piirityskoneet, jotka ikäänkuin jättäiläisten luurangot nojasivat muureihin.

Kaikki lepäsi tavattoman hiljaisuuden ja uupumuksen vallassa. Sotilaiden joukossa, teltojen vieressä, nukkui melkein alastomia miehiä selällään, tai pää käsivartta vasten, joka piteli panssaria. Muutamat irroittivat verisiä siteitä säaristään. Kuoleman kielissä olevat liikuttivat hiljaa päätään; toiset matelivat maassa ja toivat heille juotavaa. Ahtailla leirikujilla astelivat vartijat lämpimikseen, tai seisoivat katsellen taivaan rantaan päin, peitsi olallaan, tuiman näköisinä.

Matho tapasi Spendiuksen istumassa kangaskaistaleen alla, joka oli kiinnitetty kahteen maahan pystytettyyn seipäeseen, hänen kätensä lepäsivät polvien ympäri, pää oli kumarassa.

He olivat kauvan sanaakaan sanomatta.

Vihdoin Matho mutisi: — "Voitetut!"

Spendius vastasi synkällä äänellä: — "Niin voitettut!"

Ja kaikkiin kysymyksiin hän vastasi epätoivoisilla liikkeillä.

Mutta huokauksia ja korinaa kuului sinne asti. Matho lykkäsi kankaan syrjään. Silloin sotilaiden näky muistutti hänelle toista tappiota, jonka oli kärsinyt samalla paikalla ja purren hammasta hän sanoi:

— "Konna! jo kerran ennen..."

Spendius keskeytti:

— "Et sinä silloinkaan ollut saapuvilla."

— "Se on minun kiroukseni!" huudahti Matho. "Mutta kerran minä vielä hänet tapaan, voitan hänet, surmaan hänet. Jospa minä olisin ollut täällä..." Se ajatus, että hän oli ollut poissa taistelusta, kalvoi häntä vielä enemmän kuin tappio. Hän sieppasi miekkansa ja heitti sen maahan. "Mutta miten karthagolaiset voittivat teidät?"

Entinen orja alkoi kertoa taistelun vaiheita. Matho oli ne näkevinään ja kiihottui. Utican armeijan, sen sijaan että se juoksi siltaa kohden, olisi pitänyt hyökätä Hamilkariin takaapäin.

— "Kyllä minä sen tiedän", sanoi Spendius!

— "Sinun olisi pitänyt tehdä rintama kaksi kertaa syvemmäksi, ei olisi saanut asettaa kevytaseisia falangia vastaan, eikä jättää aukkoja norsuja varten. Viime hetkellä olisi voinut kaikki vielä voittaa; ei mikään pakottanut pakenemaan."

Spendius vastasi:

— "Minä näin hänen ajavan ohitse suureen, punaiseen viittaansa verhottuna, kädet ojolla, yläpuolella tomupilveä, kuten kotka, joka lensi kohorttien sivustaa pitkin; ja hänen päänsä viittauksesta ne tihenivät ja hyökkäsivät eteenpäin; taistelun tuoksina vei meidät lähelle toisiamme; hän katsoi minuun; minä tunsin kuten kylmän raudan osuvan sydämeeni."

— "Hän oli varmaankin valinnut juuri tämän päivän?" sanoi Matho aivan hiljaa itsekseen.

He kyselivät itseltään koettaen päästä selville siitä, mikä oli tuonut suffeetin sinne juuri kaikkein epäedullisimpana hetkenä. Sitten puhuivat he nykyisestä asemasta, ja joko heikontaakseen omaa syyllisyyttään tai rohkaistakseen jälleen itseään Spendius väitti, että toivoa oli vielä olemassa.

— "Ja vaikka ei olisikaan, niin mitä siitä!" sanoi Matho; "minä jatkan sotaa vaikka ypyöksinäni!"

— "Niin minäkin!" huudahti kreikkalainen syöksyen ylös; hän käveli pitkin askelin edes ja takaisin; hänen silmänsä säkenöivät ja outo hymy rypisti hänen shakaalikasvojaan.

— "Me alamme uudestaan, elä vain enää jätä minua! minä en ole luotu taistelemaan kirkaalla päivällä; miekkojen väike häikäisee minua; se on sairautta, minä olen liian kauvan elänyt vankilassa. Mutta pane minut kiipeämään muurien yli yöllä, ja minä tunkeudun linnoituksiin, ja ruumiit ehtivät

kylmetä ennenkuin kukko kiekuu! Osoita minulle joku, jotain, joku vihamies, joku aarre, joku nainen;" hän toisti sen kerta vielä: "joku nainen, vaikka hän olisi kuninkaankin tytär, niin tuon minä himoitsemasi olennon elävänä jalkojesi juureen. Sinä moitit minun menettäneen taistelun Hannoa vastaan, mutta minä voitin sen kuitenkin uudelleen. Myönnä se! minun sikaparveni hyödytti enemmän kuin spartalainen falangi." Ja kun hänessä heräsi tarve ylistää itseään ja hankkia itselleen puolustusta, niin hän luetteli, mitä kaikkea hän oli tehnyt palkkasoturien hyväksi. "Minä se suffeetin puistossa yllytin gallialaista! Myöhemmin sain Siccassa kaikki raivoihinsa tasavaltaa vastaan! Gisko selitti heille asioita, mutta minä en tahtonut antaa tulkkien puhua. Ah! kuinka kieli riippui heidän suustaan! muistatko? Minä vein sinut Karthagoon; minä varastin zaimphin. Minä vein sinut Salammbon luo. Minä teen vielä enemmänkin; sen saat nähdä!" Hän purskahti kuin hullu nauramaan.

Matho katseli häntä silmät selällään. Hän tunsu jotain vastenmieleistä tuon miehen edessä, joka samalla oli niin pelkuri ja niin pelottava.

Kreikkalainen jatkoi iloisella äänellä napsauttaen sormiaan:

— "Evoe! Sateen jälkeen paistaa päivä! Minä olen tehnyt työtä vuorikaivoksissa ja olen juonut massilaista viiniä omalla laivallani kultaisen katoksen alla kuten Ptolemseus. Onnettomuus tehköön meidät taitavammiksi. Työn voiman kautta saa onnen taipumaan. Se rakastaa valtioviisaita. Lopulta se suostuu meihin!"

Hän palasi Mathon luo ja tarttui hänen käsivarteensa:

— "Valtias, nyt karthagolaiset ovat varmoja voitostaan. Sinulla on kokonainen armeija, joka ei ole ollut taistelussa, ja sotilaasi tottelevat sinua. Aseta ne etunenään; kyllä minun mieheni seuraavat kostaakseen. Minulla on vielä kolmetuhatta karilaista, tuhat kaksisataa linkomiestä ja jousimiehiä kokonaisia kohortteja! Voimme muodostaa vaikka falangin. Kääntykäämme!"

Tappion huumaamana Matho ei tähän asti ollut vielä miettinyt mitään pelastuskeinoa. Hän kuunteli suu avoinna, ja pronssiliisteet, jotka ympäröivät hänen vartaloaan kohosivat hänen sydämensä kiivaasti sykkiessä. Hän sieppasi miekkansa huutaen:

— "Seuraa minua, lähtekäämme!"

Mutta vakoojat, jotka olivat palanneet, ilmoittivat, että kuolleet karthagolaiset olivat korjatut pois, silta raunioina ja Hamilkar kadonnut.

IX.

SOTARETKELLÄ.

Hamilkar oli ajatellut, että palkkasoturit odottaisivat häntä Utican luona tai marssisivat häntä vastaan; ja, kun hänellä ei mielestään ollut kyllin suuria sotavoimia hyökätäkseen tai torjuakseen hyökkäyksen, hän oli virran oikeanpuolista rantaa pitkin Vetäytynyt etelään ja oli siten turvannut itsensä kaikkia odottamattomia hyökkäyksiä vastaan.

Hän tahtoi ensin, heittämällä huomioon ottamatta niiden kapinan, houkutella kaikki heimot erilleen barbareista; sitten kun barbarit olisivat aivan erillään maakuntien keskellä, niin hän hyökkäisi heidän kimppuunsa ja tuhoisi heidät.

Neljässätoista päivässä hän rauhotti sen maa-alueen, joka oli Thuccaberin ja Utican välillä, Tignikabahin, Tessurahin ja Vaccan kaupungit ynnä vielä muita lännen puoleisia. Vuoristoon rakennettu Zunghar, temppeleistään kuuluisa Assuras, katajista rikas Djeraado, Thapitis ja Hagur lähettivät hänen luokseen lähettiläitä. Maalaisväki tuli kädet täynnä ruokavaroja, rukoilivat hänen suojelustaan, suutelivat hänen ja sotilaiden jalkoja ja valittivat barbarien julmuutta. Muutamat toivat hänelle säkillisiä muka surmaamiensa palkkasotureiden päitä, jotka he olivatkin leikanneet ruumiista; sillä monet olivat pakoretkellä joutuneet hukkaan ja heitä tavattiin kuolleina siellä täällä oliivien ja viiniköynnösten alta.

Häikäistäkseen kansaa Hamilkar lähetti heti voiton jälkeisenä päivänä Karthagoon kaksituhatta taistelukentällä otettua vankia. Ne saapuivat pitkissä sadan miehen suuruisissa joukkioissa, kädet sidotut selän taakse pronssiseen niskasta riippuvaan tankoon, ja haavoittuneetkin juoksivat verisinä, sillä ratsumiehet ajoivat heitä piiskaniskuilla eteenpäin.

Se oli hurjan ilon päivä! Kaikki kertoivat toisilleen, että kuusituhatta barbaria oli kuollut; toiset eivät voisi enää jatkaa taistelua, sota oli loppunut; syleiltiin kaduilla, ja kiitokseksi voideltiin kaneelilla ja voilla Pataikien kuvat. Ja jumalankuvat, joilla oli suuret silmät, suuri vatsa ja olkapäille kohotetut käsivarret, näyttivät elävän uudelleen maalauksen vaikutuksesta ja ottavan osaa kansan riemuun. Rikkaat avasivat ovensa palatseihinsa; kaupunki kaikui tamburiinien pärinästä; temppelit olivat kaiken yötä valaistut, ja jumalattaren palvelijattaret, jotka olivat tulleet alas Malquaan, rakennuttivat katujen kulmiin sykomoripuisia vuoteita, joilla he antautuivat. Äänestyksen kautta lahjoitettiin maata voittajille, uhria Melkarthille, kolme sataa kultakruunua suffeetille, ja hänen puoluelaisensa ehdottivat hänelle annettavaksi uusia etuoikeuksia ja kunniaavirkoja.

Hän oli vaatinut vanhimpia ryhtymään neuvotteluun Autharitoksen kanssa vanhan Giskon ja muiden hänen kanssaan vankina olevien karthagolaisten vaihtamisesta vaikka kaikkia barbareja vastaan. Libyalaiset ja paimentolaiset, jotka muodostivat Autharitoksen armeijan, tuskin tunsivatkaan italialaista tai kreikkalaista rotua olevia palkkasotureita; ja kun tasavalta tarjosi niin monta barbaria niin harvasta karthagolaisesta, niin se johtui siitä että edelliset olivat aivan arvottomia ja jälkimäiset kallisarvoisia. He pelkäsivät siinä piilevän jonkin ansan. Autharitos hylkäsi ehdotuksen.

Silloin Vanhimmat päättivät mestata vangit, vaikka suffeetti oli kirjoittanut heille, ettei niitä saisi tappaa. Hän aikoi liittää paraimmat heistä armeijaansa ja sen kautta yllyttää muitakin palkkasotureita karkaamaan. Mutta viha voitti kaikki järkisyyt.

Nuo kaksi tuhatta barbaria sidottiin pitkin Mappalioita hautakiviin; ja kauppiaat, kyökkipojat, kutojat ja naisetkin, taistelussa kaatuneiden vaimot ja lapset, kaikki, jotka vain tahtoivat tulivat ampumaan niitä nuolilla. Lisätäkseen heidän tuskiaan tähdättiin kauvan; nostettiin kaartta ja laskettiin taas; ja karjuva kansanjoukko tyrkki toisiaan. Rammat antoivat kantaa itsensä sinne paareilla; monet ottivat varovaisuuden vuoksi evästä mukaansa ja jäivät sinne iltaan asti, jotkut viettivät siellä yönkin. Telttoja pystytettiin, joissa juotiin. Monet ansaitsivat suuria summia vuokraamalla jousia.

Sitten jätettiin paikoilleen nuolia täynnä olevat ruumiit, jotka näyttivät haudoilla punaisilta kuvapatsailta, ja innostus levisi Malquankin asukkaihin, jotka polveutuivat alkuasukkaista ja muuten olivat hyvin väliäpitämättömiä isänmaan asioista. Mutta kiitollisina tästä saamastaan huvituksesta, he nyt ottivat osaa Karthagon vaiheisiin ja tunsivat itsensä punilaisiksi, ja Vanhimmat ylistivät omaa viisauttaan, kun he siten yhteisen koston kautta olivat sulattaneet koko väestön yhteen.

Jumalten siunausta ei puuttunut; sillä joka taivaan kulmalta lensi korppeja. Ne kaareilivat äänekkäästi räähkyen ilmassa, ja muodostivat suuren pilven, joka taukoamatta pyöri ympäri. Se näkyi Clypeaan, Rhadekseen ja Hermaeumin niemeen asti. Äkkiä se toisinaan puhkesi, ja kiisi mustana kierreviivana kauvas; kotka oli kiitänyt sen keskelle ja lensi taas pois; penkereillä, kupukatoilla, obeliskien kärjillä ja temppelein päädyillä oli siellä täällä suuria lintuja, jotka verisessä nokassaan pitivät ihmislihan siekaleita.

Löyhkän tähden täytyi karthagolaisten lopulta korjata ruumiit pois. Osa poltettiin; loput heitettiin mereen, ja pohjoistuulen ajamat aallot veivät niitä rannalle, lahdelman pohjaan, Autharitoksen leirin eteen.

Tämä rangaistus oli epäilemättä pelottanut barbareja, sillä Eshmunin temppelein kukkulalta näkyi, miten he kokosivat telttansa, ajoivat karjalaumansa yhteen, säilyttivät kuormaston aasien selkään, ja samana iltana koko armeija poistui.

Barbarien piti, kulkemalla Kuumien Lähteiden vuoren ja Hippo-Zarytuksen väliä, estää suffeettia lähestymästä tyrilaisia kaupunkeja ja pääsemästä palaamaan Karthagoon.

Tällä aikaa piti heidän kahden toisen armeijan tavoittaa hänet etelässä, Spendiuksen idän ja Mathon lännen puolelta, ja lopulta tuli heidän kaikin kolmisin liittyä yhteen yllättääkseen ja saartaakseen hänet. Silloin he saivat aivan odottamatta apua. Narr' Havas ilmestyi ja hänen mukanaan kolme sataa maapihkalla sälytettyä kameelia, kaksikymmentä viisi norsua ja kuusituhatta ratsumiestä.

Heikontaakseen palkkasotureita suffeetti oli pitänyt viisaana antaa Narr' Havakselle työtä omassa kuningaskunnassaan. Karthagosta hän oli neuvotellut Masgaban, getulialaisen rosvon kanssa, joka koetti perustaa itselleen valtakuntaa. Punilaisten rahojen avulla tuo seikkailusankari olikin yllyttänyt numidialaiset maakunnat kapinaan luvaten heille vapauden. Mutta saatuaan siitä tiedon imettäjänsä pojan kautta, tunkeutui Narr' Havas Cirtaan, myrkytti voittajat kaivojen vedellä, mestautti muutamia, palautti kaikki ennalleen, ja hän saapui sotimaan suffeettia vastaan vielä raivoisempina kuin barbarit.

Näiden neljän armeijan päälliköt sopivat nyt sotasuunnitelmista. Sota saattoi venyä pitkäksikin; oli ryhdyttävä kaikkiin varokeinoihin.

Ensiksi päätettiin pyytää roomalaisten apua, ja tämä toimi tarjottiin Spendiukselle; karkulainen kun

oli, hän ei uskaltanut ottaa sitä vastaan. Kaksitoista kreikkalaisten siirtokuntien miestä lähti Annabasta numidialaisella purrella. Sitten päälliköt vaativat kaikilta barbareilta ehdottoman tottelevaisuuden valan. Joka päivä alipäälliköt tarkastivat pukuja ja jalkineita; vahteja kiellettiin käyttämästä kilpiä, sillä usein ne nojasivat sen keihästä vastaan ja nukkuivat seisaallaan; niiden, joilla oli mukanaan suuri kantamus tavaraa, täytyi se vähentää; kaikki oli kannettava roomalaisten tavan mukaan selässä. Varalta norsuja vastaan Matho muodosti panssaroidun ratsujoukon, jossa hevonen ja mies verhottiin piikkiätorrottävään virtahevon nahasta tehtyyn haarniskaan; ja hevosten kavioiden suojaksi punottiin niille espartoruohosta suojukset.

Sitäpaitsi kiellettiin ankarasti ryöstämästä kyliä tai kohtelemasta pahoin epä-punilaisia kansakuntia. Mutta kun ruokavarat alkoivat ympärillä olevista seuduista vähetä, käski Matho jakamaan ruokaa sotilaiden lukumäärän mukaan välittämättä naisista. Ensi alussa miehet jakoivat naisten kanssa. Mutta useat heikontuivat ruuan puutteessa. Se oli syynä alinomaisiin riitoihin, solvauksiin, useat kun houkuttelivat toveriensa lemmittyjä luokseen ruualla tai lupaamalla heille syötävää. Matho käski säälimättömästi ajamaan tiehensä ne kokonaan. Naiset pakenivat Autharitoksen leiriin; mutta gallialaiset ja libyalaiset naiset pakoittivat heidät solvauksilla lähtemään sieltäkin.

Lopulta ne tulivat Karthagon muurien juurelle rukoilemaan Cereksen ja Proserpinan suojelusta, sillä Byrsassa oli näille jumalattarille pyhitetty temppele ja papittaria sovitushariksi ennenmuinoin Syracusassa tehdyistä hirmutöistä. Syssit vetosivat silloin ranta-oikeuksiinsa ja vaalivat nuorimmat itselleen myydäkseen ne; ja uus-karthagolaiset ottivat vaimoikseen vaaleatukkaisia lakedaimonilaisnaisia.

Muutamit seurasivat kumminkin itsepintaisesti armeijaa. Ne juoksivat syntagmien rinnalla alipäällikköjen vieressä. Ne huusivat miehiään nimeltä, nykivät heitä vaatteista, löivät rintoihinsa kiirroilla heitä, ja ojensivat käsillään alastomia itkeviä lapsiaan. Tämä näky hellytti barbarea; naiset olivat esteenä, vaarana armeijalle. Monasti ne ajettiin pois, mutta ne palasivat takaisin; Matho käski Narr' Havaksen ratsumiesten häätää ne peitsen pistöksillä; ja kun balearilaiset huusivat hänelle, että heidän täytyy saada naisia, niin vastasi hän:

— "Eihän minullakaan ole!"

Molokin henki vallitsi nyt häntä. Vaikka hänen omatuntonsa kapinoikin, niin teki hän hirmutekoja kuvitellen noudattavansa jumalan tahtoa. Kun hän ei voinut peltoja hävittää, niin hän heitti kiviä niille tehdäkseen ne hedelmättömiksi.

Hän lähetti tavan takaa viestinviejiä kehottamaan Autharitosta ja Spendiusta kiiruhtamaan. Mutta suffeetin liikkeet olivat selittämättömiä. Hän leiriytyi vuoroin Eidukseen, Monkariin ja Tehentiin; vakoilijat luulivat näkevänsä hänet Ishiilin tienoilla, lähellä Narr' Havaksen valtakunnan rajaa, ja vihdoin saatiin tietää, että hän oli mennyt virran poikki Teburban yläpuolelle ikäänkuin aikoen palata Karthagoon. Tuskin oli hän päässyt jollekin tienolle, kun hän jo muutti toisaanne. Ei koskaan tiennyt, minkä tien hän valitsee. Ryhtymättä taisteluun suffeetti säilytti kaikki edut itselleen; barbarit ajoivat häntä takaa, mutta hän näytti niitä johtavan.

Tämä edes ja takaisin marssiminen väsytti etupäässä karthagolaisia; ja kun ei Hamilkarin joukkoja uusittu, niin ne pienenivät päivä päivältä. Maaseudun väestö toi hänelle nyt ruokavaroja yhä hitaammin. Kaikkialla hän kohtasi arkailua ja mykkää vihaa; ja vaikka hän hartaasti pyysi Suurelta Neuvostolta apua, niin sitä ei kuulunut Karthagosta.

Neuvosto sanoi (ehkä uskoikin), ettei hän sitä tarvinnut. Hänen pyyntönsä olivat vain viekkautta tai joutavaa valitusta; ja Hannon puolue suurensi tahallaan hänen voittonsa merkitystä vahingoittaakseen häntä. Hänen johtamansa joukot oli hänelle uhrattu; mutta eipä sillä tavoin aiottu suostua kaikkiin hänen pyyntöihinsä. Sota oli muutenkin käynyt jo kyllin raskaaksi! se oli maksanut liian paljon, ja hänen oman puolueensa patrisiot kannattivat paljaasta kateudesta hänen yrityksiään vain heikosti.

Toivomatta enää mitään tasavallalta Hamilkar väkivalloin otti heimoilta kaiken, minkä hän tarvitsi sotaan: viljaa, öljyä, puita, juhtia ja miehiä. Mutta asukkaat pakenivat kiireimmän kautta. Kylät, joiden läpi kuljettiin, olivat autioita, majoista ei hakemallakaan löytänyt mitään; pian ympäröi pelottava autius punilaista armeijaa.

Karthagolaiset alkoivat raivoissaan hävittää maakuntia; he täyttivät kaivot, sytyttivät talot palamaan. Tuulen lennättämät kipinät kiisivät kauvaksi, ja vuorilla syttyi kokonaisia metsiä tuleen; ne loivat laaksojen ympärille roihuseppeleen; päästäkseen eteenpäin täytyi odottaa. Sitten he jatkoivat matkaansa päivän helteessä kuumassa tuhassa.

Joskus he näkivät tien ohessa pensaikosta kiiluvan kuin tiikerikissan silmät. Se oli kyyryllään oleva barbari, joka oli tuhrinut itsensä tomulla sekaantuakseen pensaikon väriin; tai kulkiessaan rotkoa pitkin

armeijan sivulla olevat kuulivat äkkiä kivien vierivän; ja katsoessaan ylös he näkivät rotkon reunalla avojalkaisen miehen hypähtävän ylös.

Mutta Utica ja Hippo-Zarytus olivat vapaita, sillä palkkasoturit eivät enää niitä piirittäneet. Hamilkar käski niitä auttamaan häntä. Mutta peläten joutuvansa suojattomiksi ne vastasivat häilyvin sanoin, kohteliaisuuksilla ja anteeksipyynnöillä.

Hän kääntyi taas äkkiä pohjoiseen päin aikoen avata itselleen jonkun tyrilaisen kaupungin vaikka sitten piirittämällä. Hänen täytyi saada joku paikka rannikolla tuottaakseen saarilta tai Kyrenaikasta muonavaroja ja sotamiehiä, ja hän valitsi Utican, joka oli lähinnä Karthagoa.

Suffeetti lähti sen vuoksi Zuitinista ja kiersi varovasti Hippo-Zarytuksen järven. Mutta pian täytyi hänen järjestää väkensä pitkiin kolonneihin päästäkseen molempia laaksoja eroittavan vuoren yli. Auringon laskiessa he juuri kulkivat sen kukkulalla olevaan suppilonmuotoiseen syvennykseen, kun näkivät edessään pitkin maata pronssisusia, jotka näyttivät juoksevan nurmella.

Äkkiä kohosi suuria sulkatöytäjä, ja huilujen säestämänä nousi peloittava laulu. Se oli Spendiuksen armeija; sillä campanialaiset ja kreikkalaiset olivat vihasta Karthagoa kohtaan ottaneet itselleen roomalaiset sotamerkit. Samaan aikaan näkyi vasemmalla pitkiä peitsiä, leopardinnahkaisia kilpiä, liinaisia rintapanssareita ja paljaita olkapäitä. Ne olivat Mathon iberialaiset, lusitanialaiset, balearilaiset ja getulialaiset; kuului Narr' Havaksen hevosten hirnunta; ne hajaantuivat kukkulan ympärille; sitten saapui Autharitoksen johtama kirjava, meluisa lauma; gallialaiset, libyalaiset, paimentolaiset; ja heidän keskellään tunsu saastaisten-ruokien-syöjät heidän tukassaan olevista kalanruodoista.

Täten siis barbarit tarkoin laskemalla kulkunsa nopeuden olivat saapuneet yhteen. Mutta itsekin hämmästyneinä jäivät he hetkiseksi paikoilleen neuvottelemaan.

Suffeetti oli järjestänyt väkensä ympyrän muotoon voidakseen siten tasaisesti vastustaa joka puolelle. Korkeat teräväkärkiset kilvet pistettiin aivan vieretysten ruohostoon pystyyn ja suojasivat siten jalkaväkeä. Klinabarit olivat ulompana ja vielä avarammassa kehässä määrättyjen välimatkojen päässä olivat norsut. Palkkasoturit olivat aivan uupumuksesta nääntyneitä; parasta oli odottaa päivää; ja varmoina voitostaan käyttivät barbarit koko yön syömiseen.

He olivat sytyttäneet suuria tulia, jotka kirkkaasti valaisivat heidät, jättäen siten alapuolellaan olevan punilaisen armeijan varjoon. Hamilkar kaivatti roomalaisten tavoin leirinsä ympärille viidentoista jalan levyisen ja kymmenen kyynärää syvän haudan; luodusta maasta hän muodosti sen sisäpuolelle vallituksen, jonka harjulle hän asetti ristiin teräviä piikkejä ja päivän noustessa palkkasoturit hämmästyivät nähdessään karthagolaisten siten olevan kuten linnoituksen suojaassa.

He tunsivat telttojen keskellä Hamilkarin, joka käveli jakaen käskyjään. Hän oli puettu ruskeaan, pienistä suomuista tehtyyn panssariin; ja hevosensa seuraamana hän aika ajoin seisahtui osoittaakseen ojennetulla oikealla kädellään jotain.

Silloin monikin muisti samallaisia aamuja, jolloin hän torvien räikyessä hitaasti kulki heidän ohitse, ja hänen katseensa vahvasti mieltä kuin malja viiniä. Jonkunmoinen hellä tunne valtasi heidät. Mutta ne, jotka eivät Hamilkaria tunteneet, olivat hulluja ilosta saatuaan hänet vihdoinkin käsiinsä.

Mutta jos kaikki tekisivät yht'aikaa hyökkäyksen, niin he liian ahtaalla alueella vain häiritsisivät ja estäisivät toisiaan. Numidialaiset kyllä voisivat hyökätä heidän keskeensä; mutta panssarien suojaamat klinabarit tuhoisivat heidät; miten he sitäpaitsi pääsisivät paalutuksen yli? Norsujakaan ei vielä oltu kylliksi opetettu.

— "Te olette kaikki pelkureja!" ärjäisi Matho.

Ja rohkeimpien miestensä kera hän syöksyi varustusta vastaan. Kivisade ajoi hänet takaisin; sillä suffeetti oli ottanut heidän sillalle jättämänsä katapultit mukaansa.

Tämä epäonnistuminen aiheutti äkkinäisen käänteen barbarien häilyvässä mielialassa. Heidän uhmaileva rohkeutensa hälveni; he tahtoivat voittoa, mutta ilman suurempaa vaaraa. Spendius neuvoi huolellisesti ylläpitämään saavutettua asemaa ja näännyttämään punilaisten armeija nälkään. Mutta karthagolaiset alkoivat kaivaa kaivoja, ja kun kunnaan ympärillä oli kaikkialla vuoria, niin he löysivät vettä.

Vallinsa harjalta he viskoivat nuolia, maata, lantaa, kiviä, joita he kiskoivat maasta ja nuo kuusi heittokonetta kulkivat taukoamatta pitkin vallia.

Mutta kaivojenkin täytyi kerran kuivua; ruokavarat loppuvat ja katapultit kuluvat; lopulta kymmenen

kertaa lukuisimmat palkkasoturit pääsevät sittenkin voitolle. Aikaa voittaakseen ajatteli sufficeetti neuvotteluja, ja eräänä aamuna barbarit löysivät rintamastaan kirjoituksilla täytetyn lampaan vuodan. Hamilkar puolusti voittoa: Vanhimmat olivat pakottaneet hänet sotaan, ja todistaakseen pitävänsä sanansa hän tarjosi heille Utican tai Hippo-Zarytuksen ryöstettäväksi vapaan valinnan mukaan; lopuksi Hamilkar selitti, ettei hän lainkaan pelännyt palkkasotureja, sillä hän oli saanut pettureja puolelleen ja niiden avulla hän helposti saa voiton toisista.

Barbarit joutuivat ymmälle: tuo suoranainen kaupungin tarjoaminen saaliiksi sai heidät miettimään; he epäilivät petosta, ajattelemattakaan, että sufficeetin kerskailuun voisi kätkeytyä ansa, ja he alkoivat epäluuloisina katsella toisiaan. He tarkastivat toistensa sanoja ja käytöstä; yöllä he heräsivät pelosta. Useat jättivät entiset toverinsa; mielen mukaan he valitsivat asekunnan, ja gallialaiset yhdessä Autharitoksen kanssa liittyivät cisalpinilaisiin, joiden puhetta he ymmärsivät.

Nuo neljä päällikköä kokoontuivat joka ilta Mathon teltaan, ja kyyryllään kilven ympärillä he siirtelivät tarkkaavina edes ja takaisin noita pieniä puunukkeja, jotka Pyrrhus oli keksinyt taistelutemppujen kuvaamiseksi. Spendius viittasi Hamilkarin apulähteisiin; hän rukoili, ettei onnellista asemaa pilattaisi, ja vannoi kaikkien jumalien kautta. Matho kulki kiihoittuneena ja liikkeitä tehden edes ja takaisin. Sota Karthagoa vastaan oli hänen mieskohtainen asiansa; hän suuttui siitä, että toiset sekaantuivat siihen eivätkä totelleet häntä. Autharitos luki hänen kasvoistaan hänen ajatuksensa ja kannatti häntä. Narr' Havas kohotti leukansa halveksimisen merkiksi; jokaista toimenpidettä hän piti turmiollisena; eikä hän enää hymyillyt. Hän huokaili aivan kuin olisi surrut sielussaan sitä, että unelma oli mahdoton, yrittys epätoivoinen.

Sillä välin kun barbarit epävarmoina neuvottelivat, sufficeetti vahvisti asemaansa; hän käski vallitusten sisäpuolelle kaivaa uuden haudan, tehdä toisen vallituksen, rakentaa sen kulmiin puisia torneja; ja orjat hiipivät aivan keskelle etuvartijoita kaivaakseen jalka-ansoja maahan. Mutta norsut, joiden ruokaannoksia oli pienennetty, tempoivat ketjujaan. Säästääkseen heiniä hän käski klinabareja tappamaan heikommat hevoset. Muutamat kieltäytyivät; hän mestautti heidät. Hevoset syötiin. Tämän tuoreen lihan muisto herätti seuraavana päivänä suuren alakuloisuuden.

Amfiteatterimaisen syvennyksen pohjalla ollessaan he näkivät ympärillään kukkuloilla barbarien neljä vilkasliikkeistä leiriä. Naiset kulkivat kantaen vesileilejä pänsä päällä, määkyvät vuohet kävivät laitumella maahan pistettyjen peitsikimppujen välissä; vaihdettiin vartijoita, syötiin kolmijalkojen ympärillä. Heimot hankkivat nimittäin palkkasotureille runsaasti muonavaroja, eivätkä he itse voineet aavistaakaan, kuinka suurella määrällä heidän toimetmuutensa kauhistutti punilaista armeijaa.

Jo toisena päivänä karthagolaiset olivat huomanneet paimentolaisten leirissä erään kolmensadan miehen suuruisen joukon syrjässä muista. Ne olivat rikkaita, jotka jo sodan alussa olivat joutuneet vangiksi. Libyalaiset asettivat heidät aivan vallihaudan reunalle ja viskoivat heidän takaansa heittokeihäitä käyttäen heidän ruumiitaan suojamuurina. Näitä onnettomia oli vaikea tuntea enää, sillä heidän kasvonsa peittyivät likaan ja syöpäläisiin. Paikottain poisrevityn tukan alta näkyi rupia heidän päässään, ja he olivat niin laihtuneita ja iletäviä, että muistuttivat risaisissa käärinliinoissaan makaavia mummioita. Muutamat vapisivat ja nauroivat typerästi; toiset huusivat ystäviään ampumaan barbareja. Heidän joukossaan yksi seiso i liikumatta, pää kumarassa, sanaakaan sanomatta; pitkä valkoinen parta ulottui kahleissa oleviin käsiin asti; karthagolaiset tunsivat vihlaisevan tunteen aivan kuin olisivat nähneet tasavallan sortuvan, sillä tuo mies oli Gisko. Vaikka paikka olikin vaarallinen, niin kaikki tuppautuivat häntä näkemään. Hänen päähänsä oli pantu sorakivillä koristettu virtahevonnahkainen, naurettava tiara. Se oli Autharitoksen keksimä; mutta Matholle se oli vastenmielinen.

Hamilkar avasi vimmastuneena paalutuksen aikoen millä keinoin tahansa hankkia itselleen tietä; ja hurjalla vauhdilla nousivat karthagolaiset puolimatkaan kunnasta noin kolmesataa jalkaa. Mutta barbarit syöksyivät sellaisena laumana heitä vastaan, että heidän täytyi palata rintamaansa. Eräs pyhän legionan sotilas, joka oli jäänyt muista jällelle, kompastui kiviin. Zarxas juoksi hänen luokseen, kaatoi hänet maahan ja pisti tikarinsa hänen kurkkuunsa; hän veti aseensa haavasta ja heittäytyi sen päälle, — ja, suu haavassa kiinni, ilosta muristen ja ruumiinsa vavahdellessa jalkoihin asti hän joi verta täysin siemauksin; sitten hän tyyneesti istahti ruumiin päälle, kohotti kasvonsa taivuttaen pänsä taapäin voidakseen paremmin hengittää ilmaa, kuten hirvi, joka juuri on virrasta juonut, ja kimeällä äänellä alotti balearilaisen laulun; se oli epämääräinen sävel, jossa oli pitkiä säveljaksoja, joka joskus taukosi, sitten taas uusiintui kuten vuoristossa toisilleen vastaavat kaitut; hän kutsui kuolleita veljiään ja pyysi heitä juhlaan; — sitten hän antoi käsiensä vaipua jalkojensa väliin, painoi pänsä alas ja itki. Tämä hirmuteko kauhistutti barbareja, varsinkin kreikkalaisia.

Tämän jälkeen karthagolaiset eivät yrittäneetkään hyökätä leiristään; — eivätkä ajatelleetkaan antautumista tietäen joutuvansa mitä kamalimman kidutuksen uhriksi.

Mutta Hamilkarin varovaisuuskeinoista huolimatta muonavarat alkoivat pelottavalla tavalla huveta. Joka miestä kohden oli jällellä enää kymmenen k'kommeria viljaa, kolme hiniä hirssijyviä ja kaksitoista

betzää kuivia hedelmiä. Ei ollut enää lihaa, ei öljyä, ei mitään suolakalaa, ei kauranjyvää hevosille; niiden nähtiin laihtuneet kaulat kumarassa etsivän tomusta tallattuja oljenjätteitä. Usein vallilla seisovat vahdit näkivät kuutamossa jonkun barbarin koiran kuljeskelevan varustusten juurella kuopien tunkiota; kivillä heitettiin se kuoliaaksi, liuutettiin kilpihihnojen avulla paalutukselta alas ja sitten sanaakaan sanomatta se syötiin. Joskus kuului kamalaa haukuntaa eikä mies enää palannut. Kahdennentoista syntagman neljännessä dilochiassa tappoi kolme falangiittia toisensa tikareilla tapellessaan rotasta.

Kaikki kaipasivat omaisiaan, kotiaan; köyhät mehiläiskeon muotoisia majojaan, joiden kynnyksellä oli simpukankuoria ja seinällä riippui verkko, rikkaat sinervän hämärän täyttämiä saliaan, joissa he päivän kuumimpana hetkenä lepäsivät kuunnellen katujen sekavaa melua, johon liittyi heidän puutarhansa puiden lehtien kahina; — ja paremmin nauttiakseen tästä ajatuksesta he ummistivat puoliksi silmänsä; haavan polte herätti heidät jälleen. Joka hetki oli taistelua, hälytystä; tornit paloivat, saastaistenruokien-syöjät kapusivat paalutuksen päälle; kirveillä hakattiin niiltä kädet poikki; uusia astui heidän sijaansa; rautasade putosi teltojen päälle. Kaislaheinästä tehtiin käytäviä suojaksi heittokeihäitä vastaan. Karthagolaiset sulkeutuivat niihin eivätkä enää liikahaneetkaan.

Joka päivä aurinko, joka kiersi kukkulaa, katosi muutaman tunnin päästä rotkon pohjalta ja jätti sotajoukon varjoon. Edessä ja takana kohosi maa harmahtavana rinteenä, täynnä sorakiviä, joita paikottain peitti ohut jäkäläpeitto, ja pään päällä kaarteli alati kirkas taivas silmälle kuultavampana ja kylmempänä kuin metallikupu. Hamilkar oli niin suuttunut Karthagoon, että hän tunsu mielensä tekevän mennä palkkasoturien puolelle johtaakseen heitä sitä vastaan. Jo alkoivat kuormarengit, ruokakauppiat ja orjat mutista, eikä kansa, ei Suuri-Neuvosto, ei kukaan lähettänyt edes pienintä toivoakaan. Asema oli sietämätön, varsinkin kun tiesi sen tulevan vieläkin pahemmaksi.

Tämän onnettoman viestin kuullessaan Karthago oli joutunut aivan suunniltaan suuttumuksesta ja vihasta; suffeettia ei olisi niin paljoa kirottu, jos hän heti alussa olisi joutunut tappiolle.

Mutta uusien palkkasoturien värväämiseen puuttui aikaa, puuttui rahaa. Jos kaupungista olisi otettu sotaväkeä, niin millä se olisi asetettu? Hamilkarhan oli ottanut kaikki aseet! ja kuka niitä johtaisi? Parhaimmat johtajat olivat jo hänen seurassaan! Sillä välin suffeetin lähettämät sanansaattajat saapuivat kaupunkiin ja huusivat kaduilla. Suuri Neuvosto kävi siitä levottomaksi ja toimitti niin, että sanansaattajat katosivat.

Se oli tarpeetonta varovaisuutta; kaikki syyttivät Barkasta velttoudesta. Hänen olisi voiton saatuaan pitänyt tuhota palkkasoturit. Miksi oli hän ryöstänyt heimoja? Olihan jo tehty kylläkin suuria uhrauksia! ja patrisiot valittelivat neljäntoista shekelin suuruista sotaveroaan, syssitit kahtasataa kahtakymmentäkolmea tuhatta kikariaan kultaa; nekin, jotka eivät olleet mitään antaneet, valittivat. Kansa oli kateellinen uskarthagolaisille, joille hän oli luvannut täydet kansalaisyhteisyydet; ja kirottiin ligurialaisiakin, jotka olivat niin urhoollisesti taistelleet, ja sekoitettiin heidät yhteen barbarien kanssa; heitäkin kirottiin; heidän rotunsakin luettiin rikokseksi. Kauppiat kauppojensa kynnyksellä, työmiehet, jotka lyijyinen mittakeppi kädessään kulkivat kaduilla, korejaan huuhtovat suolakastikkeenskauppiat, kylpyhuoneiden kylvettäjäet ja kuumien juomien myyjät, kaikki väittelivät sotasuunnitelmista. Hiekkaan piirrettiin taistelukaavoja; eikä ollut niin pientä katupoikaa, joka ei olisi osannut korjata Hamilkarin hairahduksia.

Se oli vain rangaistus hänen pitkällisestä jumalattomuudestaan, sanoivat papit. Hän ei ollut uhrannut sovitusuhreja; hän ei ollut voinut puhdistaa armeijaa; vieläpä oli hän kieltäytynyt ottamasta augureja matkalleen; — ja hänen jumalattomuutensa aiheuttama suuttumus lisäsi vain hillityn vihan voimaa ja pettyneiden toiveiden vimmaa. Muisteltiin Sicilian tappioita, hänen ylpeytensä taakkaa, jota niin kauvan oli kannettu! Pappiskunnat eivät antaneet anteeksi ryöstettyjä aarteitaan, ja he vaativat Suurta Neuvostoa lupaamaan, että Hamilkar heti naulitaan ristiin, jos hän palaa.

Elulkuukauden kuumuus, joka tänä vuonna oli erikoisen suuri, oli toinen onnettomuus. Järven rannalta nousi inhoittavia höyryjä; ne sekaantuivat kadunkulmissa poltettujen tuoksuaineiden kanssa ilmaan. Taukoamatta kuului hymnejä laulettavan. Suuria kansanparvia oli temppelien portailta: kaikki seinä t olivat mustien verhojen peitossa; kynttilät paloivat Pataikien otsilla, ja uhriksi teurastettujen kameelien verivirtasi pitkin pengertietä ja muodosti portaille punaiset kosket. Synkkä mielettömyys valtasi Karthagon. Kapeimpien katujen perältä, pimeimmistä sokkeloista tulvehti kalpeita olentoja, käärmekasvoisia miehiä, jotka purivat hampaitaan. Naisten kimakat huudot täyttivät talot ja tunkeutuen ristikoista ulos pakottivat torilla keskustelevat kääntymään. Joskus luultiin barbarien tulevan; heidät oli nähty Kuumien Lähteiden vuoren takana; he olivat leiriytyneet Tunikseen; ja äänet paisuivat, kasvoivat ja sulautuivat yhdeksi ainoaksi huudoksi. Sitten syntyi yleinen äänettömyys, toiset, jotka olivat nousseet talojen harjalle katselivat käsillään varjostaen silmiään etäisyyteen, samalla kun toiset vallien juurella makasivat suullaan maassa ja kuulostivat. Kauhun kadottua sai entinen suuttumus taas vallan. Mutta oman voimattomuuden tietoisuus vaivutti heidät piankin samaan alakuloiseen

tunnelmaan.

Tämä alakuloisuus kasvoi suuremmaksi joka ilta, kun kaikki nousivat penkereillä kumartaen päästivät yhdeksän kertaa suuren huudon tervehtiäkseen aurinkoa. Se laski hitaasti laguunin taakse, katosi sitten äkkiä vuorien toiselle puolelle, jossa barbarit olivat.

Odotettiin kolminkertaisesti pyhää juhlaa, jolloin rovion keskeltä nousi ilmaan kotka, uudesta syntyneen vuoden tunnusmerkki, kansan lähetti ylimmän Baalin luo, jota he pitivät jonain liiton merkinä, muotona, joka uudelleen satoi heidät auringon kanssa liittoon. Vihan valtaamana kansa nyt kääntyi suorastaan Molok-ihmistuhoojan puoleen, ja kaikki hylkäsivät Tanitin. Todellakin näytti Rabetna huntunsa ryöstämisen jälkeen kadottaneen osan voimastaan. Hän ei enää antanut siunausta tuottavaa sadettaan, hän oli poistunut Karthagosta; hän oli luopio, vihollinen. Muutamat heittivät kiviä hänen päälleen solvaistakseen häntä. Mutta häntä häväistessäkin monet häntä säälivät; ja häntä rakastettiin yhä vielä ja ehkä entistään enemmän.

Kaikki nämät onnettomuudet johtuivat siis zaimphin katoamisesta. Salamambo oli välillisesti ollut siinä osallisena; hän joutui nyt saman suuttumuksen esineeksi; hänen täytyi saada rangaistuksensa. Pian levisi kansaan epämääräisiä ajatuksia jumalalle tehtävästä uhrauksesta. Lauhduttaakseen Baalien mieltä oli niille epäilemättä uhrattava jotain aivan arvaamattoman kallisarvoista, joku kaunis, nuori, neitseellinen, vanhaan sukuun kuuluva olento, jumalien suvusta polveutuva, inhimillinen tähti. Joka päivä tunkeutui tuntemattomia miehiä Megaran puistoihin; orjat pelkäsivät omaa henkeään eivätkä uskaltaneet heitä vastustaa. Ne jäivät kuitenkin galeeriportaiden juurelle. Ne pysyttelivät siellä katsellen ylintä penkerettä kohden; he odottivat Salammbota, ja tuntikausia he huusivat häntä, kuten koirat, jotka ulvovat kuuta kohden.

X.

KÄÄRME.

Roskaväen huudot eivät pelästyttäneet Hamilkarin tytärtä.

Suuremmat huolet kalvoivat hänen mieltään; hänen suuri käärmeensä, musta python, sairasteli; ja käärme oli karthagolaisille samalla kansallinen ja persoonallinen taikaolento. Sitä pidettiin maan lapsena, koska se mudasta nousee eikä tarvitse jalkoja liikkuaakseen sen päällä; sen kulku muistutti jokien kiertelevää juoksua, sen ruumiinlämpö limaista, siemen-runsasta alkuyötä, ja kehä, jonka se muodostaa purrestaan häntäänsä tähtien yhtenäisyyttä, Eshmunin sielua.

Salammbon käärme oli jo usean kerran kieltäytynyt syömästä niitä neljää elävää varpusta, jotka sillä tarjottiin täysikuun ja uuden kuun aikana. Sen kaunis nahka, jossa oli kuten; taivaanlaella kultatäpliä aivan mustalla pohjalla, oli nyt keltainen, velto, ryppyinen ja liian suuri sen ruumista varten, ja villainen home ympäröi sen päätä; jäisen silmäluomien kulmassa huomasi pieniä punaisia täpliä, jotka näyttivät liikkuvan. Tavan takaa lähestyi Salamambo sen hopealangoista tehtyä koria; hän nosti syrjään purppurapeitteen, lotuslehdet ja linnununtuvat; käärme makasi alati yhdessä kiemurassa liikkumattomampana kuin kuihtunut köynnöskasvi; ja kauvan sitä katseltuaan hän tunsu sydämessään kuten kierteen, kuten toisen käärmeen, joka vähitellen nousi hänen kurkkuunsa ja kuristi hänet.

Hän oli epätoivoissaan siitä, että oli nähnyt zaimphin, mutta kuitenkin hän tunsu kuten iloa, salaista ylpeyttä. Sen laskoksiin kätkeytyi suuri salaisuus; se oli jumalia ympäröivä pilvi, kaiken olemuksen salaisuus, ja vaikka hän säikähti omaa itseään, niin Salamambo katui sitä, ettei hän ollut sen reunaan kohottanut.

Melkein aina hän istui kyyryllään huoneensa perällä, kädet taivutetun vasemman polven ympärillä, leuka alas painuneena, katse tuijottaen eteenpäin. Hän muisteli kauhulla isänsä kasvoja; hän tahtoi lähteä Phoinikian vuoristoon, vaeltaa Aphakan temppeliin, jonne Tanit-jumalatar laskeutui tähden muodossa; kaikellaiset mielikuvat heräsivät hänessä ja kauhistuttivat häntä; sitäpaitsi kasvoi päivä päivältä häntä ympäröivä yksinäisyys. Hän ei edes tiennyt, miten Hamilkarin laita oli.

Vihdoin ajatuksiinsa uupuneena, hän nousi, ja laahasi pieniä sandaaliaan, joiden kannat joka askeleella lipsahtivat hänen kantapäätään vastaan, ja harhaili edes ja takaisin suuressa, hiljaisessa huoneessaan. Katon ametistit ja topaasit loivat sinne tänne seiniin ja lattiaan väräjäviä valopilkkuja, ja kävellessään Salamambo käänsi hiukan päätänsä katsellakseen niitä. Hän tarttui riippuvien maljojen

kaulaan; hän jäähdytti rintaansa löyhättämällä suuria viuhkoja, tai hän huvikseen poltti kaneelia kaiverretuissa helmissä. Auringon laskiessa otti Taanak pois mustat verkaverhot, joilla muurin aukot olivat tukitut; silloin Salammbon kyyhkys, jotka olivat myskillä sivellyt kuten Tanitin kyyhkys, lensivät äkkiä sisään, ja niiden ruusunpunaiset jalat lipesivät lasi permannolla ohra jyvien joukossa, joita hän heitti heille täysin kourin kuten kylväjä pellolla. Mutta äkkiä hän purskahti, itkuun, ja virui härännahka-hihnoista tehdyllä vuoteellaan, liikkumattomana, kerraten yhtä ja samaa sanaa, silmät selällään, kalpeana kuin kuollut, tunnottomana, kylmänä; — ja kuitenkin hän kuuli apinain kiljunnan palmujen latvasta, kuuli suuren pyörän yhtämittaisen natinan, kun se kerroksien läpi johti kirkkaan vesivirran porfyrisammioon.

Joskus hän useiden päivien kuluessa kieltäytyi syömästä. Silloin hän unessa näki himmeitä tähtiä, jotka kulkivat hänen jalkojensa alitse. Hän kutsutti Shahabarimin luokseen, mutta hänen saavuttuaan ei Salammbolla ollutkaan mitään hänelle sanottavaa.

Hän ei voinut elää ilman papin lohduttavaa seuraa. Mutta hänen sielunsa nousi kapinaan tämän valtaa vastaan; hän tunsi pappia kohtaan samalla pelkoa, kateutta, vihaa, ja jotain rakkauden tapaista, joka oli kiitollisuutta siitä omituisesta nautinnosta, minkä papin seura tuotti hänelle.

Kun Shahabarim osasi erottaa, minkä taudin kukin jumala lähetti, niin hän tunsi Rabetin vaikutuksen; ja parantaakseen Salammbon hän pirskoitti hänen huonettaan rautaruohosta ja naistenhiusyrtestä valmistetulla sekoituksella; joka aamu Salamambo söi mandragoraa; yöllä hänen päänsä lepäsi tyynyllä, joka oli täytetty pappien sekoittamilla tuoksuyrteillä; Shahabarim käytti myös haarasta, erästä tulipunaista juurta, joka ajaa pahat haltijat pohjoiseen; vihdoinkin kääntyen pohjantähteä kohden hän sopersi kolme kertaa Tanitin pyhän nimen; mutta kun Salammbon kärsimykset jatkuivat, hänen ahdistuksensa tuli yhä syvemmäksi.

Ei kukaan Karthagossa ollut niin oppinut kuin Shahabarim. Nuoruudessaan hän oli opiskellut Mogbedien koulussa, Borsippassa lähellä Babylonia; sitten käynyt Samothrakessa, Pessinuntissa, Ephesusessa, Thessaliassa, Judeassa, Nabathealaisten tempeleissä, jotka sijaitsevat lentohiekkakumpuun hukkuneina; ja hän oli pitkin Niilin rantaa putouksilta asti kulkenut jalan mereen asti. Kasvoillaan huntu ja soihtuja heiluttaen hän oli heittänyt mustan kukon sandaraktuleen sfinxin, kauhujen isän edessä. Hän oli laskeutunut alas Proserpinan rotkoihin; hän oli nähnyt Lemnoksen labyrintin viidensadan pylvään pyörivän ja nähnyt Tarentiumin valoalustan loistavan, jonka haarukoissa oli yhtä monta lamppua kuin vuodessa on päivää; joskus hän öisin otti vastaan kreikkalaisia kysyäkseen heiltä tietoja. Hän tutki yhtä paljon maailman järjestystä kuin jumalien olemustakin, Alexandrian pylväistössä olevien rengaspallojen avulla hän oli tarkastanut taivasta silloin kun yöt ja päivät ovat yhtä pitkiä, ja oli seurannut Kyrenaikaan asti Euergetoksen bematisteja, jotka taivasta mittailevat laskemalla omat askeleensa; — ja siten muodostui hänen sielussaan oma omintakeinen uskonto, jolta puuttui määrättyt uskonsäännöt, ja juuri sen vuoksi olikin sitä mieltä huumaavampi ja kiihkeämpi. Hän ei enää uskonut maan olevan kävyn muotoisen; hän uskoi sen pyöreäksi ja putoavan ikuisesti äärettömyyteen niin huimaavaa vauhtia, ettei sen putoamista huomannutkaan.

Auringon asemasta kuun yläpuolella hän päätti, että Baalilla oli ylivalta, sillä taivaankappale oli vain hänen kajastuksensa ja ennuskuvansa; muuten kaikki, mitä hän maallisessa elämässä näki, pakotti häntä tekemään sen johtopäätöksen, että hävittävä miehinen perusvoima oli korkeinta kaikista. Hän syytti salaa Rabetia oman elämänsä onnettomuudesta. Eikö hänen nuoruudessaan ylimmäinen pappi ollut vain jumalattaren tähden riistänyt häneltä cymbaalien soidessa kiehuvan vesimaljan ääressä hänen tulevan miehuutensa? Ja alakuloisin katsein hän seurasi miehiä, jotka papittarien kanssa katosivat terebinthien siimekseen.

Hänen päivänsä kuuluivat tarkastaessaan suitsutusmaljoja, kultaisia vaaseja, tulipihtejä, haravia, joilla tuhka poistettiin alttarilta, ja kaikkia kuvapatsaiden pukuja siihen pronsiseen neulaan asti, jolla käherrettiin kolmannessa temppelikammiossa, smaragdi-viinipuun lähellä olevan vanhan Tanitin tukkaa. Aina samoina hetkinä hän nosti samojen ovien raskaita verhoja, jotka jälleen laskeutuivat alas; hän seisoi samoissa asemissa kädet levällään; hän rukoili polvillaan aina samoilla kiviliuskoilla ja hänen ympärillään avojalkainen pappislauma kulki ikihämärissä käytävissä.

Mutta hänen tyhjässä elämässään Salamambo kukoisti kuin kukka haudan halkeamassa. Ja kuitenkin hän oli immelle tyly eikä säästännyt rangaistuksia eikä katkeria sanoja. Papin tila muodosti heidän välilleen jonkinmoisen sukupuolien yhdenvertaisuuden, eikä hän ollut immelle katkera niin paljoa sen vuoksi, ettei hän voinut häntä saada omakseen, kuin siksi, että hän oli niin kaunis ja varsinkin niin siveä. Monasti hän kyllä näki, että Salamambo väsyi koetellessaan seurata hänen ajatuksiaan. Silloin hän poistui murheellisempänä: hän tunsi olevansa vielä entistään hyljätympi, yksinäisempi, tyhjempi.

Joskus pujahti hänen suustaan outoja sanoja, jotka välkähtivät Salammbon edessä kuin suuret salamat, jotka valaisevat syvyyksiä. Oli yö, he olivat kahden penkereellä katsellen tähtiä, ja Karthago

leveni alhaalla heidän jalkojensa juuressa, ja golfi ja aava meri katosivat yön hämärään.

Shahabarim selitti hänelle oppia sieluista, jotka tulevat maan päälle samaa tietä kuin aurinko kulkiessaan eläinkehän läpi. Hän ojensi kätensä näyttäen Oinaassa olevan inhimillisen siitoksen portin ja Kauriissa paluutien jumalien luo; ja Salamambo koetti erottaa ne, sillä hän piti näitä mielikuvia tosiasioina; pelkät vertauskuvat ja sananparretkin piti hän tosina ja todellisina, eikä papillekaan erotus ollut aina aivan selvä.

— "Kuolleiden sielut," sanoi hän, "hajaantuvat kuussa, kuten ruumiit maassa. Heidän kyyneleensä muodostavat kosteuden; se on pimeä olinpaikka täynnä liejua, raunioita ja myrskyjä."

Salamambo kysyi, miten hänen siellä käy.

— "Ensiksi haihdut kepeänä kuin aallon pinnalla häilyvä höyry; ja pitempien koettelemuksien ja tuskien jälkeen menet auringon helmaan, henkivoiman alkulähteesen."

Mutta Rabbetista hän ei puhunut mitään. Salamambo uskoi sen tapahtuneen häpeäntunteesta, kun hänen jumalattarensa oli tullut voitetuksi, ja käyttäen kuusta tavallista nimeä hän alkoi sanella siunauksia hedelmöittävän ja lempeän taivaankappaleen yli. Lopuksi Shahabarim huudahti:

— "Ei! ei! hän saakin tuolta toiselta kaiken hedelmällisyytensä! Etkö näe hänen harhailevan tuon toisen ympärillä kuin rakastunut nainen, joka pellolla juoksee miehen jälestä?" Ja taukoamatta hän ylisteli valon voimaa.

Kaukana siitä että hän olisi tukahuttanut Salammbon salaperäisen kaipauksen, hän sitä vain kiihotti, hänelle näytti olevan melkein mieluista syöstä impi epätoivoon säälimättömän opin perusteilla. Mutta Salamambo takertui niihin kiihkeästi, vaikka hänen rakkautensa Tanitiin kärsikin.

Mutta jota enemmän Shahabarim tunsu epäilevänsä Tanitia, sitä hartaammin hän tahtoi häneen uskoa. Salaiset omantunnonvaivat estivät häntä luopumasta jumalattaresta. Hän kaipasi todistusta, jumalien tahdon ilmausta, ja toivoen sen saavansa keksi pappi tuuman, joka samalla voisi pelastaa sekä isänmaan että hänen uskonsa.

Siitä lähtien hän Salammbon kuullen alkoi valittaa temppelin raiskaamista ja niitä onnettomuuksia, jotka zaimphin ryöstäminen oli aiheuttanut ja jotka ulottuivat taivaan piireihin asti. Sitten hän äkkiä ilmoitti missä vaarassa suffeetti oli, jota kolme Mathon johtamaa armeijaa piiritti; sillä Matho oli karthagolaisten mielestä hunnun ryöstäjänä tavallaan barbarien kuningas; ja hän lisäsi, että tasavallan ja hänen isänsä pelastus riippui Salammbosta yksinään.

— "Minusta!" huudahti hän, "kuinka minä voisin...?"

Mutta pappi vastasi halveksivaisesti hymyillen:

— "Sinä et koskaan suostuisikaan!"

Salamambo rukoi häntä puhumaan. Vihdoin Shahabarim sanoi hänelle:

— "Sinun täytyy mennä barbarien luo noutamaan zaimph takaisin!"

Salamambo lyykähti ebenpuiselle rahille; ja hän jäi istumaan käsivarret suorina polviensa välissä, vavisten kiireestä kantapäähän, kuten uhri teuras alttarin edessä odottaen kuoliniskua. Hänen ohimoissaan suhisi, hän näki tulikehiä ilmassa pyörivän, eikä huumauksessaan ymmärtänyt mitään muuta kuin että hän varmaankin pian kuolee.

Mutta jos Rabbetna pääsee voitolle, jos zaimph saadaan takaisin ja Karthago on pelastettu, niin mitä merkitsee yksi naisen elämä! ajatteli Shahabarim. Ehkä hän saa hunnun haltuunsa eikä kuolekaan.

Hän ei kolmeen päivään palannut; neljännen iltana Salamambo lähetti häntä hakemaan.

Yllyttääkseen hänen sydäntään, kertoi Shahabarim tultuaan kaikki solvaukset, joita Hamilkarista keskellä Neuvoston istuntoa oli huudettu; hän sanoi, että koska Salamambo oli hairahtunut niin täytyi hänen sovittaakin rikoksensa, ja että Rabbetna vaati tämän uhrin.

Toisinaan tunkeutui pitkä huuto Mappalioita pitkin Megaraan. Shahabarim ja Salamambo riensivät ulos ja katselivat galeeriportailta.

Khamonin torilla seisoi kansaa, joka vaatii itselleen aseita. Vanhimmat eivät tahtoneet niitä heille antaa, sillä he pitivät tätä yritystä tarpeettomana; toiset johtomiehittä lähteneet joukot olivat tulleet tuhotuiksi. Lopulta sallittiin heidän lähteä, ja osoittaakseen kunnioitusta Molokille tai tehden sen epämääräisestä hävityshalusta, he taittoivat temppelin lehdosta suuria sypressinoksia ja sytytettyään

ne Kabirien soihduissa tulee kantoivat he laulaen niitä pitkin katuja. Korkeat liekit loittonivat hiljalleen lainehdellen; ne valelisivat temppelin harjalla olevia lasipalloja, jumalankuvien koristeita ja laivojen keuloja, kulkivat penkereiden ohi ja muodostivat kuten kaupungin läpi vieriviä aurinkoja. Ne laskeutuivat alas Akropoliilta. Malquan portti aukeni.

— "Oletko valmis?" huudahti Shahabarim, "vai oletko käsenyt heitä sanomaan isällesi, että jätät hänet pulaan." Salamambo kätki kasvonsa huntuihinsa, ja jättiläisliekit loittonivat läheten yhä enemmän meren rantaa.

Epämääräinen kammo pidätti häntä; hän pelkäsi Molokia, pelkäsi Mathoa. Tuo jättiläiskokoinen mies, jolla oli zaimph hallussaan, vallitsi Rabbetnan samoin kuin Baal ja kajasti Salammbon mielessä samojen salamien ympäröimänä; toisinaanhan jumalat ottivat ihmisen ruumiin asuinsijakseen. Eikö Shahabarim puhellessaan Mathosta ollut sanonut, että Salammbon tuli voittaa Molok? Nämät molemmat liittyivät nyt yhdeksi; hän sekoitti ne yhteen; ja molemmat vainosivat häntä.

Hän tahtoi tietää tulevaisuutensa ja lähestyi käärmettä, sillä enteet laskettiin sen asennon mukaan. Mutta kori olikin tyhjä; Salamambo tuli levottomaksi.

Hän löysi käärmeen riippuvan vuoteen vierestä; se oli kietonut häntänsä hopea-aitaukseen ja hankasi itseään pylvääseen saadakseen vanhan kellertävän nahkansa lähtemään, ja sen loistava ja kirkas ruumis välkähti esiin kuin puoliksi huotrastaan vedetty kalpa.

Seuraavina päivinä, jota enemmän hän alkoi suostua, jota enemmän hän oli halukas auttamaan Tanitia, sitä enemmän käärme parani, kasvoi ja näytti uudestaan voimistuvan.

Silloin varmeni Salammbossa se ajatus, että Shahabarim ilmaisi jumalien tahdon. Eräänä aamuna hän heräsi tehden varman päätöksen ja kysyi, mitä häneltä vaadittiin, jotta Matho antaisi takaisin harson.

— "Vaadi se," sanoi Shahabarim.

— "Mutta jos hän kieltäytyy?"

Pappi katsahti häneen terävästi ja hänen huulillaan oli hymy, jota Salamambo ei ollut koskaan ennen nähnyt.

— "Niin, mitä silloin teen?" kysyi Salamambo uudelleen.

Shahabarim pyöritteli harastaan olalleen laskeutuvien nauhojen päitä katse maahan luotuna, liikkumattomana. Vihdoin hän sanoi, nähdessään, ettei Salamambo käsittänyt:

— "Sinä joudut olemaan kahden hänen kanssaan."

— "Ja sitten?" kysyi Salamambo.

— "Kahden hänen kanssaan hänen teltassaan."

— "Ja sitten?"

Shahabarim puri huultaan. Hän mietiskeli jotain kiertävää lausetta.

— "Jos sinun tulee kuolla, niin tapahtuu se vasta myöhemmin," sanoi hän, "paljoa myöhemmin! elä pelkää mitään! ja vaikka hän tekee mitä tahansa, niin elä huuda apua! elä kauhistu! Ole nöyrä, ymmärrätkö, ja mukaudu hänen toiveesensa, joka on taivaan tahto!"

— "Entä vaippa?"

— "Jumalat osoittavat sen sinulle," vastasi Shahabarim. Salamambo jatkoi:

— "Seuraatko sinä minua, isä?"

— "En!"

Hän käski Salamambo ta polvistumaan ja nostaen vasemman käden ylöspäin ja oikean eteenpäin, hän vannotti häntä tuomaan Karthagoon Tanitin vaipan. Kauheilla kirouksilla impi vihki itsensä jumalille, ja joka kerta kun Shahabarim lausui sanan, toisti Salamambo sen melkein pyörtyneenä.

Shahabarim määräsi hänelle puhdistusmenoja ja paastoja ja neuvoi, miten hän pääsisi Mathon luo. Sitäpaitsi tuli teitä tunteva mies hänen oppaakseen.

Salamambo tunsu kuin suuresta taakasta vapautuvansa. Hän ei uneksintukaan muuta kuin mikä onni olisi nähdä jälleen zaimph ja nyt hän siunasi Shahabarimia ja hänen kehoituksiaan.

Oli aika jolloin Karthagon kyyhkysset muuttivat Siciliaan, Eryxin vuorelle, Venuksen temppelin läheisyyteen. Ennen lähtöään ne monta päivää etsivät ja kutsuivat toisiaan liittyäkseen yhteen; vihdoin ne eräänä iltana lähtivät lentoon; tuuli ajoi niitä eteenpäin, ja tuo suuri valkoinen pilvi leijaili ylhäällä taivaalla yli ulapan.

Veripunainen hohde näkyi taivaanrannassa. Linnut näyttivät vähitellen laskeutuvan laineita kohden; sitten ne katosivat aivan kuin olisivat pudonneet itsestään auringon kitaan, ja se olisi ne niellyt. Salamambo, joka katseli niiden lähtöä, painoi päänsä alas, ja Taanak, luullen arvaavansa hänen surunsa, sanoi silloin hänelle lempeästi:

— "Mutta palaavathan ne jälleen, valtiatar."

— "Niin! minä tiedän sen."

— "Ja sinä näet ne uudelleen."

— "Ehkä!" sanoi hän huohtaen.

Hän ei ollut päätöstään ilmaissut kellekään; voidakseen täyttää sen mahdollisimman salassa lähetti hän Taanakin ostamaan Kinisdon etukaupungista (sen sijaan että olisi pyytännyt taloudenhoitajilta) kaiken, mitä hän tarvitsi: kasvoväriä, tuoksunesteitä, liinaisen vyön ja uudet vaatteet. Vanha orjatar hämmästyti näitä valmistuksia, mutta ei uskaltanut kuitenkaan udella; ja Shahabarimin määräämä päivä koitti, jona Salammbon piti lähteä.

Kahdennelatoista hetkellä huomasi Salamambo sykomorimetsän perällä sokean vanhuksen, joka nojasi toista kättään edessään kulkevan pojan olkapäähän, ja toisella piti kylkeään vastaan mustasta puusta tehtyä kitharantapaista soitinta. Eunukit, orjat, orjattaret olivat huolellisesti syrjäytetyt; kenenkään ei pitänyt saada tietää valmistettavaa mysteriota.

Taanak sytytti huoneen nurkissa olevat strobuksella ja kardemummalla täytetyt kolmijalat; sitten hän levitti suuria babylonilaisia mattoja ja ripusti ne nuorista riippumaan huoneen ympäri; sillä Salamambo ei tahtonut että muuritkaan edes näkisivät hänet. Kinnorinsoittaja jäi kyyrylleen oven taakse, ja nuori poika seisoi hänen vieressään ruokohuilu huulillaan. Etäällä heikkeni katujen pauhina, ja sinipunervia varjoja levisi temppelien pylväistöihin, ja golfin toisella puolen vuorien juuri, oliivilehdot ja keltainen, aaltoileva loppumattomiin ulottuva tasanko peittyi sinertävään usvaan; ei kuulunut ainoatakaan ääntä, selittämättömän painostava tunne täytti ilman.

Salamambo kyyristyi onyxiportaalle sammion viereen; hän hipaisi leveät hihansa syrjään, satoi ne olan taakse yhteen, ja ryhtyi peseytymisiinsä, sääntöjen mukaan, kuten pyhät määräykset vaativat.

Sitten Taanak toi hänelle alabasteri-pullossa hyytynyttä nestettä; se oli mustan koiran verta, jonka hedelmättömät naiset olivat tappaneet talviyönä hautakammion raunioiden keskellä. Hän siveli sillä korvansa, kantapäätänsä, oikean käden peukalonsa ja sen kynsikin jäi hiukan punaiseksi aivan kuin olisi murskahtanut hedelmään.

Kuu nousi; silloin kithara ja huilu yhdessä alkoivat samalla kertaa soida.

Salamambo riisui korvarenkaansa, kaulanauhansa, rannerenkaansa ja pitkän valkoisen pukunsa; hän avasi hiuksiensa nauhat, ja muutaman minuutin ajan hän hiljaa liikutti päätään vilvoittaakseen tukan liikkeellä hartioitaan. Ulkoa kuuluva soitto jatkui; siinä oli vain kolme ääntä, jotka taukoamatta uusiintuivat hurjaa vauhtia; kitharan kielet ratisivat, huilu vinkui; Taanak löi tahtia käsillään; Salamambo lauloi rukouksia huojuttaen koko ruumistaan ja toinen vaate toisensa jälkeen putosi maahan.

Raskas matto vavahti, ja sitä kannattavan nuoran yläpuolelta näkyi pythonkäärmeen pää. Se laskeutui hitaasti kuin pitkin seinää valuva vesipisara, mateli hajallaan olevien vaatteiden lomitse sitten painaen häntänsä lattiaa vastaan se nousi aivan pystysuoraan; ja sen silmät, jotka kiintyivät Salamambohon, loistivat kirkkaammin kuin kiiltokivet.

Hän arkaili ensin peläten kylmää tai ehkä tuntien häpyä. Mutta hän muisti Shahabarimin määräykset ja lähestyi; käärme painui alas ja laskien ruumiinsa keskiosan Salammbon niskalle antoi se päänsä ja häntänsä riippua alas kuten katkaistun helminauhan, jonka molemmat päät ulottuvat maahan. Salamambo kietoi sen kylkiensä ympäri, käsivarsiensa alitse ja polviensa välitse; sitten tarttui hän käärmeen päähän ja vei tuon kolmikulmaisen pienen kidan aivan hampaihinsa asti, ja sulkien silmänsä hän taivutti ruumiinsa taapäin kuun hohteessa. Valkoinen valo näytti verhoovan hänet hopeausvaan, hänen kosteiden jalkojensa jäljet loistivat lattialiuskoilla, tähdet kimaltelivat altaan vedessä; käärme kietoi lujemmalle hänen ympärilleen mustia, kultatäpläisiä renkaitaan. Salamambo lähätti tämän liian raskaan taakan alla, hänen lonkkaluunsa taipuivat, hän tunki kuolevansa; ja hännällään käärme hiljaa löi hänen reisiään; sitten musiikki vaikenä ja käärme putosi pois.

Taanak palasi Salammbon luo ja kun hän oli sytyttänyt kaksi valojalustaa, joissa tuli paloi vedellä täytetyissä kristallipalloissa, hän hieroi valtiattarensa kämmeniä kermalla, sively hänen poskensa cinnoberilla, silmäluomet antimonilla, pitensi silmäkulmat kumista, myskistä, ebenpuusta ja survotuista kärpäsen jaloista tehdyllä värillä.

Salamambo istui norsunluujalkaisella tuolilla ja antoi orjattaren hoidella itseään. Mutta nämät värien hieromiset, suitsutusten haju ja kauvan pitämänsä paastoaminen veivät hänen voimansa. Hän kalpeni niin kovasti, että Taanak taukosi työstään.

— "Jatka!" sanoi Salamambo ja voittaen heikkoutensa hän voimistui jälleen äkkiä. Sitten sai levottomuus hänessä vallan; hän kiihoitti Taanakia jouduttamaan työtään ja vanha orjatar mutisi:

— "Kyllä! kyllä! valtiatar! — Eihän sinua kumminkaan kukaan odota!"

— "Kyllä!" sanoi Salamambo, "eräs minua odottaa".

Taanak peräytyi hämmästyneenä askeleen ja kysyi saadakseen lähempiä tietoja:

— "Mitä sinä käsket valtiatar? sillä jos viivyt poissa..."

Mutta Salamambo nyhkytti; orjatar huudahti:

— "Sinä kärsit! mikä sinua vaivaa? Elä lähde pois! ota minut mukaasi! Kun olit aivan pieni ja kun itkit, niin otin sinut syliini ja rintojeni näpykällä sain sinut taas nauramaan; sinä olet ne ehdyttänyt, valtiatar!" Hän löi kädellään kuivuneesen rintaansa. "Nyt minä olen vanha! en voi enää mitään tehdä sinun hyväksesi! sinä et rakasta enää minua! sinä salaat minulta surusi, sinä halveksit imettäjääsi!" Ja hellyyden ja suuttumuksen kyneleet valuivat pitkin hänen poskiaan tatueerauksen arpia pitkin.

— "En!" sanoi Salamambo, "en, minä rakastan sinua! rauhoitu!"

Taanakin hymy muistutti vanhan apinan irvistystä, kun hän jälleen ryhtyi toimeensa. Shahabarimin neuvon mukaan Salamambo oli käskenyt orjatarta tekemään hänet loistavan kauniiksi; ja tämä koristi hänet barbarisella aistilla, jossa ilmeni sekä harkittua siroutta että luontevuutta.

Ensimmäisen ohuen, viininvärisen mekon päälle puki hän toisen, jolle oli päärmätty linnun sulkia. Hänen lanteillaan oli leveä kultasuomuinen vyö, josta laskeutuivat, hänen leveälaskoksiset, siniset, hopeatähdillä kirjaillut housunsa. Sitten puki Taanak hänen ylleen laajan, seriläisestä kankaasta tehdyn hameen, joka oli valkoinen ja viheriä juo vainen. Hän kiinnitti hänen olkapäilleen neliskulmaisen purppurakaistan, jonka alasaumaa sandastrumin siemenet painoivat; ja kaikkien näiden vaatteiden päälle hän pani mustan, pitkäliepeisen viitan; sitten orjatar katseli häntä ja ylpeillen omasta työstään ei voinut olla huudahtamatta:

— "Sinä et ole kauniimpi häpäpäivänäsikään!"

— "Häpäpäivänäni!" toisti Salamambo; ja nojaten kyynärpäitään norsunluutuoliin hän vaipui haaveiluihin.

Mutta Taanak asetti hänen eteensä kuparipeilin, joka oli niin leveä ja korkea, että Salamambo näki siinä koko kuvansa. Silloin hän nousi ja kepeällä liikkeellä nosti hiuskiharan, joka oli laskeutunut liian alas.

Hänen tukkansa oli kultajauholla sirotettu, otsalta käherretty ja riippui takana pitkinä kiekuroina, joiden jokaisen päässä oli helmi. Lamppujen valo kirkasti hänen poskiensa punamaalia, pukunsa kultaa ja ihonsa kalpeutta; hänellä oli vyöllään, käsivarsissaan, sormissaan ja varpaissaan niin paljon jalokiviä, että peili loisti niiden väikkeestä kuin aurinko; — ja seisoen suorana Taanakin vieressä, joka puolikumarassa häntä katseli, Salamambo nautti hymyillen tästä loistosta.

Sitten hän käveli edes ja takaisin osaamatta ryhtyä mihinkään odottaessaan lähtöhetkeä.

Äkkiä kuului kukon kiekuna. Hän kiinnitti nopeasti hiuksiinsa pitkän keltaisen hunnun, kietoi huivin kaulaansa, pisti jalkansa sinisiin nahkakenkiin ja sanoi Taanakille:

— "Katso myrttilehdosta, onko siellä kahta ratsua taluttava mies."

Tuskin oli Taanak ennättänyt palata, kun hän jo astui galeeriportaita alas.

— "Valtiatar!" huudahti imettäjä.

Salamambo kääntyi, laski sormen huulilleen vaitiolon ja seisahtumisen merkiksi.

Taanak hiipi hiljaa galeerinkeulojen sivutse penkereen juurelle; ja etäällä kuutamossa hän näki sypressikäytävässä pitkän varjon kulkevan viistoon Salammbon vasemmalla puolella; se ennusti kuolemaa.

Taanak palasi huoneeseen. Hän heittäytyi lattialle repien kynsillään kasvojaan; hän raastoi hiuksiaan ja päästi täyttä rintaa kimeitä valitushuutoja.

Sitten heräsi hänessä ajatus, että joku voisi ne kuulla; silloin hän vaikenä. Hän nyyhkytti aivan hiljaa pää käsien varassa ja ruumis viruen lattialiuskoilla.

XI.

TELTASSA.

Salammbon oppaana oleva mies vei hänet majakan ohitse ylös katakombeja kohden, laskeutui sitten Moluyan esikaupungin jyrkille kaduille. Taivas alkoi valjeta. Seinistä ulkonevat palmupuiset palkit pakoittivat heitä toisinaan taivuttamaan päänsä alas. Molempien hevosten jalat luiskahtivat usein; ja siten he saapuivat Tevesten portille.

Raskaat portinpuoliskot olivat raollaan; he ratsastivat portista ja se sulkeutui heidän takanaan.

Ensiksi he kulkijat jonkun aikaa muurien sivua pitkin ja tultuaan vesialtaiden kohdalle kääntyivät Taeniaan päin, joka kapeana keltaisena kannaksena erotti golfin järvestä, joka ulottui Rhadekseen asti.

Ei Karthagon lähellä, ei merellä, ei tasangolla näkynyt ainoatakaan elävää olentoa. Liuskakiviväriset laineet loiskuivat hiljalleen, ja vaahto, jota kepeä tuuli sinne ja tänne puhalteli, loi niihin valkoisia täpliä. Monista verhoistaan huolimatta Salamambo värisi kylmässä aamuilmassa; liikunta ja raitis ilma pyörryttivät häntä. Sitten aurinko nousi; se paistoi suoraan hänen niskaansa, ja vasten tahtoansa hän hiukan nukahti. Molemmat hevoset kulkivat tasakäyntiä ja niiden jalat vaipuivat kopinaa herättämättä hietaan.

Päästyään Kuumien Lähteiden vuoren ohitse he ajoivat nopeampaa, sillä maa oli kovempaa.

Pellot olivat autioita kuin erämaa niin pitkälle kuin silmä kantoi, vaikka olikin kylvön ja kynnön aika. Toisin paikoin oli viljaa hajallaan maassa; toisin paikoin putoilivat jyvät liian kypsistä tähkä päistä. Taivaanrannan vaaleata taustaa vastaan näkyivät kylien mustat, katkonaiset ja kulmikkaat piirteet.

Toisinaan kohosi puoliksi palaneen talon seinä tien ohessa. Majojen katot olivat pudonneet sisään ja sisällä näki saviastioiden sirpaleita, vaatteiden siekaleita, kaikellaisia talousesineitä ja muodottomiksi särkyneitä tavaroita. Joskus ryysyihin verhottu, savenkelmeä ja hehkusilmäinen olento tuli raunioista esiin. Mutta pian lähti hän juoksemaan tai ryömi koloonsa. Salamambo ja hänen oppaansa eivät pysähtyneet.

Toinen auto seutu seurasi toistaan. Pitkälti oli vaaleanruskea maa peittynyt tuhkaan, joka heidän ajaessaan tuprusi ilmaan. Toisinaan tapasivat he pieniä rauhallisia seutuja, joiden läpi puro pitkän ruohikon lomitse virtasi; tultuaan toiselle rannalle Salamambo taittoi kosteita lehtiä viillyttääkseen käsiään. Oleanderimetsän laidassa hänen hevosensa hypähti akkaä pitkälle syrjään nähdessään maassa viruvan ruumiin.

Orja heti auttoi Salammbon jälleen satulatyynyille paikoilleen. Hän oli temppelin palvelija, jota Shahabarim käytti vaarallisissa lähetyksissä.

Paremmen varmuuden vuoksi hän kulki tästä lähin jalan molempien hevosten välissä; ja hän löi niitä käsivartensa ympäri kiedotulla hihnalla, tai otti rinnallaan riippuvasta pienestä korista jauhoista, taateleista ja munankeltuaisesta tehtyjä ja lotuslehtiin kiedottuja palloja ja ojensi niitä Salammbolle sanomatta sanaakaan, juostessaan koko ajan.

Keskipäivän aikaan kulki kolme taljoihin verhottua barbaria tien poikitse. Vähän ajan päästä ilmestyi toisia, jotka kuljeksivat kymmenen, kahdentoista, kahdenkymmenen miehen suuruisissa ryhmissä; muutamat ajoivat vuohtia tai ontuvaa lehmää edellään. Heidän raskaat keppinsä olivat täynnä pronssi piikkejä; tikarit välkkyivät liasta paksujen pukujen alta ja he töllistelivät uhkaavina tai kummastuneina ohikulkeviin. Muutamat lausuivat heille jokapäiväisiä tervehdyksenoja; toiset irstaita ivasanoja; ja Shahabarimin palvelija vastasi jokaiselle hänen omalla murteellaan. Hän sanoi vievänsä sairasta poikaa

parantumaan eräisen etäiseen temppeleihin.

Sillä välin alkoi päivä laskea. Kuului koiranhaukuntaa; he ratsastivat sitä kohden.

Sitten illan hämärässä he näkivät kivistä laaditun aidan joka ympäröi epäselvän rakennuksen. Koira juoksi kiviaidalla. Orja heitti sitä kohden kiviä; ja he saapuivat korkeaan holvattuun huoneeseen.

Keskellä huonetta oli nainen kyyryllään lämmitellen itseään risuvalkean edessä, jonka sauhu nousi ilmaan katossa olevasta aukosta. Polviin asti ulottuvat valkoiset hiukset verhosivat hänet puoliksi; ja haluamattakaan vastata tulijoiden kysymyksiin hän mutisi tylsän näköisenä kostosanoja barbareja ja karthagolaisia vastaan.

Palvelija tutki tarkoin huonetta. Sitten palasi hän vaimon luo pyytäen ruokaa. Vaimo pudisti päätään ja tuijottaen hiilokseen mutisi:

— "Minä olin käsi. Kymmenen sormea on hakattu poikki. Suu ei syö enää."

Orja näytti hänelle kourallisen kultarahoja. Vaimo hyökkäsi niihin käsiksi, mutta palasi pian entiseen liikkumattomaan asentoonsa.

Vihdoin orja otti vyöstään tikarin ja uhkasi sillä häntä. Silloin vaimo vavisten nosti suuren kiven ja otti sen alta ruukullisen viiniä ja hunajassa keitettyjä Hippo-Zarytuksen kaloja.

Salamambo hylkäsi tämän saastaisen ruuan ja vaipui nukkumaan huoneen nurkkaan levitetyille hevosloimille.

Ennen päivän koittoa orja herätti hänet.

Koira ulvoi. Orja lähestyi sitä varovaisesti; ja yhdellä tikarin iskulla leikkasi siltä pään poikki. Sitten hän hieroi verellä hevosten sieramia virkistääkseen niitä. Akka huusi kirouksia heidän jälkeensä. Salamambo huomasi sen, ja hän painoi sydämmellään riippuvaa taikaesinettä.

He lähtivät jälleen matkaan.

Tuon tuostakin Salamambo kysyi eivätkö jo pian saapuisi perille. Tie kulki pienien kunnaiden yli. Ei kuulunut muuta kuin sirkkojen sirinä. Päivä paahtoi kellastuneeseen heinään; maa oli täynnä halkeamia, jotka jakoivat sen aivan kuin jättiläissuuriin laattoihin. Toisinaan käärme suhahti tien yli, kotkat liisivät; orja juoksi yhä. Salamambo haaveili huntujensa suojassa, joita hän päivän helteestä huolimatta ei siirtänyt syrjään peläten pilaavansa kauniin pukunsa.

Säännöllisten välimatkojen päässä kohosi torneja, jotka karthagolaiset olivat rakentaneet heimoja vartioidakseen. He poikkisivat niihin sisään levätäkseen hetkisen varjossa ja lähtivät sitten uudelleen matkaan.

Edellisenä päivänä he varovaisuuden vuoksi olivat tehneet suuren kaaren. Mutta nyt he eivät kohdanneet ketään; seutu oli hedelmätön, barbarit eivät olleet käyneetkään täällä.

Vähitellen alkoi jälleen näkyä hävitettyjä seutuja. Toisinaan tapasi keskellä peltoa mosaikkilattian, ainoan jätteen kadonneesta palatsista; ja lehdettömät öljyjuuret muistuttivat etäältä suuria orjantappurapensaita. He kulkivat halki kylien, joiden talot olivat poltetut perustuksia myöten. Seinien vierillä virui ihmisten luurankoja. Toisinaan kohtasi dromedarien ja muulienkin luurankoja. Puoliksi syödyt raadot viruivat tiellä.

Yö saapui. Taivas painui syvälle alas ja pilvet peittivät sen.

He ratsastivat vielä kahden tunnin ajan länteen päin ylämäkeä, ja äkkiä he huomasivat edessään suuren joukon pieniä tulia.

Ne välkkyivät suppilonmuotoisen laakson pohjalla. Siellä täällä kimalteli kultainen levy siirtyen paikasta toiseen. Ne olivat klinabarien haarniskoja, oli punilainen leiri; sitten erottivat he loitompana näiden ympärillä toisia lukuisampia tulia, sillä palkkasoturien äskettäin yhteen liittyneet armeijat levisivät laajalle alueelle.

Salamambo aikoi kulkea suoraan eteenpäin. Mutta Shahabarimin palvelija johti hänet loitommalle ja he ajoivat barbaarien leiriä ympäröivän vallituksen sivua pitkin. Siinä ilmeni aukko, orja katosi.

Vallituksen päällä kuljeksi vartija jousi kädessään ja peitsi olallaan.

Salamambo lähenei yhä enemmän vallitusta; barbari polvistui, ja pitkä nuoli lävisti hänen viittansa liepeen. Kun Salamambo jäi liikkumattomana paikoilleen niin vartija huutaen kysyi, mitä hän tahtoi.

— "Puhella Mathon kanssa," vastasi hän. "Minä olen Karthagosta saapunut luopio".

Vartija vihelsi, ja vihellys uusiintui pitkien välimatkojen päässä.

Salamambo odotti; hänen hevosensa kävi levottomaksi ja pyöri korskuen kehässä ympäri.

Kun Matho saapui, niin kuu kohosi Salammbon takaa. Mutta hänellä oli kasvoillaan mustakukkainen keltainen huntu ja niin paljon verhoja varttaan suojaamassa, että oli mahdotonta häntä tuntea. Matho katseli penkereeltä tuota melkein muodotonta olentoa, joka illan hämärässä tuntui melkein haamulta.

Vihdoin Salamambo sanoi hänelle:

— "Vie minut telттаasi! Minä tahdon sen!"

Mathon sielussa välähti muisto, jolle hän ei osannut antaa selvää muotoa. Hän tunsu sydämensä voimakkaasti sykkivän. Tuo käskevä ääni teki hänet araksi.

— "Seuraa minua!" sanoi hän.

Puomi laskeutui alas; heti sen jälkeen oli Salamambo keskellä barbarien leiriä.

Suuri melu ja kansanjoukko täytti sen. Riippuvien patojen alla paloi kirkkaita tulia; ja niiden purppuranhohtavat heijastukset valaisivat toisia paikkoja ja jättivät toisia kokonaan varjoon. Kuului melua ja huutoja. Köysillä kiinnisidottu hevoset muodostivat telttöjen väliin pitkiä suorja rivejä; telttat olivat pyöreitä, neliskulmaisia, nahasta tai kankaasta tehtyjä; paikottain näkyi kaislamajoja tai kuten koirien kuopimia koloja hiekassa. Sotilaat kuljettivat risukimppuja tai lojuivat kyynärpäiden nojassa maassa, tai verhoutuen mattoon valmistautuivat levolle; ja Salammbon hevosen täytyi päästäkseen niiden yli harpata ja hypätä.

Salamambo muisti nähneensä nuo miehet jo kerta ennen; mutta nyt heidän partansa olivat pitemmät, heidän kasvonsa entistä tummemmat, heidän äänensä karkeammat. Matho astui hänen edellään ja sai heidät väistymään käden liikkeellä, joka nosti hänen punaista viittaansa. Muutamat suutelivat hänen käsiään; toiset kumarsivat kunnioittavasti ja pyysivät häneltä määräyksiä; sillä hän oli tällä hetkellä barbarien todellinen ja ainoa johtaja; Spendius, Autharitos ja Narr' Havas olivat menettäneet rohkeutensa, ja Matho oli osoittanut sellaista uljuutta ja itsepäisyyttä, että kaikki häntä tottelivat.

Seuraten häntä Salamambo kulki koko leirin halki. Mathon teltta oli sen ääressä, kolmen sadan askeleen päässä Hamilkarin varustuksista.

Salamambo huomasi sen oikealla puolella suuren kuopan, ja hän oli näkevinään sen reunalta maasta kohoavan kasvoja ikäänkuin ne olisivat olleet teltoitettuja päitä. Mutta niiden silmät liikkuvat, ja puoliksi avoimista suista kaikui punilaiskielisiä valituksia.

Teltan oven pielessä seisoi kaksi pihkasoihtua kantavaa neekeriä. Matho riuhtaisi teltta-aukon verhon syrjään. Salamambo seurasi häntä.

Teltoa oli pitkä, sen keskellä oli kannatuspylväs. Sitä valaisi lotuksen muotoinen lamppu, joka oli täynnään keltaista öljyä, jossa uiskenteli tukkoja rohtimia, ja hämärässä erotti kiiltäviä aseita. Miekka nojasi kilven vieressä erästä rahia vastaan; virtahevon nahasta tehtyjä piiskoja, symbaaleja, kulkusia ja kaulaketjuja oli sikin sokin kaislakoreissa; huopapeitettä tahrasi mustan leivän muruset; nurkassa oli pyöreälle kivelle huolimattomasti kasattu kuparirahoja, ja telttakankaan ratkeamista toi tuuli ulkoa hiekkaa ja norsujen löyhkän, joiden kuuli syövän kalistellen kahleitaan.

— "Ken olet?" sanoi Matho.

Sanaakaan vastaamatta Salamambo katseli hitaasti ympärilleen; sitten hänen silmänsä kiintyivät teltan perälle, jossa palmun lehdistä laaditun vuoteen yläpuolella riippui jotain sinertävää ja kimaltelevaa.

Hän riensi sitä kohden. Hän kiljaisi. Matho hänen takanaan polki jalkaansa.

— "Mikä sinut tänne tuo? miksi sinä tulit?"

Salamambo vastasi osoittaen zaimphia kädellään.

— "Noutamaan tuota!" ja toisella kädellään hän veti hunnun kasvoiltaan. Matho peräytyi kyynärpäät taapäin vedettyinä, hämmästyen, melkein kauhistuen.

Salammbosta tuntui ikäänkuin jumalien voima tukisi häntä; ja katsoen suoraan häneen hän pyysi zaimphia itselleen; hän vaati sitä runsain ja ylpein sanoin.

Matho ei kuullut häntä; hän katseli häntä ja neitosen puku sulautui hänen mielestään yhteen hänen vartalonsa kanssa. Kankaiden väike oli kuten hänen ihonsa hohdekin jotain aivan erikoista, joka kuului yksinomaan hänelle. Hänen silmänsä, hänen jalokivensä säihkyivät; hänen kynsiensä kiilto jatkoi sormissa olevien jalokivien loistoa; hänen tunikansa soljet kohottivat hiukan hänen rintojaan ja painoivat ne lähemmäksi toisiaan, ja Mathon ajatukset hukkuivat tuohon kapeaan väliin josta valui lanka, josta riippui smaragdeilla koristettu levy, minkä näki välkkyvän alempana sinipunervan harsokankaan alla. Hänen korvistaan riippui kaksi pientä safiirikupposta, joissa kummassakin oli tuoksuvalla nesteellä täytetty ontto helmi. Helmen aukoista silloin tällöin putosi alas pieni pisara, joka kostutti hänen paljasta olkaansa. Matho näki sen putoavan alas.

Vastustamaton uteliaisuus valtasi hänet; ja kuten lapsi, joka ojentaa kätensä tuntemattomaan hedelmään, hän aivan vavisten sormensa päällä kosketti kepeästi hänen rintansa yläosaa; hiukan kylmä iho antoi joustavasti myöten.

Tämä tuskin tuntuva kosketus väristyi Mathoa aivan sielun pohjia myöten. Hänen koko olemuksensa hurja kiihko riisti hänet Salammbota kohden. Hän olisi tahtonut hänet kietoa, itseensä imeä, juoda. Hänen rintansa läähätti, hänen hampaansa kalisivat.

Tarttuen hänen molempiin ranteisiinsa, hän veti Salammbon hellästi puoleensa, ja hän istahti sitten haarniskalle, joka oli leijonan taljalla peitetyn palmu puu vuo teen vieressä. Salamambo seiso i hänen edessään. Matho katseli häntä ylhäältä alas asti pidellen häntä siten polviensa välissä ja lausui yhä uudestaan ja uudestaan:

— "Kuinka kaunis sinä olet! kuinka kaunis sinä olet!"

Mathon silmät, jotka taukoamatta katsoivat hänen silmiinsä tuottivat Salammbolle tuskaa; ja tämä vastenmielisyys, tämä inho kasvoi niin polttavaksi, että Salammbon täytyi hillitä itseään jottei kiljaisisi. Shahabarimin sanat johtuivat jälleen hänen mieleensä; hän mukaantui.

Matho piteli yhä hänen pieniä käsiään omissaan; ja tuon tuostakin, papin määräyksistä huolimatta, Salamambo käänsi päänsä pois ja koetti käsivarsien liikkeellä sysätä häntä luotaan. Matho avasi sieramensa paremmin hengittääkseen hänen olennostaan leviävää tuoksua. Se oli määräämätön, raikas tuoksu, joka kuitenkin huumasi kuin suitsutuksen höyry. Hän tuoksui hunajalta, pippurilta, suitsutukselta, ruusuilta ja muilta Matholle oudoilta yrteiltä.

Mutta miten Salamambo oli hänen luonaan, hänen teltassaan, hänen vallassaan? Epäilemättä joku oli häntä kehottanut? Hän ei kai ollutkaan tullut zaimphiin tähden? Hänen kätensä vaipuivat alas, hänen päänsä painui kumaraan ja hän vaipui äkkiä mietteisiin.

Silloin Salamambo saadakseen hänet heltymään sanoi valittavalla äänellä:

— "Mitä minä sinulle olen tehnyt, koska tahdot kuolemaani?"

— "Kuolemaasi!"

Salamambo jatkoi:

— "Minä näin sinut eräänä iltana, palavien puistojeni valossa, höyryävien maljojen ja surmattujen orjieni keskellä, ja sinun vihasi oli niin suuri, että sinä syöksyit minua kohden, ja minun täytyi paeta! Sitten koitui kauhu Karthagon yli. Vaikeroitiin kaupunkien hävityksestä, peltojen raiskaamisesta, sotilaitten surmaamisesta; ja sinä ne hävitit, sinä ne surmasit! Minä vihaan sinua! Jo paljas nimesikin kalvaa minua kuin omantunnonvaivat. Sinä olet kirotumppi kuin rutto ja roomalainen sota! Maakunnat vapisevat raivosi edessä, peltojen vaot ovat täynnä ruumiita! Minä olen seurannut tuliroihujesi jälkiä, kuin olisin kulkenut Molokin takana!"

Matho syöksyi seisaalleen; suunnaton ylpeys täytti hänen povensa; hän tuns i kasvavansa jumalan suuruiseksi.

Väräjävin sieramin, hampaat puristautuneina yhteen Salamambo jatkoi:

— "Ikäänkuin pyhätön raiskaaminen ei yksinään riittäisi sinulle, saavuit luokseni, nukkuessani, kokonaan zaimphiin verhottuna! Minä en tajunnut sanojasi; mutta minä tunsin, miten tahdoit vetää minua jotain kamalaa kohden, syöstä minut kuiluun."

Väännellen käsiään Matho huudahti:

— "Ei! ei! minä tul i lahjoittamaan sen sinulle! antamaan sen sinulle takaisin! Minusta tuntui kuin jumalatar olisi luovuttanut pukunsa sinulle, jotta se kuuluisi sinulle! Hänen temppelissään tai sinun

asunnossasi, eikö se ole yhdentekevää? etkö sinä ole kaikkivaltias, neitseellinen, säteilevä ja kaunis kuin Tanit!" Ja hän jatkoi luoden häneen rajattoman ihailun katseen:

— "Jollet ehkä ole Tanit itse?"

— "Minä, Tanit!" sanoi Salamambo itsekseen.

He eivät enää puhuneet. Etäällä jyrisi ukkonen. Myrskyn säikyttämät lampaat määkyivät.

— "Oi! lähesty!" jatkoi Matho, "lähesty! elä pelkää!"

"Ennen en ollut muuta kuin sotamies palkkasoturien joukossa, niin nöyrä, että selässäni kannoin toisille puita. Mitä minä välitän Karthagosta! Sen asukkaiden parvi liikkuu kuin peittyen sandaaliesi tomuun, ja kaikki sen aarteet ja alusmaat, sen laivastot ja saaret eivät houkuttele minua niin kuin raikkaat huulesi ja olkapääsi kaarevuus. Mutta minä tahdoin jaoittaa sen muurit päästäkseni luoksesi, saadakseni sinut omakseni! Ja sitä odottaessani kostin omasta puolestani! Nyt tallean jalkoihini miehiä kuin simpukan kuoria, heittäydyn falangeja vastaan, tyrkkään käsin peitset syrjään, pidätän ratsuja tarttuen niiden sieramiin; kokonainen katapultti ei tuhoisi minua! Oi, jospa tietäisit, miten keskellä taistelua ajattelen sinua! Toisinaan liikkeesi, pukusi laskos sävähtää muistooni ja kietoo minut kuin verkko! minä näen silmäsi tulinuolien liekeissä ja kilpien kultauksessa! kuulen äänesi symbaalien kaiussa. Minä käännyin, en näekään sinua! ja jälleen syöksyn taistelun tuoksinaan!"

Hän kohotti käsivartensa, jossa suonet risteilivät kuten köynnökset puun oksilla. Hiki valui pitkin hänen jäntereistä rintaansa; ja hänen hengityksensä värähtyi hänen kylkiluitaan ja pronssivyötään, jonka tiheät hihnat riippuivat marmoria kovempiin polviin asti. Salamambo, joka oli tottunut näkemään eunukkeja, katseli hämmästyen tätä voimakasta miestä. Jumalattaren rangaistus tai Molokin vaikutus liiteli hänen ympärillään näiden viiden armeijan keskellä. Nääntymys valtasi hänet; kummastuen kuunteli hän vartijoiden huutoja ja vastaushuutoja.

Lampun liekit leiskottivat kuuman ilman viiman vaikutuksesta. Toisinaan välähti kirkkaita salamia; sitten tuli kahta pimeämmäksi; eikä hän enää nähnyt muuta kuin Mathon silmäterät, jotka kiiluivat kuin kaksi hehkuvaa hiiltä yössä. Mutta hän tunsu, että sallimuksen voima ympäröi häntä, että viimeinen, päättävä hetki oli lähellä, ja tehden äkkiä päätöksen hän astui zaimphia kohden ja ojensi kätensä tarttuakseen siihen.

— "Mitä sinä teet?" huudahti Matho.

Salamambo vastasi tyyneesti:

— "Minä palaan Karthagoon."

Matho lähestyi häntä käsivarret rinnalla ristissä ja niin pelottavan näköisenä, että Salamambo heti jäi kuten naulattuna paikoilleen.

— "Sinä palaat Karthagoon!" Hän änkytti ja jatkoi hammasta purren:

— "Sinä palaat Karthagoon! Ah! sinä tulit noutamaan zaimphia, voittamaan minut ja sitten poistumaan! Ei, ei! sinä kuulut minulle! eikä kukaan nyt riistä sinua pois täältä! Oh! minä en ole unohtanut tynniä, suurien silmiesi uhmaa enkä, miten kauneutesi korskeus iski minut maahan! Nyt on minun vuoroni! Sinä olet vankini, orjani, palvelijattareni! Huuda, jos mielesi tekee, isääsi ja hänen armeijaansa, Vanhimpia, rikkaita ja koko kirottua kansaasi! Minä olen kolmensadan tuhannen sotilaan herra! minä tuotan vielä lisää Lusitaniasta, Galliasta ja erämaan ääristä, ja minä kukistan kaupunkisi ja poltan kaikki sen temppelit; kolmisoutulaivat saavat kiikkua verilaineilla! Minä en tahdo, että ainoakaan talo, kivi tai palmu jää pystyyn! Ja jos minulta puuttuu miehiä, niin tuotan vuoriston karhut ja usutan leijonat taisteluun! Elä koetakaan paeta, tai minä surmaan sinut!"

Kalpeana ja kädet nyrkissä hän vapisi kuin harppu, jonka kielet ovat katkeamaisillaan. Äkkiä nyyhkytys tukahutti hänen äänensä ja hän vaipui polvilleen:

— "Oi! anna minulle anteeksi! Minä olen kurja ja halveksittavampi kuin skorppioonit, lieju ja tomu! Äsken puhuessasi henkäisysi osui kasvoilleni ja minä iloitsin kuten kuoleman kielissä oleva, joka suullaan maassa sammuttaa janoaan kirkkaassa virrassa. Polje minua, kunhan vain tunnen jalkasi! kiroa minua, kunhan vain kuulen äänesi! Elä lähde pois! sääli minua! minä rakastan sinua! minä rakastan sinua!"

Hän oli polvillaan maassa Salammbon edessä, ja hän kietoi molemmat kätensä hänen vartalonsa ympäri, hänen päänsä oli kenossa taapäin ja kätensä vavahtelivat; korvista riippuvat kultalevyt loistivat hänen pronssinruskealla kaulallaan; suuret kyyneleet pyöristyivät hopeahelmien tavoin hänen silmissään; hän huokaili hyväilevästi, mutisi epämääräisiä sanoja, jotka olivat vienompia kuin tuulen

henkäys ja suloisia kuin suudelmia.

Salamambo tunsu, miten hänet vahaisi velttous, joka riisti hänestä kaiken itsetietoisuuden. Jokin samalla sisäinen ja samalla ylenluonnollinen voima, joku jumalien määräys pakotti häntä antautumaan; pilvet nostivat häntä ja pyörtyen vaipui hän vuoteelle leijonan taljan sisään. Matho tarttui hänen jalkoihinsa, kultaketju katkesi ja sen sinkoavat päät löivät kankaasen kuten kaksi syrjään ponnahtavaa käärmettä; zaimph putosi alas, verhosi hänet; hän näki Mathon kasvojen kumartuvan hänen povensa ylitse.

— "Molok, sinä poltat minut tulellasi!" ja sotilaan suudelmät satoivat hänen ylitseen polttavampina kuin liekit; hän tunsu aivan kuin hyökylaine veisi hänet mukanaan, auringon hehku tempaisi hänet.

Matho suuteli kaikkia hänen sormiaan, hänen käsivarsiaan, jalkojaan ja pitkiä palmikoitaan ylhäällä alas asti.

— "Vie se", sanoi hän, "mitä minä sillä teen! vie minutkin sen keralla! minä hylkään armeijan! minä luovun kaikesta! Gadeksen takana, kahdenkymmenen päivän merimatkan päässä on saari, joka on täynnä kultahietaa, vihantaa ja lintuja. Vuorilla huojuu suuria tuoksutäysiä kukkia heiluen kuten ikuiset suitsutusmaljat; seedripuita korkeammista sitruunapuista maidonkarvaiset käärmeet pudottelevat timanttisilla hampaillaan hedelmiä nurmikolle; ilma on niin leuto, että se estää kuolemasta. Oh! kyllä minä sen löydän, saatpa nähdä. Me asustamme kristalliluolissa, jotka ovat kukkuloiden juureen muodostuneet. Ei kukaan vielä asu siellä, ja minusta tulee sen maan kuningas."

Hän pyyhki tomun hänen jalkineistaan; hän tahtoi pujottaa hänen huuliensa väliin granaattiomenan neljänneksen; hän kokosi vaatteita hänen päänsä alle muodostaakseen niistä tyynyn. Hän koetti kaikin tavoin palvella häntä, nöyryyttää itseään, hän levitti hänen jalkojensa päälle zaimphin kuten tavallisen peiton.

— "Onko sinulla vielä," sanoi Matho, "nuo pienet gasellinsarvet, josta kaulanauhasi riippuivat? Annathan ne minulle! minä pidän niistä!" Sillä hän puhui aivan kuin sota olisi loppunut, ilonauru kajahti hänen huuliltaan; ja palkkasoturit, Hamilkar, kaikki esteet olivat nyt kadonneet. Kuu pujahti kahden pilven välistä esiin. He näkivät sen eräästä teltan reijästä. — "Oi, kuinka monta yötä olen viettänyt katsellen sitä! se oli mielestäni huntu, joka peitti sinun kasvosi; sinä katsoit sen läpi minuun; muisto sinusta liittyi sen säteisiin; enkä minä enää erottanut teitä toisistanne!" Ja pää Salammbon rinnoilla hän itki runsain kyynelin.

— "Tuo siis on," ajatteli Salamambo, "se pelottava mies, jonka edessä Karthago vapisee!"

Matho vaipui uneen. Silloin irrottautuen hänen sylistään Salamambo laski jalkansa maahan ja huomasi kultaketjunsu katkenneen.

Ylhäisten sukujen impiä opetettiin pitämään noita kahleita melkein pyhinä, ja Salamambo kietoi punastuen jalkojensa ympäri kultaisten ketjujen päät.

Karthago, Megara, hänen kotinsa, huoneensa ja seudut, joiden läpi hän oli kulkenut, pyörivät sekavina, mutta samalla kuitenkin selvinä kuvina hänen muistossaan. Mutta kuilu oli äkkiä auennut hänen ja niiden väliin, ja ne häipyivät äärettömän kauas.

Ukkosilma tyyntyi; silloin tällöin putoavat vesipisararat rapisivat teltan kankaasen ja värisyttivät sitä.

Matho makasi kyljellään kuten juopunut, hänen toinen käsivartensa riippui vuoteelta alas. Hänen helmillä kirjailtu otsanauhansa oli hiukan siirtynyt ja hänen otsansa näkyi kokonaan. Huulet hymyilivät ja hampaat näkyivät. Ne välkkyivät hänen mustan partansa lomitse ja puoliksi sulkeutuneissa silmäluomissa oli hiljainen, melkein loukkaava iloisuus.

Salamambo katseli häntä liikkumattomana, pää kumarassa, kädet ristissä.

Vuoteen pääpuolella oli sypressipöydällä tikari; tämän loistavan terän näky herätti Salammbossa verenhimon. Valittavia ääniä kuului kaukaa, ja kuten näkymätön haamujen kuoro kehotti häntä toimimaan. Hän lähestyi; tarttui tikarin kahvaan. Hänen pukunsa kahinan kuullessaan Matho avasi puoliksi silmänsä, hänen huulensa koskettivat Salammbon käsiin ja tikari putosi.

Kuului huutoja; peloittava loimu loisti telttakankaan takaa. Matho avasi teltan; he näkivät suurien liekkien nousevan libyalaisten leiristä päin.

Heidän kaislamajansa paloivat, ja kaislakorret käretyivät, paukahtivat tulella ja lensivät kuin nuolet; punahohteisella taivaanrannalla juoksi mielettömiä, mustia varjoja. Kuului majoissa olevien karjuntaa; norsut, härät ja hevoset syöksyivät väkijoukkoon tallaten alleen ihmisiä ja sotatarpeita ja muonavaroja,

joita temmattiin tulesta. Torvet soivat. Huudettiin: "Matho! Matho!" Ovella olevat tahtoivat tunkeutua teltaan.

— "Tule joutuin! Hamilkar polttaa Autharitoksen leirin!"

Matho syöksyi ulos. Salamambo oli yksinään.

Silloin hän tarkasti zaimphia; ja kun hän oli sitä kauvan katsellut hän hämmästyi, kun ei tuntenutkaan sitä onnea, jonka hän oli ennen kuvitellut. Alakuloisena hän seiso i täytyneen unelmansa edessä.

Mutta teltan alasauma kohosi ja pelottava ilmiö näkyi. Salamambo ei ensiksi eroittanut muuta kuin kaksi silmää ja pitkän valkoisen parran, joka ulottui maahan asti; sillä muu osa ruumista, joka oli verhottu keltaisen puvun risoihin, mateli pitkin maata; ja jokaisella liikkeellä, jonka olento teki päästäkseen eteenpäin, katosivat kädet partaan ja pistivät taas esiin. Siten kontaten hän saapui aivan hänen jalkojensa juureen ja Salamambo tunsi hänet vanhaksi Giskoksi.

Estääkseen vankina olevia ylimyksiä karkaamasta olivat palkkasoturit pronssitangoilla murskanneet heidän jalkansa; ja he mätänivät sikin sokin eräässä kuopassa keskellä likaa. Voimakkaimmat kohosivat huutaen pystyyn kuullessaan sotakattiloiden kalskeen; silloin Gisko oli nähnyt Salamambon. Pienistä sandastrum-palloista, jotka löivät hänen kothurniaan vastaan, oli Gisko arvannut hänen olevan karthagolaisen, ja salainen aavistus oli hänelle sanonut, että tässä piili jokin tärkeä salaisuus, ja toisten avulla oli hänen onnistunut nousta kuopasta; sitten kyynärpäiden ja käsien avulla hän oli laahautunut kaksikymmentä askelta kauemmaksi, aivan Mathon teltan luo. Kaksi ääntä kuului puhuvan. Hän oli ulkona kuunnellut, ja kuullut kaiken.

— "Sinä se olet!" sanoi Salamambo vihdoin melkein kauhuissaan.

Gisko nousi nyrkkiensä nojaan ja vastasi:

— "Niin, minä se olen! Minun luullaan kuolleen, eikö niin?"

Salamambo painoi päänsä alas. Gisko jatkoi:

— "Ah! miksi eivät Baalit ole osottaneet minulle sitä armoa!" Ja lähestyen Salammbota niin lähelle, että hän kosketti hänen pukuunsa, hän jatkoi: "He olisivat säästäneet minulta sinun kiroomisesi vaivan!"

Salamambo peräytyi äkkiä, niin kovasti hän pelkäsi tuota lialla tahrattua olentoa, joka oli ilettävä kuin toukka ja pelottava kuin kummitus.

— "Minä olen kohta sadan vuotias," hän sanoi. "Minä olen nähnyt Agatholeen; minä olen nähnyt Reguluksen ja roomalaisten kotkien kulkevan punilaisten laihojen yli! Minä olen nähnyt kaikki taistelukentän kauhut, ja meren täynnä laivastomme sirpaleita! Barbarit, joiden sotaherra olin, ovat kahlehtineet käteni ja jalkani, kuten murhasta rangaistun orjan. Seuralaiseni kuolevat toinen toisensa jälkeen ympärilläni; heidän haaskojensa löyhkä herättää minut yöllä; minä hädän pois lintuja, jotka tulevat nokkimaan heidän silmiään; enkä kuitenkaan ole päivääkään ollut epätoivoissani Karthagon puolesta! Vaikka olisin nähnyt kaikkien maailman armeijoiden hyökkäävän sitä vastaan, ja saartavien liekkien nousevan temppeleitä korkeammalle, niin olisin silloinkin vielä uskonut sen ikuisuuteen! Mutta nyt kaikki on loppunut! kaikki on menetetty! Jumalat kiroavat sen! Kirous sinulle, joka häpeälläsi olet sen perikatoa jouduttanut!"

Salamambo avasi huulensa.

— "Ah! minä olin saapuvilla!" huudahti Gisko. "Minä olen kuullut sinun rakkaudesta läähättävän kuin porton; sitten hän kertoi sinulle intohimostaan, ja sinä sallit hänen suudella käsiäsi! Mutta jollet voinut hillitä rietasta himoasi, niin olisit edes piiloutunut kuten villipedot tekevät kiimaansa tyydyttäessään etkä olisi paljastanut häpeäsi oman isäsi silmien edessä!"

— "Mitä sinä sanot?" huudahti Salamambo.

— "Ah! sinä et tiedä, että molemmat varustukset ovat kuudenkymmenen kyynärän päässä toisistaan, ja että Mathosi korskeassa ylimielisyydessään on asettunut aivan vastapäätä Hamilkaria. Isäsi on tuolla takanasi; ja jos voisit nousta polkua ylös, joka vie vallille, niin huutaisin hänelle: Tulehan katsomaan tytärtäsi barbarin sylissä! Hän on miehen mieliksi pukeutunut jumalattaren pukuun; ja antaessaan ruumiinsa, hän luovuttaa nimesi kunnian keralla, jumalien majesteettiuden, isänmaan koston, vieläpä Karthagon pelastuksen!" Hänen hampaattoman suunsa liike pani koko parran lainehtimaan; Salamambohon suunnatut silmät loivat tuhoavia katseita; ja hän jatkoi läähättäen tomussa:

— "Ah! pyhän häpäisijä! Ollos kirottu! kirottu! kirottu!"

Salamambo on vetänyt teltan verhon syrjään, piti sitä kädellään ylhäällä ja sanaakaan sanomatta katseli Hamilkarin leiriin päin.

— "Tuollahan se on, eikö niin?" sanoi hän.

— "Mitä se sinua liikuttaa! Käännä pois! Lähde pois! Murskaa mieluummin kasvosi maata vasten! Sinun näkemisesi voisi saastuttaa sen pyhän paikan."

Salamambo heitti zaimphin harteilleen, kokosi nopeasti huntunsa, viittansa, olkaliinansa. — "Minä riennän sinne!" huudahti hän; pujahti ulos ja katosi.

Hän kulki ensin pimeässä ketään tapaamatta, sillä kaikki riensivät tulipaloa kohden; ja huuto kasvoi; suuret tulenloimut valaisivat hänen takanaan taivaan; pitkä pengeri pidätti hänen kulkuaan.

Hän harhaili sinne ja tänne, oikealle ja vasemmalle, etsi tikapuita, nuoraa, kiveä, jotakin jonka avulla hän olisi voinut nousta vallille. Hän pelkäsi Giskoa, ja hän oli kuulevinaan huutoa ja askeleita takanaan. Päivä alkoi vaaleta. Vihdoin löysi hän varustuksen reunasta polun. Hän tarttui hampaillaan pukunsa liepeeseen, joka oli hänelle esteeksi, ja kolmella hyppäyksellä hän oli vallilla.

Alhaalta hämärästä kuului kirkas huuto, sama, jonka hän oli jo kuullut galeeriportaiden juurella; ja kumartuessaan alas hän tunsii Shahabarimin palvelijan, joka talutti yhteen sidottuja ratsuja.

Hän oli koko yön harhaillut molempien vallitusten välillä; sitten tulipalon säilyttämänä hän oli palannut takaisin koettaen tarkastaa, mitä tapahtui Mathon leirissä; ja kun hän tiesi tämän paikan olevan lähinnä hänen telттаansa, niin hän, noudattaakseen papin määräyksiä, ei enää ollut liikahtanut paikaltaan.

Hän nousi seisomaan toisen hevosen selkään. Salamambo liukui häneen asti, ja he pakenivat täyttä laukkaa ja ajoivat punilaisen leirin ympäri löytääkseen jostain aukon.

Matho oli palanut telттаansa. Käryvä lamppu valaisi sitä heikosti, hän luuli Salammbon nukkuvan. Hiljaa siveli hän kädellään palmupuuvuoteella olevaa leijonantaljaa. Hän huusi, kukaan ei vastannut; hän repäisi teltan seinästä kankaan kappaleen irti päästääkseen päivää sisään; zaimph oli kadonnut.

Maa vapisi monilukuisten jalkojen poljennasta. Ilmassa kaikui huutoja, hirnuntaa, aseiden kalsketta, ja torvet puhalsivat hyökkäykseen. Kuten rajuilma pauhasi hänen ympärillään. Sokean vimman vallassa hän syöksyi ottamaan aseensa ja riensi ulos.

Pitkinä riveinä laskeutuivat barbarit juoksujalkaa vuorta alas ja punilaisten neliöt lähestyivät heitä raskaasti ja säännöllisesti lainehtien. Auringon säteiden hajoittama usva muodosti pieniä häilyviä pilviä, jotka vähitellen nousivat ilmaan, ja liput, kypärit ja peitsien kärjet tulivat näkyviin. Joukkojen nopeasti liikkuesssa näytti siltä kuin vielä varjossa olevat kohdat seutua siirtyisivät yhtenä kappaleena; toisin paikoin olisi luullut virtojen juoksevan ristiin, ja niiden välillä seisoivat liikkumattomia, suuria, piikkisiä lohkaraita. Matho erotti päälliköt, sotilaat, airueet ja takimmaiseta kuormarengitkin, jotka olivat nousseet aasien selkään. Mutta sen sijaan, että olisi pysynyt paikallaan ja suojannut jalkaväkeä, Narr' Havas kääntyikin äkkiä oikealle ikäänkuin tahtoisii antaa Hamilkarin murskata joukkonsa.

Hänen ratsumiehensä ajoivat hitaasti eteenpäin liikkuvien norsujen ohitse; ja kaikki hevoset, päätettömät kaulat ojossa, nelistivät niin hurjaa vauhtia, että niiden vatsat näyttivät hipaisevan maata. Sitten lähestyi Narr' Havas päättäväisesti erästä vahtisotilasta. Hän heitti miekkansa, peitsensä, ja heittokeihänsä maahan ja katosi karthagolaisten joukkojen keskeeen.

Numidialaisten kuningas saapui Hamilkarin telttaan; ja hän sanoi, osoittaen kädellään etäämmäksi pysähtyneitä miehiään:

— "Barkas! minä tuon heidät sinulle. He ovat sinun käskettävinäsi."

Sitten hän heittäytyi maahan orjuuden merkiksi ja, todistaakseen uskollisuuttaan, hän kuvaili menettelyään heti sodan alusta alkaen.

Ensiksi hän oli estänyt Karthagon piirityksen ja vankien surmaamisen; sitten hän ei laisinkaan ollut käyttänyt hyväkseen Hannosta saamaansa voittoa Utican tappion jälkeen. Mitä tyirilaisiin kaupunkeihin tulee, niin olivathan ne aivan hänen kuningaskuntansa rajalla. Lopuksi hän ei ollut ottanut osaa Makarin taisteluun; hän oli tahallaan poistunut, jotta hänen ei tarvitsisi taistella suffeettia vastaan.

Oikeastaan Narr' Havas oli halunnut laajentaa aluettaan punilaisten alusmaiden kustannuksella ja voiton mahdollisuuden mukaan vuoroin auttanut ja pettänyt palkkasotureita. Mutta nähdessään, että Hamilkar lopulta oli jäävä voitolle, hän oli nyt tullut hänen puolelleen; ehkä hänen luopumiseensa oli myöskin syynä kateus Mathoa kohtaan, joko tämän saavuttaman ylijohdon tai vanhan rakkautensa

johdosta.

Suffeetti kuunteli keskeyttämättä häntä. Mies, joka siten liittyi armeijaan, jonka koston hän oli ansainnut, ei ollut mikään halveksittava apulainen; Hamilkar ymmärsi heti, mikä hyöty hänellä olisi suuria aikeitaan toteuttaessaan tällaisesta liittolaisesta. Numidialaisten avulla hän suoriutuisi libyalaisista. Sitten hän kokoisi lännen kansat Iberian valloittamiseksi; ja kysymättä, miksei hän aikaisemmin ollut saapunut, tai ottamatta häntä valheista kiinni, hän suuteli Narr' Havasta painaen kolmasti oman rintansa hänen rintaansa vasten.

Saadakseen lopun aikaan ja epätoivoissaan hän oli sytyttänyt libyalaisten leirin. Tämä armeija tuli kuin jumalien lähettämänä apuna; salaten iloaan hän vastasi:

— "Baalit sinua suosikoot! Minä en tiedä, mitä tasavalta sinulle tekee, mutta Hamilkar ei ole kiittämätön."

Melu kiihtyi; alijohtajia saapui telttaan. Hamilkar asesti itsensä puhuen samalla:

— "No niin, palaa väkesi luo! Aja ratsuväelläsi heidän jalkaväkensä sinun ja minun norsujen väliin! Rohkeutta! tuhoa heidät!"

Ja Narr' Havas aikoi rientää pois, kun Salamambo ilmestyi.

Hän hyppäsi nopeasti alas hevosensa selästä. Hän avasi laajan viittansa ja ojentaen kätensä hän levitti zaimphin.

Nahkateltasta, jonka kulmat olivat nostetut ylös, näkyi koko sotilaitten peittämä vuoristo, ja kun telтта oli keskellä, niin joka taholta näki Salammbon. Suunnaton huuto kaikui, riemun ja toivon kiljahdus. Liikkeellä olevat seisahtuivat; kuolevat nojautuivat kyynärpäihinsä ja kääntyivät siunaamaan häntä. Kaikki barbarit tiesivät nyt, että hän oli ryöstänyt zaimphin takaisin; etäältä he joko näkivät hänet tai luulivat hänet näkevänsä; ja uudet huudot, mutta raivon ja koston huudot kaikuivat karthagolaisten riemua uhmaillen; nuo viisi vuoristoon asettunutta armeijaa polki jalkaa ja karjui siten yhdessä Salammbon ympärillä.

Hamilkar, voimatta sanoa sanaakaan, kiitti häntä nyökäyttämällä päätään. Hänen silmänsä osuivat vuoroon zaimphiin ja tyttärensä, ja hän huomasi, että ketjut olivat poikki. Silloin hän vavahti ja kamala epäluulo heräsi hänessä. Mutta pian palasi hänen kasvoilleen entinen rauhallinen ilme, hän vilkaisi Narr' Havakseen kääntämättä kasvojaan häneen.

Numidialaisten kuningas seisoi syrjässä vaatimattoman näköisenä; hänellä oli otsallaan hiukan tomua, joka oli jäänyt hänen kumartuessaan Hamilkarin eteen maahan. Vihdoin suffeetti astui häntä kohden ja sanoi juhlallisesti:

— "Palkinnoksi minulle tekemistäsi palveluksista, Narr' Havas, annan sinulle tyttäreni." Hän jatkoi: "Ollos poikani ja suojele isääsi!"

Narr' Havas teki suurta hämmästyystä ilmaisevan liikkeen, sitten tarttui hän suffeetin käsiin ja peitti ne suudelmilla.

Salamambo, tyynenä kuin kuvapatsas, ei näyttänyt ymmärtävän mitään. Hän punastui hiukan, silmäluomet painuivat alas; hänen pitkät, kaarevat silmäripsensä loivat varjon hänen poskilleen.

Hamilkar tahtoi heti yhdistää heidät purkamattomalla kihlauksella. Salammbon käsiin pantiin peitsi, jonka hän ojensi Narr' Havakselle; heidän peukalonsa sidottiin yhteen härännahkaisella hihnalla, sitten kaadettiin viljaa heidän pänsä päälle ja jyvät pudotessaan alas rapisivat kuin rakeet maasta poukkuessaan.

XII.

VESIJOHTO.

Kaksitoista tuntia myöhemmin ei palkkasotureista ollut enää muuta jälellä kuin röykkiö haavoittuneita, kuolleita ja kuolevia.

Kun Hamilkarin oli onnistunut äkillisen liikkeen kautta päästä laakson pohjalta, niin hän oli asettunut läntiselle, Hippo-Zarytuksen puoliselle rinteelle, ja kun pinta-ala oli täällä laajempi, niin hän oli houkutelut barbarit sinne. Narr' Havas oli saartanut heidät ratsuväellään; samalla aikaa suffeetti löi heidät takaisin ja murskasi heidät. Zaimphin kadottamisen kautta he olivat jo edeltäkäs voitettuja; nekin, jotka eivät olleet siitä välittäneet, tunsivat ahdistuksen ja heikkenemisen hiipivän sieluun. Hamilkar, joka ei pitänyt minään kunnianaan saada taistelukenttää haltuunsa, oli vetäytynyt hiukan loitommalle vasempaan, ylängölle, josta hän voi vallita vihollisiaan.

Leirien paikat tunsu kallellaan olevista paaluvarustuksista. Laaja, musta tuhkeros höyrysi libyalaisten alueen kohdalla; pöyhitty maa muodosti kuten aallon harjanteita, ja teltat siekaleisine seinineen näyttivät epämääräisiltä, puoliksi kalliosärkkiin hukkuneilta pursilta. Panssareja, hankoja, torvia, puun-, raudan- ja kuparinpalasia, jyviä, olkia ja vaatteita oli hajallaan ruumiiden keskellä; siellä täällä paloi vielä sammumaisillaan tulinuoli jotain muonastokasaa vastaan; paikoittain maa aivan peittyi kilpien alle; hevosten haaskat muodostivat jatkuvia kukkularivejä; kaikkialla näki jalkoja sandaaleja, käsivarsia, panssaripaitoja ja päitä, joissa leukahihna vielä piteli kypäriä ja jotka vierivät kuin pallot; hiuksia riippui orjantappuroissa; keskellä verilaimiskoja norsut vatsat puhkaistuina korisivat maaten kaatuneiden torniensa vieressä; kaikkialla jalka luiskahti johonkin liukkaaseen, ja vaikka ei ollutkaan satanut, niin maassa oli suuria lokaläisköjä.

Tämä sekava ruumisalue ulottui ylhäältä alas, pitkin koko vuorta.

Vielä elossa olevat liikkuivat yhtä vähän kuin kuolleetkin. Kyyryllään eri ryhmissä he katselivat kauhuissaan toisiaan ja olivat ääneti.

Etäämpänä, pitkän ruohokentän päässä välkkyi Hippo-Zarytuksen järvi laskevan auringon valossa. Sen oikealla puolella kohosivat yhteen ahdistuneet valkoiset talot niitä ympäröivän muurin yläpuolitse; sen takana aukeni rajaton merenulappa; — ja nojaten leukaansa käteensä barbarit huokasivat ajatellen kukin isänmaataan. Harmaa tomupilvi painautui alas.

Illan tuuli puhalsi; silloin kaikkien rinnat laajenivat; ja sen mukaan kuin viileys lisääntyi, näki syöpäläisten hylkäävän kylmenevät ruumiit ja juoksevan kuumalla hiekalla. Suurien kivien päällä istui korppeja liikkumattomina katsellen kuoleviin päin.

Yön tultua hiipi barbarien keskeen keltakarvaisia koiria, noita saastaisia eläimiä, jotka seurasivat armeijoja. Ensiksi ne nuoleskelivat verta vielä lämpösistä silvotuista jäsenistä; mutta pian alkoivat ne syödä ruumiita penkoen ensin kuolleiden vatsaa.

Pakolaisia alkoi ilmestyä yksitellen kuten varjoja; naisetkin uskalsivat palata, sillä niitä oli vielä jällellä varsinkin libyalaisilla vaikka numidialaiset olivatkin panneet heidän joukossaan sellaisen kamalan verilöylyn toimeen.

Muutamat ottivat köyden päitä, sytyttivät ne ja käyttivät niitä soihtuina. Toiset pitivät keihäitä ristissä. Niille pantiin ruumiita, ja kannettiin ne syrjään.

Niitä makasi selällään pitkissä riveissä, suu auki, peitsiensä vieressä; toiset viruivat päällekkäin sokin sokin ja löytäkkeen jonkun puuttuvan täytyi usein purkaa kokonainen rökkiö. Sitten valaistiin hitaasti soihdulla heidän kasvojaan. Kamalat aseet olivat iskeneet heihin sekasortoisia haavoja. Vihertäviä lihansiekaleita riippui heidän otsastaan; muutamat olivat hakatut kappaleiksi tai luita myöten murskatut, käyneet kuristuessaan sinisiksi tai norsun hampaat olivat viiltäneet ammottavia haavoja. Vaikka he olivat kuolleet melkein yhtäaikaan, niin mätänemisessä huomasi eroitusta. Pohjoismaitten miehet olivat lyijynkarvaisia ja pöhöttyneitä, jota vastoin sitkeämmät afrikalaiset näyttivät palaneilta ja alkoivat jo käpertyä. Palkkasoturit tunsu heidän käsissään olevista tatueerauksista: Antiochuksen vanhoilla satureilla oli varpushaukka; Egyptissä palvelleilla apinan pää, Aasian ruhtinain sotilailta piilukurves, granaattiomina tai vasara; Kreikan tasavallassa olleilla linnoituksen kuva tai arkontin nimi; muutamien käsivarret olivat aivan täynnä tällaisia erilaisia merkkejä, jotka sekoittuivat vanhoihin arpiin ja uusiin haavoihin.

Latinalaisrotuisia, samniumilaisia, etruskilaisia, campanialaisia ja brutiumilaisia varten laadittiin neljä suurta roviota.

Kreikkalaiset kaivoivat miekkansa kärjellä hautoja. Spartalaiset riisuivat punaiset viittansa ja käärivät niihin kuolleensa; athenalaiset asettivat heidät lepäämään kasvot nousevaa aurinkoa kohden; kantabrialaiset peittivät omansa pienistä kivistä ladotun rökkiön alle; nasamonit taivuttivat omansa kahtia ja köyttivät härännahkahihnoilla yhteen, ja garamandit menivät hautaamaan omaisensa rannalle, jotta aallot taukoamatta kostuttaisivat heitä. Mutta latinalaiset surivat sitä, etteivät saaneet koota heidän tuhkaansa urnoihin; paimentolaiset kaipasivat polttavaa hiekkaa, joka muuttaa ruumiit mummioiksi, ja keltit kolmea hakkaamatonta kiveä sateisen taivaan alla pieniä saaria täynnä olevan

merenpoukaman rannalla.

Kuului pitkää kiljuntaa, jota seurasi syvä hiljaisuus. Siten tahdottiin pakoittaa sieluja palaamaan. Sitten huuto uusiintui, säännöllisten väliaikojen päästä, taukoamatta.

Pyydettiin kuolleilta anteeksi, ettei heitä voitu kunnioittaa kaikkien pyhien menojen mukaan, sillä heidän täytyi, tämän jäädessä täyttämättä, harhailla loppumattomia aikoja kautta kaikellaisten kohtaloiden ja eri muotojen; heitä mainittiin nimeltä ja kysyttiin, mitä he toivoivat; toiset syytivät heille solvauksia siitä, että olivat antaneet voittoa itsensä.

Suurien rovioiden loimu teki siellä täällä aseiden sirpaleiden päällä makaavat verettömät ruumiit entistään kalpeammiksi; ja kyyneleet kiihottivat yhä runsaampiin kyneleihin, nyyhkytykset tulivat yhä sydäntä särkevämmiksi, etsittyjen löytäminen ja syleilyt intohimoisemmiksi ja hurjemmiksi. Naiset heittäytyivät ruumiin yli, suu suuta, otsa otsaa vasten; heitä sai lyödä, jotta he poistuisivat ruumiita mullalla peitettäessä. He mustasivat poskensa; leikkasivat hiuksensa poikki; he avasivat suonensa ja pirskoittivat vertaan hautaan; he raatelivat ruumistaan matkien kuolleiden saamia haavoja. Valitushuutoja kuului symbaalien pauhinan läpi. Muutamat riistivät taikaesineet rinnaltaan ja sylkivät niihin. Kuolevat vääntelehtivät verisessä loassa purren raivosta silvotuita nyrkkejään; ja neljäkymmentäkolme samniumilaista, kokonainen pyhä kevät, surmasi toinen toisensa kuten gladiaattorit. Pian alkoi olla puute puista polttorovioita varten, liekit sammuiivat, haudoille ei enää ollut tilaa; — ja väsyen huutamiseen, heikontuneina, horjuen he nukahtivat kuolleiden veljiensä viereen, toiset jotka vielä tahtoivat elää, rauhattomina, toiset toivoen vaipuvansa ikuisen uneen.

Aamun hämärässä ilmestyi barbarien leirin reunaan sotilaita, jotka kulkivat kantaen kypäriään keihäiden nenässä; he tervehtivät palkkasotureita ja kysyivät, eikö heillä ollut mitään viestiä vietävänä kotimaihinsa.

Muutamat lähestyivät, ja barbarit tunsivat heistä muutamat entisiksi tovereikseen.

Suffeetti oli tarjonnut kaikille vangiksi saaduille luvan astua hänen joukkoonsa palvelemaan. Muutamat olivat häikäilemättä hyljänneet ehdotuksen; ja kun hän oli päättänyt olla elättämättä heitä ja luovuttamatta Suuren Neuvoston käsiin, hän oli päästänyt heidät pois kieltäen heitä taistelemasta enää koskaan Karthagoa vastaan. Mutta niille, jotka kidutuksen pelko oli tehnyt myöntyväisiksi, jaettiin vihollisen aseita; ja nyt he näyttivät itseään voitetuille, eivät niin paljon houkutellessaan heitä joukkoonsa, kuin tyydyttääkseen ylpeyttään ja uteliasuuttaan.

Ensiksi he kertoivat suffeetin hyvästä kohtelusta; barbarit kuuntelivat katein mielin, samalla halveksien heitä. Mutta kuullessaan ensimmäisen moittivan sanan nuo pelkurit joutuivat raivoihinsa; etäältä he näyttivät heille heidän omia miekkojaan, haarniskojaan, ja vaativat loukkaavin sanoin heitä tulemaan ottamaan ne pois. Barbarit sieppasivat kiviä; kaikki pakenivat; eikä vuoren kukkulalla näkynyt muuta kuin keihäiden kärjet vallituksen reunan takaa.

Silloin barbarit valtasi suru, joka painoi heitä enemmän kuin nöyryyttävä tappio. He ajattelivat, miten hyödytöntä heidän rohkeutensa oli. He tuijottivat eteensä purren hammastaan.

Heissä heräsi sama ajatus. He riensivät meluten karthagolaisten vankien kimppuun. Sattumalta suffeetin sotilaat eivät olleet niitä löytäneet, ja kun Hamilkar oli poistunut taistelukentältä, niin olivat he vielä entisessä syvässä kuopassaan.

Heidät pantiin riviin tasaiselle paikalle. Vartijat muodostivat kehän heidän ympärilleen, ja naiset päästettiin sisään, kolme- tai neljäkymmentä kerrallaan. Voidakseen käyttää hyväkseen saamaansa lyhyttä aikaa he juoksisivat toisen luota toisen luo epävarmoina ja vimmasta lähättäen; sitten, kumartuen noiden raukkojen puoleen he löivät heitä kämmenillään kuten poukunpesijättäret poukkuja; karjuen miestensä nimiä he repivät heitä kynsillään; he puhkoivat heidän silmänsä hiusneuloillaan. Sitten tuli miesten vuoro, ja he kiduttivat heitä alkaen jaloista, jotka he hakkasivat nivelien kohdalta poikki, otsaan asti, josta ne nylkivät nahkaseppeleitä pannakseen oman päänsä ympäri. Saastaisten-ruokien-syöjät olivat erittäin kekseliäitä julmuuksissaan. He myrkyttivät haavat ajaen niihin tomua, etikkaa ja ruukunsiruja; toiset odottivat heidän takanaan vuoroaan; veri virtasi ja he iloitsivat kuten viininkorjaajat höyryävien sammioiden ääressä.

Matho istui sillä aikaa yhä vielä maassa, samalla paikalla, jonne hän oli jäänyt taistelun päätyttyä, kyynärpäät polvien nojassa ja pää käsien välissä; hän ei nähnyt mitään, ei kuullut mitään, ei ajatellut mitään.

Joukon ilosta kiljuessa hän kohotti päätään. Hänen edessään tankoon kiinnitetty kankaan kaistale, joka valui maahan asti, peitti puoliksi koreja, mattoja, leijonan taljan. Hän tunsu oman telttansa; ja hänen silmänsä tuijottivat siihen kohtaan aivan kuin Hamilkarin tytär hävitessään olisi vaipunut maan alle.

Repeytynyt kangas liehui tuulessa; toisinaan sen pitkät kaistaleet hipaisivat hänen huuliaan, ja hän näki punaisen aivan kuin kädellä painetun kuvion. Se oli Narr' Havaksen käsi, heidän liittonsa merkki. Silloin Matho nousi. Hän otti maasta hehkuvan kekäleen ja heitti sen halveksien teltan jätteisiin. Sitten lykkäsi hän kothurninsa kärjellä hajallaan olevat esineet loimuaviin liekkeihin, jotta mitään ei jäisi jällelle.

Äkkiä ilmestyi Spendius, eikä kukaan voinut aavistaa, mistä hän ilmaantui.

Entinen orja oli sitonut reiteensä kaksi peitsen pirstaa; hän ontui surkeasti ja valitellen.

— "Heitä nuo vain pois", sanoi Matho hänelle, "tiedänhän minä, että sinä olet sankari!" Sillä jumalien vääritys oli hänet niin masentanut, että hän ei tuntenut itsessään kyllin voimaa suuttuakseen ihmisiin.

Spendius viittasi hänelle ja johti hänet erään yksinäisen kukkulan luolaan, jossa Zarxas ja Autharitos olivat kätöksissä.

Molemmat olivat paenneet samoin kuin orjakin, vaikka toinen oli julma ja toinen urhoollinen. Mutta kuka olisi voinut odottaa, sanoivat he, Narr', Havaksen kavallusta, libyalaisten leirin paloa, zaimphin menettämistä, Hamilkarin äkillistä hyökkäystä, ja varsinkaan hänen sotatempppuaan, jonka avulla hän pakotti heidät palaamaan rotkon pohjalle suoraan karthagolaisten iskujen alaisiksi? Spendius ei tunnustanut pelänneensä ja pysyi siinä väitteessään, että hän oli taittanut jalkansa.

Nuo kolme päällikköä ja shalishim tuumivat nyt, mitä heidän oli päätettävä.

Hamilkar sulki heiltä tien Karthagoon; he olivat joutuneet hänen sotilastensa ja Narr' Havaksen maakuntien väliin; tyrilaiset kaupungit liittyivät varmaankin voittajiin; heidät tungetaan merta kohden ja silloin heidät tuhotaan yhteisvoimin. Se on ehdottomasti heidän kohtalonsa.

Ei siis tarjoutunut mitään keinoa välttääkseen sotaa. Heidän täytyi siis pakostakin sitä jatkaa. Mutta miten voi saada kaikki nuo rohkeutensa menettäneet miehet, joiden haavat vielä vuotivat verta, ymmärtämään, että sellainen loputon taistelu oli välttämätön?

— "Minä pidän siitä huolen!" sanoi Spendius.

Kaksi tuntia myöhemmin Hippo-Zarytuksesta päin tuleva mies juoksi vuoristoa pitkin. Hän heilutti vahataulua kädessään, ja kun hän huusi kovasti, kerääntyivät barbarit hänen ympärilleen.

Sardiniassa olevat kreikkalaiset sotilaat olivat lähettäneet nuo taulut. He neuvoivat niissä Afrikassa olevia tovereitaan vartioimaan tarkkaan Giskoa ja muita vankeja. Samolainen kauppias, eräs Hipponax, joka oli tullut Karthagosta, oli kertonut heille, että valmistettiin salaliittoa heidän pakoon auttamisekseen, ja barbarea ja kehoitettiin senvuoksi ryhtymään varokeinoihin; tasavalta oli voimakas.

Spendiuksen juoni ei alussa luonnistunut hänen toiveittensa mukaan. Uuden vaaran tieto ei yllyttänytkään raivoa, vaan herätti pelkoa; he muistivat Hamilkarin sanoman, jonka hän kerran vuodelle kirjoitettuna oli heittänyt heidän keskeensä, he aavistivat jotain odottamatonta, joka samalla olisi kamalaa. Yö kului suuressa pelossa ja kauhussa; useat heittivät jo pois aseensakin lepyttääkseen suffeettia hänen saapuessaan.

Mutta seuraavana päivänä, kolmannen vartion aikana, tuli toinen viestintuoja, vielä enemmän lähättäen ja mustana tomusta. Kreikkalainen sieppasi hänen käsistään papyruskääryä, joka oli täynnä foinikialaista kirjoitusta. Siinä kehoitettiin palkkasotureja olemaan kadottamatta rohkeuttaan; Tuniksen sankarit olivat tulossa suuren apujoukon kera.

Spendius luki ensin kirjeen kolme kertaa perätysten; ja kahden kappadokialaisen olalla istuen hän antoi kuljettaa itsensä paikasta toiseen, ja luki sen yhä uudelleen. Hän puhui seitsemän tuntia taukoamatta.

Hän muistutti palkkasotureille Suuren Neuvoston lupauksia; afrikalaisille voutien julmuuksia; kaikille barbareille Karthagon tekemiä vääryyksiä. Suffeetin lempeys oli vain juoni saadakseen heidät valtaansa. Ne, jotka antautuivat, myydään orjiksi; voitettut saavat kuolla kidutuksiin. Minne he pakenisivat, mitä tietä? Ei ainoakaan kansa halunnut ottaa heitä vastaan. Jos he sitä vastoin jatkoivat ponnistuksiaan, niin saavuttivat he samalla vapauden, koston, ja rahaa! Eikä heidän tarvinnut kauvaa odottaa, sillä Tuniksen miehet, koko Libya riensi heidän avukseen. Hän näytti heille avattua kääryä: — "Katsokaahan! lukekaa! tässä ovat heidän lupauksensa! Minä en valehtele."

Koiria juoksenteli mustat kuononsa aivan punaisina verestä. Päivä paahtoi paljaisiin päihin. Ilettävä löyhkä nousi huonosti haudatuista ruumiista. Useat näkyivät vatsaa myöten haudastaan. Spendius kutsui heitä todistamaan hänen sanojansa tosiksi; sitten nosti hän nyrkkinsä Hamilkarin leiriin päin.

Hän tiesi Mathon pitävän häntä silmällä, ja peittääkseen raukkamaisuuttaan, hän teeskenteli vihaa, joka vähitellen sai hänet valtaansa. Pyhittäen itsensä jumalille hän syyti kirouksia Karthagon yli. Vangittujen surmaaminen oli lapsenleikkiä. Miksi he siis niitä säästivät ja suotta kuljettivat mukanaan noita tarpeettomia olentoja! — "Ei! tästä on tehtävä loppu! heidän aikeensa ovat tulleet ilmi! yksi ainoakin heistä voi aiheuttaa turmiomme! pois sääli! Oikeamieliset meistä tuntee jalkojen nopeudesta ja lyöntien voimasta!"

Silloin he palasivat vangittujen luo. Muutamat elivät vielä; heidän päivänsä päätettiin painamalla kantapäällä vasten suuta, tai lävistämällä heidät peitsen kärjellä.

Sitten muistivat he Giskon. Häntä ei näkynyt missään; levottomuus valtasi heidät. He tahtoivat samalla saada varmuuden hänen kuolemastaan ja ottaa siihen osaa. Lopulta kolme sammumilaista paimenta löysi hänet viidentoista askeleen päässä paikasta, jossa ennen oli ollut Mathon telta. He tunsivat hänet hänen pitkästä parrastaan ja huusivat toiset koolle.

Viruen selällään, käsivarret sivuissaan kiinni ja polvet yhdessä, hän näytti kuolleelta, joka oli valmis haudattavaksi. Mutta hänen laihat kylkensä nousivat ja laskivat, ja suuret silmät aivan avoinna kesken kalman kalpeita kasvoja tuijottivat sietämättömän terävästi.

Barbarit katsoivat ensin häneen suuresti hämmästyneinä. He olivat melkein unohtaneet hänet siitä asti, kun hän oli elänyt kuopassa; vanhat muistot vaivasivat heitä, he pysyivät etäällä eivätkä uskaltaneet tarttua häneen.

Mutta takana olevat mutisivat ja tyrkkivät toisiaan eteenpäin, kunnes eräs garamantilainen tuppautui joukon läpi; hän heilutti viikatetta; kaikki tajusivat hänen aikeensa; heidän kasvoilleen levisi puna ja häveten raukkamaisuuttaan he karjuivat: "Niin! niin!"

Käyräaseinen mies lähestyi Giskoa. Hän tarttui tämän päähän, laski sen polveaan vastaan ja leikkasi sen muutamalla nopealla liikkeellä irti; pää putosi alas; kaksi suurta verivirtaa loi reijät hiekkaan. Zarxas sieppasi pään ja nopeammin kuin leopardi juoksi karthagolaisten leiriä kohden.

Kun hän oli kavunnut liaksi kolmannesta vuoren rinnettä ylös, veti hän Giskon pään poveltaan, tarttui sen partaan, heilutti nopeasti käsivarttaan usean kerran ympäri, — ja siten heitetty pää teki pitkän kaaren ja katosi punilaisten vallituksen taakse.

Kohta ilmaantui vallituksen harjalle kaksi ristiin pantua lippua, se oli sovittu merkki ruumiiden noutamisesta.

Silloin neljä airutta, joiksi oli valittu laajarintaisimmat miehet, astui suurine torvineen esiin ja puhuen pronssisuppiloihin selitti, että tästä lähin ei karthagolaisten ja barbarien välillä ole oleva uskoa, ei sääliä, ei jumalia, että he jo edeltäkäsinkin hylkäsivät kaikki neuvottelut ja että välittäjät lähetetään kädet katkottuina takaisin.

Heti sen jälkeen lähetettiin Spendius Hippo-Zarytukseen hankkimaan ruokavaroja; tyrilainen kaupunki lähetti niitä jo samana iltana. He söivät ahnaasti. Sitten, ravittuaan itsensä, he nopeasti kokosivat tavaroittensa jätteet ja katkenneet aseensa; naiset asettuivat joukon keskeen ja välittämättä jällelle jätettyjen haavoittuneiden itkusta he lähtivät meren rantaa kohden, nopeasti kuin poistuva susilauma.

He kulkivat Hippo-Zarytukseen päin lujasti päättäen valloittaa sen, sillä he tarvitsivat kaupunkia.

Nähdessään heidät etäällä, Hamilkar joutui epätoivoon, vaikka hän ylpeilikin nähdessään heidän pakenevan hänen tieltään. Heihin olisi pitänyt hyökätä heti uusien joukoin. Vielä yksi sellainen päivä, ja sota olisi päättynyt! Jos taistelu lykkääntyi, niin barbarit palasivat entistään voimakkaampina; tyrolaiset kaupungit liittyivät heihin; hänen lempeydestään voitettuja kohtaan ei ollutkaan ollut mitään hyötyä. Hän päätti olla säälimätön.

Samana iltana hän lähetti Suurelle Neuvostolle dromedarin, jolla oli kantamuksena kuolleiden käsivarsista otettuja rannerenkaita, ja käski heitä kamalasti uhaten lähettämään hänelle uuden armeijan.

Kaikki olivat jo kauan sitten luulleet hänen olevan hukassa; siksi he kuullessaan voitosta tunsivat hämmästyttä, joka samalla oli melkein pelkoa. Zaimphin palauttaminen, josta huhu kertoi, täydensi ihmeen. Jumalien mahti ja Karthagon voima näytti siis nyt olevan hänen käsissään.

Ei kukaan hänen vihamiehistään uskaltanut lausua valitusta tai syytöstä häntä vastaan. Ja toisten innostuksen ja toisten, pelkuruuden vuoksi oli viiden tuhannen miehen suuruinen armeija ennen määräaikaan valmiina.

Se asettui heti Utican luo suojatakseen suffeettia selän puolelta, samalla kun kolme tuhatta miestä parasta väkeä nousi laivoihin lähteäkseen Hippo-Zarytukseen, lyödäkseen siltä puolelta barbarit takaisin.

Hanno oli ottanut ylijohdon käsiinsä; mutta hän uskoi maa-armeijan alipäällikkönsä Magdassanin huostaan johtaakseen itse maallenousujoukkoja, sillä hän ei enää sietänyt kantotuolin sysäyksiä. Hänen tautinsa, joka oli syönyt huulet ja sieramet häneltä pois, oli muodostanut hänen kasvoihinsa suuren, mustan aukon; kymmenen askeleen päästä näki aivan hänen kurkkunsa pohjaan, ja hän tiesi olevansa niin inhottavan näköinen, että hän verhosi naisten tavoin kasvonsa hunnulla.

Hippo-Zarytus noudatti yhtä vähän hänen vaatimuksiaan kuin barbarienkaan; joka aamu asukkaat laskivat koreissa näille ruokavaroja, ja huutaen torneista puolustivat itseään tasavallan vaatimuksilla ja rukoilivat heitä poistumaan. Merkkien avulla he tekivät samoja vakuutuksia karthagolaisille, jotka olivat merellä.

Hanno tyytyi sulkemaan sataman uskaltamatta tehdä hyökkäystä. Mutta hän taivutti Hippo-Zarytuksen tuomarit majoittamaan luokseen kolme sataa sotilasta. Sitten hän kääntyi Rypäleitten niemeä kohden ja teki pitkän kaaroksen saartaakseen barbarit, toimenpide, joka oli tarpeeton jopa vaarallinenkin. Kateus esti häntä rientämästä suffeetin avuksi; hän pidätti hänen vakoilijansa, häiritsi häntä hänen aikeissaan, paljasti kaikki hankkeet. Lopulta Hamilkar kirjoitti Suurelle Neuvostolle ja vaati sitä vapauttamaan hänet Hannosta, ja Hanno palasi Karthagoon raivoissaan vanhimpien halpamaisuudesta ja virkaveljensä hulluudesta. Siis niin monien toivojen jälkeen oltiin entistään surkeammassa asemassa; mutta kaikki koettivat olla sitä ajattelematta, siitä puhumattakaan.

Ikäänkuin onnettomuutta ei jo olisi ollut kylliksi yhdeksi kertaa, saatiin tietää että Sardiniasa olevat palkkasoturit olivat ristiinnaulinneet johtajansa, anastaneet linnoitetut paikat ja kaikkialla surmanneet kananeanrotuiset miehet. Rooman kansa uhkasi nousevansa heti sotaan tasavaltaa vastaan, ellei tämä maksanut tuhattakahtasataa talenttia ja luovuttanut koko Sardinian saarta. Se oli suostunut liittoon barbarien kanssa, ja lähetti heille matalapohjaisia laivoja täynnä jauhoja ja kuivattua lihaa. Karthagolaiset ajoivat heitä takaa ja ottivat viisisataa miestä vangiksi; mutta kolme päivää myöhemmin Bysacenasta tuleva laivasto, joka toi ruokavaroja Karthagoon, kärsi myrskyssä haaksirikon. Jumalat nousivat silminnähävästi tasavaltaa vastaan.

Silloin Hippo-Zarytuksen asukkaat aiheettoman hälyytyksen avulla houkuttelivat Hannon kolme sataa miestä muureille; sitten hyökäten heihin takaa tarttuivat heidän jalkoihinsa ja heittivät heidät äkkiä muurin reunan yli alas. Muutamia, jotka eivät kuolleet, ajettiin takaa ja ne hukkuivat mereen.

Utica kärsi sotilaista, sillä Magdassan oli tehnyt samoin kuin Hanno ja piiritti hänen käskystään kaupunkia kuulematta Hamilkarin rukouksia. Näille annettiin mandragoralla sekoitettua viiniä, ja sitten ne unessa kuristettiin. Samaan aikaan saapuivat barbarit, Magdassan pakeni, kaupungin portit avattiin; ja siitä alkaen molemmat tyrilaiset kaupungit osoittivat uusille ystävilleen järkähtymätöntä uskollisuutta ja vanhoille liittolaisilleen selittämätöntä vihaa.

Tämä luopuminen punilaisista oli kehotuksena, esimerkkinä muille. Vapautuksen toiveet virkosivat eloon. Tähän asti arkailevat kansakunnat eivät enää epäröineet. Kaikki alkoi horjua. Suffeetti sai sen kuulla, eikä hän enää odottanut mitään apua. Hän oli nyt ehdottomasti tuomittu perikatoon.

Hän päästi heti luotaan Narr' Havaksen, jonka tuli varjella kuningaskuntansa rajoja. Hän itse päätti puolestaan palata Karthagoon, koota uusia sotajoukkoja ja alkaa sodan uudestaan.

Hippo-Zarytuksen luo asettuneet barbarit näkivät hänen armeijansa laskeutuvan vuoristosta alas.

Minne karthagolaiset aikoivat mennä? Nälkä epäilemättä ajoi heitä; ja kärsimyksistään raivoissaan ja heikkoudestaan huolimatta he aikoivat ryhtyä taisteluun. Mutta he kääntyivätkin oikealle: he siis pakenivat. Heidät voi ennättää, tuhota kokonaan. Barbarit riensivät ajamaan heitä takaa.

Virta pidätti karthagolaisia. Se oli tällä kertaa paisunut, eikä länsituuli ollut puhaltanut. Toiset kulkivat sen yli uimalla, toiset kilpensä varassa. He jatkoivat matkaansa. Yö saapui. Heitä ei enää näkynyt.

Barbarit eivät seisahduneet; he kulkivat rantaa pitkin löytääkseen kapeamman paikan. Tunisilaiset riensivät avuksi; he riistivät uticalaisetkin mukaansa. Joka askeleella heidän joukkonsa karttui; ja karthagolaiset kuulivat maaten maassa pimeässä heidän askeltensa kopinan. Pidättääkseen heitä antoi Barkas tuon tuostakin lennättää nuolisateen taakseen; useita kuoli siihen. Päivän noustessa he olivat Ariadne-vuoristossa siinä kohdalla, missä tie tekee polven.

Silloin Matho, joka marssi etunenässä, oli taivaan rannassa näkevinään jotain viheriäistä erään kukkulan harjalla. Sitten maa loiveni alaspäin, ja obeliskeja, kupukattoja taloja näkyi! se oli Karthago.

Hän nojautui eräisen puuhun, jotta ei kaatuisi niin kiivaasti löi hänen sydämensä.

Hän muisteli, mitä kaikkea hän oli saanut kokea sen jälkeen, kun hän viimeksi kaupungin näki! Hänet valtasi ääretön hämmästys, huumaus. Sitten täytti hänen sielunsa suunnaton ilo hänen ajatellessaan saavansa nähdä Salammbon. Hänelle johtui kyllä mieleen, että hänellä oli täysi syy kirotta Salammbota; mutta hän karkoitti pian sen ajatuksen. Vavisten ja silmät selällään hän katseli Eshmunin temppelin takana olevaa palatsia, joka kohosi palmujen yläpuolelle; hurmauksen hymyily kirkasti hänen kasvojaan, aivan kuin suuri valkeus olisi osunut häneen; hän avasi sylinsä, hän heitti suudelmia aamutuuleen ja kuiskasi: "Tule! tule!" syvä huokaus nousi hänen rinnastaan ja kaksi kyyneltä, pitkää kuin helmet, valui hänen partaansa.

— "Mikä sinua pidättää?" huudahti Spendius. "Riennä! Eteenpäin! Suffeetti pääsee meidän käsistämme! Mutta polvesihan horjuvat ja sinä katsot minuun kuin juopunut!"

Hän polki kärsimättömänä jalkaansa; hän joudutti Mathoa eteenpäin! ja vilkuttaen silmiään aivan kuin lähestyen kauvan vainottua saalista hän sanoi:

— "Ah! täällä nyt olemme! Täällä nyt olemme! Minä saan heidät käsiini!"

Hän näytti niin varmalta ja voitokkaalta, että Matho tunsu vapautuvansa huumauksestaan ja innostuvansa. Nuo kreikkalaisen sanat osuivat juuri silloin kun hän oli eniten murheellinen, yllyttivät hänen epätoivoaan koston, näyttivät hänen vihalleen saaliin. Hän juoksi erään kuormastossa olevan kameelin luo, sieppasi sen marhaminnan; pitkällä köydellä hän molemmin käsin pieksi hidastelevia; ja hän juoksi vuoroin oikealle ja vasemmalle armeijan takana kuten laumaa ajava koira.

Jyrisevän äänensä kaikuessa miesten rivit liittyivät lujemmin yhteen; ontuvatkin kiiruhtivat kulkuaan; keskellä kannasta alkoi välimatka lyhetä. Ensimmäiset barbarit marssivat karthagolaisten tomussa. Molemmat armeijat lähestyivät toisiaan, olivat töytäymäisillään yhteen. Mutta Malquan portti, Tagastain portti ja Khamonin suuri portti avasivat puoliskonsa. Punilaisten neliö hajaantui; kolme kolonnia syöksyi sisään ja tulvehti holvien alle. Kohta liian tiukkaan pusertunut joukko ei enää päässytäkään eteenpäin; peitset kalskahtivat toisiinsa ilmassa, ja barbarien nuolet singahtivat muureihin.

Khamonin portin kynnyksellä näkyi Hamilkar. Hän kääntyi ja huusi miehiään astumaan syrjään. Hän laskeutui hevosensa selästä; ja pistäen kädessään olevan miekkansa ratsun lanteeseen hän ajoi sen päin barbareja.

Se oli oringilainen orit, jota ruokittiin jauhopalloilla ja joka notkisti polvensa päästääkseen herransa satulaan nousemaan. Miksi hän lähetti sen pois? Oliko se uhraus?

Kookas hevonen laukkasi keskellä peitsiä, kaatoi miehiä, sotkeutui riippuviin sisälmyksiinsä, kaatui, nousi jälleen vimmatusti hyppien; ja sillä aikaa kun he väistivät, koettivat pysäyttää sitä tai katselivat sitä hämmästyneinä, olivat karthagolaiset jälleen järjestyneet; he astuivat kaupunkiin; jysähtäen sulkeutui suuri portti heidän takanaan.

Se ei antanut myöten. Barbarit syöksyivät raivoissaan sitä vastaan; — ja muutaman minuutin ajan näkyi pitkin armeijaa lainehtiminen, joka tuli yhä heikommaksi ja lopulta katosi.

Karthagolaiset olivat asettaneet sotilaita vesijohdon päälle, ne alkoivat heittää kiviä, kuulia, palkkeja. Spendius selitti barbareille, että itsepäisyydestä ei ollut mitään hyötyä. He asettuivat etäämmäksi lujasti päättäen piirittää Karthagoa.

Mutta huhu sodasta oli levinnyt punilaisen valtakunnan rajojen ulkopuolellekin: ja Herkuleen patsaista Kyrenaikaan asti uneksivat paimenet laumaansa kaitsiessaan siitä, ja karavaanit puhelivat siitä öisin tähtien tuikkiessa. Löytyi siis miehiä, jotka uskalsivat nousta tuota suurta Karthagoa, merien valtiatarta vastaan, joka oli säteilevä kuin aurinko ja pelottava kuin jumala! Jo monta kertaa oli ennustettu sen sortuvan; ja kaikki olivat uskoneet sitä, sillä kaikki sitä toivoivat: sen ikeenalaiset kansakunnat, veroa maksavat kyläkunnat, liittoutuneet maakunnat, riippumattomat paimenparvet, kaikki, jotka vihasivat sitä sen tyranniuden tähden, tai kadehtivat sen valtaa tai himoitsivat sen aarteita. Rohkeimmat olivat heti liittyneet palkkasotureihin. Makarin tappio oli kyllä pidättänyt kaikkia muita. Mutta lopulta he olivat jälleen rohkaisseet mieltään, tulivat vähitellen edemmäksi, lähemmäksi; ja nyt majoittui itäisten seutujen miehiä Clypean särkille, golfin toiselle puolelle. He astuivat esiin heti kun näkivät barbarien saapuvan.

Ne eivät olleet Karthagon lähistön libyalaisia; nämä muodostivat jo aikoja sitten kolmannen armeijan; vaan Barkan ylängön paimenia, Phiscus-niemen, Dernen vuoriniemen, Phazzanan ja Marmarican rosvoja. He olivat kulkeneet erämaan halki sammuttaen janoaan kameelinluista muurattujen kaivojen suolaisella vedellä. Kameelikurjen sulilla koristetut Zuaakit olivat saapuneet nelivaljakoillaan; mustiin

harsoihin verhotut garamantit taapäin istuen maalatuilla orillaan; toiset aasien, onagerien, sebrojen, puhvelihärkien selässä; ja muutamat toivat perheensä, epäjumalansa ja veneenmuotoiset majojensa katot mukanaan. Joukossa näki ammonilaisia, joiden nahan lähteiden kuuma vesi vetää ryppyyn; atarantteja, jotka kiroavat aurinkoa; troglodyteja, jotka nauraen hautaavat kuolleensa puiden oksien alle; ja inhoittavia ausealaisia, jotka syövät heinäsiirkkoja; akrymakideja, jotka syövät kirppuja, ja sinnoberilla maalattuja gysantilaisia, jotka syövät apinoita.

Kaikki olivat sijoittuneet meren rannalle pitkään, suoraan riviin. He kulkivat sitten eteenpäin kuin tuulen nostattamat hiekkapyörteet. Kannaksen keskellä heidän joukkonsa seisahtui; heidän edessään, muurien juurelle asettuneet palkkasoturit eivät tahtoneet liikkua paikoiltaan.

Sitten tuli Ariadnen vuorien puolelta lännen miehiä, numidialaista kansaa. Itse asiassa näet Narr' Havas hallitsi ainoastaan massylialaisia; ja sitäpaitsi salli vanha tapa heidän vastoinkäymisen sattuessa luopua kuninkaastaan, he olivat siis kokoontuneet Zainen luo ja olivat heti Hamilkarin peräytyessä kulkeneet, sen poikki. Ensiksi riensivät leijonan vuotiin puetut Malethut-Baalin ja Garaphosin metsästäjät, jotka ohjasivat pieniä, laihoja, pitkäharjaisia hevosiaan peitsiensä varrella; sitten marssivat getulialaiset käärmeenahka-varustuksissaan; sitten pharusialaiset, vahasta ja pihkasta tehdyt kruunut päässään; lopuksi kaunit, makarit, tillabarit, kullakin kaksi heittokeihästä ja pyöreä virtahevon vuodasta valmistettu kilpi. He pysähtyivät katakombien alapuolelle laguunin äärimmäisille särkille.

Mutta libyalaisten lähdettyä liikkeelle näkyi heidän entisellä paikallaan kuten mustana maassa lepävänä pilvenä suuri joukko neekerejä. Niitä oli saapunut Valkoisesta-Harushista, Mustasta-Harushista, Augylan erämaasta ja Agazymban laajoilta seuduilta asti, jotka ovat neljän kuukauden matkan päässä etelään garamanteista ja vieläkin kauempaa! Huolimatta punaisesta puusta tehdyistä koruistaan he muistuttivat mustan ihonsa likaisuuden vuoksi kauvan hiekassa hierottuja mulperipuun hedelmiä. Heillä oli puunkuiduista tehdyt lyhyet housut, kuivista heinistä punotut tunikat, päässä villipetojen kita, ja ulvoen kuin sudet he ravistelivat renkailla koristettuja keppejä tai heiluttivat lipun tavoin sauvan päässä olevia lehmänhäntiä.

Sitten numidialaisten, maurusialaisten ja getulialaisten jälestä tungeskelivat keltaihoiset miehet, jotka asustivat Taggirin takana seedrimetsissä. Heidän olaitaan riippui kissannahkainen viini ja he taluttivat nuorasta koiria, jotka olivat yhtä kookkaita kuin aasit eivätkä haukkuneet.

Ja ikäänkuin Afrika ei vielä olisi kylliksi tyhjentynyt ja heimojen alin sakkajoukko olisi tarvittu kiihoittamaan tämän lauman raivoa, niin näkyi muiden takana järjettömästi nauravia miehiä, joilla oli eläimistyneet kasvat; — ilettävien tautien syömiä raukkoja, epämuotoisia kääpiöitä, sukupuoleltaan epämääräisiä sekasikiöitä, albinoksia, joiden punaiset silmät räpyttivät auringon valossa; ne sopersivat käsittämättömiä sanoja, pistivät sormen suuhunsa ilmaistakseen, että heidän oli nälkä.

Aseiden sekalaisuus oli yhtä suuri kuin pukujen ja kansojen moninaisuus. Kaikki surma-aseet olivat edustettuina, puisista tikareista, kivikirveistä ja norsunluisista kolmikärjistä pitkiin sahan tavoin hammaslaitaisiin miekkoihin, jotka olivat ohuita ja tehdyt taipuvista kuparikiskoista. Muutamilla oli puukkoja, jotka jakaantuivat useaan haaraan kuten antiloopin sarvet, toisilla kepin päähän kiinnitettyjä käyriä veitsiä, rautaisia kolmioita, nuijia tai pistimiä. Bambotuksesta tulleilla etiopialaisilla oli tukassaan kätöksissä pieniä myrkytettyjä tikareja. Useat olivat tuoneet mukanaan säkissä kiviä. Toiset, joilla ei ollut käsissä mitään, purivat hampaitaan.

Tämä ihmispaljous lainehti taukoamatta sinne ja tänne. Dromedarit, jotka laivojen tavoin olivat tervatut ylhäältä alas asti, kaatoivat kumoon selässään lapsiaan kantavia naisia. Ruokavarat vierivät koreista maahan; astuessa tallattiin suolapaloja, pihkakääröjä, mädänneitä taateleja, guru-pähkinöitä; — toisinaan näki syöpäläisten peittämällä rinnoilla riippuvan pienestä nauhasta timantin, jota satraapit olisivat himoinneet, kiven joka oli melkein satumaisen kallis, ja jolla olisi voinut ostaa kokonaisen valtakunnan. Useimmat eivät edes tietäneetkään, mitä he tahtoivat. Joku lumous, joku uteliaisuus ajoi heitä eteenpäin; paimentolaiset, jotka eivät koskaan olleet nähneet kaupunkia, kauhistuivat muurien varjoa.

Koko kannas peittyi nyt ihmisiin; ja tämä laaja joukko, josta teltat näkyivät kuin majat tulvan keskeltä, ulottui toisten barbarien riveihin asti, jotka raudasta välkkyen olivat asettuneet säännöllisiin joukkoihin vesijohdon kummankin puolin.

Karthagalaiset olivat vielä heidän tulonsa aiheuttaman kauhun vallassa, kun he näkivät tulevan suoraan heitä kohden hirviöiden ja rakennusten tapaisia laitoksia; — mastoineen, palkkeineen, köysineen, nivelineen, kärkineen ja panssarilevyineen, — ne olivat tyriilaisten kaupunkien lähettämät piirityskoneet: kuusikymmentä carroballistia, kahdeksankymmentä onagria, kolmekymmentä skorppionia, viisikymmentä tollenonia, kaksitoista oinasta ja kolme jättiläissuurta katapulttia, jotka lennättivät viidentoista talentin painoisia kallionlohkareita. Suuri mieslauma lykkäsi niitä tarraten niiden aliosaan; ja joka askeleella ne vavahtivat ylhäältä alas asti; siten saapuivat ne aivan muurien

lähelle.

Mutta useita päiviä tarvittiin, ennenkuin kaikki valmistukset oli tehty piiritystä varten. Palkkasoturit, jotka olivat viisastuneet edellisistä tappioistaan, eivät tahtoneet tarpeettomien taistelujen kautta panna kaikkea vaaraan; — eikä heillä sitä paitsi ollut oikeastaan kiirettä, sillä he tiesivät että pelottava kamppailu oli edessä, joka oli päättyvä voittoon tai täydelliseen tuhoon.

Karthago saattoi kauvan puolustautua; sen laajoissa muureissa oli sarja ulkonevia kulmauksia ja syvennyksiä, jotka helpottivat hyökkäysten torjumisen.

Mutta katakombien kohdalla oli yksi osa muuria sortunut; — ja pimeinä öinä näki muurilohkareiden lomitse valojen tuikkivan Malquan majoissa. Ne olivat muutamien kohdin muurin reunan yläpuolellakin. Siellä asuivat Mathon karkoittamat palkkasoturien vaimot uusien puolisoittensa majoissa. Kun he näkivät palkkasoturit heräsi vanha rakkaus heissä uudelleen. He heiluttivat etäältä huivejaan; sitten he tulivat pimeässä muurien halkeimien kohdalle puhelemaan sotilaitten kanssa, ja Suuri Neuvosto sai eräänä aamuna kuulla heidän kaikkien paenneen. Toiset olivat pujottautuneet kivien lomitse; uskaliaimmat olivat laskeutuneet alas nuorien avulla.

Vihdoin Spendius päätti panna aikeensa täytäntöön.

Siihen asti oli sota, joka oli pidättänyt häntä loitolla, estänyt häntä siitä; ja tultuaan Karthagon edustalle uskoi hän kaupungin asukkaiden aavistavan hänen aikeensa. Mutta pian he vähensivät vesijohdolla olevien vartijoiden lukumäärää. Eihän heillä ollut liiaksi väkeä puolustamaan kaupungin rajamuuriakaan.

Entinen orja harjoitteli useita päiviä ampumalla nuolia järven flamingoihin. Sitten eräänä iltana kuun hohtaessa hän pyysi Mathoa sytyttämään keskiyöllä suuren olkiovion, ja kaikkia miehiä samaan aikaan huutamaan; ja ottaen Zarxaksen mukaansa hän lähti kulkemaan golfin rantaa pitkin Tunikseen päin.

Mutta saavuttuaan viimeisen kaaren kohdalle he kääntyivät suoraan vesijohtoa kohden; seutu oli aivan aukea; he lähestyivät ryömimällä aivan pylväiden juurelle asti.

Ylhäällä olevat vahdit astelivat rauhallisesti.

Näkyi korkeita liekkejä; torvet raikuivat; vahtisotilaat, luullen hyökkäyksen tapahtuvan, riensivät Karthagoon päin.

Yksi ainoa mies oli jäänyt. Hän näkyi mustana taivasta vastaan. Kuu loisti hänen takanaan, ja hänen pitkän pitkän varjonsa ulottui kauvaksi tasangolle kuten liikkuva obeliski.

He odottivat, kunnes hän oli aivan heidän kohdallaan. Zarxas tarttui linkoonsa; viisaudesta tai julmuudesta Spendius pidätti häntä. — "Ei, kuulan surina voisi kuulua! Anna minun se tehdä!"

Silloin hän jännitti kaikin voimin jousensa tukien sen alapäätä vasemman jalan isoa varvasta vastaan; hän tähtäsi ja nuoli singahti.

Mies ei pudonnut. Hän katosi.

— "Jos hän olisi haavoittunut, niin me kuulisimme hänen valituksensa!" sanoi Spendius, ja hän nousi nopeasti kerros kerrokselta, kuten hän oli ensi kerrallakin tehnyt, nuoran ja harpuunin avulla. Päästyään ylös ruumiin viereen pudotti hän nuoran alas. Balearilainen satoi siihen kärkihakun ja vasaran ja palasi leiriin.

Torvet eivät enää soineet. Kaikki oli nyt rauhallista. Spendius oli nostanut yhden kivilaatan ylös, laskeutunut veteen ja siirtänyt laatan jälleen paikoilleen.

Laskien etäisyyden askeltensa mukaan hän saapui paikalle, jossa hän oli huomannut poikkiliitoksen muurissa; ja kolme tuntia, aamuun asti, hän teki taukoamatta työtä, raivoissaan, hengittäen vaivalloisesti päällyslaattojen raoista raitista ilmaa; ahdistus valtasi hänet ja monen monasti hän luuli kuolevansa. Vihdoin kuului pauke; suuri kivi putosi kaarikerros kerrokselta aivan alas asti, — ja äkkiä vedenputous, kokonainen virta syöksyi ylhäältä tasangolle. Keskeltä katkaistu vesijohto vuodatti vetensä alas. Se oli kuolema Karthagolle ja voitto barbareille.

Äkkiä heräsivät karthagolaiset ja juoksivat muureille, talojen ja temppelien katoille. Barbarit tyrkkivät toisiaan ja huusivat. He tanssivat hurjasta ilosta suuren vesiputouksen ympärillä ja ilonsa mielettömyydessä pistivät päänsäkin siihen.

Vesijohdon harjalla näkyi ruskeaan, repeytyneeseen mekkoon puettu mies. Hän kumartui reunan yli nojaten käsiään kupeisiin ja katseli alas kuten ihmetellen omaa työtään.

Sitten hän ojensi itsensä. Hän loi majesteetillisen katseen koko ympärillä olevaan seutuun kuten sanoen: "Nyt tämä kaikki kuuluu minulle!" Barbarit puhkesivat riemuhuutoihin; karthagolaiset tajuten vihdoinkin turmionsa karjuivat epätoivosta. Sitten hän alkoi juosta vesijohdon toisesta päästä toiseen, — ja kuten olympialaisissa leikeissä voiton saanut vaunujenohjaaja nosti Spendius ylpeydestä aivan suunniltaan kätensä taivasta kohden.

XIII.

MOLOK.

Barbarit eivät tarvinneet mitään suojavallitusta sisämaan puolelle; olihan se heidän vallassaan. Mutta lähestyäkseen sitä helpommin muureja he hävittivät ne vallitukset, jotka olivat vallihaudan reunalla. Sen jälkeen Matho jakoi armeijan suuriin puolikehiin saartaakseen siten Karthagon sitä paremmin. Palkkasoturien raskasaseiset pantiin eturiviin, heidän taakseen linkomiehet ja ratsuväki; aivan taakse kuormasto, kärryt, hevoset; kaiken tämän kansanpaljouden edessä törröttivät piirityskoneet kolmen sadan askeleen päässä torneista.

Huolimatta monen monituisista eri nimistä, jotka monta kertaa vaihtuivat vuosisatojen kuluessa, saattoi ne jakaa kahteen eri lajiin: toiset toimivat lingon toiset jousen tavoin.

Edelliset, heittokoneet, olivat neliskulmaisia kehyksiä, joissa oli kaksi pystysuoraa pylvästä ja yksi poikittain oleva palkki. Koneen etuosassa köysillä varustettu valssi piti kiinni paksua, pyöreätä palkkia, jonka toisessa päässä oli lusikan tapainen syvennys heittokiviä varten; sen alapää oli kiinnitetty kimppuun väännettyjä köysiä, ja kun köydet päästettiin irti, niin se nousi ja iski poikkipäin olevaan palkkiin, joka äkkiä seisauttaen sen vauhdin lisäsi heiton voimaa.

Jälkimäiset olivat rakenteeltaan monimutkaisemmat: pienen pylvään päähän oli keskeltä kiinnitetty poikkipuun, johon päättyi suorassa kulmassa jonkunmoinen kouru; poikkipuun kummassakin päässä oli kaksi nastaa, joissa kummassakin oli jouhikerät; niihin oli punottu kiinni kaksi pientä kankea, joihin sidottiin sen köyden päät, joka voitiin vetää aivan kourun alapäähän asti pronssilevyyn kiinni. Erään jousen vaikutuksesta tämä levy lähti liikkeelle, liukui uurteita myöten eteenpäin lennättäen nuolet kauvaksi.

Katapultteja kutsuttiin myös onagereiksi, villien aasien mukaan, jotka kavioillaan sinkauttivat kiviä vihollisiinsa, ja ballistoja skorpiooneiksi erään, levyssä olevan nastan vuoksi, joka nyrkillä siihen iskettyä laukaisi jousen.

Niiden valmistelu vaati tieteellisiä laskuja; puuaineen täytyi olla kaikkein kovinta lajia ja kaikkien hammaspyöräin pronssia; ne vedettiin vireeseen vipujen, väkipyörien, vintturien tai polkurattaiden avulla: suuren telan avulla muutettiin ammunnan suuntaa, ja niitä kuljetettiin paksujen kelojen päällä eteenpäin, ja suurimmat tuotiin palasittain paikalle ja pantiin aivan vihollisen edessä kokoon.

Spendius asetti kaksi suurta katapulttia muurien kolmea pääkulmausta vastaan; jokaisen portin eteen hän asetti oinaan, jokaisen tornin eteen ballistan, carroballistain piti liikkua taempana. Mutta oli hankittava suojaa piiritettyjen tulta vastaan ja ensiksi täytettävä muurien edessä olevat vallihaudat.

Sen vuoksi lykättiin ensin esiin tuoreesta kaislasta tehtyjä aitauksia ja tammipuisia holveja, jotka muistuttivat suuria kolmella pyörällä liikkuvia kilpiä; pienet tuoreilla vuodilla peitetty ja meriruoholla vahvistetut majat suojasivat työmiehiä; katapultteja ja ballistoja suojasi köysiverhot, jotka olivat etikkaan kastetut, jotta ne tulisivat tulenkestäviksi. Naiset ja lapset poimivat kiviä rannalta tai kuopivat käsin maata ja toivat sotilaille.

Karthagolaisetkin varustautuivat.

Hamilkar oli saanut heidät pian rauhoittumaan selittämällä että vesi-altaissa oli riittävästi vettä sadaksi kahdeksikymmeneksikolmeksi päiväksi. Tämä vakuutus, hänen läsnäolonsa, etupäässä zaimphin takaisin saaminen, herätti heissä hyviä toiveita, Karthago tointui jälleen herpautumistilastaan; nekin, jotka eivät olleet Kananean heimoa, tempasi toisten innostus mukaansa.

Orjille jaettiin aseita, asevarastot tyhjennettiin; kullekin kaupungin asukkaalle määrättiin paikka ja toimi. Tuhat kaksisataa palkkasoturia, jotka olivat palanneet karthagolaisten puolelle, oli vielä elossa; suffeetti teki heidät kaikki alipäälliköiksi; ja kirvesmiehet, ase-, rauta-, ja kultasepät sijoitettiin

sotakoneita hoitamaan. Karthagolaiset olivat säilyttäneet niitä muutamia roomalaisten rauhan-ehdoista välittämättä. Ne korjattiin. Nuo käsityöläiset pystyivät tekemään sitä työtä.

Pohjoinen ja itäinen puoli, jossa meri ja golfi oli suojana, olivat turvatut. Vastapäätä barbareja oleville muureille kuljetettiin puunrunkoja, myllynkiviä, rikillä täytettyjä astioita, öljysammioita, ja rakennettiin uuneja. Tornien katolla koottiin kiviä ja aivan vallien vieressä olevat talot täytettiin hiekalla vahvistaakseen ja lisätäkseen muurien kestävyyttä.

Barbarit joutuivat näitä valmistuksia katsellessaan raivoon. He olisivat heti tahtoneet ryhtyä hyökkäykseen. Katapultteihin pannut kivet olivat niin suunnattoman raskaita että koneet särkyivät; hyökkäys oli lykättävä tuonnemmaksi.

Vihdoinkin Shabar-kuun kolmantena päivänä, — auringon noustessa, — kuului kova jysähdys Khamonin porttia vastaan.

Seitsemänkymmentä viisi sotilasta veti köysistä, jotka olivat kiinnitetyt jättiläissuuren hirren tyveen; hirsi riippui vaakasuurana ketjujen varassa, jotka olivat kiinni korkeassa kannattimessa, ja päättyi kokonaan pronssista tehtyyn oinaan päähän. Se oli päällystetty härän vuodilla; rautarenkaita oli tuostakin sen ympärillä; se oli kolme kertaa miehen ruumista paksumpi, sadan kahdenkymmenen kyynärän pituinen, ja monilukuisten paljaiden käsivarsien vetäessä ja lykätessä sitä seeteni ja peräytyi säännöllisesti kiikahdellen.

Toisten porttien edessä olevat oinaat alkoivat myöskin liikkua. Onttojen polkurattaiden sisustassa näki miesten hyppivän pienalta pienalle. Väkipyörät ja nastat natisivat, köysisuojukset laskeutuivat alas, ja kivi- ja nuolisade lensi yht'aikaa ilman halki; hajallaan olevat linkomiehet riensivät saapuville. Muutamat lähestyivät vallitusta kantaen kilpiensä alla palavaa pihkaa täynnä olevia ruukkuja; sitten he äkkiä heittivät ne muurin yli. Tämä kuula-, nuoli- ja tulisade lensi etumaisten rivien yli kaarena ja putosi muurien taakse. Mutta niiden harjalle ilmestyi suuria mastoranoja; ja niistä laskeutui alas suuret pihdit, jotka päättyivät kahteen, sisäpuolelta pykalaiseen koukkuun. Ne iskivät kiinni oinainiin. Sotilaat tarraantuivat hirteen ja vetivät sitä taapäin. Karthagolaiset kiskoivat sitä ylöspäin; ja tätä taistelua jatkui iltaan asti.

Kun palkkasoturit seuraavana päivänä ryhtyivät jälleen työhönsä, niin muurien yläreuna oli kokonaan peitetty puuvillakääröllä, kankailla ja tyynyillä; muurisakarain väliset aukot olivat tukitut matoilla; ja muurin reunalta näkyi nostoranain välistä rivi hankoja ja keppeihin sidottuja hakkuuveitsiä. Heti alkoi vimmattu puolustus.

Köysiin kiinnitetyt hirret iskivät taukoamatta nousten ja laskien oinainiin; ballistojen avulla heitetyt koukut kiskoivat majojen katot irti; ja tornien huipulta lensi virta pii- ja mukulakiviä.

Lopulta oinaat mursivat Khamonin ja Tagastain portit. Mutta karthagolaiset olivat kasanneet niiden sisäpuolelle niin paljon kaikellaista rojua, että portit eivät auenneetkaan. Ne jäivät pystyyn.

Nyt hyökättiin muurien kimppuun suurien kairojen avulla, joiden piti kivien liitoksiin pistettyinä irrottaman ne muurista. Koneita käytettiin huolellisemmin ja niiden käyttäjät jaettiin vuoroparviin; ne toimivat aamusta iltaan taukoamatta yksitoikkoisen säännöllisesti kuin kankurin kangaspuut.

Spendius ei väsynyt niiden johtamiseen. Hän itse viritti ballistojen jouset. Jotta molemmat puolet joutuisivat yhtä kovaan vireeseen, niin pingottaessa lyötiin köyteen vuoroin oikealle ja vasemmalle siksi kunnes molemmat puolet soivat samoin. Spendius nousi niiden telineelle. Jalallaan hän löi hiljaa köyteen, — ja hän kuulosteli kuten lyyraansa virittävä soittaja. Sitten, kun katapultin tanko ponnahti, kun ballistan pylvä vavahti jousen lauetessa, kun kiviä lensi säteinä ja nuolia sateena, niin kumartui hän koko ruumiillaan eteenpäin ja nosti kätensä ilmaan aivan kuin seuratakseen heittoa.

Sotilaat ihailivat hänen kekseliäisyyttään ja noudattivat hänen määräyksiään. Työ teki heidät iloisiksi ja he keksivät leikillisiä, koneiden laatuun sopivia puheenparsia. Kun niiden pihtien nimi, jotka tarttuivat oinainiin, oli *susi*, ja peitettyjen käytävien *viinitarhat*, niin kutsuivat he itseään lampaiksi ja menivät viininkorjuusen; ja ladatessaan konettaan he sanoivat onagerille: "Potkaise hyvin!" ja skorpioneille: "Pistä puhki sydämen!" ja nämät yhä uusiintuvat leikinlaskut pitivät heidän rohkeuttaan yllä.

Mutta koneet eivät pystyneet hävittämään vallitusta. Se oli rakennettu kahdesta yhdensuuntaisesta muurista, joiden väli oli täytetty mullalla; he särkivät muurien yläosan. Mutta piiritetyt korjasivat ne yhä uudelleen. Matho käski rakentamaan puutorneja, jotka kohoisivat kivitornien tasalle. Vallihautaan heitettiin turpeita, paaluja, kiviä ja kokonaisia vaunuja pyörineen, jotta saataisiin ne pikemmin täyttymään; mutta ennenkuin ne olivatkaan vielä aivan täynnä lainehti tasangolla oleva suunnaton barbarijoukko yht'aikaa eteenpäin ja virtasi muurien juurelle kuten reunojensa yli loiskuva meri.

Tuotiin köysiportaita, tikapuita ja sambucoja, kaksi mastoa, joita myöten liikkui vetonuorien avulla bambu varsia ylhäällä päättyen liikkuvaan siltaan. Lukuisina suorina viivoina seisoivat ne muuria vastaan, ja palkkasoturit nousivat perätysten niitä ylös pitäen aseita käsissään. Ei ainoatakaan karthagolaista näkynyt; he olivat jo nousseet kaksi kolmannesta muurin korkeudesta ylös. Muurisakarain välit aukenivat äkkiä ja sylkivät kuten lohikäärmeiden kidat tulta ja sauhua; kuuma hieta lensi laajalle ja tunkeutui panssarien liitoksista sisään; palava vuoriöljy tarttui vaatteisiin, sula lyijy valui kypäreitä pitkin ja poltti reikiä lihaan; kipinäsade räiskyi kasvoja vastaan, — ja silmättömät silmäkuopat näyttivät itkevän mantelin suuruisia kyyneleitä, öljystä aivan keltaisten miesten tukka alkoi palaa. He lähtivät juoksemaan sytyttäen toisia. Liekit saatiin sammumaan heittämällä etäältä heidän kasvoihinsa vereen kastettuja viittoja. Muutamat, joissa ei näkynyt haavoja, jäivät liikkumattomina seisomaan jäykkänä kuin paalut, suu auki ja käsivarret levällään.

Hyökkäystä jatkui useita päiviä perätysten, — palkkasoturit toivoivat huimaavan voimansa ja urhoollisuutensa kautta pääsevänsä voitolle.

Toisinaan nousi mies toisen olkapäille; pisti raudan kivien väliin, käytti sitä astimena päästäkseen ylemmäksi, kiinnitti toisen ja kolmannen raudan; ja vallin ulkonevan yläreunan suojaamana hän siten vähitellen pääsi yhä ylemmäksi; mutta päästyään määrättyyn korkeuteen he aina putosivat alas. Laaja vallihauta oli ääriään myöten täynnä ruumiita; elävien jalkojen alla kasaantuivat haavoitetut sekaisin kuolleiden ja kuolevien kanssa. Maalle valuneiden sisälmyksien, purskuneiden aivojen ja verilaimiskojen keskellä palaneet ruumiit muodostivat mustia täpliä; ja ruumiskasasta törrötti jalkoja ja käsivarsia kuten paaluja palaneesta viinitarhasta.

Kun tikapuut osottautuivat riittämättömiksi, käytettiin tolleneja, — koneita, jotka olivat laaditut pitkästä hirrestä, joka oli sovitettu poikittain toisen hirren päähän ja jonka päässä oli neliskulmainen kori, johon mahtui kolmekymmentä jalkamiestä aseineen.

Matho tahtoi nousta ensimmäiseen, joka saatiin valmiiksi. *Spendius est* häntä siitä.

Miehet painoivat erästä vipulaitosta; pitkä hirsi nousi, ensin vaakasuoraan, kohosi sitten melkein pystyyn ja taipui korin liian suuren painon alla kuin jättiläissuuri kaisla. Sotilaat olivat korissa kyyryllään leukaa myöten; ei näkynyt muuta kuin heidän kypäriensä töyhdyt. Vihdoin noustuaan viisikymmentä kyynärää ilmaan, se kääntyi oikealle ja vasemmalle useaan kertaan, painui sitten alas; ja kuten jättiläiskäsivarsi, joka kädessään piti kääpiö joukkoa, se laski muurille korin täyden miehiä. He hyppäsivät keskelle vihollisjoukkoa, eivätkä enää palanneet.

Pian pantiin toisetkin tollenonit kuntoon. Mutta niitä olisi tarvittu sata kertaa enemmän, ennenkuin kaupunki olisi voitu valloittaa. Sitten käytettiin niitä toisella, tuhoavalla tavalla: etiopialaisia jousimiehiä asettui koreihin; ja sitten, kun vipulaitoksen nuorat oli alhaalta sidottu kiinni, he jäivät ilmaan ja ampuivat sieltä myrkytettyjä nuolia. Nuo viisikymmentä muurisakaroja korkeammalle kohoavat tollenonit ympäröivät siten jättiläissuurien korppikotkien tavoin Karthagoa; ja neekerit nauroivat nähdessään muurilla olevien vartijain kuolevan kamaliin kouristuksiin.

Hamilkar lähetti nyt vallille hopliitteja; hän juotti heille joka aamu eräiden yrttien nestettä, joka turvasi heidät myrkyä vastaan.

Eräänä iltana pimeässä hän pani paraimmat miehensä proomuihin ja lautoille ja kääntyen satamasta oikealle hän nousi maihin Taenian luona. Sitten he etenivät aivan barbarien ensimmäisten rivien luo ja hyökäten sivultapäin heihin panivat suuren verilöylyn toimeen. Yöllä kapusi nuoria, myöten miehiä alas valleilta soihdut käsissään, polttivat palkkasoturien sotakoneet ja palasivat takaisin.

Matho oli vimmoissaan; jokainen este yllytti vain hänen raivoaan; hän keksi pelottavia ja kummallisia seikkoja. Hän kutsui ajatuksissaan Salammbon tapaamaan häntä; sitten hän odotti. Salamambo ei saapunut; se oli Mathon mielestä uusi petos, — ja siitä alkaen hän kirosi häntä. Jos hän olisi nähnyt Salammbon ruumiin, niin hän ehkä olisi poistunut. Hän asetti nyt kaksinkertaiset etu vartijat, hän pystytti hankoja vallien juurelle, hän kaivoi jalka-ansoja maahan, ja hän käski libyalaisia tuomaan hänelle kokonaisen metsän sytyttääkseen sen tuleen ja polttaakseen Karthagon kuten ketunpesän.

Spendius intoili piirityksen jatkamista. Hän koetti keksiä pelottavia piirityskoneita, jommoisia ei vielä koskaan oltu laadittu.

Toiset barbarit, jotka majailivat kauvempana kannaksella kummastelivat tätä hitautta ja alkoivat mutista; heidät päästettiin omille valloilleensa.

Tikareineen ja peitsineen he nyt hyökkäsivät portteihin käsiksi. Mutta heidän alastomia ruumiitaan oli helppo haavoittaa, ja karthagolaiset surmasivat heitä joukottain; ja palkkasoturit iloitsivat siitä, epäilemättä siksi että he kadehtivat heiltä ryöstösaalista. Siitä syntyi leirissä riitoja, jopa taistelujakin. Pian ympärillä oleva seutu oli tyhjäksi ryöstetty; ruokavaroista syntyi tappelu. Useiden rohkeus

lannistui. Isoja laumoja lähti pois. Mutta väen paljous oli niin suuri, ettei sitä huomattu.

Paraimmat koettivat kaivaa maanalaisia käytäviä; mutta huonosti tuettu maa vaipui alas. He alkoivat kaivaa uusista paikoista; Hamilkar arvasi aina niiden suunnan painaen korvansa pronssikilpeä vastaan. Hän kaivoi vastakäytäviä niihin paikkoihin, joissa heidän puutorniensa piti liikkua; kun niitä lykättiin eteenpäin, niin ne vaipuivat kuoppiin.

Lopulta kaakki ymmärsivät, että kaupunkia ei voitu valloittaa ennenkuin oli laadittu pitkä muurien korkuinen vallitus, jonka avulla saatettiin taistella samalla tasolla; vallin yläreuna ajottiin kivittää, jotta sillä voitaisiin kuljettaa piirityskoneita. Silloin olisi Karthagon enää mahdotonta vastustaa.

Kaupunki alkoi kärsiä janoa. Vesi, joka piirityksen alussa oli maksanut kaksi kesitahia juhdankantamus, maksoi nyt yhden hopeashekelin, liha- ja viljavarastot hupenivat myöskin; pelättiin nälänhätää; muutamat puhuivat jo tarpeettomista suista, ja se herätti kauhua kaikkialla.

Khamonin torilta Melkarthin temppeleihin asti virui ruumiita kadut täynnä; ja kun oli kesän loppu, niin suuret mustat paarmat vaivasivat taistelevia. Vanhukset kuljettivat haavoittuneita, ja hurskaat jatkoivat nimellishautajaisia omaistensa ja ystäviensä puolesta, jotka sodan aikana olivat kuolleet kaukana. Vahakuvia, joilla oli hiukset ja vaatteet, oli kaikkialla ovien edessä. Ne sulivat niiden vieressä palavien vahakynntilöiden kuumuudesta; maalaus juoksi pitkin niiden olkapäitä ja kyneleitä valui pitkin elävien kasvoja, jotka vieressä veisasivat hautajaislauluja. Tämän aikana juoksi kansaa pitkin katua; aseellisia joukkoja kulki ohitse; päälliköt huusivat käskyjään; ja yhäti kuului vallia jyskyttävien oinaiden kolke.

Sää tuli niin kuumaksi, että ruumiit pöhöttivät, eivätkä enää mahtuneet arkkuihinsa. Niitä poltettiin keskellä pihuja. Mutta liian ahtaalla alueella tuli sytytti läheiset seinät ja pitkiä tulikieliä leiskahteli äkkiä taloista kuten veri syöksyy avatusta valtasuonesta. Siten vallitsi Molok Karthagossa; hän kietoi muurit, vyöryi pitkin katuja, nieli ruumiitkin.

Miehet, jotka epätoivon merkiksi olivat pukeutuneet yhteen ommelluista risoista tehtyihin viittoihin, asettuivat kadunkulmiin. He yllyttivät kansaa Vanhimpia ja Hamilkaria vastaan, ennustaen kansalle täydellistä turmiota ja vaativat hävittämään kaikkea ja tekemään mitä kukin mieli. Vaarallisimmat olivat villikaali juoman nauttijat; huumeensa vallassa he luulivat olevansa villipetoja ja syöksyivät ohikulkijoiden kimppuun, raadellen heitä. Heidän ympärilleen muodostui sankkoja parvia; ja Karthagon puolustus unohtui. Mutta suffeetti keksi vastakeinon, hän lahjoi toisia, jotka puolustivat hänen asiaansa.

Pidättääkseen jumalat kaupungissa ihmiset kietoivat heidän kuvansa kahleisiin. Pataikit verhottiin mustiin harsoihin ja alttarien päälle pantiin jouhipaidat; koetettiin yllyttää Baalien ylpeyttä ja kateutta laulamalla niiden korvaan: "Sallitko sinä voittaa itsesi! toiset ovat kai sinua voimakkaammat? Näytä itsesi! auta meitä! jotta kansat eivät sanoisi: Missä nyt ovat heidän jumalansa?"

Pappiskunnat olivat alituisen rauhattomuuden vallassa. Varsinkin Rabbetnan papit pelkäsivät, — zaimphin takaisin tuominen ei ollutkaan auttanut mitään. He pysyttelivät suljettuina kolmanteen pihattoon, joka oli valloittamaton kuin linnoitus. Yksi ainoa heistä rohkeni poistua, se oli ylimmäinen pappi Shahabarim.

Hän kävi Salammbon luona. Mutta hän ei sanonut sanaakaan, katseli vain terävästi Salammbohon, tai syyti viljalti sanoja ja hänen moitteensa olivat entistään ankarampia.

Selittämättömän ristiriitaisuuden vaikutuksesta ei hän antanut nuorelle immelle anteeksi sitä, että tämä oli noudattanut hänen määräyksiään: — Shahabarim oli arvannut kaiken, — ja tämä yhä uudelleen palautuva ajatus kidutti hänen mustasukkaisuuttaan. Hän syytti Salammbota syypääksi sotaan. Hänen väitteensä mukaan piiritti Matho Karthagoa yksinomaan saadakseen zaimphin jälleen valtaansa; samalla hän syyti herjauksia ja pilkkaa tuon barbarin yli, joka tohti toivoa saavansa pyhiä esineitä haltuunsa. Eikä se kuitenkaan ollut sitä, mitä pappi tahtoi sanoa.

Mutta nyt Salamambo ei enää tuntenut mitään pelkoa häntä kohtaan. Hänen ennen kärsimänsä ahdistus oli kadonnut. Hän oli omituisen rauhallinen. Katse ei enää ollut niin harhaileva ja siinä välkkyi kirkas hohde.

Mutta käärme oli jälleen sairastunut; ja kun Salamambo sitä vastoin näytti parantuvan, niin vanha Taanak iloitsi siitä, uskoen että käärme heikontumalla vapautti hänen valtijattarensa taudista.

Eräänä aamuna hän löysi käärmeen häränvuotaisen vuoteen takaa kokoon kääriytyneenä, marmoria kylvempänä, pää peittyneenä matojen paljouteen. Hänen huutaessaan saapui Salamambo. Hän käänteli käärmettä jonkun aikaa sandaalinsa kärjellä, ja orjatar hämmästyi hänen tunnottomuuttaan.

Hamilkarin tytär ei enää paastonnut yhtä kiihkeästi kuin ennen. Hän vietti päivänsä ylhäällä penkereellä, kyynärpäillään nojaten kaidepuuhun ja huvikseen tuijottaen eteensä. Muurin reunat

muodostivat taivasta vastaan säännöttömiä rajaviivoja, ja pitkin sitä loivat vahtien peitset kuten piikkireunustuksen. Hän erotti etäämpänä tornien lomitse barbarien sotatempu; niinä päivinä, jolloin taistelu oli tauonnut, saattoi hän erottaa heidän puuhansa leirissäkin. Ne korjailivat aseitaan, rasvasivat tukkaansa, tai huuhtoivat meressä verisiä käsiään; teltat olivat suljetut; kuormastohevoset söivät, ja etäämpänä sirppivaunut, jotka olivat puolikehään järjestetyt, muistuttivat vuoren juurelle laskettua hopeista käyrämiekkää. Shahabarimin puheet johtuivat jälleen hänen mieleensä. Hän odotti sulhastaan Narr' Havasta. Salamambo olisi vihastaan huolimatta halunnut nähdä Mathon. Koko Karthagossa oli hän kai ainoa, joka olisi pelvotta puhunut Mathon kanssa.

Toisinaan hänen isänsä saapui hänen huoneeseensa. Hän istahti lähättäen tyynyille ja katseli tytärtään melkein hellästi, ikäänkuin tämä näky olisi häntä virkistänyt monien väsyttävien huolien jälkeen. Hän kyseli toisinaan Salammbon matkasta palkkasoturien leiriin. Hän kyseli, eikö kukaan ehkä ollut kehottanut häntä siihen; ja päätään pudistaen Salamambo sen kielsi, sillä niin ylpeä hän oli zaimphin pelastamisesta.

Mutta suffeetin kysymykset palasivat yhäti Mathoon; hän muka tahtoi saada sotilaallisia tietoja. Hän ei voinut käsittää, mihin Salamambo oli käyttänyt sen ajan, jonka hän oli viettänyt Mathon teltassa. Salamambo ei maininnut mitään Giskosta; sillä koska sanoilla sellaisinaan voi olla tehoisa vaikutus, niin saattoivat toiselle ilmaistut kiroukset kääntyä tätä kohtaan; hän jätti myös kertomatta surmaamisaikeestaan, peläten suffeetin moittivan häntä siitä, että hän oli jättänyt sen tekemättä. Hän kertoi shalishimin näyttäneen raivoisalta, että Matho oli kovasti ärjynyt ja sitten nukkunut. Salamambo ei kertonut sen enempää; ehkä hän häpesi, ehkä hän liian suuressa viattomuudessaan ei pannut mitään painoa sotilaan suudelmille. Sitä paitsi häilyivät tuon yön tapaukset hänen päässään alakuloisina ja hämärinä kuten painostavan unen muisto; eikä hän olisi tietänyt millä tavoin ja millä lausein hän sen olisi selittänyt.

Eräänä iltana kun he siten seisoivat vastatusten, syöksyi Taanak aivan kauhuissaan huoneeseen. Eräs ukko oli pojan kanssa pihalla ja halusi tavata suffeettia.

Hamilkar kalpeni ja sanoi sitten nopeasti:

— "Käske hänet tänne!"

Iddibal astui sisään, tällä kertaa kumartumatta maahan. Kädestä talutti hän pukin vuodista tehtyyn viittaan verhottua poikaa; veti heti pojan kasvoja peittävän kaistaleen syrjään ja sanoi:

— "Tässä hän on, valtias! Ota hänet!"

Suffeetti ja orja vetäytyivät huoneen nurkkaan.

Poika oli jäänyt keskelle huonetta seisomaan, ja katseli enemmän tarkkaavaisena kuin hämmästyneenä huoneen kattoa, huonekaluja, purppuraverhon helminauhoja ja tuota ruhtinaallista neitosta, joka kumartui hänen puoleensa.

Poika oli ehkä kymmenen vuotias, eikä ollut roomalaista miekkää pitempi. Kihara tukka varjosti hänen kuperaa otsaansa. Hänen silmänsä näyttivät etsivän aavoja aloja. Kapean nenän sieramet vavahtelivat hiljaa; koko hänen olemuksestaan säteili tuo selittämätön hohde, joka on kohtalon suuriin tekoihin määräämissä olennoissa. Kun hän oli heittänyt liian raskaan viittansa pois jäi hänen puvukseen vyötäröille kiedottu ilveksen nahka ja hänen paljaat, tomusta valkoiset jalkansa seisoivat tanakkoina lattialiuskoilla. Mutta epäilemättä hän aavisti tärkeitä asioita olevan tekeillä, sillä hän pysyi liikkumattomana, toinen käsi selän takana, pää kumarassa, ja sormi suussa.

Vihdoin viittasi Hamilkar Salammbota tulemaan luokseen ja sanoi hänelle hiljaa:

— "Sinä pidät hänet luonasi, ymmärräthän? Ei kukaan edes talon väestäkään saa tietää hänen olemassa olostaan!"

Sitten oven takana hän kerta vielä kysyi Iddibalilta, oliko hän varma siitä, ettei kukaan ollut nähnyt heitä.

— "Ei kukaan!" sanoi orja; "kadut olivat autioita."

Sota valtasi kaikki maakunnat, hän oli pelännyt valtiaansa pojan puolesta. Tietämättä minne hän lapsen kätkeä hän oli venheellä tullut rantoja pitkin; ja kolme päivää Iddibal luovi golfilla tarkastellen vallituksia. Vihdoin tänä iltana, kun Khamonin temppelein ympäristö näytti autiolta, hän oli nopeasti pujahtanut kulkuväylää myöten ja noussut maihin asevaraston luona, sillä sataman suu oli ollut auki.

Mutta pian laativat barbarit sataman suulle suunnattoman laajan lautan estääkseen karthagolaisia poistumasta. He rakensivat puutornit uudestaan ja samaan aikaan maavallitus yhä kohosi.

Kaikki yhteys ympäristön kanssa oli katkaistu, kamala nälänhätä alkoi riehua.

Tapettiin kaikki koirat, kaikki muulit, kaikki aasit, sitten ne viisitoista norsua, jotka suffeetti oli tuonut takaisin. Molokin temppelin leijonat olivat käyneet raivoisiksi, eivätkä temppelinpalvelijat uskaltaneet enää niitä lähestyä. Niitä ruokittiin ensin haavottuneilla barbareilla; sitten heitettiin niille vielä lämpöisiä ruumiita; mutta ne eivät huolineet tästä ruuasta ja kuolivat kaikkityyni. Hämärässä kuljeksi ihmisiä pitkin vanhan muurin raunioita poimien kivien lomasta ruohoja ja kukkia, joita he keittivät viinissä; — viini kun oli huokeampaa kuin vesi. Muutamat matelivat aivan vihollisen etuvartijoiden luo ja hiipivät teltojen alle varastaen ruokaa; ja barbarit hämmästyivät niin, että toisinaan päästivät heidät menemään. Vihdoin saapui päivä, jolloin Vanhimmat päättivät keskenään teurastaa Eshmunin hevoset. Ne olivat pyhiä eläimiä, joiden otsaharjaa papit palmikoivat kultanauhoilla, ja jotka olemassaolollaan kuvasivat auringon liikunnan, tulen perusaatteen puhtaimmassa muodossaan. Niiden liha leikattiin yhtä suuriin osiin ja haudattiin alttarin taakse. Sitten joka ilta Vanhimmat muka jonkun hartausmenon vuoksi kokoontuivat temppeliin ja ravitsivat itseään salassa; ja he veivät mekkonsa alla palan lapsilleenkin. Yksinäisissä kaupunginosissa, kaukana muureista olivat varakkaammat asukkaat muita peläten sulkeutuneet taloihinsa.

Katapulttien kivet ja puolustusta varten määrättyjen rakennusten hävittäminen oli kasannut suuria röykkiöitä kaduille. Vuorokauden rauhallisimpina hetkinä syöksyi äkkiä parvi ihmisiä huutaen pitkin katuja; ja Akropoliin kukkulalta näyttivät tulipalot penkereille sirotetuilta purppurakaistaleilta, jotka tuulessa liehuivat.

Kaikista näistä töistä huolimatta eivät nuo kolme suurta katapulttia tauonneet hetkeksikään. Ne saivat suunnattomia tuhoja aikaan; siten lensi erään miehen pää syssitien rakennuksen katon reunaan; Kinisdo-kadulla surmasi marmorilohkare erään lapsivuoteessa olevan naisen ja hänen lapsensa lensi vuoteineen Cinasynin torille asti, josta peite löytyi.

Kaikkein ärsyttävimpiä olivat linkomiesten kuulat. Ne putoilivat katoille, puutarhoihin ja keskelle pihoja juuri kun syötiin laihaa ateriaa ja raskaat huokaukset täyttivät rinnan. Näissä kamalissa kuulissa oli kirjoituksia jotka painuivat haavoittuneen lihaan; — ja ruumiissa luki sellaisia solvauksia kuin *sika, shakaali, syöpäläinen*, ja toisinaan kompia kuten: *ota kiinni!* tai: *minä olen sen hyvin ansainnut.*

Vihdoin sortui se osa muuria, joka ulottui sataman reunasta vesialtaksiin asti. Siten joutuivat Malquan asukkaat Byrsan vanhan rajamuurin ja barbarien väliin ahdinkoon; mutta muurien vahvistamisessa ja korottamisessa oli yllinkyllin työtä, joten ei jouduttu pitämään heistä huolta; he jätettiin oman onnensa nojaan, kaikki saivat surmansa ja vaikka niitä yleensä vihattiinkin niin ruvettiin sen vuoksi Hamilkaria kammoomaan.

Seuraavana päivänä hän avasi ne holvit, joissa hän säilytti viljaa; hänen taloudenhoitajansa jakoivat sitä kansalle. Kolme päivää ahmivat ihmiset kyllykseen. Siitä jano vain yltyi yhä sietämättömämmäksi; ja aina näkivät he edessään korkean vesiputouksen, joka syöksyi katkaistun vesijohdon aukosta. Päivän paisteessa nousi sen juurelta hieno usva ilmaan ja sen vieressä näkyi sateenkaari, ja pieni puro, laskeutui kiemurrellen tasangolla golfiin.

Hamilkar ei lannistunut. Hän odotti jotain erikoista tapausta, jotain päättävää, odottamatonta seikkaa.

Hänen omat orjansa kiskoivat irti hopealevyt Melkarthin temppelistä; satamasta otettiin kolme pitkää purtta esille, vietiin ne vintturien avulla aivan Mappalioiden reunalle ja merenpuoliseen muuriin tehtiin aukko; ja ne lähtivät Galliaan värväämään mistä hinnasta tahansa palkkasotureita. Suureksi mieli pahakseen ei Hamilkar voinut lähettää tietoja Numidian kuninkaalle, jonka hän tiesi olevan barbarien takana valmiina hyökkäämään heidän kimppuunsa. Mutta Narr' Havaksen joukot olivat liian heikot, eikä hän yksinään uskaltanut tehdä hyökkäystä; ja suffeetti rakennutti muurit kaksitoista kämmenystä korkeammiksi, kokosi Akropolille kaikki asevarastot ja korjautti uudestaan sotakoneet.

Heittokoneiden hihnoiksi käytettiin härkien kaulasta tai hirvien polvista otettuja jäntereitä. Mutta Karthagossa ei ollut hirviä eikä härkiä. Hamilkar vaati Vanhimmilta heidän vaimojensa hiukset; kaikki uhrasivat ne; mutta ne eivät riittäneet. Syssitien rakennuksissa oleksi kyllä tuhatkaksisataa naimaikäistä orjatarta, niitä, joita vietiin Kreikan ja Italian porttoloihin; heidän hiuksensa olivat voiteiden vaikutuksesta tulleet joustaviksi ja olisivat olleet mainioita sotakoneisiin. Mutta tappio olisi myöhemmin tullut liian raskaaksi. Siksi päätettiin valita plebeijien vaimojen kauneimmat hiukset. Välittämättä isänmaan hädästä nämät huusivat epätoivoissaan, kun Suuren Neuvoston palvelijat tulivat suurilla saksillaan leikkaamaan niitä.

Barbarien raivo oli kasvanut kaksinkertaiseksi. Etäältä näki heidän voitelevan koneitaan ruumiiden rasvalla, toiset kiskoivat ruumiista kynsiä ja ompelivat niistä panssareja. Sitten he keksivät panna katapultteihin ruukullisia neekerien tuomia käärmeitä; ruukkuastiat särkyivät katukiviä vastaan,

käärmeet matelivat esiin, ja niitä vilisi lopulta niin paljon, että ne näyttivät itsestään pujahtavan muureista esiin. Kun barbarit eivät vielä olleet tyytyväisiä omaan keksintöönsä, niin he paransivat sitä; he heittivät kaikenlaista saastaa, ihmisten lantaa, raatojen kappaleita, ruumiita. Rutto ilmeni kaupunkiin. Karthagolaisten hampaat putosivat heidän suustaan, ja ikenet tulivat kelmeiksi kuten kameeleilla liian pitkän matkan jälkeen.

Sotakoneet nostettiin maavallille, vaikka se ei vielä kaikkialla ollutkaan muurien korkuinen. Suojamuurien kahdenkymmenenkolmen tornin kohdalla kohosi kaksikymmentäkolme vastaavaa puutornia. Kaikki tollonenit olivat jälleen kunnossa ja keskellä hiukan taempana oli Demetrius Poliorketeen kauhistuttava helepolis, jonka Spendius suuria vaivoja nähden oli laatinut. Se oli ylöspäin suippeneva kuten Alexandrian valotorni, oli satakolmekymmentä kyynärää korkea ja kaksikymmentäkolme kyynärää leveä, siinä oli yhdeksän kerrosta, jotka yhä pienenivät ylöspäin, kaikkia suojaasi pronssilevyt, joissa oli useita aukkoja, ja kerrokset olivat täynnä sotilaita; ylimmällä lavalla oli katapultti kahden ballistan välissä.

Silloin Hamilkar käski pystyttää ristejä niiden naulitsemiseksi, jotka puhuivat antautumisesta; naisetkin pantiin taistelevien joukkoon. Nukuttiin kaduilla ja odotettiin kauhulla, mitä tulisi tapahtumaan.

Sitten eräänä aamuna, vähää ennen auringon nousua (oli Nyssan-kuun seitsemäs päivä) he kuuluivat kaikkien barbarien yht'aikaa huutavan; lyijyputkiset torvet räikyivät, suuret paphlagonialaiset torvet mylvivät kuin härät. Kaikki nousivat ja juoksivat muureille.

Alhaalla lainehti peitsi-, keihäs- ja miekkametsä. Se vyöryi muuria kohden, tikapuita pystytettiin; ja muurisakarain lomissa näkyi barbarien päitä.

Pitkien miesrivien kannattamat hirret jyskyttivät portteja; ja niillä paikoilla, jossa maavalli puuttui, lähenivät palkkasoturit hävittääkseen muuria tiheissä kohorteissa, ensi rivi oli kyyryllään, toinen kulki taivutetuin polvin, ja seuraavat kulkivat yhä pystymässä joten viimeinen rivi seiso iavan suorana; jotavastoin muualla, missä aiottiin nousta muurille, seisaallaan olevat astuivat etunenässä ja kyyryllään kulkevat ta'immainsa, ja kaikki pitelivät vasemmalla kädellään kypäriään vastaan kilpeä liittäen niiden reunat niin kiini toisiinsa, että olisi luullut suurien kilpikonniin lähestyvän. Kaikki heitetyt esineet lipesivät tätä loivaa pintaa myöten alas.

Karthagolaiset heittivät myllynkiviä, huhmarinpetkeleitä, sammioita, tynnyrejä, vuoteita, kaikkea, joka oli raskasta ja saattoi tappaa. Muutamat vaanivat verkot käsissä muurin aukoissa ja heti kun barbari ilmestyi, sotkeutui hän silmukoihin ja sätki kuin kala. He hävittivät itse muurisakarojaan; ja kokonaiset muurin osastot putoilivat nostaen suuren tomupilven; heittokoneet lennättivät kummankin puolin kiviä, ne singahtivat yhteen, särkyivät tuhansiksi kappaleiksi ja lennättivät tiheän kivisateen taistelevien päälle.

Lopulta molemmat joukot muodostivat yhden ainoan ihmisruumiista muodostetun ketjun; se oli molemmissa päissä hiukan löysempi, täytti maavallin välit ja vyöryi pääsemättä sen pitemmälle. Taistelevat kietoutuivat maassa toisiinsa kuten painijat. Tungoksessa ihmiset murskasivat toisensa. Muurin reunan yli kumartuvat naiset kirkuivat. Heitä vedettiin vaatteista alas ja heidän äkkiä alastomiksi joutuneet valkoiset kylkensä hohtivat neekerien käsissä, kun he lävistivät niitä tikareillaan. Liian tiheässä joukossa ruumiit eivät päässeet kaatumaan; vierustoveriensa hartioiden tukemina ne kulkivat muutaman hetken eteenpäin iavan suorina ja tuijottavin silmin. Muutamat, joiden ohimot heittokeihäs oli lävistänyt, huojuttivat päätään kuten karhut. Huutoon auenneet suut jäivät ammollen; katkenneet kädet lensivät kauvaksi. Sateli ankaria iskuja, joista eloon jääneet vielä kauvan kertoilivat.

Taukoamatta lenteli nuolisade puu- ja kivitornien katoilta. Tollonenien pitkät poikkipuut toimivat nopeasti; ja kun barbarit olivat hävittäneet katakombien alapuolella olevat alkuasukkaiden haudat, he heittivät hautakiviä karthagolaisten päälle. Joskus katkesivat koreja nostavat köydet ja miesparvi putosi kädet ojossa korkealta ilmasta maahan.

Keskipäivään asti olivat raskasaseisten sotavanhukset vimmatusti hyökänneet Taeniaa kohden päästäkseen satamaan ja hävittääkseen laivaston. Hamilkar käski sytyttää Khamonin temppelin katolle rovion kosteista oljista; ja kun sauhu sokaisi heidän silmänsä, he kääntyivät vasemmalle päin ja lisäsivät vain kamalaa tungosta, joka tungeskeli Malquan puolella. Muutamat syntagmat voimakkaita, sitä varten erikoisesti valittuja miehiä, olivat särkeneet kolme porttia. Korkeat esteet, jotka olivat laaditut palkeista, joista nauvoja törrotti, pysäyttivät heitä; neljäs portti antoi helposti myöten; he syöksyivät juoksujaalkaa eteenpäin ja putosivat kuoppaan, jonne oli pantu pyydysrautoja. Autharitos joukkoineen hävitti muurin kaakkoiskolkan, jonka aukot olivat täytetyt tiileillä. Sen takana nousi maa loivasti ylöspäin; he riensivät sitä ylös. Mutta ylhäällä he tapasivat toisen muurin, joka oli laadittu kivistä ja pitkistä poikittain pannuista hirsistä, jotka vuorottelivat kuin shakkilaudan ruudut. Se oli gallialainen varustus, jonka suffeetti olojen pakosta oli ottanut käytäntöön; gallialaiset luulivat olevansa oman

maansa kaupungin edessä. Hei hyökkäsivät veltosti ja lyötiin takaisin.

Khamonin kadulta Vihannestorille asti oli koko vallikäytävä barbarien vallassa, ja samniumilaiset lopettivat kuolevien elämän keihään pistöksellä; tai, toinen jalka muurilla, katselivat alhaalla höyryäviä raunioita tai etäällä uudelleen alkavaa taistelua.

Taempana olevat linkomiehet ampuivat taukoamatta. Mutta paljosta käyttämisestä oli akarnanialaisten linkojen jänteisyys katkennut ja useat heittivät kiviä käsin ikäänkuin paimenet; toiset heittivät lyijykuulia piiskan varrella. Zarxas pitkine, olalle asti ulottuvine mustine hiuksineen riensi pitkin hyppäyksin kaikkialle ja yllytti balearilaisia Hänen sivuillaan riippui kaksi laukkuja; hänen vasen kätenä pujahti taukoamatta niihin ja hänen oikea käsivartensa pyöri kuin karryn pyörä.

Matho oli ensi alussa pysynyt taistelusta syrjässä voidakseen paremmin johtaa kaikkia barbареja yht'aikaa. Hänet oli nähty golfin rannalla palkkasoturien joukossa, lagunin vieressä numidialaisten keskellä, järven rannalla neekerien joukossa, ja tasangon perältä hän joudutti sotilaita, joita taukoamatta tulvehti muuririvejä kohden. Vähitellen hän oli lähestynyt; veren haju, teurastuksen näky ja torvien räikynä oli lopulta saanut hänen sydämensä kiivaasti sykkimään. Silloin oli hän palannut teltaansa, heittänyt panssarin pois, ottanut ylleen leijonan taljan, joka oli mukavampi taistelussa. Leijonan kita oli hänen päänsä päällä ja ympäröi hänen kasvojaan hammasrivillä; etujalat olivat rinnalla ristissä ja takajalat kynsineen ulottuivat hänen polviensa alapuolelle.

Hän oli jättänyt ylleen lujan vyönsä josta kiilui kaksi teräinen tappara, ja molemmin käsin heittäen pitkää miekkaansa hän oli hurjana syöksynyt muurin halkeamasta sisään. Kuten karsija, joka karsii pajun oksia joka koettaa ehtiä mahdollisimman paljon ansaitakseen enemmän rahaa, kulki hän eteenpäin silpoen karthagolaisia. Ne jotka sivulta aikoivat iskeä häneen, kaasi hän kumoon miekkansa kahvalla; jos ne hyökkäsivät edestäpäin, hän lävisti heidät; jos ne pakenivat, hän halkaisi heidät. Kaksi miestä hyppäsi yhtäikaa hänen niskaansa; hän ponnahti taapäin erästä porttia vastaan ja murskasi heidät. Hänen miekkansa nousi ja laski. Se särkyi eräisen muurin kulmaukseen. Silloin hän tarttui raskaasen tapparaan ja iskien eteen ja taakse hän halkoi karthagolaisia kuin lammaslaumaa. Ne väistyivät yhä enemmän, ja hän saapui yksinään sisemmän muurikehän eteen Akropoliin juurelle. Sen kukkulalta heitetty ainekset peittivät portaat ja ulottuivat muurien yli. Matho kääntyi keskellä raunioita huutamaan tovereitaan luokseen.

Hän näki niiden kypäritöyhtöjen heiluvan siellä täällä joukon yli; ne katosivat, he olivat vaarassa; hän syöksyi heitä kohden. Silloin punaisten töyhtöjen kehä puristautui enemmän yhteen, kohta olivat ne hänen luonaan ja ympäröivät hänet. Mutta sivukaduilta tulvehti ääretön ihmisjoukko esille. Hänen lanteisiinsa tartuttiin, hänet nostettiin maasta ja vietiin vallin edestä pois paikalle, jossa muuri oli korkea.

Matho huusi komennussanan; kaikki kilvet nousivat kypärien päälle; hän hyppäsi niille takertuakseen johonkin ja palatakseen takaisin Karthagoon; ja heiluttaen peloittavaa kirvestään hän juoksi kilpien päällä kuten pronssilaineilla aivan kuin merenjumala, joka aalloilla ravistaa kolmikärkeään.

Eräs valkopukuinen mies käveli muurin reunalla tynenä ja väliäpitämättä häntä ympäröivästä kuolemasta. Toisinaan hän nosti oikean kätensä silmiensä suojaksi ikäänkuin etsien jotakuta. Matho kulki hänen alipuolitseen. Äkkiä hänen silmänsä leimahtivat, hänen kalpeat kasvonsa vääntyivät; ja kohottaen laihat kätensä ilmaan hän huusi hänelle herjauksia.

Matho ei niitä kuullut; mutta hän tunsu sydämeensä osuvan niin julman ja raivoisan katseen, että hän karjaisi. Hän heitti Shahabarimia kohden pitkän kirveensä; joukko miehiä heittäytyi Shahabarimin eteen; ja Matho, joka ei enää häntä nähnyt, kaatui uupuneena taapäin.

Kamala rätinä lähestyi liittyen tahdissa laulavien karkeiden äänten sointuun.

Se oli suuri helepolis, joka sotilaslauman kuljettamana lähestyi. Ne vetivät sitä lähättäen molemmin käsin köysistä ja lykkäsivät olkapäillään,— sillä vaikka tasangolta maavalliin kohoava rinne olikin hyvin loiva, niin osottautui se epämukavaksi niin raskaille sotakoneille. Sen alla oli kyllä kahdeksan raudoitettua pyörää, ja aamusta alkaen se oli hitaasti siten kulkenut eteenpäin, kuten vuori, joka vyöryy toisen vuoren päälle. Alimmasta kerroksesta ulkoni suunnattoman suuri oinas; kolmella kaupungin puoleisella sivulla olivat aukot avatut ja sisällä näkyi panssaripukuisia sotilaita kuin rautapylväitä. Niitä näkyi nousevan ja laskeutuvan kerroksia yhdistäviä portaita myöten. Muutamat olivat syöksyvalmiita hyökätäkseen heti kun väkäkoukut koskettivat muureihin; ylimmän lavan keskellä vääntyivät ballistojen köysikimput, ja katapultin suuri vipu painui alas.

Hamilkar seisoi tällä hetkellä Melkarthin temppelin katolla. Hän oli laskenut, että helepolis tulisi suoraan häntä kohden päin muurin vahvinta osaa, jolla juuri sen vahvuuden vuoksi ei ollut vartioitakaan. Jo kauvan olivat hänen orjansa kantaneet vesileilejä vallikäytävälle, jonne he olivat

savesta rakentaneet kaksi poikkiseinää ja siten muodostaneet jonkunmoisen vesisäiliön. Vesi valui vähitellen maavallille, ja ihmeellistä kyllä, Hamilkar ei näkynyt välittävän siitä.

Mutta kun helepolis oli noin kolmenkymmenen askeleen päässä käski hän asettamaan lautoja katujen yli, talojen Välille, vesialtaista muurille asti; ja rivissä seisovat miehet kuljettivat kädestä käteen kypärejä ja ruukkuja, jotka tyhjennettiin yhtäpäätä. Karthagolaiset suuttuivat tästä veden tuhlaamisesta. Sillä välin särki oinas muuria; äkkiä puhkesi virta esiin irtautuneiden kivien välistä. Silloin tuo korkea pronssilla verhottu yhdeksänkerroksinen rakenne, jossa oli yli kolmetuhatta sotilasta, alkoi hiljaa heilahdella kuten laiva. Maavallille syöksynyt vesi oli uurtanut tien sen edessä; pyörät vaipuivat liejuun; ensi kerroksesta ilmestyi nahka-esirippujen välistä Spendiuksen pää puhaltaen täysin voimin norsunluutorveen. Vielä kerran liikahti suuri koneisto kuten suonenvedontapaisesti noin kymmenen askelta eteenpäin; mutta maa pehmeni yhä enemmän, pyörät vaipuivat akseliaan myöten liejuun ja helepolis pysähtyi, kallistuen pelottavalla tavalla toiselle puolelle. Katapultti liukui ylimmän lavan reunaan; ja raskaan vipunsa painosta putosi murskaten allaan olevat kerrokset. Aukkojen luona seisovat sotilaat putosivat syvyyteen tai pitelivät pitkien hirsien päistä kiinni ja lisäsivät siten painollaan helepoliksen kallistumista joka paukkui kaikissa liitteissään ja lopulta särkyi.

Toiset barbarit riensivät auttamaan. He tunkeutuivat yhteen suureen, tiheään röykkiöön. Karthagolaiset laskeutuivat muurilta alas ja iskien heihin takaapäin tappoivat heitä vastustusta tapaamatta. Mutta barbarien viikatevaunut kiisivät paikalle. Ne ajoivat tämän kihermän ulkoreunaa pitkin; ja joukko nousi jälleen muureille; yö saapui; vähitellen barbarit vetäytyivät pois.

Tasangolla ei näkynyt enää muuta kuin jonkinmoinen musta kihermä, sinertävästä golfista aina valkoiseen laguuniin asti; ja järvi, jonne Verta oli virrannut, levisi kauempana ikäänkuin purppuralaimiska.

Maavalli oli nyt niin täynnä kuolleita, että olisi luullut sen rakennetuksi ihmisruumiista. Sen keskellä oli pronssilevyillä verhottu helepolis; ja tuon tuostakin irrottautui siitä suuria kappaleita kuten kiviä särkyvästä pyramidista. Muurien sivuissa näkyi pitkiä sulaneesta lyijystä syntyneitä juovia. Siellä täällä paloi kaatunut puutorni; ja pimeään peittyvien talojen rajaviivat muistuttivat raunioiksi sortuneen amfiteatterin astimia. Raskaita savupilviä nousi kuljettaen mukanaan kipinöitä, jotka katosivat mustalle taivaalle.

Sillä välin karthagolaiset, joita jano alkoi vaivata, olivat rientäneet vesialtaiden luo. He särkivät portit. Altaiden pohjalla näkyi liejuinen muta.

Miten heidän nyt käy? Barbarien lukumäärä oli loppumaton, ja kun väsymys oli haihtunut, niin alkavat he varmasti uudelleen taistelun.

Kansa neuvotteli koko yön kaupunginosittani kadunkulmissa. Toiset sanoivat, että naiset, sairaat ja vanhuksot olivat lähetettävät pois; toiset ehdoittivat hylkäämään kaupungin ja asettumaan asumaan loitommalle johonkin siirtokaupunkiin. Mutta laivoja puuttui, ja aurinko nousi, ennenkuin oli päästy mihinkään päätökseen.

Sinä päivänä ei laisinkaan taisteltu, kaikki olivat siksi uupuneita. Nukkuvat miehet näyttivät kuolleilta.

Kun karthagolaiset pohtivat syytä onnettomuuteensa, niin he muistivat, etteivät olleet laisinkaan lähettäneet vuotuista uhria Phoinikiaan Tyrilaiselle Melkarthille; ja suunnaton pelko valtasi kaikki. Epäilemättä jumalat olivat suuttuneet tasavaltaan ja aikoivat jatkaa kostoaan.

Heitä pidettiin julmina valtiaina, joita lauhdutettiin rukouksilla ja lahjottiin lahjoilla. Mutta kaikki olivat heikkoja Molok-tuhoojan rinnalla. Ihmisten olemassa-olo, heidän lihansakin kuului hänelle; ja sen vuoksi olikin karthagolaisilla tapana uhrata hänelle osa siitä lauhduttaakseen hänen vihaansa. Lapsien otsaa tai niskaa poltettiin palavalla villatukolla; ja kun tämä Baalin lepyttäminen tuotti papeille paljon rahaa, niin nämä neuvoivat aina sitä helpoimpana ja miellyttävimpänä uhrauskeinona.

Mutta tällä kertaa oli kysymys itse tasavallasta. Kun nyt jokainen etu oli ostettava jonkin menettämisen kautta, ja jokainen sopimus riippui heikomman tarpeesta ja vahvemman vaatimuksista, niin ei löytynyt mitään tuskaa, joka olisi kyllin suuri tämän jumalan edessä, joka iloitsi kaikkein kamalimmasta, ja jonka mielivallasta he nyt olivat riippuvaisia. Hänet oli siis suostutettava kokonaan. Esimerkit todistivat, että nämä keinot saivat vitsauksen poistumaan. Sitäpaitsi he luulivat, että tuliuhri puhdistaisi Karthagon. Kansan verenhimo oli jo herätetty edeltäpäin. Sitäpaitsi tuli valinnan osua yksinomaan suuriin perheisiin.

Vanhimmat kokoontuivat. Istuntoa kesti kauvan. Hannokin oli saapunut. Kun hän ei enää voinut istua, niin hän jäi oven luo makaamaan puoliksi suuren verhon hetaleiden peittoon; ja kun Molokin ylimmäinen pappi kysyi heiltä olivatko he suostuvaiset luovuttamaan lapsensa, niin hänen äänensä

kaikui äkkiä hämärässä kuin jonkun pahan haltijan karjunta luolan pohjukasta. Hän sanoi surevansa sitä, ettei hän voinut luovuttaa omaa vertansa olevaa olentoa: ja hän katsoi Hamilkariin, joka istui salin toisessa päässä vastapäätä häntä. Suffeetti joutui tästä katseesta niin hämilleen, että hän loi katseensa maahan. Kaikki vuoron perään nyökkäsivät myöntävästi; ja pyhien menojen mukaisesti hänen tuli vastata ylimmälle papille: "Niin, se tapahtukoon." Silloin Vanhimmat päättivät uhrauksen pantavaksi toimeen käyttäen tavanmukaista kuvakieltä, — sillä muutamista asioista on vaikeampi puhua kuin panna niitä täytäntöön.

Päätös tuli melkein heti tietyksi Karthagossa; kaupunki kaikui valitushuudoista. Kaikkialla kuuli naisten huutoja; heidän puolisonsa joko lohduttivat heitä tai herjasivat moittien heitä.

Mutta kolme tuntia sen jälkeen levisi vielä hämmästyttävämpi uutinen kaupungissa; suffeetti oli löytänyt rantajyrkänteen juurelta lähteitä. Kaikki juoksisivat sinne. Hiekkaan kaivetuista kuopista näkyi vettä; ja jo muutamat makasivat suullaan maassa ja joivat.

Ei Hamilkar itsekään tietänyt, oliko se jumalien antama neuvo vai muistiko hän hämärästi isänsä ennen muinoin ilmaisevan salaisuuden; mutta neuvottelusta lähtiessään hän oli mennyt meren rannalle ja alkanut orjiensa kanssa kaivaa hietaa.

Hän jakoi vaatteita, jalkineita ja viiniä. Hän antoi kaiken jälellä olevan viljan pois. Hän päästi kansan palatsiinsakin ja avasi kyökit, varastot ja kaikki huoneet, — Salammbon huonetta lukuunottamatta. Hän ilmoitti, että kuusituhatta gallialaista palkkasoturia oli tulossa, ja että Makedonian kuningas lähetti sotilaita.

Mutta jo toisena päivänä lähteet alkoivat kuivua; ja kolmantena päivänä ne olivat jo aivan ehtyneet. Silloin Vanhimpien päätös uudelleen kulki suusta suuhun, ja Molokin papit ryhtyivät toimeensa.

Mustapukuisia miehiä ilmestyi taloihin. Monet poistuivat sitä ennen muka jonkin kauppasian tai jonkun ostettavan herkun tähden; Molokin palvelijat saapuivat aivan odottamatta ja ottivat lapset. Toiset luovuttivat ne tylsämielisinä vapaaehtoisesti. Sitten vietiin ne Tanitin temppeliin, jossa papittaret saivat huvittaa ja ruokkia niitä juhlapäivään asti.

He saapuivat äkkiä Hamilkarin luo ja tapasivat hänet puutarhassaan:

— "Barkas! me tulemme asioissa, jotka kyllä tiedät... noutamaan poikaasi!" He lisäsivät, että ihmiset olivat tavanneet hänet edellisessä kuussa eräänä iltana keskellä Mappalioita erään vanhuksen taluttamana.

Ensiksi suffeetti tunsu aivan kuin tukehtuvansa. Mutta pian hän huomasi, että kaikki kieltäminen oli hyödytöntä, Hamilkar nyökkäsi; ja hän vei heidät kauppataloon. Hänen viittauksestaan riensi muutamia orjia vartioimaan sen ympäristöä.

Hän tuli Salammbon huoneeseen aivan mielettömänä. Hän tarttui toisella kädellään Hannibaliin, kiskaisi toisella kädellään lähellä olevan vaateen reunanauhan, sitoi hänen kätensä ja jalkansa ja pisti nauhanpään tukoksi hänen suuhunsa ja piiloitti hänet häränvuotavuoteen alle, vetäen aivan maahan asti leveän peitteen.

Sitten hän käveli edes takaisin huoneessa; hän nosti kätensä ilmaan, pyöri paikallaan ympäri, puri huuliaan. Sitten hän pysähtyi tuijottaen eteensä ja lähättäen kuin kuolemaisillaan.

Mutta hän löi kolme kertaa käsiään yhteen. Giddenem riensi sisään.

—"Kuule!" sanoi hän, "mene ottamaan orjieni joukosta kahdeksan- tai yhdeksänvuotias poikalapsi, jolla on musta tukka ja kupera otsa! Tuo poika tänne! riennä!"

Kohta Giddenem palasi tuoden pojan mukanaan.

Se oli heikon näköinen lapsi, samalla laiha ja pöhöttynyt. Hänen ihonsa näytti harmaalta kuten se illettävä riepu, joka riippui hänen lanteellaan; hän veti päänsä olkapäitensä väliin ja käden selkäpuolella hieroi silmiään, jotka olivat täynnä karpäsiä.

Mitenkä koskaan voisi luulla häntä Hannibaliksi! eikä aikaa ollut valita toista! Hamilkar katsoi Giddenemiin; hänen mielensä teki kuristaa tämä kuoliaaksi.

— "Mene!" huusi hän; orjapäällikkö pakeni.

Siis onnettomuus, jota jo kauvan oli pelännyt, oli tullut, ja hän ponnisti ajatuksiaan löytääkseen jonkun keinon päästäksensä siitä.

Äkkiä Abdalonim puhui oven takaa. Suffeettia kysyttiin. Molokin palvelijat kävivät kärsimättömiksi.

Hamilkar pidätti huudahduksen kuten kuuma rauta olisi häntä polttanut; ja hän alkoi uudelleen kulkea pitkin huonetta kuten mielipuoli. Sitten hän vaipui kaidepuun viereen, kyynärpäät polvia vastaan ja pää nyrkkien välissä.

Porfyyriammeessa oli vielä hiukan kirkasta vettä Salammbon pyhiä pesuja varten. Taistellen inhoaan ja ylpeyttään vastaan suffeetti pisti lapsen sinne ja kuten orjakauppias hän alkoi lasta pestä ja hieroa harjoilla ja punamullalla. Sitten hän otti seinillä olevista laatikoista kaksi purppurakaistaa, pani toisen pojalle eteen, toisen taakse ja yhdisti ne olkapäillä kahdella timanttisoljella. Hän kaatoi hajuvettä hänen päähänsä; hän pani pojan kaulaan elektronkäädyt ja satoi jalkaan sandaalit, joiden korot olivat helmillä koristetut, — hänen tyttärensä omat sandaalit! Sitä tehdessään hän polki maata häpeästä ja vimasta; Salamambo, joka oli rientänyt häntä auttamaan, oli yhtä kalpea kuin hänkin. Poika hymyili, sillä tämä loisto häikäisi häntä, ja kun hän tuli rohkeammaksi, niin alkoi hän taputtaa käsiään ja hypellä Hamilkarin taluttaessa häntä pois.

Hän piti lujasti pojan kädestä kiinni ikäänkuin peläten hänet kadottavansa; ja lapsi, jonka käteen se koski hiukan, itki juostessaan hänen rinnallaan.

Erään palmupuun alta orjavankilan läheltä kuului valittava ja rukoileva ääni. Se valitti: "Valtias! oi! Valtias!"

Hamilkar kääntyi ja näki vieressään inhottavan näköisen miehen, yhden noista onnettomista, jotka sattumalta elivät hänen talossaan.

— "Mitä sinä tahdot?" kysyi suffeetti.

Orja, joka vapisi kamalasti, änkytti:

— "Minä olen hänen isänsä!"

Hamilkar astui yhä eteenpäin; toinen seurasi häntä selkä köyryssä, polvet koukussa ja pää ojolla. Sanomaton tuska kuvastui hänen vääntyneissä kasvoissaan, ja hän oli tukehtua pidätettyyn itkuun, niin kovasti teki hänen mielensä kysellä ja huutaa: "Armoa!"

Lopulta hän uskalsi koskettaa Hamilkaria arasti kyynärpäähän.

— "Aiotko hänet...?" Hänellä ei ollut voimia jatkaa, ja Hamilkar pysähtyi aivan hämmästyen tätä surua.

Hän ei koskaan ollut ajatellut, — niin suuri oli heitä erottava juopa, — että heidän kahden välillä voisi löytyä jotain yhteistä. Jopa se tuntui loukkaukseltakin, sekaantumiselta hänen etuoikeuksiinsa. Hän vastasi katseella, joka oli kylmempi ja raskaampi kuin pyövelin kirves; orja vaipui pyörtyneenä tomuun hänen jalkoihinsa. Hamilkar harppasi hänen ylitseen.

Nuo kolme mustapukuista miestä odottivat suuressa salissa seisoen kivilaattaa vastaan. Siellä Hamilkar repi vaatteensa ja heittäytyi katkerasti huutaen permantoliuskoille:

— "Oi! pikku Hannibal parka! oi! minun poikani! minun lohdutukseni! minun toivoni! minun elämäni! Surmatkaa minutkin! Ottakaa minutkin! Voi onnettomuutta! onnettomuutta!" Hän raastoi kynsillään kasvojaan, repi hiuksiaan ja parkui kuten itkijänaiset hautajaisissa. "Viekää hänet siis pois! minä kärsin liian paljon! lähtekää! tappakaa minutkin kuten hänet." Molokin palvelijat ihmettelivät, että suurella Hamilkarilla oli niin heikko sydän. He melkein heltyivät.

Kuului avojalkojen lätinää ja lyhyttä läähätystä, kuten juoksevan villipedon hengitystä; ja kolmannen; käytävän kynnykselle norsunluupihtieliien väliin ilmestyi mies, kalmankalpea, pelottavana ojentaen kätensä; hän huusi:

— "Minun lapseni!"

Yhdellä hyppäyksellä oli Hamilkar syöksynyt orjan kimppuun; ja tukkien kädellään hänen suunsa, hän huusi vieläkin kovempaa:

— "Tämä vanhus on hänet kasvattanut! hän kutsuu poikaa lapsekseen! hän tulee surusta hulluksi! jo riittää! jo riittää!" ja lykäten hartioista pappia ja heidän uhriaan hän poistui heidän kanssaan ja jalallaan polkaisi oven takanaan kiinni'.

Hamilkar kuunteli muutaman hetken, peläten näkevänsä heidän palaavan. Sitten ajatteli hän ensin vapautua orjasta ollakseen aivan varma hänen vaitiolostaan; mutta vaara ei vielä ollut aivan ohitse, ja tämä kuolema, jos jumalat siitä suuttuivat, saattoi olla hänen pojalleen turmioksi. Sitten muutti hän mielipidettään ja lähetti Taanakin tuomaan orjalle kyökkinsä parhaita herkkuja: neljänneksen vuohta,

papuja ja granaattiomenasäilykkeitä. Orja, joka ei ollut syönyt pitkään aikaan, ahmi ruokaa, ja hänen kyynleensä valui vateihin.

Hamilkar palasi sitten Salammbon luo ja avasi Hannibalin siteet. Kiukustunut poika puri häntä käteen niin että veri valui. Hamilkar lykkäsi hänet hellällä liikkeellä syrjään.

Saadakseen hänet pysymään alallaan aikoi Salamambo pelottaa häntä Lamialla, Kyrenaikan ihmisiä syöväällä kummituksella.

— "Missä hän on!" kysyi poika.

Kerrottiin sitten hänelle, että rosvot tulevat pistämään hänet vankeuteen. Hannibal huudahti: — "Tulkoot vaan, niin minä tapan heidät!"

Hamilkar silloin kertoi hänelle koko kamalan totuuden. Mutta Hannibal suuttui isälleen, joka hänen väitteensä mukaan kyllä voisi tuhota koko kansan, sillä olihan hän Karthagon valtias.

Vihdoin hän ponnistuksista ja vihasta uupuneena vaipui levottomaan uneen. Hän puheli unissaan maaten selällään kirkkaanpunaisella tyynyillä; hänen päänsä painui hiukan taapäin, ja hänen pieni kätensä, joka oli hiukan ojentunut ulospäin, jäi aivan suoraksi, käskevään asentoon.

Kun pimeä yö oli saapunut, niin Hamilkar nosti hänet hellästi syliinsä ja astui ilman soihtua galeeriportaita alas. Kauppahuoneesta hän otti korillisen rypäleitä ja maljan kirkasta vettä; lapsi heräsi Aleteen kuvapatsaan edessä, jalokivikammiossa; ja hän hymyili — samoin kuin orjankin lapsi — isänsä sylissä nähdessään ympärillään olevan loiston.

Hamilkar oli siitä varma, ettei häneltä voitaisi riistää hänen poikaansa. Tämä paikka oli löytämätön, oli yhteydessä rannan kanssa erään maanalaisen käytävän kautta, jonka hän yksinään tunsi, ja katsoessaan ympärilleen hän hengitti syvään. Sitten hän laski pojan penkille kultakilpien viereen.

Ei kukaan, nähnyt häntä nyt; hänen ei enää tarvinnut hillitä itseään ja hän saattoi keventää sydäntään. Kuten äiti, joka löytää kadonneen esikoisensa, hän heittäytyi poikansa puoleen; hän painoi lapsen rintaansa vasten, nauroi ja itki vuorottain, mainitsi häntä hellimmillä nimillä ja peitti hänen kasvonsa suudelmillaan; pikku Hannibal pelästyi tätä intohimoista hellyyttä ja oli nyt vaiti.

Hamilkar palasi hiipien, hapuillen kädellään seiniä; ja hän saapui, suureen saliin, jonne kuu pilkisti kuvussa olevasta aukosta; keskellä makasi kyllikseen syönyt orja pitkinpituuttaan marmorilattialla. Hamilkar katseli häntä ja tunsi jotain sääliä häntä kohtaan. Kothurninsa kärjellä hän siirsi maton hänen päänsä alle. Sitten kohotti hän silmänsä ylös ja katseli Tanitia, jonka kasvava sirppi loisti taivaalla ja hän tunsi olevansa kaikkia Baaleja voimakkaampi ja halveksi heitä.

Uhrivalmistukset olivat jo alkaneet.

Molokin temppelin seinästä revittiin osa alas, jotta pronssinen jumalankuva saataisiin ulos koskematta alttarin tuhkaan. Heti auringon noustua lykkäsivät temppelin palvelijat sen Khamonin toria kohden.

Kuva liikkui takaperin alla olevilla keloilla; sen olkapäät ulottuivat muurien yli; nähtyään sen etäältä pakenivat karthagolaiset sukkelaan, sillä Baalia ei saanut katsella rankaisematta muuta kuin silloin, kun hän tyydytti vihaansa.

Suitsutusten haju leyhähti kaduille. Kaikki temppelit avasivat ovensa; ja niistä tuli pyhiä tabernaakkeleja joko vaunujen päällä tai pappien kantamilla paareilla. Suuret sulkatöyhdyt heiluiivat niiden kulmissa, ja katosten kärjissä olevat kristalli-, kulta-, hopea- ja kuparipallot säihkyivät.

Ne olivat Kananealaiset Balimit, ylimmän Baalin monistukset, jotka nyt palasivat alkulähteensä luo nöyryäkseen sen voiman edessä ja kadotakseen sen majesteettiuden edessä.

Melkarthin katoksessa, joka oli hienoimmasta purppurakankaasta tehty, paloi vuoriöljylamppu; Khamonin katoksessa, joka oli punervan sininen, oli jalokivirenkaalla koristettu norsunluinen phallus; keskellä Eshmunin verhoja, jotka olivat siniset kuin taivas, makasi nukkuva käärme kehässä; ja Pataikit, joita papit kantoivat sylissään, näyttivät suurilta kapalolapsilta, joiden jalat hipaisivat maata.

Sitten tuli kaikenlaisia alempia jumaluusmuotoja: Baal-Salim, taivaan avaruuksien jumala; Baal-Peor, pyhien vuorien jumala; Baal-Zebub, turmeluksen jumala, sekä naapurimaiden ja sukulaisheimosten kansojen jumalat: Libyan Iarbal, Kaldealaisten Adrammelek Syrialaista Kijun; Derketo, neitsytkasvoineen ryömi uimaräpylöillään, ja Tammusin ruumis kannettiin paarilla soihtujen ja uhrattujen hiusten välissä. Saadakseen taivaanlaen kuninkaat palvelemaan aurinkoa ja estääkseen heidän erikoista vaikutustaan häiritsemästä auringon voimaa, heilutettiin pitkien sauvojen päässä

olevia eri värisiä me talli tähtiä; kaikki olivat edustettuina, sekä musta Nebo, Merkuriuksen haltija, että kamala Rahab, joka kuvasi krokodiilin tähtiryhmää. Abaddirit, kuusta pudonneet kivet, heiluivat hopealankaisissa lingoissa; Cereksen papit kantoivat pieniä naisen kohdun muotoisia leipiä koreissa; toiset toivat letiskejään ja amulettejaan; unohtuneet epäjumalan kuvat tulivat näkyviin; laivoistakin oli irroitettu niiden uskonnolliset symbolit ikäänkuin Karthago olisi tahtonut koota kaikki voimansa kuoleman ja hävityksen ajatukseen.

Jokaisen tabernaakkelin edessä kulki mies kantaen päänsä päällä suurta ruukkua, josta pyhäinsavu hulmusi. Suitsutuspilvet liitivät siellä täällä ja keskeltä tätä höyryä näkyi pyhien katosten verhot, helyt ja ompelukset. Ne etenivät hitaasti suunnattoman raskautensa tähden. Toisinaan vaunujen akseli tarttui seinään; silloin uskovaiset käyttivät tilaisuutta hyväkseen koskettaakseen Balimeja vaatteillaan, joita he sitten säilyttivät pyhinä esineinä.

Pronssipatsas jatkoi kulkuaan Khamonin toria kohden. Rikkaat kantaen kädessään smaragdipäisiä sauvoja lähtivät Megaran perältä; Vanhimmat otsanauhat päässään, olivat kokoontuneet Kinisdoon, ja raha-asiaain päälliköt, maakuntien hoitajat, kauppiaat, sotilaat, merimiehet ja lukuisa hautajaisissa käytetty joukko, — kaikki arvonmerkkeineen tai ammattiinsa kuuluvine aseineen kulkivat katoksia kohden, jotka laskeutuivat Akropoliilta pappikuntien ympäröimänä.

Kunnioittaakseen Molokia olivat papit koristautuneet loistavimmilla koruillaan. Timantit välkkyivät mustilla puvuilla; mutta liian raskaat sormukset putoilivat laihtuneista sormista; — ei mikään näyttänyt sen kammottavammalta kuin tuo vaitelias joukko, jonka korvarenkaat löivät kalpeita poskia vastaan ja kultatiarat ympäröivät kamalan epätoivon uurtamia otsia.

Vihdoin Baal saapui aivan keskelle toriani Hänen pappinsa muodostivat metalliristikoista kehän sen ympärille pitääkseen kansanjoukon loitolla, ja jäivät itse sen ympäri kuvan jalkojen juureen.

Khamonin papit kellertävissä villapuvuissaan seisoivat rivissä temppeleinsä edessä pylväistön alla; Eshmunin papit liinallisissa viitoissaan, terävine päähineineen ja kaulaketjuineen, joista riippui kukuphan päitä, astuivat Akropolin portaille; Melkarthin papit sinipunervissa tunikoissa asettuivat läntiselle puolelle; Abaddirien papit frygialaisiin silkkisiteisiin kiedottuina järjestyivät itäiselle puolelle, ja etelän puolelle asetettiin tatueerauksilla kokonaan peitetyt vainajain manaajat, paikattuihin viittoihin verhotut ulvojat, pataikien palvelijat ja yidonimit, jotka ennustaakseen tulevaisuutta ottivat kuolleen luun suuhunsa. Cereksen sinipukuiset papit olivat viisaasti kyllä pysähtyneet Satheb-kadulle ja veisasivat matalalla äänellä megaralaisella murteella thesmophorionia.

Aika ajoin saapui aivan alastomia miehiä rivissä kädet levällään ja pidellen toisiaan hartioista kiinni. He vetivät syvältä rinnastaan käheän ja onton huudon; tomupilven läpi näki heidän kiiluvien silmiensä tuijottavan kuvapatsaaseen, ja he huojuuttivat säännöllisesti yhtäkaa ruumistaan aivan kuin sama liike olisi heitä järkyttänyt. He olivat sellaisessa raivossa, että temppeleinpalvelijoiden täytyi palauttaaksen järjestyksen kepeillä lyöden pakoittaa heidät suulleen maahan kasvot pronssiaitaukseen päin.

Tällä hetkellä lähestyi torin perältä valkopukuinen mies. Hitaasti hän kulki joukon halki, joka hänet tunsivat Tanitin papiksi — hän oli ylimmäinen pappi Shahabarim. Äänekäs pilkkahuuto kajahti, sillä tänä päivänä valtasi miehinen tyrannia kaikkien tietoisuuden, ja jumalatar oli niin unohtunut, että ei kukaan ollut huomannut hänen pappiensa olevan poissa. Mutta hämmästys kasvoi, kun nähtiin hänen avaavan yhden niistä ristikkoaitaisista porteista, jotka olivat määrättyt yksinomaan uhraajia varten. Molokin papit luulivat, että hän aikoi häväistä heidän jumalaansa; kiivain liikkein he koettivat häntä pidättää. Nämät polttouhrien lihalla ravitut, kuninkaan tavoin purppuraan puetut miehet, joilla oli päässään kolmikerroksiset kruunut, sylkivät kalpeaa, lihankidutuksesta nääntynyttä eunukkaa vasten kasvoja, ja vihan vimmainen nauru tärisytti heidän auringon muotoon rinnalle levitettyä partaansa.

Vastaamatta mitään jatkoi Shahabarim kulkuaan; ja kuljettuaan askel askeleelta aituksen halki hän saapui kuvan jalkojen juureen ja kosketti häntä ojennetuin käsin molemmilta puolin; se oli jumalan kunnioittamisen juhlallinen muoto. Rabbet kidutti häntä jo liian kauvan; ja epätoivoissaan, ja ehkä siksi, ettei hän löytänyt täydellisesti hänen ajatuksiaan tyydyttävää jumalaa, hän lopulta päätti antautua tämän turviin.

Kauhustuen tätä luopumista hänen entisestä jumalattarestaan, kansa puhkesi pitkälliseen mutinaan. Viimeinenkin side, joka liitti sielut lempeään jumaluus voimaan, tuntui nyt katkeavan.

Mutta ruumiillisen puutteellisuutensa vuoksi ei Shahabarim voinut ottaa osaa Baalin palvelukseen. Punapukuiset miehet lykkäsivät hänet aitaukselta pois; tultuaan ulkopuolelle hän kiersi vuoron perään kutakin pappiskuntaa, ja vastaiseksi jumalaa vaille jäänyt pappi katosi kansan joukkoon. Se väistyi tieltä hänen lähestyessään.

Sillä välin oli sytytetty aloe-, seeteri- ja laakeripuinen rovio kuvan jalkojen väliin. Kuvan pitkät siivet

koskettivat kärjillään liekkejä: ja rasva, jolla se oli voideltu, valui kuin hiki sen pronssisia jäseniä pitkin. Sen pyöreän levyn ympärillä, jolla kuva jaloillaan seiso, muodostivat lapset mustiin huntuihin verhottuina liikkumattoman kehän; ja kuvan luonnottoman pitkät käsivarret ojensivat kämmenensä niihin asti ikäänkuin tarttuakseen tähän seppeleeseen ja nostaakseen sen taivaasen.

Rikkaat, Vanhimmat, naiset, koko kansanjoukko tungeksi pappien taakse ja talojen katoille. Suuret maalatut tähdet eivät enää pyörineet; tabernaakkelit olivat lasketut maahan; ja suitsutusmaljojen sauhu nousi pystysuoraan ilmaan kuten jättiläispuut, jotka levittelivät sinertäviä oksiaan taivaan kuulakkaasen ilmaan.

Useat pyörtyivät; toiset seisoivat pyhässä innossaan jäykkänä ja herpaantuneina. Ääretön ahdistus täytti kaikki rinnat. Viimeisetkin huudot vaikenivat vähitellen, — ja Karthagon kansa läähätti kauhunsa himon huumaamana.

Vihdoin Molokin ylimmäinen pappi pisti vasemman kätensä lasten huntujen alle, repäisi niiden otsalta tukon hiuksia ja heitti tuleen. Silloin punapukuiset miehet alkoivat laulaa pyhää ylistyslaulua:

— "Kunnia sinulle, Aurinko! molempien taivaan äärien kuningas, itsestään sikiävä, luoja, Isä ja Äiti, Isä ja Poika, jumala ja jumalatar, jumalatar ja jumala!" Ja heidän äänensä hukkuivat soittokoneiden pauhinaan, jotka yht'aikaa alkoivat rämistä peittääkseen uhrien huudot. Kahdeksankieliset sheminitit, kymmenkieliset kinnorit, ja kaksitoistakieliset nebalit helskyivät, vinkuivat, jyrisivät. Suunnattoman suuret mahkasäkit, joissa oli tiheässä torvia, saivat aikaan kimeän räminän, kaikin voimin lyödyt tamburiinit kaikuiivat kumeasti ja nopeasti; ja torvien pauhinasta huolimatta rätsivät salsalimit kuten heinäsirkan siivet.

Pitkällä koudella avasivat temppelinpalvelijat Baalin ruumiissa olevat seitsemän kemeroa. Ylimpään pantiin jauhoja; toiseen kaksi kyyhkystä; kolmanteen apina; neljänteen oinas; viidenteen uuhi; ja kun ei löytynyt härkää kuudetta varten, heitettiin sinne pyhätöstä otettu parkittu nahka. Seitsemäs aukko jäi auki.

Ennenkuin ryhdyttiin mihinkään, oli hyvä koetella jumalan käsivarsia. Hienot ketjut kulkiivat kuvan sormista sen olkapäiden ylitse ja laskeutuivat selän taakse; vetäen niistä miehet saivat kädet nousemaan kyynärpäiden kohdalle asti, nuo molemmat avoimet kädet, jotka yhtyessään osuivat jumalan vatsaan; käsivarret liikkuiivat useaan kertaan perätysten lyhyin, katkonaisin nykäyksin. Sitten soittokoneet vaikenivat. Tuli räiskyi.

Molokin papit kävelivät suurella kivilevyllä tarkastaen kansan joukkoa.

Tarvittiin nimittäin aivan yksilöllinen, vapaaehtoinen uhraus, jonka arveltiin riistävän toiset mukaansa. Mutta vielä ei ketään ilmestynyt, ja ne seitsemän käytävää, jotka aitauksesta johtivat kuvapatsaan luo, olivat aivan tyhjä. Silloin rohkaistakseen kansaa vetivät papit vyöstään pistimiä ja raatelivat niillä kasvojaan. Sitten sallittiin aitauksen takana maassa makaavien jumalalle vihkiytyneiden astua aitauksen sisäpuolelle. Heille heitettiin kimppu kauhistuttavia rautoja ja kukin heistä valitsi oman kidutusaseensa. He painoivat vartaita rintaansa; puhkaisivat poskensa; painoivat orjantappuraseppeleitä päähänsä; sitten he tarttuivat toistensa käsiin kiinni ja muodostivat lasten ympärille toisen suuren kehän, joka vuoroin laajeni ja supistui. He saapuivat aitausta vastaan, syöksyivät jälleen taapäin houkutellen huimaavan liikkeen, veren ja huutojen kautta kansaa yhä lähemmäksi.

Vähitellen astui ihmisiä aivan käytävien päähän; he heittivät liekkeihin helmiä, kultavaaseja, maljoja, soihtuja, koko rikkautensa; uhrit tulivat yhä loistavammiksi ja moninaisemmiksi. Ja vihdoin eräs mies, jonka kauhu teki kalpeaksi ja hirvittäväksi, lykkäsi horjuen lasta edellään; sitten näkyi kuvan käsien välissä pieni musta pilkku; se putosi höyryävään aukkoon. Papit kumartuivat suuren laatan reunaan, — ja uusi laulu kajahti ylistäen kuoleman iloa ja uudesta syntymistä ikuisuudessa.

Hitaasti nousivat uhrit nyt ylös ja kun kiirivä sauhu muodosti korkeita pyörretupruja, näyttivät ne etäältä katsottuina katoavan pilveen. Ei ainoakaan liikahtanut. Niiden kädet ja nilkat olivat sidotut ja musta verho esti heitä mitään näkemästä ja teki heidät tuntemattomiksi.

Hamilkar seiso, punaiseen viittaan verhottuna kuten Molokin papit, Baalin vieressä kuvan oikean jalan ison varpaan vieressä. Kun neljästoista lapsi tuotiin, niin voivat kaikki huomata, miten hän teki kauhua osoittavan liikkeen. Mutta pian hän palasi entiseen asentoonsa, pani käsivarret ristiin ja katsoi maahan. Kuvan toisella puolella seiso Ylimmäinen Pappi yhtä liikkumattomana kuin hänkin. Hänen assyrialaisella mitralla verhottu päänsä oli kumarassa, ja hän tarkasteli povellaan olevaa ennustavilla kivillä koristettua kultalevyä, johon tulen liekit kuvastuivat sateenkaaren väreissä. Hän kalpeni hämmästyksestä. Hamilkar painoi päänsä alas; ja he olivat molemmat niin lähellä roviot, että heidän viittansa lieve tuon tuostakin hipaisi sitä.

Pronssikäsvävarret liikkuvat nopeammin. Ne eivät enää tauonneet hetkeksikään. Joka kerta, kun uusi uhri laskettiin niille, niin Molokin papit ojensivat kätensä lapsen yli laskeakseen hänen päälleen kaikki kansan rikokset huutaen: "Ne eivät ole ihmisiä, vaan härkiä!" ja ympärillä oleva joukko kertasi: "Härkiä! härkiä!" Hurskaat huusivat: "Herra, syö!" ja Proserpinan papit mukautuivat kauhuissaan Karthagon tarpeen mukaan ja mutisivat tuota eleusilaista lausetta: "Anna sataa! synnytä!"

Tuskin olivat uhrit tulleet aukon suulle, kun ne katosivat kuten vesipisara kuumalle raudalle, ja valkoinen höyry nousi räikeän punaisien liekkien keskeltä.

Mutta jumalan nälkä ei tyyntynyt. Hän tahtoi yhä uutta ja uutta. Tyydyttääkseen häntä ladottiin lapset hänen käsilleen ja sidottiin raskaalla kahleella yhteen. Hurskaat ihmiset olivat alussa tahtoneet laskea vastasiko niiden lukumäärä aurinkovuoden päiviä; mutta yhä uusia ladottiin jumalan käsiin ja hirmuisten käsien huimaavassa liikkeessä oli mahdotonta niitä erottaa. Tätä jatkui kauvan, taukoamatta, iltaan asti. Silloin kuvan sisäseinät muuttuivat tummemmiksi. Erotti palavaa lihaa. Muutamat olivat näkevinään hiuksia, jäseniä, kokonaisia ruumiita.

Päivä laski; pilvet kerääntyivät Baalin yläpuolelle. Rovio, josta liekit olivat loppuneet, muodosti nyt hiilipyramiidin, joka ulottui kuvan polviin asti; hehkuvan punaisena kuin kokonaan verellä peitetty jättiläinen hän näytti pää taapäin painuneena horjuvan juopumuksensa painosta.

Jota enemmän papit kiirehtivät, sitä suuremmaksi kasvoi kansan pyhä vimma; uhrien lukumäärä väheni, toiset huusivat säästämään niitä, toiset vaativat lisää. Olisi luullut kansaa tulvillaan olevien muurien luhistuvan kauhun ja mystillisen hekuman ulvonnasta. Sitten harrasuskoiset tulivat käytäviä myöten laahaten lapsiaan, jotka tarrautuivat heihin, ja he löivät niitä saadakseen ne hellittämään kätensä ja antaakseen ne punapukuisten miesten käsiin. Soittokoneiden soittajat taukosivat toisinaan uupumuksesta; silloin kuuli äitien kirkunaa ja rasvan käristymistä kun se tippui tulisille hiilille. Villikaalijuoman juojat kulkivat nelinkontin patsaan ympäri karjuen tiikerien tavoin; Yidonimit ennustivat, jumalalle vihkiytyneet lauloivat halaistuilla huulillaan, aitaus oli särjetty, kaikki tahtoivat saada osan uhrauksesta; — ja isät, joiden lapset olivat aikaisemmin kuolleet, heittivät tuleen niiden kuvia, leikkikaluja, säilytettyjä luita. Muutamat, joilla oli puukkoja mukanaan, syöksyivät toisten kimppuun. He surmasivat toinen toisensa. Pronssiseuloilla temppeleinpalvelijat kokosivat kivilaatalle pudonnutta tuhkaa; ja he heittivät sitä ilmaan, jotta uhri sirottuisi kaupungin yli ja nousisi tähtimaailmaan asti.

Tämä kova melu ja suuret liekit olivat houkutelleet barbareja muurien luo; nähdäkseen paremmin he kiipesivät helepoliksen raunioille ja katselivat kauhusta jähmettyen tätä näkyä.

XIV.

PIILU-SOLA.

Karthagolaiset eivät vielä olleet ennättäneet palata kotiaan, kun pilvet alkoivat kerääntyä yhä tiheämpään taivaalle; ne, jotka nostivat päänsä suuren jumalankuvan puoleen, tunsivat raskaiden vesipisaroiden putoavan otsalleen, ja sade alkoi.

Sitä jatkui koko yön runsaasti, virtana; ukkonen jyrisi, se oli Molokin ääni; hän oli voittanut Tanitin; — nyt jumalatar oli tehty hedelmälliseksi ja avasi taivaan laelta jättiläisrintansa. Toisinaan näki salaman kirkkaassa valossa hänen makaavan pilvivuoteellaan; mutta sitten synkät pilvet jälleen sulkeutuivat ikäänkuin hän vielä olisi ollut liian uupunut ja haluaisi nukkua uudelleen; karthagolaiset, — joiden mielestä kuu synnytti veden, — huusivat helpoittaakseen hänen synnytystuskaansa.

Sade virtasi penkereille ja valui niiltä joka taholle alas, muodosti pihuille järviä, portaille putouksia ja katujen kulmiin pyörteitä. Se valui raskaina lämpöisinä ryöppyinä tai tiheinä juovina; jokaisen rakennuksen kulmauksesta syöksyi suuria kuohua via virtoja alas; ja pitkin seinä näkyi kuten hiljaa heiluvia valkoisia liinoja, ja huuhdotut temppelinkatot välkkyivät mustina salamien valossa. Vesi virtasi tuhansina puroina alas Akropoliilta; taloja luhistui aivan odottamatta; ja palkkeja, rappauksen paloja, huonekaluja ui virroissa, jotka syöksyivät pauhaten yli katukivien.

Ulkosalle pantiin ruukkuja, kannuja, kankaita; mutta soihdut sammuivat; otettiin kekäleitä Baalin roviosta, ja saadakseen juoda seisoivat karthagolaiset pää taaksepäin ojossa ja suu auki. Toiset makasivat mutaisten lammikoiden äärellä, upottivat niihin käsivartensa olkapäitä myöten ja ahmivat

niin runsaasti vettä, että puhvelihärkien tavoin antoivat sen ylen. Vähitellen täytti viileys ilman; he hengittivät syvään raitista ilmaa oikoen jäseniään ja tämän hurmauksen vaikutuksesta heräsi heissä piankin suunnaton toivo. Kaikki kurjuus oli unohtunut. Isänmaa syntyi uudelleen vielä kerran.

He tunsivat ikäänkuin tarpeen saada purkaa muihin suunnatonta raivoaan, jota he eivät olleet voineet käyttää itseään vastaan. Sellainen uhraus ei saanut jäädä hyödyttömäksi; — vaikka he eivät tunteneet omantunnonvaivoja, niin valtasi heidät se vimma, joka herää osanotosta sovittamattomiin rikoksiin.

Sade oli yllättänyt barbarit heidän huonosti suljetuissa teltoissaan; ja seuraavana päivänä he vielä aivan märkinä kahlasivat kurassa etsien pilaantuneita ruokavarojaan sekä turmeltuneita ja hukkuneita aseitaan.

Hamilkar meni omasta alotteestaan tapaamaan Hannoa; ja kun hänellä oli täysi määräämisvalta, uskoi hän kaupungin ylijohdon hänelle. Vanha suffeetti epäroi hetkisen suuttumuksensa ja vallanhimonsa välillä. Hän suostui lopulta.

Sitten käski Hamilkar lykätä vesille galeerin, jonka kummassakin päässä oli katapultti, ja soudatti sen golfiin vastapäätä lauttaa; sitten hän vei paraimmat joukot käytettävissä oleviin laivoihin. Hän siis pakeni; hän suuntasi matkan pohjoiseen päin ja katosi meren usvaan.

Mutta kolme päivää myöhemmin (juuri kun ajottiin hyökätä uudelleen kaupunkia vastaan) saapui Libyanpuoleisia miehiä meluten leiriin. Barkas oli laskenut heidän rannoilleen. Hän oli kaikkialta koonnut ruokavaroja ja kulki yhä sisemmälle maahan.

Silloin barbarit vimmastuivat aivan kuin heitä olisi petetty. Ne, joita piiritys eniten ikävystytti, varsinkin gallialaiset, lähtivät muurien luota ja riensivät hänen jälestään. Spendius aikoi panna helepoliksen uudelleen kuntoon; Matho oli ajatuksissaan vetänyt teltastaan Megaraan asti viivan ja vannonut, kulkevansa sitä myöten; eikä ainoakaan heidän miehistään liikahtanut paikoiltaan. Mutta toiset, joita Autharitos johti, lähtivät pois jättäen muurin läntisen osan vapaaksi. Huolettomuus oli niin suuri, ettei edes ajateltukaan panna toisia heidän sijaansa.

Narr' Havas piti heitä etäältä vuoristosta silmällä. Hän vei yön aikaan väkensä laguunin ulommalle reunalle, meren rantaa myöten, ja tuli Karthagoon.

Hän ilmestyi sinne kuten pelastajana, tuoden mukanaan kuusituhatta miestä, joilla kaikilla oli jauhoja viittansa suojassa, ja neljäkymmenellä norsulla oli selässään rehua ja kuivattua lihaa. Kaikki riensivät niiden luo; niille annettiin nimet. Näiden suurien, Baalille pyhitettyjen eläinten tulo riemastutti karthagolaisia vielä enemmän kuin niin suurien apujoukkojen saapuminen; olivathan norsut jumalan rakkauden merkki, todistus siitä, että hän vihdoinkin aikoi sekaantua sotaan puolustaakseen heitä.

Narr' Havas otti Vanhimpien kiitokset vastaan. Sitten hän nousi Salammbon palatsia kohden.

Hän ei ollut tavannut Salammbota sen jälkeen, kun hän Hamilkarin teltassa, viiden armeijan keskellä oli tuntenut hänen pienen, kylmän ja pehmeän kätensä lepäävän omassaan; kihlauksen jälkeen oli Salamambo lähtenyt Karthagoon. Narr' Havaksen rakkaus, joka oli saanut antaa tilaa muille, kunnianhimoisille ajatuksille, oli jälleen, herännyt; ja nyt hän aikoi käyttää hyväkseen oikeuksiaan, naida hänet, ottaa hänet omakseen. Salamambo ei voinut käsittää, miten tuo nuori mies koskaan voisi tulla hänen herrakseen! Vaikka hän joka päivä rukoilikin Tanitilta Mathon kuolemaa, niin hänen kauhunsa libyalaista kohtaan väheni. Hän tunsu hämäävästi, että siinä vihassa, jolla Matho oli häntä vainonnut, oli jotain melkein pyhää, — ja hän olisi halunnut nähdä Narr' Havaksessa edes välkkeen tuosta väkivaltaisesta voimasta, joka yhä vieläkin häikäisi hänen mielensä. Tosin hän halusi lähemmin tutustua numidialaiseen, ja kuitenkin olisi hänen läsnäolonsa tuntunut tuskalliselta. Hän käski vastaamaan, ettei hän voinut ottaa numidialaista vastaan.

Sitä paitsi oli Hamilkar kieltänyt väkeään päästämästä numidialaisten kuningasta Salammbon luo; lykäten tämän palkinnon sodan loppuun asti toivoi hän paremmin pysyttävänsä hänet uskollisena; ja Narr' Havas vetäytyi pois peläten suffeettia.

Mutta Neuvoston suhteen hän osottautui korskaksi. Hän muutteli heidän määräyksiään. Hän vaati omille miehilleen etuoikeuksia ja asetti heidät tärkeimpiin paikkoihin; barbarit hämmästyivät suuresti nähdessään numidialaiset torneissa.

Karthagolaisten kummastus oli vielä suurempi, kun näkivät vanhalla punilaisella kolmisoutulaivalla palaavan neljäsataa heikäläistä, jotka olivat Sicilian sodan aikana joutuneet vangiksi. Hamilkar oli nimittäin salaa lähettänyt kvinteille niiden latinalaisten laivojen miehistön, jotka oli valloitettu ennen tyrilaisten kaupunkien luopumista; ja Rooma lähetti nyt vastapalkaksi ottamansa vangit takaisin. Sitäpaitsi hylkäsi Rooman kansa sardinialaisten palkkasoturien tarjoumukset ja kieltäytyi ottamasta

vastaan uticalaisia alamaisikseen.

Hiero, Syracusan tyranni, seurasi tätä esimerkkiä. Säilyttääkseen valtionsa hän piti välttämättömänä, että nämä molemmat kansat olivat tasavoimaisia; kananealaisten pelastus oli siis hänelle tärkeä ja hän julisti olevansa heidän ystävänsä ja lähetti heille tuhannen kaksisataa härkää ja viisikymmentä kolmetuhatta nebolia puhdasta vehnää.

Oli olemassa paljoa painavampi syy, joka pakotti auttamaan Karthagoa, ymmärrettiin nimittäin, että jos palkkasoturit saavat voiton, niin kaikki, sotilaista astioiden pesijöihin asti nousevat kapinaan, eikä mikään hallitus, eikä mikään talo voi heitä vastustaa.

Sillä välin samoili Hamilkar itäisten seutujen halki. Hän pakoitti gallialaiset peräytymään ja lopulta näkivät barbarit olevansa melkein saarroksissa.

Nyt hän alkoi heitä ärsyttää. Hän lähenei ja loittoni ja toistaen yhä tätä temppea sai hän heidät vähitellen siirtymään pois leiripaikoiltaan. Spendius oli pakotettu seuraamaan heitä; lopulta lähti Mathokin heidän jälestään.

Mutta hän ei mennytkään Tunista kauemmaksi. Hän sulkeutui sen muurien sisään. Tämä itsepäinen teko oli hyvin viisas, sillä pian nähtiin Narr' Havaksen tulevan Khamonin portista norsuineen ja sotilaineen; Hamilkar kutsui hänet luokseen. Muut barbarit samoilivat jo pitkin maakuntia ajaen suffeettia takaa.

Clypeassa oli kolme tuhatta gallialaista liittynyt hänen joukkoonsa. Hän tuotatti hevosia Kyrenaikasta, aseita Brutuimista ja ryhtyi uudelleen sotaan.

Hänen neronsa ei vielä koskaan ollut osottautunut niin valtaavaksi ja hedelmälliseksi. Viisi kuukautta hän houkutteli palkkasotureita jälestään. Hänellä oli maali, jonne hän tahtoi heidät johtaa.

Barbarit olivat ensi aluksi koettaneet saartaa hänet jakamalla armeijansa pienempiin osastoihin; hän pääsi aina pakoon. He eivät enää erottautuneet. Heidän armeijansa oli noin neljänkymmentuhannen miehen suuruinen, ja monta kertaa he ilokseen näkivät karthagolaisten peräytyvän.

Narr' Havaksen ratsuväki oli heidän alituisena vaivanaan! Toisinaan, päivän helteisimpinä hetkinä, kun kuljettiin tasankoa pitkin puoliksi nukkuen raskaan asetaakan alla, näkyi äkkiä pitkä tomurivi taivaan rannalla; kavioiden kopsetta kuului yhä lähempää ja keskeltä hiekkapilveä näkyi säihkyviä silmiä ja lensi nuolisade heitä kohden. Valkoisein vaippoihin verhotut numidialaiset päästivät kovia huutoja, nostivat kätensä ylös, painoivat polvensa korskuvien ratsujensa kylkiin, kääntyivät äkkiä ja katosivat. Heillä oli aina jonkun matkan päässä dromedarien selässä peitsi varastoja, ja he palasivat entistään pelottavampina, ulvoivat kuin sudet, kiisivät pois kuin korppikotkat. Rivien reunoilla olevat barbarit kaatuivat toinen toisensa jälkeen, — ja sitä jatkui iltaan asti, jolloin koetettiin päästä vuoriston suojaan.

Vaikka se olikin norsuille vaarallista, niin uskalsi Hamilkar mennä vuoristoon. Hän seurasi pitkää vuoreharjannetta, joka Hermaeumin kallioniemestä ulottuu Zaguanin kukkulaan. Barbarit luulivat hänen siten salaavan joukkonsa pienuutta. Mutta se epävarmuus, jossa hän heitä piti koko ajan, sai heidät lopulta suurempaan raivoon kuin tappio olisi saanut. He eivät kuitenkaan kadottaneet rohkeuttaan, vaan kulkivat hänen jälessään.

Vihdoin eräänä iltana Hopeavuoren ja Lyijyvuoren välissä keskellä korkeita kallioita, erään solan suulla he äkkiä kohtasivat joukon kevytaseisia; ja armeija oli varmaankin kokonaisuudessaan näiden takana, sillä kuului astun taa ja torvien raikunaa; heti karthagolaiset pakenivat solaa myöten. Se johti tasangolle, joka oli piilun muotoinen ja oli korkeiden kallioseiniä välissä. Saadakseen kepeäaseiset kiinni syöksyivät barbarit heidän jälestään; aivan solan perällä juoksevien härkien keskellä riensi toisia karthagolaisia hurjasti eteenpäin. He näkivät punaviittaisen miehen, se oli suffeetti, he huusivat toisilleen hänen nimensä, ja entistään suuremmalla vimalla ja ilolla he syöksyivät eteenpäin. Muutamat, joko laiskuudesta tai huolimattomuudesta, olivat jääneet solan suulle. Mutta eräästä läheisestä metsiköstä syöksyi ratsu joukko, esiin ja ajoi heidät keihään pistoilla ja miekan iskuilla toisten jälestä ja pian olivat kaikki barbarit alhaalla tasangolla.

Kun tämä suuri ihmislauma oli jonkun aikaa liikkunut sinne ja tänne, pysähtyi se; he eivät löytäneet mitään tietä pois rotkosta.

Ne, jotka olivat lähinnä solan suuta palasivat taapäin; mutta aukko oli kokonaan kadonnut. Takaa huudettiin etunenässä olevia rientämään eteenpäin; he murskautuivat vuorta vastaan ja etäältä he haukkuivat tovereitaan, jotka eivät osanneet löytää paluutietä.

Tuskin olivat barbarit laskeutuneet tasangolle, kun kallioiden takana olevat miehet olivat nostaneet

ne hirsien avulla ja pudottaneet ne alas; ja kun rinne oli jyrkkä, niin nuo suunnattomat lohkat olivat sikin sokin vyöryessään alas kokonaan tukkineet ahtaan aukon.

Tasangon toisessa päässä oli pitkä, paikottain kallion halkeamien katkaisema kapea käytävä, se vei rotkoon, joka johti ylängölle, minne punilainen armeija oli asettunut. Tähän käytävään ja kallioseinää vastaan oli jo edeltäpäin pantu tikapuita; ja halkeamien mutkien suojaamina olivat kepeäaseiset, ennenkuin heihin ennätettiin, ehtineet päästä niiden luo ja kavuta ylös. Muutamat joutuivat itse rotkoon; heidät vedettiin sieltä köysien avulla ylös, sillä rinne oli tällä kohdin juoksuhiekkää, ja oli niin jyrkkä, ettei polvillaankaan olisi voinut kömpiä sitä ylös. Barbarit saapuivat melkein heti kepeäaseisten jälestä sinne. Mutta ristikko, joka oli neljäkymmentä kyynärää korkea ja täytti tarkalleen kallioiden välin, laskeutui äkkiä heidän eteensä kuten taivaasta pudonnut valli.

Suffeetin laskelmat olivat siis onnistuneet. Ei yksikään palkkasotureista tuntenut vuoristoa, ja astuessaan kolonnien etunenässä he olivat riistäneet toiset mukaansa. Lohkat, jotka olivat alipäästä kapeampia, olivat helposti kaatuneet ja kaikkien juostessa oli Hamilkarin armeija perällä huutanut kuten suuren vaaran uhatessa. Hamilkar olisi kyllä voinut menettää kaikki kepeäaseisensa, mutta puolet ainoastaan joutui hukkaan. Hän olisi ollut valmis uhraamaan vaikka kaksikymmentä kertaa enemmän saadakseen sellaisen tempun onnistumaan.

Aamuun asti kulkivat barbarit tiheinä joukkoina alanteen toisesta päästä toiseen. He tunnustelivat käsillään kallioita löytääkseen jonkun tien ulos.

Vihdoin päivä nousi; silloin he näkivät kaikkialla ympärillään korkean, äkkijyrkän, valkoisen kallioseinän. Eikä mitään pelastuksen mahdollisuutta tai toivoa ollut olemassa! Tämän umpikujan molemmat luonnon laatimat aukot olivat suljetut, toisella puolen oli ristikko, toisella kallioröykkiö.

Silloin kaikki katsoivat toisiinsa sanaakaan sanomatta. He lannistuivat tuntien jääkylmän väristyksen ruumiissaan ja lyijynraskaan painon silmäluomissaan.

He kokosivat voimansa ja syöksyivät kalliota vastaan. Mutta alimmat ylimpien painon alla olevat kivet eivät liikahtaneetkaan. He koettivat kavuta niitä myöten päästäkseen ylös tasangolle, mutta kuperissa lohkat ei ollut kädelle mihin olisi tarttunut. He aikoivat puhkaista maan solan kummankin puolen: heidän aseensa taittuivat. Teltojen pylväistä he tekivät suuren tulen; tuli ei kyennyt polttamaan vuorta.

He palasivat ristikon luo; siinä oli pitkiä nauloja, seipäiden paksuisia, ja teräviä kuin siilin piikit ja tiheämmässä kuin harjan jouhet. Mutta heidän raivonsa oli niin suuri, että he syöksyivät sitä vastaan. Naulat painuivat etumaisten selkärankaan asti, heidän takanaan olevat liukuivat toveriensa ruumiita myöten alas; ja kaikki peräytyivät jättäen jälkeensä kamalia ihmislihan kappaleita ja verisiä hiustukkoja.

Kun lamautuminen oli hiukan tyyntynyt, niin tarkastettiin paljoko heillä oli ruokavaroja. Palkkasotureilla, joiden kuormasta oli hukkunut, oli ruokaa tuskin kahdeksi päiväksi, ja toiset olivat aivan ilman muonavaroja, sillä he odottivat etelän kylien lupaamaa lähetystä.

Mutta härät, jotka karthagolaiset olivat ajaneet solaan houkutellakseen barbareja, kuljeksivat vapaina. Ne tapettiin keihäillä; ne syötiin, ja kun vatsa oli täynnä, niin ajatukset kadottivat osan synkkydestään.

Seuraavana päivänä he teurastivat kaikki muulit, yhteensä noin neljäkymmentä. Sitten kalvettiin nahatkin, keitettiin sisälmykset, murskattiin luut, eivätkä he vielä vaipuneet epätoivoon; Tuniksessa oleva armeija oli varmaankin saanut tiedon heidän tilastaan ja oli tulossa.

Mutta viidennen päivän iltana tuli nälänhätä suuremmaksi; he pureskelivat miekkojen hihnoja ja pieniä sieniä, joilla kypärit olivat vuoratut.

Nämät neljäkymmentä tuhatta miestä olivat ahdetut yhteen kilpa-ajoradan tapaiseen, jonka ympärillä olevat vuoret muodostivat. Muutamat jäivät ristikon eteen tai lohkat juurelle; toiset makasivat sikin sokin tasangolla. Urhoolliset karttivat toisiaan, ja pelkurit etsivät voimakkaita, jotka eivät kuitenkaan voineet heitä pelastaa.

Löyhkän tähden haudattiin kepeäaseisten ruumiit heti; hautojen paikkaa ei enää erottanut.

Kaikki barbarit makasivat ikääntyneinä pitkin maata. Siellä täällä kuljeksi joku vanha soturi heidän rivinsä välitse; ja he karjuen kiroilivat Karthagoa, Hamilcaria — ja Mathoa, vaikka hän oli syytön heidän turmioonsa; mutta heidän mielestään olisi heidän tuskansa ollut pienempi, jos hän olisi ollut sitä jakamassa. Sitten he huokailivat; muutamat itkivät aivan hiljaa kuten pienet lapset.

He tulivat päällikköjensä luo ja pyysivät heitä antamaan jotain, joka vaimentaisi heidän kärsimyksiään. Toiset eivät vastanneet, — tai, raivoissaan sieppasivat kiven ja heittivät sen vasten

heidän kasvojaan.

Muutamat säilyttivät huolellisesti jossain maankolossa pientä ruokavarastoa, muutamia kourallisia taateleita, hiukan jauhoja; ja he söivät niitä öisin pää viitan suojassa. Ne, joilla oli miekka, pitivät sitä paljaana kädessään; epäluuloisimmat seisoivat nojaten vuorta vastaan.

He syyttivät ja uhkasivat päälliköitään. Autharitos rohkeni näyttäytyä. Barbarin itsepäisyydellä, jota ei mikään saa horjumaan, hän kulki pari kymmentä kertaa päivässä lohkarkeitä kohden, joka kerta toivoen näkevänsä niiden siirtyneen; ja hänen taljalla verhottujen vahvojen hartiainsa huojunta muistutti hänen tovereilleen karhua, joka keväällä lähtee luolastaan katsomaan, onko lumi sulanut.

Spendius piiloutui kreikkalaisten ympäröimänä erääsen halkeamaan; ja pelkuri kun oli hän levitti huhun kuolemastaan.

He olivat nyt kamalasti laihuneet; sinertäviä täpliä ilmestyi ihoon. Yhdeksännen päivän iltana kuoli kolme iberialaista.

Heidän maanmiehensä vetäytyivät heti kauhuissaan loitommalle. Vaatteet riisuttiin heidän yltään; ja alastomat, valkoiset ruumiit saivat jäädä päivän paahteesen hiekalle virumaan.

Silloin alkoivat garamantit maleksia heidän ympärillään. He olivat yksinäisyyteen tottuneita miehiä, eivätkä kunnioittaneet mitään jumalia. Joukon vanhin viittasi kumartuen ruumiiden puoleen he leikkasivat niistä puukoillaan lihankappaleita; sitten he kyyryllään istuen söivät ne. Toiset katselivat etäältä; he kiljaisivat kauhusta; — mutta monet sielunsa sisimmässä kadehtivat sittenkin heidän rohkeuttaan.

Keskellä yötä muutamat heistä lähestyivät ja peittäen haluaan he pyysivät pientä palaa vain maistaakseen, kuten he sanoivat. Rohkeimmat liittyivät heihin; heidän lukunsa lisääntyi; kohta heitä oli suuri lauma. Mutta melkein kaikki tuntiessaan kylmän lihan huulillaan antoivat käsiensä vaipua alas; toiset sitävastoin ahmivat sitä nautinnolla.

Saadakseen esimerkin vaikuttamaan he yllyttivät toinen toisiaan. Sekin, joka alussa oli kieltäytynyt, meni katsomaan garamantilaisia eikä enää palannut. He paistoivat lihoja hiilien päällä miekan kärjellä; ne suolattiin tomulla ja paraista palasista riideltiin. Kun ei noista kolmesta ruumiista enää ollut mitään jäljellä niin katseet kääntyivät tasangolle päin etsien uusia.

Mutta olihan heillä karthagolaisia, kaksikymmentä vankia, jotka oli otettu viimeisessä taistelussa, ja joita ei kukaan tähän asti ollut huomannut? Ne katosivat, se oli sitäpaitsi kosto. — Sitten, kun kerran täytyi elää, kun tämän ruuan nauttiminen oli tullut yleisemmäksi, kun muuten olisi kuoltu, niin surmattiin vedenkantajat, hevosrengit, kaikki palkkasoturien palvelijat. Joka päivä niitä tapettiin. Muutamat söivät paljon, saivat takaisin entiset voimansa, eivätkä enää olleet murheellisia.

Kohta tämäkin apulähde ehtyi. Silloin suuntautui halu haavoittuneihin ja sairaisiin. Koska he eivät voineet parantua, niin parasta oli vapauttaa heidät heidän tuskistaan; ja heti kun joku mies horjui, huusivat kaikki, että hän nyt on turmion oma ja hänen täytyi tulla toisten ravinnoksi. Heidän kuolemansa jouduttamiseksi turvauduttiin kavaluuteen; heiltä varastettiin viimeisetkin palat heidän inhottavaa ruokaansa; astuttiin kuten erehdyksestä heidän päälleen; kuolevat koettivat, saadakseen toiset uskomaan heidän voimiaan, nostaa käsiään, nousta, nauraa. Pyörtyneet heräsivät jylseen aseensa sahatessa heidän jäseniään irti; — usein tapettiin tarpeettomastikin, julmuudesta, raivon tyydytykseksi.

Raskas ja hiottava sumu, joka näillä seuduin ilmenee talven lopulla, painui neljäntenätoista päivänä armeijan yli. Tämä säänvaihdos aiheutti lukuisia kuolemantapauksia, ja mätäneminen tapahtui pelottavan pian siinä kosteassa kuumuudessa, joka pysyi vuoriseiniä välissä. Hieno vihma, joka satoi ruumiiden päälle, pehmitti ne ja muodosti piankin tasangosta laajan haaskakasan. Valkoisia usvia leijaili sen yläpuolella; ne ärsyttivät nenää, tunkeutuivat ihoon, sokaisivat silmät; ja barbarit olivat näkevinään kuolleiden viimeisiä henkäyksiä, toverivainajien sieluja. Suunnaton inho valtasi heidät. He eivät enää voineet syödä, mieluummin sitten kuolla.

Kaksi päivää myöhemmin selkeni ilma ja nälkä heräsi uudelleen. Toisinaan heistä tuntui kuin pihdeillä olisi kiskottu heidän sisälmyksiään. Silloin he kieriskelivät kouristuksissa maassa, heittivät suuhunsa kourallisia multaa, purivat käsivartensa ja purskahtivat mielipuolen nauruun.

Jano heitä vaivasi vieläkin enemmän, sillä heillä ei enää ollut pisaraakaan vettä, leilit kun jo yhdeksäntenä päivänä olivat tyhjentyneet täydellisesti. Pettääkseen janoaan he panivat kielelleen miekanhinojen metalliliuskoja, norsunluunappeja, miekan teriä. Entiset karavaaninkuljettajat köyttivät nuorilla vatsansa kireälle. Toiset imeskelivät kivenpalasia. Juotiin vaskikypäreistä jäähtynyttä virtsaa.

Ja he yhä odottelivat Tuniksen armeijaa! Sen pitkä viipyminen sai heidät otaksuma, että se hyvinkin

pian saapuisi. Sitäpaitsi oli Matho kunnan mies, eikä varmaankaan hylännyt heitä. "He tulevat huomenna!" sanoivat he itsekseen; ja huomispäivä kului ohitse.

Alussa he olivat rukoilleet, tehneet lupauksia, turvautuneet kaikellaisiin manauksiin. Nyt he tunsivat jumaliaan kohtaan yksinomaan vihaa ja kostaakseen koettivat olla uskomatta heihin.

Kiivasluonteiset kuolivat ensiksi; afrikalaiset kestivät paremmin kuin gallialaiset. Zarxas makasi toimeettomana pitkällään maassa balearilaisten keskellä pitkä tukka valuen käsivarren yli. Spendius löysi erään kasvin, jolla oli suuret runsasnesteiset lehdet, ja selitettyään toisille sen myrkylliseksi hän elätti sillä itseään.

He olivat liian heikkoja kiviä heittelemällä karkoittamaan lenteleviä korppeja. Toisinaan kun ruumiin päällä istuva suuri korppikotka oli jo kauvan nokkinut sitä, niin joku mies alkoi madella sitä kohden heittokeihäs hampaiden välissä. Hän nojautui toiseen käteensä ja tarkkaan tähdättyään heitti aseensa. Valkohöyheninen lintu havahtui toimestaan suhahduksen kuullessaan, taukosi, katsoi rauhallisena ympärilleen kuten merimetso kallionkielekkellä, ja painoi keltaisen inhottavan nokkansa jälleen syvälle; ja epätoivoinen mies vaipui suulleen hiekkään. Muutamien onnistui löytää kameleontteja ja käärmeitä. Mutta se joka piti heitä hengissä, se oli rakkaus elämään. Koko heidän sielunsa oli kohdistunut yksinomaan siihen ajatukseen, — ja he tarraantuivat olemassa oloon tahdonvoimalla, joka jatkoi elämää.

Lujamielisimmät istuivat toistensa vieressä yhdessä kehässä keskellä tasankoa, siellä täällä, kuolleiden keskellä; ja viittoihinsa verhoutuneina he ääneti antautuivat surullisten ajatustensa valtaan.

Kaupungissa syntyneet muistelivat meluisia katuja, kapakoita, teattereita, kylpysaleja, ja parranajohuoneita, joissa kuunneltiin tarinoita. Toiset olivat näkevinään ilta-auringon valaisemia seutuja, miten keltainen vilja lainehti ja miten suuret härät kotimatalla nousivat kunnaita ylös auran vannas niskassaan. Matkoilla olleet uneksivat vesisäiliöistä, metsämiehet metsistään, vanhat sotilaat taisteluistaan; — ja painostavan uneliaisuuden vallassa välähtelivät nämät ajatukset yhtä hohtavina ja selvinä kuin unet. He saivat yht'äkkiä näköhäiriöitä; he etsivät vuoriseinästä ovea paetakseen ja koettivat päästä sen läpi. Toiset luullen olevansa myrskysäällä merellä huusivat laivan komennussanoja, tai peräytyivät kauhuissaan nähdessään pilvissä punilaisia joukkoja. Olipa sellaisiakin, jotka kuvittelivat olevansa jossain juhlassa ja lauloivat.

Useat joutuivat kummallisen hulluuden valtaan ja toistivat taukoamatta samaa sanaa ja tekivät saman liikkeen. Sitten nostaessaan päänsä ylös ja katsoessaan toisiinsa purskahtivat he tukahuttavaan itkuun nähdessään toistensa kamalasti surkastuneet kasvot. Muutamat eivät enää kärsineet ja saadakseen aikaa kulumaan, he kertoivat vaaroista, joista he olivat päässeet.

Heidän kaikkien kuolema oli varma, se saapui kohtakin. Kuinka monta kertaa he olivatkaan koettaneet avata itselleen tietä! Mitä siihen tulee että olisi rukoiltu voittajilta antaumisehtoja, niin eihän heillä ollut siihen mitään keinoa. Eiväthän he edes tietäneet, missä Hamilkar olikaan.

Tuuli puhalsi rotkon puolelta. Se viuhkoi ristikon ylitse taukoamatta hiekkaa, joka takertui barbarien viittoihin ja hiuksiin ikäänkuin maa olisi noussut heidän päälleen haudatakseen heidät alleen. Ei missään näkynyt liikettä; ikuinen vuoristo tuntui heistä joka aamu yhä korkeammalta.

Toisinaan lensi lintuparvi vinhaa vauhtia sinisellä taivaalla, vapaassa ilmassa. He sulkiivat silmänsä voidakseen olla niitä näkemättä.

Ensiksi alkoivat korvat humista, kynnet mustuivat, vilu tuntui rinnassa; sitten pantiin kyljelleen maata ja sammuttiin vaikertelemattakaan.

Yhdeksäntenätoista päivänä oli kuollut kaksituhatta aasialaista, tuhat viisisataa arkipelagilaista, kahdeksantuhatta libyalaista, nuorimmat palkkasotureista ja kokonaiset heimot — yhteensä kaksikymmentätuhatta sotilasta, puolet armeijasta.

Autharitos, jolla ei ollut enää muuta kuin viisikymmentä gallialaista aikoi jo surmata itsensä lopettaakseen kaiken, kun hän vastapäätä itseään kallion reunalla oli näkevinään miehen.

Ollessaan niin korkealla näytti tämä mies aivan kääpiöltä. Yhtäkaikki erotti Autharitos hänen vasemmassa kädessään olevan apilanlehden muotoisen kilven. Hän huusi: "Karthagolainen!" ja heti paikalla tasangolla, ristikon edessä, lohcareiden juurella kaikki nousivat. Sotilas käveli kallion reunalla; alhaalta barbarit katselivat häntä.

Spendius sieppasi härän kallon; kietoi sen ympärille kahdesta vyöstä otsanauhan, pisti sen sarvet alaspäin seipään nenään rauhallisten aikeiden merkiksi. Karthagolainen poistui. He odottivat.

Kuten kivi, joka irtaantuu kalliosta, putosi vihdoin illalla ylhäältä miekankannatin. Se oli punaisesta nahasta tehty, ompeluksilla kirjailtu ja koristettu kolmella timanttihhdellä, ja keskellä oli Suuren Neuvoston merkki: hevonen palmun juurella. Se oli Hamilkarin vastaus, hänen lähettämänsä turvakirje.

Heidän ei tarvinnut mitään pelätä: jokainen onnen vaihdos lopetti heidän kärsimyksensä. Suunnaton ilo valtasi heidät. He syleilivät toisiaan, itkivät. Spendius, Autharitos ja Zaxas, neljä italialaista, yksi neekeri ja kaksi spartalasta tarjoutui välittäjiksi. Heidät hyväksyttiin heti. Mutta he eivät tietäneet, miten he pääsisivät solasta pois.

Mutta lohkareiden puolelta kuului pauketta; ja korkein heilahti ja vyöryi aivan alas. Vaikka niitä barbarien puolelta ei saanut liikkumaan, sillä olisi siinä tapauksessa täytynyt saada ne liukumaan loivaa pintaa myöten ylöspäin (ja sitäpaitsi ne olivat aivan ahtaan aukon suussa kiinni), niin toiselta puolen ei tarvinnut muuta kuin voimakkaasti lykätä saadakseen ne vyörymään alas. Karthagolaiset tyrkkivät niitä, ja päivän noustessa ne ulottuivat tasangolle kuten jättiläissuurten portaiden rauniot.

Barbarit eivät vielä voineet kavuta niitä ylös. Heille ojennettiin tikapuita; kaikki riensivät niitä kohden. Erään katapultin täysi lataus karkoitti heidät loitommalle; nuo kymmenen ainoastaan vietiin pois.

He astuivat klinabarien välissä nojaten kättään hevosen lanteeseen pysyäkseen pystyssä.

Nyt kun ensimmäinen ilo oli haihtunut, alkoivat he käydä levottomiksi. Hamilkarin vaatimukset olivat varmaankin julmat. Mutta Spendius rauhoitti heitä.

— "Minä puhun!" ja hän kerskaili osaavansa puhua kauniisti koko armeijan pelastukseksi.

Joka pensaan takana he näkivät vartioita piilossa. Nämät kumarsivat miekankannattimelle, jonka Spendius oli pannut olalleen.

Kun he saapuivat punilaisten leiriin ympäröi sankka parvi heitä, ja he kuuluivat kuisketta ja nauruja. Erään teltan ovi aukeni. Hamilkar oli teltan perällä, istuen rahilla matalan pöydän ääressä, jolla välkkyi paljas miekka. Hänen päällikkönsä seisoivat hänen ympärillään.

Nähdessään nuo kymmenen miestä hän ensin väistyi taapäin, sitten hän kumartui tarkastamaan heitä.

Heidän silmäteränsä näyttivät luonnottoman suurilta, ja silmien ympärillä oli suuri, musta kehä, joka ulottui aivan korvalehtien alareunaan asti; sinertävä nenä törrötti terävänä laihojen, syvien ryppyjen uurtamien poskien välissä; heidän nahkansa, joka veltona riippui, katosi tuhanvärisen tomun peittoon, huulet painautuivat keltaisia hampaita vasten; heistä levisi ilettävä löyhkä; olisi luullut heitä avautuneiksi haudoiksi, eläviksi ruumisholveiksi.

Keskellä telttaa oli matolla, jolle johtomiesten tuli istua, vadillinen höyryäviä kurbitsoja. Barbarien silmät kiintyivät siihen ja koko heidän ruumiinsa vapisi ja kyyneleet nousivat heidän silmiinsä. Mutta he hillitsivät itseään.

Hamilkar kääntyi pois päin puhutellakseen erästä. Silloin he kaikki ryntäsivät maahan suulleen vadin kimppuun. Kasvot painuivat rasvaan ja ahmimisen läiskeeseen yhtyi ilonnyhkytys. Enemmän hämmästyksestä kuin säälistä sallittiin heidän lopettaa ateriansa. Kun he olivat nousseet, viittasi Hamilkar miekanhinaa kantavaa miestä puhumaan. Spendius pelkäsi; hän änkytti.

Kuunnellessaan häntä pyöritti Hamilkar sormensa ympäri suurta kultasormusta, samaa, jolla oli painettu Karthagon leima miekankannattimeen. Hän pudotti sen maahan; Spendius nosti sen heti ylös; herransa edessä sai orja entiset tapansa. Toiset värisivät vimmaasta suuttuen tästä nöyryydestä.

Mutta kreikkalainen korotti äänensä ja muistuttaen Hannon rikoksia, jonka hän tiesi olevan Barkaksen vihollisen, koetti hän kertomalla heidän kurjuudestaan ja muistuttaen heidän uskollisuudestaan saada Hamilkarin hetyään; hän puhui kauvan, nopeasti, vaanien, melkein kiivaasti; lopulla riisti hänen hehkuva älynsä hänet niin kokonaan mukaansa, että hän unohti surunsa.

Hamilkar vastasi hyväksyvänsä heidän puolustelunsa. Rauha oli siis solmittava, ja tällä kertaa lopullinen rauha! Mutta hän vaati, että hänen haltuunsa jätettäisiin kymmenen palkkasoturia hänen oman valintansa mukaan, aseita ja vaatteita.

He eivät odottaneet näin suurta lempeyttä; Spendius huudahti:

— "Kaksikymmentä, jos tahdot, valtias!"

— "Ei! kymmenen riittää minulle", vastasi Hamilkar lempeästi.

Heidän annettiin poistua teltasta neuvotellakseen. Kun he olivat yksin vastusti Autharitos kymmenen toverin uhraamista, ja Zarxas sanoi Spendiukselle:

— "Miksi et surmannut häntä? hänen miekkansa oli pöydällä aivan edessäsi!"

— "Surmata hänet!" sanoi Spendius; ja hän lausui useampaan kertaan: "Hänet, hänet!" ikäänkuin asia olisi ollut mahdoton ja Hamilkar kuolematon olento.

He olivat niin uupuneita, että he heittäytyivät maahan selälleen tietämättä, mitä he päättäisivät.

Spendius kehoitti heitä suostumaan. Lopulta he myöntivät ja palasivat teltaan.

Silloin laski suffeetti kätensä vuoron perään kunkin kymmenen barbarin käteen puristaen heidän peukaloaan; sitten hän pyyhki kätensä pukuunsa, sillä barbarien tahmean ihon kosketus tuntui karkealta ja pehmeältä, ja hänen ruumiinsa läpi kulki väristys. Sitten hän sanoi heille:

— "Tehän olette kaikki barbarien johtomiehiä ja olette vannoneet heidän puolestaan?"

— "Niin!" vastasivat he.

— "Vapaaehtoisesti, sydämen pohjasta ja aikoen pitää lupauksenne?"

He vakuuttivat palaavansa toisten luo pannakseen ne täytäntöön.

— "No niin!" jatkoi suffeetti, "minun, Barkaksen, ja palkkasotureitten lähettiläitten välillä tehdyn sopimuksen mukaan minä valitsen teidät ja pidän teidät!"

Spendius kaatui pyörtyneenä matolle. Barbarit vetäytyivät lähemmäksi toisiaan aivan kuin hyljäten hänet; ei kuulunut sanaakaan, ei valitusta.

Heidän toverinsa odottivat heitä, ja kun eivät nähneet heidän saapuvan, luulivat tulleen petetyiksi. Lähettiläät olivat epäilemättä menneet suffeetin puolelle.

He odottivat vielä kaksi päivää; kolmannen päivän aamuna he tekivät päätöksensä. He nuorien, kärkihakkujen ja nuolien avulla, joita oli kiinnitetty vaatekaistojen väliin niin että ne muodostivat ikäänkuin tikapuiden astimia, he onnistuivat kiipeämään lohkareiden yli; ja jätettyään heikoimmat jälkeensä, he noin kolmentuhannen miehen suuruisena joukkona lähtivät liikkeelle yhtyäkseen Tuniksen armeijaan.

Rotkon yläpuolella oli niitty, jolla kasvoi siellä täällä pensaita; barbarit söivät niiden lehtisilmukoita. Sitten he tapasivat papupellon; ja kaikki katosi aivan kuin parvi heinäsiirkkoja olisi kulkenut sen yli. Kolme tuntia myöhemmin he saapuivat toiselle tasangolle, jota vihannoivat kukkulat ympäröivät.

Näiden kunnaiden välisissä laaksoissa he näkivät hopeanvärisiä lyhteitä välkkyvän vähän matkan päässä toisistaan; auringon sokaisemat barbarit näkivät epäselvästi niiden alapuolella suuria, mustia möhkäleitä, jotka kannattivat noita hopealyhteitä. Äkkiä ne nousivat aivan kuin olisivat auenneet Ne olivat peitsiä pelottavasti asetettujen norsujen selässä olevissa torneissa.

Paitsi rinnassaan olevaa kärkeä, pistorautoja hampaissaan, pronssilevyjä kyljissään ja tikareja polvisuojissaan; — oli niillä kärsän päässä nahkarengas johon oli kiinnitetty suuren tikarin kahva; kun ne olivat yht'aikaa astuneet esiin tasangon perältä, astuivat ne tasaisesti joka sivulta eteenpäin.

Sanomaton kauhu sai barbarit aivan jähmettymään. He eivät koettaneet edes paetakaan. He olivat jo saarroksessa.

Norsut tunkeutuivat tähän ihmiskasaan; rintapiikit puhkoivat sen, hampaiden raudat viiltelivät sitä kuin auran vantaat; ne silpoivat, halkoivat, hakkasivat kärsänsä sirpeillä; tulinuolia täynnä olevat tornit näyttivät liikkuvilta tulivuorilta; ei näkynyt muuta kuin yksi ainoa laaja kasa, jossa ihmisliha muodosti valkoisia pilkkuja, pronssilevyt harmaita täpliä, veri punaisia suihkuja; nuo pelottavat eläimet raivasivat kulkiessaan keskelle kaikkea mustia vakoja. Hurjinta norsua ohjasi eräs numidialainen, jonka päätä koristi sulkadiademi. Hän sinkoi heittokeihäitä pelottavan nopeasti, päästäen tuon tuostakin pitkän kimakan vihellyksen; — ja nuo suuret eläimet, jotka olivat tottelevaisia kuin koirat, käänsivät tämän teurastuksen aikana silmänsä häneen päin.

Heidän kehänsä supistui yhä enemmän; nääntyneet barbarit eivät enää tehneet vastarintaa; kohta olivat norsut tasangon keskellä. Niillä ei ollut tilaa liikkua. Ne kasaantuivat nousten puoleksi pystyyn, ja niiden hampaat sotkeutuivat yhteen. Äkkiä Narr' Havas rauhoitti ne, ja kääntyen ympäri ne palasivat juoksu jalkaa kukkuloiden luo.

Mutta kaksi syntagmaa sotilaita oli paennut oikealle erääseen notkoon, heittivät aseensa ja polvillaan

he ojensivat kätensä punilaisten telttoja kohden rukoillen armoa.

Heidän jalkansa ja kätensä sidottiin; kun heidät sitten oli pantu maahan riviin toinen toisensa viereen, tuotiin norsut takaisin.

Rinnat rusahtivat kuten puulippaat, joita murskataan; norsun jokainen askel mursi kaksi miestä; niiden suuret jalat painuivat ruumiisiin, niin että näytti siltä kuin norsut olisivat ontuneet. He jatkoivat kulkuaan kunnes pääsivät rivin päähän. Tasangolla ei enää nähnyt liikettä. Yö saapui. Hamilkar iloitsi katsellessaan tätä kostonsa näytelmää; mutta äkkiä hän vavahti.

Hän ja muut näkivät kuudensadan askeleen päässä vasemmalla eräällä kukkulalla vielä barbareja! Neljäsataa voimakkainta etruskilaista, libyalaista ja spartalaista palkkasoturia oli jo heti alussa päässyt kukkulalle ja pysytellyt epäröiden paikallaan. Toveriensa teurastuksen jälkeen he päättivät tunkeutua karthagolaisten joukkojen läpi; he laskeutuivat jo tiheissä riveissä ihmeteltävällä ja pelottavalla tavalla.

Airut lähetettiin heti heidän luokseen. Suffeetti tarvitsi sotilaita; hän otti heidät ilman mitään ehtoja vastaan, niin suuresti hän ihaili heidän urhoollisuuttaan. He voivat, lisäksi karthagolainen, lähestyä hiukan ja mennä hänen osoittamaansa paikkaan, josta he löytäisivät ruokavaroja.

Barbarit riensivät sinne ja kuluttivat yön syömiseen. Silloin karthagolaiset alkoivat napista suffeetin palkkasotureita kohtaan osoittamaa puolueellisuutta vastaan.

Taipuiko hän tämän sammumattoman vihan vaatimuksiin, vai oliko kaikki täydellisintä kavaluutta? Seuraavana päivänä hän saapui itse avopäin, aseitta, clinabarien saattamana heidän luokseen ja ilmoitti, että kun hänellä oli liian suuret joukot ruokittavanaan, niin hänen aikomuksensa ei ollut pitää heitä kaikkia elossa. Mutta kun hän tarvitsi sotilaita, eikä tietänyt miten hän paraimmat valitsisi, niin saivat he keskenään taistella elämän ja kuoleman uhalla; sitten hän liittää voittajat omaan henkivartiostoonsa. Olihan se kuolema yhtä hyvä, kuin mikä muukin; — ja silloin, käskien sotilaita siirtymään (sillä punilaiset liput estivät palkkasotureita näkemästä ympärilleen), hän heille näytti Narr' Havaksen sataa yhdeksääkymmentäkahta norsua, jotka seisovat yhdessä ainoassa rivissä ja heiluttivat kärsillään pitkiä aseita, kuten jättiläiskädet olisivat heiluttaneet piiluja heidän päänsä päällä.

Barbarit katsoivat ääneti toisiinsa. Eivät he kalvenneet kuoleman pelosta, vaan siitä katalasta pakosta, jonka alaisiksi he nyt olivat joutuneet.

Heidän yhdessä vietetty elämänsä oli synnyttänyt heidän välilleen kestäviä ystävyysliittoja. Leiri korvasi useimmille isänmaan; eläen ilman perhettä he suuntasivat kaiken hellyyden tarpeensa johonkin toveriin, ja he nukkuivat vieretysten saman viitan alla tähtien tuikkeessa. Heidän harhaillessaan taukoamatta kaikenlaisten seutujen halki, läpi surmien ja seikkailujen, oli heidän välilleen muodostunut omituinen rakkaus, — siveettömiä liittoja, jotka olivat yhtä vakavia kuin avioliitto, ja joissa vahvempi suojeli heikompaa taistelussa, auttoi häntä hyppäämään kuilujen yli, kuivasi hänen otsaltaan kuumeen hien, varasti hänelle ruokaa; ja toinen, tien varrelta löydetty lapsi, sitten palkkasoturiksi kehittynyt mies, korvasi tämän hellyyden aviovaimon tuhansilla huomaavaisuuksilla ja palveluksilla.

He vaihtoivat nyt kaulanauhoja ja korvarenkaita, lahjoja, jotka he ennen suuren vaaran jälkeen hurmauksen hetkinä olivat antaneet toisilleen. Kaikki tahtoivat kuolla, ei kukaan surmata. Siellä täällä näki jonkun nuoren sanovan harmaapartaiselle miehelle: "Ei! ei, sinä olet voimakkaampi! Sinä kostat meidän puolestamme, surmaa minut!" ja mies vastasi: "Minulla on lyhempi elämä edessä! Iske keskelle sydäntä, eläkä ajattele muuta!" Veljet katselivat toisiinsa kättä puristaen, rakastaja sanoi rakastajalle ikuiset jäähyväiset itkien hänen olkapäätänsä vastaan.

He riisuivat panssarit pois, jotta miekka tunkisi nopeammin lihaan. Silloin tulivat näkyviin ne suuret arvet, jotka he olivat saaneet taisteluissa Karthagon puolesta; ne näyttivät pylväihin kaiverretuilta kirjoituksilta.

Sitten he järjestyivät gladiaattorien tavoin neljään yhtä suureen riviin ja alkoivat arasti iskien taistella. Muutamat olivat sitoneet silmänsäkin ja heidän miekkansa halkaisivat ilmaa hapuillen, kuten sokean sauva. Karthagolaiset alkoivat kiljua ja solvaista heitä pelkureiksi. Barbarit kiihtyivät, ja kohta taistelu muuttui yleiseksi, kiihkeäksi, pelottavaksi.

Toisinaan kaksi taistelijaa taukosi aivan verissään, vaipuivat toistensa syliin ja kuolivat suudellen toisiaan. Ei kukaan väistynyt. He syöksyivät ojolla oleviin miekkoihin. Heidän raivonsa oli niin kiihkeä, että karthagolaiset etäällä pelkäsivät.

Vihdoin he taukosivat taistelusta. Rinnat läähättivät raskaasti koristen, ja silmät näkyivät pitkien hiusten takaa, jotka riippuivat alas, kuin purppurakylvystä nostettuina. Muutamat pyörivät nopeasti ympäri kuten otsaan haavoittuneet pantterit. Toiset katselivat liikkumattomina edessään olevaa ruumista; sitten he äkkiä repivät kynsillään kasvojaan, tarttuivat molemmin käsin miekkaansa ja

painoivat sen vatsaansa.

Kuusikymmentä oli vielä jälellä. He pyysivät saada juotavaa. Heitä käskettiin heittämään miekkansa pois; ja kun he sen olivat tehneet, tuotiin heille vettä.

Juuri kun he joivat painaen päänsä ruukkuihin, syöksyi kuusikymmentä karthagolaista takaapäin heidän kimppuunsa ja tappoi heidät tikareilla.

Hamilkar oli tehnyt tämän noudattaakseen armeijan vaistoa ja sitoakseen tämän petoksen kautta heidät itseensä.

Sota oli siis loppunut; ainakin hän niin luuli; Matho ei voinut tehdä vastarintaa; kärsimättömänä käski suffeetti heti lähteä matkalle.

Hänen vakoojansa tulivat ilmoittamaan nähneensä matkueen kulkevan Lyjy vuorta kohden. Hamilkar ei välittänyt siitä. Kun kerran palkkasoturit olivat tuhotut, niin paimenkansat eivät enää häntä häirinneet. Pääasia oli nyt saada Tunis haltuunsa. Hän kulki pitkiä päivämatkoja pitäen sitä kohden.

Hän oli lähettänyt Narr' Havaksen Karthagoon viemään tietoa voitosta; ja Numidian kuningas, ylppeillen tästä menestyksestä, saapui Salammbon luo.

Salamambo otti hänet vastaan puistossaan, jossa lepäsi tuuhean sykomoripuun alla keltaisilla nahkatyynyillä. Taanak seisoi hänen vieressään. Hänen kasvojaan verhosi valkoinen vaate, joka peitti suun ja otsan, joten silmät ainoastaan näkyivät; mutta huulet hohtivat ohuen kankaan läpi kuten jalokivet hänen sormissaan — sillä Salammbon kädetkin olivat verhotut, eikä hän koko keskustelun aikana tehnyt ainoatakaan liikettä.

Narr' Havas ilmoitti hänelle barbarien joutuneen tappiolle. Salamambo kiitti siunaten häntä niistä palveluksista, jotka hän oli tehnyt hänen isälleen. Sitten alkoi Narr' Havas kertoa taistelusta.

Kyyhkysset kujersivat hiljaa palmupuissa heidän ympärillään ja toisia lintuja hyppeli ruohikossa: seppelleivosia, tartessilaisia viiriäisiä, punilaisia helmikanoja. Jo kauvan aikaa hoitamatta jäänyt puutarha oli villiintynyt; metsäkurpitsit kiertelivät kassia-puiden lehviä, käärmeecnpisto-yrtit hyötyivät ruusukentillä, kaikellaiset kasvit muodostivat tiheikköjä ja lehvämajoja; ja viistoon laskeutuvat auringon säteet loivat kuten metsässä siellä täällä lehden varjon maahan. Villiityneet kotieläimet pakenivat pienimmänkin risahduksen kuullessaan. Toisinaan näki gasellin, jonka pieniin mustiin sorkkiin oli tarttunut maassa olevia riikinkukon sulkia. Etäällä olevan kaupungin kohina katosi aaltojen loiskeesen. Taivas oli aivan sininen; merellä ei näkynyt ainoatakaan purjetta.

Narr' Havas ei enää puhunut. Salamambo katseli häntä vastaamatta mitään. Narr' Havaksella oli liinainen puku, johon kukkia oli maalattu, ja liepeessä riippui kultahetaleita; kaksi hopeanuolta kiinnitti hänen palmikoituja hiuksiaan korvien kohdalla; hänen oikea kätensä nojasi peitsen varteen, joka oli koristettu elektronrenkailla ja karvatupsuilla.

Salammbon sielussa heräsi paljon epäselviä ajatuksia katsellessaan häntä. Tuo nuori, lempeä-ääninen ja naisekkaan hentovartaloinen mies miellytti hänen silmiään olemuksensa siroudella ja tuntui hänestä vanhemmalta sisarelta, jonka Baalit lähettivät häntä turvaamaan. Muisto Mathosta välähti äkkiä esiin; hän ei voinut hillitä haluaan saada tietää, mikä oli oleva Mathon kohtalo.

Narr' Havas vastasi, että karthagolaiset kulkivat Tunista kohden aikoen sen valloittaa. Sen mukaan kuin hän kuvaili heidän onnistumisensa mahdollisuutta ja Mathon heikkoutta, näytti erityinen toivo ilahuttavan Salammbota. Hänen huulensa vapisivat, hänen rintansa läähätti. Kun Narr' Havas lupasi itse surmata Mathon huudahti Salamambo: — "Niin! surmaa hänet, sen täytyy tapahtua!"

Numidialainen sanoi kiihkeästi haluavansa Mathon kuolemaa, sillä sodan loputtua oli hän tuleva Salammbon aviomieheksi.

Salamambo vavahti ja painoi päänsä alas.

Mutta Narr' Havas jatkoi verraten kaihoaan kukkiin, jotka kaihoavat sadetta, eksyneihin matkamiehiin, jotka odottavat päivää. Hän sanoi vielä Salammbolle, että hän oli kauniimpi kuin kuu, suloisempi kuin aamun tuuli ja majaystävän kasvot. Hän aikoi tuottaa hänelle mustien maasta kalleuksia, joita ei löytynyt Karthagossa, ja heidän asuntonsa lattiat olivat kultahiekalla sirotettavat.

Illan tullen balsamin tuoksu täytti ilman. He katsoivat kauvan aikaa toisiinsa, — ja Salammbon silmät näyttivät pitkien huntujen lävitse kahdelta pilvien lomasta tuikkivilta tähdeltä. Ennen auringon laskua Narr' Havas poistui.

Vanhimmat tunsivat aivan kuin suuren taakan putoavan hartioiltaan hänen lähdettyään Karthagosta.

Kansa oli ottanut hänet vastaan vielä suuremmalla riemulla kuin edellisellä kerralla. Jos Hamilkar ja Numidian kuningas kahden saisivat voiton palkkasotureista, niin olisi mahdotonta heitä vastustaa. Siksi päättivät he, heikontaakseen Bar kasta, antaa oman lemmikkinsä, vanhan Hannon ottaa osaa Karthagon vapauttamiseen.

Hän lähti heti läntisiin maakuntiin päin kostaakseen samoilla seuduilla, jotka olivat nähneet hänen häpeänsä. Mutta asukkaat ja barbarit olivat kuolleet, piilossa tai paenneet. Silloin hänen vihansa kohdistui itse seutuun. Hän poltti raunioiden rauniot, hän ei jättänyt ainoatakaan puuta tai heinän kortta; lapset ja rammot, joita tavattiin, kidutettiin kuoliaiksi, hän jätti naiset sotilaittensa raiskattaviksi ennenkuin ne surmattiin; kauneimmat heitettiin hänen kantotuoliinsa, — sillä hänen kamala tautinsa kiihoitti hänessä hurjia himoja; ja hän tyydytti niitä epätoivoisen miehen koko vimmallalla.

Usein painui kukkuloiden harjalla mustia telttarivejä kokoon kuten tuulen kaatamina, ja sitten näki suurien kiiltoreunaisten kiekkojen, jotka tunsu kärryn pyöriksi, surkeasti natisten katoavan vähitellen laaksoon. Ne heimot, jotka olivat lähteneet pois Karthagon piirityksestä, harhailivat siten maakuntien halki odottaen sopivaa tilaisuutta, jotain palkkasoturien saamaa voittoa, palatakseen takaisin. Mutta pelosta tai nälästä he kaikki jatkoivat tietään kotiseuduilleen ja katosivat.

Hamilkar ei laisinkaan kadehtinut Hannon menestystä. Mutta hän tahtoi kiireesti saada kaiken loppumaan; siksi käski hän Hannoa hyökkäämään Tunista vastaan; ja Hanno, joka kaikesta huolimatta rakasti isänmaataan, saapui määräpäivänä kaupungin muurien edustalle.

Kaupungilla oli puolustusväkenään, paitsi kaupungin vakinaisia asukkaita, kaksitoistatuhatta palkkasoturia, sitten kaikki saastaisten-ruokien-syöjät, sillä he olivat kuten Mathokin jääneet Karthagon näköpiirin sisälle ja roskaväki ja shalishim katselivat etäältä sen korkeita muuria, joiden takana he uneksivat löytyvän äärettömiä nautintoja. Tämän yhteisen, vihan vaikutuksesta järjestettiin puolustus hyvinkin pian. Leileistä tehtiin kypäriä, kaikki puutarhojen palmut katkottiin keihäiden varsiksi, kaivettiin kaivoja ja ruuakse he pyydystivät järven rannalta suuria valkoisia ruumiilla ja saastalla ruokittuja kaloja. Heidän vallituksensa, joita Karthago kateellisina oli pidättänyt raunioina, olivat niin heikkoja, että ne voi melkein olkapäällään kaataa kumoon. Matho tukki niiden reijät talojen kivillä. Se oli viimeinen taistelu; hän ei mitään toivonut, ja yhtä kaikki hän sanoi itselleen, että onni oli vaihtuvainen.

Läheystyessään näkivät karthagolaiset vallilla miehen, joka kohosi vyötäröistä asti sen ylitse. Hänen ympärillään suhahtelevat nuolet näyttivät häntä peloittavan yhtä vähän kuin pääskysparvi. Kummallista kyllä ei ainoakaan osunut häneen.

Hamilkar leiriytyi kaupungin eteläpuolelle; hänen oikealla puolellaan piti Narr' Havas Rhadeksen tasangon ja Hanno järven rannan hallussaan; toistaiseksi piti kunkin kolmen johtajan säilyttää asemansa ja yht'aikaa hyökätä kaupungin muureja vastaan.

Mutta Hamilkar tahtoi ensin näyttää palkkasotureille, että hän aikoi rangaista heitä kuin orjia. Hänen käskystään nuo kymmenen lähettilästä naulittiin vieretysten ristiin eräälle kukkulalle, vastapäätä kaupunkia.

Tämän nähdessään poistuivat piiritetyt valleilta.

Matho oli arvellut, että jos hän voisi pujahtaa muurin ja Narr' Havaksen telttojen välitse niin sukkelasti etteivät numidialaiset ennättäisi lähteä liikkeelle, niin voisi hän hyökätä takaapäin karthagolaisten jalkaväen kimppuun, joka siten joutuisi hänen osastonsa ja kaupungin väliin. Hän syöksyi sotavanhuksiensa kanssa ulos kaupungista.

Narr' Havas huomasi sen; riensi pitkin järven rantaa ja käski Hannoa lähettämään miehiä Hamilkarin avuksi. Luuliko hän Barkasta liian heikoksi vastus taaksensa palkkasotureja? Oliko se petosta vai tyhmyyttä? Kukaan ei koskaan saanut sitä tietää.

Haluten nöyryyttää kilpailijaansa ei Hanno viivytellyt. Hän huusi puhaltamaan torviin ja koko hänen armeijansa hyökkäsi barbarien kimppuun. Nämä peräytyivät ja syöksyivät suoraan päin karthagolaisia; he kaatoivat ne kumoon, polkivat jalkoihinsa ja siten hyökätessään eteenpäin he saapuivat Hannon teltan luo, jossa tämä oli kolmenkymmenen karthagolaisen, Vanhimpien kuuluisimpien jäsenten seurassa.

Hän näytti hämmästyvän tätä uhkarohkeutta; hän huusi päälliköltään avuksi. Kaikki ojensivat käteensä hänen kurkkuunsa huutaen häväistyksiä. Joukko tungeskeli, ja niiden, jotka olivat tarttuneet häneen, oli vaikea pidellä häntä käsissään. Hän koetti sillä välin kuiskata heidän korvaansa: — "Minä annan sinulle kaikki, mitä tahdot! Minä olen rikas! Pelasta minut!" He vetivät hänet mukaansa; niin raskas kuin hän olikin ei hänen jalkansa koskettaneet maata. Vanhimmat oli viety. Hänen kauhunsa kasvoi. "Te olette voittaneet minut! Minä olen teidän vankinne! Minä maksan lunnaat! Kuulkaa minua, ystäväni!" Ja kun

hätä olkapäillä, jotka painuivat hänen kylkiinsä, kannettiin pois, hän huusi tavan takaa: "Mitä te teette? Mitä aijotte? Näettehän etten minä vastusta! Minä olen aina ollut hyvä!"

Portin luo oli pystytetty jättiläissuuri risti. Barbarit karjuivat: "Tänne! tänne!" Mutta hän korotti vielä enemmän ääntään, ja kaikkien heidän jumaliensa nimessä hän anoi heitä viemään hänet shalishimin luo, sillä hänellä oli uskottavana tälle asia, josta kaikkien heidän pelastus riippui.

He pysähtyivät, muutamat väittivät olevan viisainta kutsua Matho saapuville. Lähdettiin häntä etsimään.

Hanno vaipui ruohikolle; ja hän näki ympärillään toisiakin ristejä, ikäänkuin kidutus, jonka alaiseksi hän oli joutuva, olisi jo edeltäpäin moninkertaiseksi ajottu; hän koetti kaikin tavoin vakuuttaa itselleen erehtyvänsä, että ristejä olikin vain yksi, vieläpä uskoa, ettei niitä ollut laisinkaan. Lopulta nostettiin hänet ylös.

— "Puhu!" sanoi Matho.

Hän tarjoutui luovuttamaan heille Hamilkarin, sen jälkeen he molemmat palaisivat yhdessä Karthagoon ja hallitsivat kuninkaina.

Matho poistui viitaten toisia kiiruhtamaan. Se oli, arveli hän, pelkkä juoni ajan voittamiseksi.

Barbari erehtyi; Hanno oli nyt siinä epätoivoisessa asemassa, jossa ei ihminen enää välitä mistään, ja sitäpaitsi vihasi hän niin suuresti Hamilkaria, että pienimmänkin pelastuksen toivon tähden olisi ollut valmis uhraamaan hänet ja kaikki hänen sotilaansa.

Vanhimmat viruivat jo noiden kolmenkymmenen ristin juurella maassa; jo oli nuoria pantu heidän kainaloittensa alle. Silloin vanha suffeetti ymmärtäessään täytyvänsä kuolla alkoi itkeä.

Häneltä revittiin viimeisetkin vaatteet yltä — ja hänen koko kauhistuttava ruumiinsa tuli näkyviin. Paiseet täyttivät koko tuon muodottoman möhkäleen; pöhöttyneissä jaloissa peittyivät kynnet lihan alle; sormista riippui kuten vihertäviä kaistaleita; ja kyyneleet, jotka virtasivat hänen poskiensa ajoksien välitse antoivat hänen kasvoilleen pelottavan surkean ilmeen, ne kun näyttivät ottavan enemmän tilaa hänen kuin muiden ihmisolentojen kasvoilla. Hänen puoliksi auennut kuninkaallinen otsanauhansa laahasi hänen valkoisten hiuksiensa keralla maassa.

He luulivat, ettei heillä ei olisi kyllin vahvoja nuoria kiskoakseen hänet ylös ristille, ja he naulitsivat hänet siihen punilaiseen tapaan ennenkuin risti nostettiin ylös. Mutta tuskan keralla heräsi hänen ylpeytensä. Hän alkoi syyttää heille solvauksia. Hän sylki vaahtoa ja väänteli ruumistaan merihirviön tavoin, jota rannalla tapetaan, ennustaen heille, että he tulevat kuolemaan vielä kamalammalla tavalla kuin hän ja että hänen kuolemansa kostetaan.

Se olikin jo tapahtunut. Toisella puolen kaupunkia, josta nyt nousi tuliliekkejä ja savupatsaita, vääntelehtivät palkkasoturien lähettiläät kuulintuskissa.

Muutamat, jotka ensin olivat pyörtyneet, virkosivat raittiissa tulessa; mutta leuka painui rintaa vasten ja ruumis painui hiukan alas, vaikka käsien naulat olivatkin päätä korkeammalla; jaloista ja käsistä tihkui hitaasti suuria veripisaroiita kuten puun oksilta kypsiä hedelmiä, — ja Karthago, golfi, vuoret ja tasanko, kaikki näytti pyörivän heidän silmissään jättiläissuuren pyörän tavoin; toisinaan maasta nouseva tomupilvi kietoi heidät pyörteesensä; heitä poltti kamala jano, kieli vääntyi heidän suussaan, ja he tunsivat kylmän hien valuvan ruumiista sielun hitaasti erkaantuessa siitä.

Äärettömän syvällä alapuolellaan he näkivät katuja, marssivia sotilaita, heiluvia miekkoja; ja taistelun pauhina osui epämääräisenä heidän korviinsa, kuten meren pauhina haaksirikkoisille, jotka kuolevat laivan mastoon. Italialaiset, jotka olivat muita rotevampia, huusivat vielä; lakedaimonilaiset olivat vaiti ja pitivät silmiään ummessa; Zärxas, joka ennen oli ollut niin voimakas, taipui nyt kuin katkaistu kaisla; hänen vieressään taivutti etiopialainen päänsä taapäin, ristin poikki puun yli; Autharitos pyöritti liikkumattomana silmiään; hänen pitkä tukkansa oli tarttunut puun rakoon ja nousi hänen otsaltaan suoraan pystyyn, ja korina, joka nousi hänen rinnastaan kuului vihan karjunnalta. Spendiuksessa oli herännyt outo uljuus; nyt hän halveksi elämää, kun hän varmasti tiesi sen melkein kohta loppuvan ikuisesti, ja hän odotti väliäpitämättömänä kuolemaa.

Vaikka tajuttomuus jo alkoi heissä saada vallan, niin toisinaan he vavahtivat kun siivet siuhkuivat heidän suutaan vastaan. Suuret siivet loivat varjoaan heidän ympärilleen, räyhtää kaikui ilmassa; ja kun Spendiuksen risti oli korkein, niin sille istahti ensimmäinen korppikotka. Silloin hän käänsi päänsä Autharitoksen puoleen ja sanoi hänelle hitaasti oudon hymyn levitessä hänen huulilleen:

— "Muistatko leijonia Siccan tien varrella?"

— "Ne olivat meidän veljiämme!" vastasi gallialainen ja heitti henkensä.

Tällä välin oli suffeetti puhkaissut muurin ja saapunut kaupungin linnan juurelle. Äkkiä tuulen viima vei sauhun pois ja seutu näkyi Karthagoon asti; hän oli näkevittää ihmisiäkin katselemassa Eshmunin temppelein katolta; sitten kääntäessään päätään hän näki vasemmalla, järven rannalla, kolmekymmentä tavattoman suurta ristiä.

Tehdäkseen ne vielä peloittavimmiksi olivat barbarit nimittäin rakentaneet ne yhteen jatketuista telttojen pylväistä; ja kolmenkymmenen Vanhimman ruumiit näkyivät hyvin korkealla ilmassa. Heidän rinnassaan oli kuten valkoisia perhosia; ne olivat alhaalta ammuttujen nuolien sulkia.

Korkeimman ristin päästä liehui pitkä, loistava kultanauha; se riippui ristillä olevan olkapäällä; siltä puolelta puuttui käsivarsi, ja Hamilkar saattoi töin tuskin tuntea Hannon. Hänen pehmenneet luunsa eivät kestäneet nauvoja, ja osia hänen jäsenistään oli pudonnut pois, — eikä ristillä ollut muuta kuin kamalat jätteet muistuttaen metsämiesten oven päälle naulattuja eläinten jätteitä.

Suffeetti ei ollut voinut saada minkäänlaisia tietoja: hänen edessään oleva kaupunki oli kokonaan peittänyt häneltä sen, mitä sen takana tapahtui; ja molemmat alipäälliköt, jotka perätysten oli lähetetty kummankin johtajan luo, eivät olleet palanneet. Silloin saapui pakolaisia, jotka toivat tiedon tappiosta, ja punilainen armeija seisahtui. Tämä onnettomuus, joka osui juuri keskelle heidän voittoaan lamautti heitä. He eivät enää kuulleet Hamilkarin määräyksiä.

Matho käytti sitä hyväkseen jatkaakseen verilöylyään numidialaisten joukossa.

Hävitettyään Hannon leirin hän oli uudelleen hyökännyt heihin. Nämät päästivät norsut liikkeelle. Mutta palkkasoturit sieppasivat tulikekäleitä muurista, lähestyivät pitkin tasankoa niitä heiluttaen, ja suuret eläimet syöksyivät kauhuissaan golfiin, jossa ne kamppailen surmasivat toisensa ja hukkuivat raskaiden panssariensa painosta. Jo oli Narr' Havas syöksynyt ratsumiehineen esiin; kaikki heittäytyivät suulleen maahan; sitten kun hevoset olivat kolmen askeleen päässä heistä, he äkkiä hypäsivät niiden vatsan alle ja puhkasivat sen tikariniskulla, ja puolet numidialaisista oli jo kaatunut, kun Barkas saapui avuksi.

Uupuneet palkkasoturit eivät voineet vastustaa häntä. He peräytyivät hyvässä järjestyksessä Kuumienlähteiden vuorelle asti. Suffeetti oli siksi viisas, ettei ajanut heitä takaa. Hän suuntasi kulkunsa Makarin suuta kohden.

Tunis oli hänen vallassaan; mutta se ei ollut muuta kuin höyryävä rauniokasa. Rauniot vyöryivät muurien aukoista tasangon keskelle asti; — ja aivan perällä, golfin rantojen välissä lykkivät tuulen ajamat norsujen raadot toisiaan kuten saaristo mustia kallioita olisi uiskennellut veden pinnalla.

Jatkaakseen tätä sotaa oli Narr' Havas tyhjentänyt metsänsä, ottanut nuoret ja vanhat, koiraat ja naaraat, eikä hänen kuningaskuntansa sotavoima enää koskaan toipunut tästä tappiosta. Kansa, joka etäältä oli nähnyt heidän tuhonsa, oli siitä aivan epätoivoissaan; miehet valittelivat kaduilla kutsuen heitä nimeltä kuten kuolleita ystäviään: — "Oi! Voittamaton! Voitto! Salama! Pääskynen!" Ensimmäisenä päivänä puhuttiin enemmän kuolleista norsuista kuin kaatuneista kansalaisista. Mutta seuraavana päivänä näkyivät barbarien teltat Kuumienlähteiden vuoren kukkulalla. Silloin oli epätoivo niin rajaton, että monet, varsinkin naiset syöksyivät pää edellä alas Akropoliilta.

Hamilkarin aikeista ei tiedetty mitään. Hän eli yksin teltassaan, hänen luonaan oli vain eräs nuori poika, eikä kukaan koskaan syönyt heidän kanssaan, ei edes Narr' Havas. Mutta tämä osoitti hänelle erikoisen suurta kunnioitusta Hannon tappion jälkeen; olihan Numidian kuninkaalla siksi tärkeätä päästä hänen pojakseen, että hänen koko aika täytyi olla varuillaan.

Tämä toimettomuus oli vain nerokkaiden toimien verhona. Kaikenlaisilla keinoilla lumosi Hamilkar kylien johtomiehet; ja palkkasotureita ajettiin pois, vainottiin ja vaanittiin kuin villipetoja. Heti kun he tulivat johonkin metsään syttyivät puut heidän ympärillään tuleen; kun he joivat lähteestä, oli se myrkytetty; luolat, joissa he nukkuivat yöllä, muurattiin umpeen. Väestö, heidän entiset kanssarikollisensa, jotka tähän asti olivat heitä puolustaneet, vainosivat nyt heitä; ja aina he tunsivat näiden joukkojen keskellä karthagolaisia asevarustuksia.

Useiden kasvot olivat punaisten ajosten syömiä; he luulivat saaneensa ne koskettaessaan Hanno. Toiset kuvittelivat niiden syntyneen Salammbon kalojen syömisestä, ja tuntematta pienintäkään katumusta sen johdosta, he kuvittelivat vieläkin kamalampia pyhän raiskauksia, nöyryyttääkseen punilaisia jumalia mahdollisimman paljon. He olisivat tahtoneet tuhota ne kokonaan.

Siten kuljeksivat he kolme kuukautta pitkin itäistä rantaa, sitten Sellum-vuoren taakse ja erämaan hietikon rajalle asti. He etsivät jotain pakopaikkaa, vaikkapa millaista tahansa. Utica ja Hippo-Zarytus eivät olleet heitä pettäneet, mutta Hamilkar piiritti näitä molempia kaupunkeja. Palkkasoturit palasivat

sitten umpimähkään pohjoiseen päin teitäkään tuntematta. Hätä ja puute oli hämmentänyt heidän järkensä.

He eivät tunteneet enää muuta kuin epätoivoista katkeruutta, joka yhä kasvoi; ja eräänä päivänä he saapuivat Cobuksen rotkoihin, vielä kerran Karthagon eteen!

Täällä tapahtui otteluja useammin. Onni suosi vuoroin kumpaakin puolta; mutta molemmat olivat siihen määrään uupuneita, että he toivoivat näiden kahakoiden sijasta suurta taistelua, kun se vaan olisi sitten viimeinen.

Mathon teki mieli itse viedä suffeetille tämä taisteluhaaste. Eräs libyalainen uhrautui siihen toimeen; Nähdessään hänen poistuvan kaikki olivat vakuutettuja siitä, ettei hän enää palaisi.

Hän palasi samana iltana.

Hamilkar otti haasteen vastaan. Seuraa vana päivänä auringon noustessa tuli heidän kohdata toisensa Rhadeksen kentällä.

Palkkasoturit tahtoivat tietää, eikö hän ollut sanonut sen enempää, ja libyalainen jatkoi:

— "Kun minä jäin seisomaan hänen eteensä, niin kysyi hän, mitä minä odotin; minä vastasin: 'kuolemaani!' Silloin hän vastasi: 'Ei! lähde pois! sinä kuolet huomenna yhdessä toisten kanssa'."

Tämä jalomielisyys kummastutti barbареja; muutamia, se kauhistutti ja Matho suri sitä, ettei lähettä oltu surmattu.

Hänellä oli vielä kolme tuhatta afrikalaista, tuhatkaksisataa kreikkalaista, tuhatviisisataa campanialaista, kaksisataa iberialaista, neljäsataa etruskilaista, viisisataa samniumilaista, neljäkymmentä gallialaista ja ryhmä naffureja, maita kiertäviä rosvoja, jotka hän oli tavannut taateliseuduilla, yhteensä seitsemäntuhatta kaksisataa yhdeksäntoista sotilasta, mutta ei ainoatakaan täydellistä syntagmaa. He olivat paikanneet panssariensa reijät eläinten olkaimilla ja laittaneet pronssikothurnien sijaan rääsysandaaleja. Kupari- tai rautalevyjä oli ommeltu heidän pukuihinsa; panssaripaidat riippuivat repaleisina heidän yllään ja arvet näkyivät kuten purppurajuovat käsivarsien karvojen välistä ja kasvojen parran keskeltä.

Heidän toverinsa kuoleman aiheuttama viha ylläpiti heidän sieluaan ja vahvisti heidän voimiaan; he tunsivat hämärästi olevansa sorrettujen rinnassa asuvan jumalan palvelijoita ja ikäänkuin yleisen koston pappeja! Sitä paitsi suunnattoman vääryyden tuska ja varsinkin etäältä näkyvä Karthago sai heidät raivoihinsa. He vannoutuivat taistelevansa toinen toisensa puolesta kuolemaan asti.

He teurastivat ja söivät vetojuhtansa saadakseen mahdollisimman paljon voimia; sitten he laskeutuivat levolle. Muutamat rukoilivat kääntyen eri tähtiryhmien puoleen.

Karthagolaiset saapuivat tasangolle ennen heitä. He hankasivat kilpien reunoja öljyllä, jotta nuolet helpommin liukuisivat pois; jalkaväki, jolla oli pitkä tukka, leikkasi sen varovaisuuden vuoksi edestä lyhyeksi; ja viidennellä tunnilla Hamilkar käski kaataa kaikki ruoka-astiat, tietäen, että oli epäedullista taistella vatsa liian täytenä. Hänen armeijassaan oli neljätoistatuhatta miestä, siis kaksi kertaa enemmän kuin barbarien joukkoja. Ei hän kuitenkaan koskaan ollut tuntenut itseään niin levottomaksi; jos hän jäi tappiolle, niin se oli tasavallan turmio ja hän itse joutui ristiinnaulittavaksi; jos hän sai voiton, niin silloin hän Pyreneitten, Gallian, Alppien yli pääsisi Italiaan ja Barkaksen valta oli kestävä ijankaikkisesti. Parikymmentä kertaa yössä hän nousi tarkastamaan itse kaikkea pienimpiä yksityiskohtia myöten. Mitä karthagolaisiin tuli, niin heidän pitkälinen kauhunsa oli heidät vimmastuttanut.

Narr' Havas epäili numidialaistensa uskollisuutta. Sitä paitsi saattoivat barbarit voittaa heidät. Kumma heikkous sai hänessä vallan; tavan takaa hän joi pitkiä siemauksia vettä.

Mutta eräs outo mies avasi hänen telttansa ja laski maahan vuorisuolasta tehdyn kruunun, joka oli kirjailtu rikistä ja simpukankuoriruuduista tehdyillä symbooleilla; toisinaan lähetettiin sulhaselle hänen hääkruununsa; se oli rakkauden osoitus, jonkinmoinen kehoitus.

Hamilkarin tytär ei kuitenkaan tuntenut mitään hellempiä tunteita Narr' Havasta kohtaan.

Mathon muisto vaivasi häntä sietämättömällä tavalla; hänestä tuntui kuin tuon miehen kuoleman kautta hänen sielunsa vapautuisi, kuten kyykäärmeiden pistoksen parantamiseksi murskataan niitä haavaa vastaan. Numidian kuningas kuului hänelle; hän odotti kärsimättömänä häitä ja kun ne piti vietettämän voiton jälkeen, niin Salamambo antoi hänelle tämän lahjan yllyttääkseen hänen rohkeuttaan. Silloin pelko haihtui, eikä hän ajatellut muuta kuin onneaan saadessaan niin kauniin naisen omakseen.

Sama mielikuva oli herännyt Mathossakin; mutta hän torjui sen heti luotaan, ja hän omisti rakkautensa asetovereilleen. Hän helli niitä kuten osaa omasta olemuksestaan, vihastaan, — ja hän tunsu ajatuksensa kirkkaammiksi, ruumiinsa voimakkaammaksi; koko hänen tehtävänsä oli hänelle nyt niin päivän selvää. Jos hän toisinaan huokasikin, niin hän muisteli Spendiuista.

Hän järjesti barbarit kuuteen yhtä pitkään riviin. Keskelle asetti hän etruskilaiset, jotka olivat sidotut toisiinsa pronssikahleella; ampujat olivat niiden takana, ja kummallekin sivustalle hän jakoi naffurit, jotka istuivat lyhytkarvaisten, kameelikurjen sulilla koristettujen kameelien selässä.

Suffeetti järjesti samoin karthagolaiset. Jalkaväen kummankin puolin, kepeäaseisten viereen hän asetti clinabarit ja sitten numidialaiset; auringon noustessa seisoivat he siten rivissä toinen toisiansa vastaan. Kaikki loivat etäältä vimmaisista katseista, toisiinsa. Ensin oli huomattavissa jonkunmoinen epäroiminen. Vihdoin lähtivät molemmat armeijat liikkeelle.

Barbarit astuivat, jotta eivät hengästyisi, hitaasti, tanakasti polkien maata; punilaisen armeijan keskus muodosti kuperan kaaren. Sitten tapahtui kamala yhteensyöksyminen, aivan kuin kahden laivaston ryske niiden rynnätessä toisiinsa. Barbarien etumainen rivi oli sukkelaan auennut ja toisten takana olevat ampujat heittivät kuuliaan, nuoliaan ja heittokeihäitään. Karthagolaisten kupera rintama vähitellen oikeni, se tuli aivan suoraksi ja sitten taipui sisäänpäin; ja nyt lähestyivät molemmin puolin kepeäaseisten osastot toisiaan tasaisesti kuten sulkeutuvan harpin haarat. Barbarit, jotka vimmoissaan syöksyivät falangia vastaan tunkeutuivat jo tuohon aukkoon; he olivat mennä surman suuhun. Matho pidätti heitä, ja karthagolaisten siipien yhä lähetessä hän siirsi ulommaksi rintamansa kolme sisempää, riviä; kohta ne asettuivat hänen armeijansa siipien jatkoksi ja hänen rintamansa tuli kolmea kertaa pitemmäksi.

Mutta äärimmäisinä olevat barbarit olivat liian heikkoja, varsinkin vasemmanpuoliset, jotka jo olivat tyhjentäneet viinensä, niin että kepeäaseiset, jotka nyt hyökkäsivät heitä vastaan, laajalti särkivät heidän rivinsä.

Matho veti heidät taapäin. Oikealla siivellä olivat tapparoilla varustetut campanialaiset; hän ajoi ne karthagolaisten vasenta siipeä vastaan; keskusta hyökkäsi vihollisen kimppuun ja toisella äärellä olevat, jotka nyt olivat turvassa, pidättivät kepeäaseisia.

Silloin Hamilkar jakoi ratsuväkensä eri osastoihin, asetti raskasaseisia niiden väliin ja ajoi ne palkkasotureja vastaan.

Näiden kartionmuotoisten joukkojen kärjessä oli ratsumiehiä ja leveämmät sivut töröttivät täynnä keihäitä. Barbarien oli mahdotonta vastustaa niitä; kreikkalaisella jalkaväellä yksinään oli pronssiset varustukset; kaikilla muilla oli tikareja kepin nenässä, maataloista otettuja viikatteita, karrynpyörän raudoista valmistettuja miekkoja: liian pehmeät terät vääntyivät lyödessä, ja kun he kumartuivat taivuttaakseen ne jälleen jalallaan suoriksi, surmasivat karthagolaiset heitä nopeasti oikealta ja vasemmalta.

Mutta ketjuunsa kiinnitetyt etruskilaiset; eivät liikkuneet paikaltaan; kuolleet, jotka eivät voineet kaatua, olivat toisille esteeksi; ja tämä pitkä pronssirivi vuoroin supistui ja laajeni, notkeana kuin käärme, horjumattomana kuin muuri. Barbarit järjestyivät sen takana yhä uudelleen, huoahivat lyhyen hetken; — sitten he jälleen syöksyivät aseiden tyngät käsissään taisteluun.

Monella ei enää ollut laisinkaan asetta, ja he syöksyivät karthagolaisten kimppuun purren heitä koiran tavoin kasvoihin. Ylpeinä riisuivat gallialaiset mekkonsa; etäältä näkyi heidän kookkaat valkoiset ruumiinsa: peloittaakseen vihollisia he avasivat haavansa. Punilaisen syntagman keskellä ei enää kuulunut käskyjen jakajan huutoa; tomun yläpuolelle kohoavat liput vielä jakoivat merkkejä, ja jokainen antoi suuren joukon aaltoilun viedä itsensä mukaansa.

Hamilkar käski numidilaisia hyökkäämään eteenpäin. Mutta naffurit riensivät heitä vastaan.

He olivat puetut avariin mustiin pukuihin, päälle oli hiustöyhtö ja kädessä, virtahevonnahkainen kilpi; he heiluttivat nuoran päähän kiinnitettyä kahvatonta terää; ja heidän kokonaan sulilla koristetut kameelinsa päästivät pitkiä käheitä korahduksia. Terät osuivat tähdättyihin paikkoihin, ponnahtivat taas takaisin ja joku jäsen putosi maahan. Raivostuneet eläimet tunkeutuivat syntagman läpi. Muutamat niistä, joiden jalat olivat katkenneet kulkivat hypähdellen kuten haavoittuneet kameelikurjet.

Koko punilainen jalkaväki hyökkäsi taas barbarien kimppuun; se mursi niiden rivit. Heidän osastonsa pyöivät ympäri, erillään toinen toisistaan. Karthagolaisten väkkyvämät aseet ympäröivät heidät kultaisten renkaiden tavoin; keskellä kiehui ihmisparvi, ja suoraan paistava aurinko loi miekkojen kärkiin leimahtelevia valkoisia väikkeitä. Mutta clinabarien rivejä makasi kuolleina maassa; palkkasoturit riisuivat niiltä varustukset, pukivat ne ylleen ja palasivat taisteluun. Karthagolaiset erehtyivät ja eksyivät usein heidän joukkoonsa. He jähmettyivät kauhusta, tai peräytyivät, ja etäältä

kaikuvat riemuhuudot näyttivät ajavan heitä edellään kuten myrskyläivän sirpaleita. Hamilkar oli aivan epätoivoissaan; kaikki oli joutumaisillaan tuhon omaksi Mathon nerokkuuden ja palkkasoturien urhoollisuuden tähden!

Mutta etäältä kuului lukuisien tamburiinien räike. Joukko vanhuksia, sairaita, viidentoistavuotiaita lapsia ja naisiakin, jotka eivät olleet voineet levottomuuttaan hillitä, oli lähtenyt Karthagosta, ja, asettuakseen jonkun pelottavamman voiman turviin, he olivat ottaneet Hamilkarin palatsista sen ainoan norsun, joka tasavallalla vielä oli jälellä, — sen, jonka kärsä oli katkaistu.

Silloin tuntui karthagolaisista, että itse isänmaa saapui muurien suojasta käskemään heitä kuolemaan sen edestä. Uusi vimma valtasi heidät, ja numidialaiset riistivät kaikki muut mukaansa.

Barbarit olivat asettuneet keskelle tasankoa selkä erästä kumpua vastaan. Heillä ei ollut enää mitään toivoa voittoa ei edes jäädä eloonkaan; mutta jälellä olevat olivat parimmat, urhoollisimmat ja voimakkaimmat.

Karthagosta tulleet alkoivat numidialaisten ylitse heitellä paistin vartaita, silavaneuloja, vasaroita; miehet, joita konsulit olivat pelänneet, kuolivat naisten heittämiä keppiä iskuihin: punilainen roskaväki tuhosi palkkasoturit.

He olivat paenneet kukkulan harjalle. Jokaisen uuden aukon syntyessä sulkeutui heidän kehänsä uudelleen; kaksi kertaa se laskeutui alas; mutta yhteentörmäys sysäsi heidät heti takaisin kukkulalle; ja karthagolaiset ojensivat sikin sokin käsiään; he pistivät keihäitä edessä seisovien jalkojen välitse ja hosuivat umpimähkään. He lankesivat vereen; ruumiit vyöryivät liian jyrkkää rinnettä myöten alas. Norsu, joka koetti nousta kukkulalle kahlasivat vatsaa myöten niissä; näytti siltä kuin se olisi nautinnolla astuskellut niiden päälle; ja sen katkaistu, päästään leveä kärsä kohosi tuon tuostakin ilmaan kuten jättiläissuuri ilimato.

Sitten kaikki pysähtyivät. Karthagolaiset purivat hammasta katsellen ylös kukkulalle, jossa barbarit seisoivat.

Vihdoin he syöksyivät äkkiä eteenpäin ja ottelu alkoi uudelleen. Toisinaan palkkasoturit antoivat heidän lähestyä huutaen antautuvansa; sitten kamalan pilkallisesti nauraen he yht'äkkiä surmasivat ja surmattiin, ja elossa olevat nousivat sen mukaan kuin kuolleet kaatuivat niiden päälle puolustaakseen itseään. Se näytti yhä kohoavalta pyramidilta.

Pian heitä ei ollut jälellä muuta kuin viisikymmentä, sitten kaksikymmentä, sitten kolme ja lopulta ainoastaan kaksi, eräs tapparaa heiluttava samniumilainen ja Matho, jolla vielä oli miekka.

Samniumilainen oli polvillaan ja heilutti tapparaansa vuoroin oikealle ja vasemmalle varoittaen Mathoa häneen suunnatuista iskuista: "Valtias, tänne! tuonne! kumarru!"

Matho oli kadottanut olkasuojuksensa, kypärinsä, panssarinsa; hän oli aivan alasti, — kalpeampi kuin kuolleet, hiukset aivan suorina, vaahto tukku kummassakin suupielessä, — ja hänen miekkansa heilui niin nopeasti, että se muodosti sädekehän hänen ympärilleen. Eräs kivi katkaisi kalvan kahvan juurta myöten, samniumilainen oli surmattu ja karthagolaisten joukko tuli yhä tiheämmäksi, kosketti häneen. Silloin hän nosti ilmaan tyhjät kätensä kuten mies, joka kalliolta heittäytyy mereen, ja syöksyi peitsiin.

Ne väistyivät hänen edessään. Hän juoksi monta kertaa karthagolaisia vastaan. Mutta aina he peräytyivät kääntäen aseensa pois päin.

Hänen jalkansa kosketti miekkaa. Matho aikoi siepata sen. Hän tunsu äkkiä ansan käsiensä ja polviensa ympärillä, ja kaatui.

Narr' Havas oli jo jonkun aikaa seurannut häntä askel askeleelta käsissään suuri verkko, jommoisilla villipetoja pyydystetään, ja, käyttäen hyväkseen hänen kumartumistaan, kietoi hänet siihen.

Sitten hänet kiedottiin norsun selkään jäsenet ristiin sidottuina; ja kaikki ne, jotka eivät olleet haavoittuneita, seurasivat häntä ja riensivät meluten Karthagoa kohden.

Viesti voitosta oli saapunut sinne, ihmeellistä kyllä, jo kolmantena yön hetkenä; Khamonin temppelin klepsydra osotti viidettä tuntia, kun he saapuivat Malquaan; silloin Matho avasi silmänsä. Talojen katoilla oli niin paljon tulia, että koko kaupunki näytti olevan ilmivalkeassa.

Hän kuuli epäselvästi suunnatonta huutoa ja maaten selällään hän katseli tähtiä.

Sitten eräs ovi sulkeutui ja pimeys verhosi hänet.

Seuraavana päivänä samalla tunnilla kuoli viimeinen niistä, jotka olivat jääneet Piilusolaan.

Samana päivänä, jona heidän toverinsa lähtivät pois, olivat palaavat zuaekit vyöryttäneet lohkareet kokonaan pois ja olivat heille jonkun aikaa antaneet ruokaa.

Barbarit toivoivat yhä vielä Mathon palaavan, — eivätkä tahtoneet mitenkään lähteä vuoristosta, joko siihen oli syynä toivottomuus, heikkous, tai tuo sairaiden itsepäisyys, jotka kieltäytyvät muuttamasta paikkaa; vihdoin ruokavarojen loputtua lähtivät zuaekit pois. Tiedettiin, että barbареja oli tuskin tuhattakolmeasataa enää jälellä, eikä heidän surmaamiseen tarvinnut käyttää sotilaita.

Villipedot, varsinkin leijonat, olivat näinä kolmena sotavuotena suuresti lisääntyneet. Narr' Havas oli pannut suuren taputusajon toimeen, sitten ajanut niitä takaa ja sitomalla vuohia aina vähäisen matkan päähän toisistaan ohjannut ne Piilusolaa kohden; — ja kaikki ne elivät nyt siellä, kun saapui Vanhimpien lähettämä mies katsomaan, mitä barbареista oli jälellä.

Pitkin tasankoa makaili leijonia ja ruumiita, kuolleita tuskin voi erottaa vaatekappaleista ja aseista. Melkein kaikilta puuttui kasvot tai toinen käsivarsi; muutamat näyttivät vielä koskemattomilta; muutamat olivat kokonaan kuivuneet, ja maatuneet päät olivat kypärissä; säärisuojustimista pisti esiin lihattomia jalkoja, luurangoilla oli viitat yllään; auringon kuivamat luut muodostivat valkoisia läikköjä hiekkaan.

Leijonat makasivat vatsa maata vasten ja kypälät ojossa, räpyttäen silmiään päivän paahteessa, jonka valkoisten kallioiden heijastus teki vieläkin kirkkaammaksi. Toiset istuivat takajaloillaan katsoen terävästi eteensä; tai puoliksi suurien harjojensa peitossa nukkuivat yhtenä keränä. Kaikki näyttivät ravituilta, laiskoilta, väsyneiltä. Ne olivat liikkumattomia kuin vuori ja kuolleet. Yö saapui; leveät punaiset viirut hohtivat lännen taivaalla.

Silloin nousi yhdestä noista kasoista, jotka eri pitkien välimatkojen päässä kohosivat tasangolta, horjuva haamumainen olento. Silloin eräs leijona lähti liikkeelle ja sen suuri ruumis loi mustan varjon taivaan punaisenhohtavaa taustaa vastaan; — tultuaan aivan miehen luo, se kaatoi hänet yhdellä kypälän iskulla.

Sitten laskeutuen vatsalleen se hampaillaan kiskoi sisälmykset ulos.

Sen jälkeen se avasi suuren kitansa selko selälleen ja päästi muutamia minutteja kestävän karjunnan, johon vuorien kaiku vastasi ja joka vähitellen katosi autioon avaruuteen.

Akkiä alkoivat pienet kivet ylhäällä vyöryä alas. Kuului nopeita askeleita, — ja ristikon puolelta, rotkon puolelta näkyi teräväkärkisiä kuonoja ja pystykorvia; keltaiset silmät kiiluivat. Shakaalit saapuivat syömään jätteitä.

Karthagolainen, joka katseli kumartuen jyrkänteen reunan yli, kääntyi lähtemään.

XV.

MATHO.

Karthagossa vallitsi riemu, — syvä, yleinen, rajaton, mieletön riemu; raunioiden aukot oli tukittu, jumalien kuvat oli maalattu uudestaan, myrtinoksat peittivät katuja, katujen kulmissa paloi suitsutuksia, ja talojen katoilla kansa kirjavissa puvuissaan muodosti ikäänkuin suuria ilmassa aukenevia kukkapenkereitä.

Taukoamattoman puheenkohinan yli kuuluivat katuja kastelevien vedenkantajien huudot; Hamilkarin orjat tarjoilivat hänen nimessään käristettyjä ohrajyviä ja raa'an lihan kappaleita; ihmiset puhelivat keskenään, syleilivät itkien toisiaan; tyrilaiset kaupungit olivat valloitetut, paimentolaiset hajoitettut, kaikki barbarit tuhotut. Akropolis peittyi värillisiin päiväkatoksiin; sataman ulkopuolella rivissä olevien kolmisoutolaivojen keulat kimaltelivat kuin timanttipenkerys; kaikkialle näkyi järjestys palanneen, uusi elämä alkoi, suuri onni ilmeni kaikkialla: se oli Salammbon ja Numidian kuninkaan häöpäivä.

Khamonin temppelin katolla oli kolme pitkää suunnattomista kulta-astioista notkuvaa pöytää, joiden ääressä Pappien, Vanhimpien ja Rikkaiden oli aikomus aterioida ja neljäs pöytä oli ylempänä muita Hamilkaria, Narr' Havasta ja Salammbota varten; sillä kun Salammbon tuomalla vaipan takaisin oli pelastanut isänmaan, niin teki kansa hänen hänsä kansalliseksi ilojuhlaksi ja odotti alhaalla torilla hänen tuloaan.

Mutta toinen, paljoo polttavampi kiihko ärsytti sen kärsimättömyyttä; juhlan kunniaksi oli luvattu surmata Matho.

Ensiksi oli ehdotettu että hänet nyljettäisiin elävältä, aiottiin vuodattaa sulaa lyijyä hänen sisälmyksiinsä, tappa hänet nälkään; sitten aiottiin sitoa hänet puuhun kiinni ja apina saisi lyödä takaapäin häntä kivellä päähän; hän oli häväissyt Tanitia, ja Tanitin pyhät apinat saivat siten kostaa. Toiset olivat sitä mieltä, että hänet oli sidottava dromedarin selkään, kun ensin oli useaan paikkaan hänen ruumistaan pistetty öljyyn kastettuja liinatukkoja; — ja he iloitsivat ajatellessaan, miten tuo suuri eläin kuljeskeli pitkin katuja selässään mies, joka kiemurtelisi tulella, kuten tuulen liehuttama soihtu.

Mutta ketkä asukkaat saivat toimekseen hänen kidutuksensa ja miksi riistettäisiin se nautinto toisilta? Tahdottiin panna toimeen kuolintapa, johon koko kaupunki ottaisi osaa, niin että kaikkien kädet, kaikki aseet, kaikki Karthagon omaisuus, katukivetkin ja golfin aallot voisivat silpoa, murskata, tuhota hänet. Silloin Vanhimmat päättivät, että hän kulkisi vankilastaan Khamonin torille, ilman mitään vartijajoukkoa, kädet selän taakse sidottuina; ja kiellettiin iskemästä häntä sydämeen, jotta hän eläisi kauvemmin, puhkaisemasta silmiä, jotta hän näkisi kidutuksensa aivan loppuun asti, heittävästä mitään häntä kohden ja koskemasta häneen kerrallaan useammalla kuin kolmella sormella.

Vaikka hänen piti ilmestyä vasta päivän lopulla, niin oltiin hänet näkevinään, ja kansa juoksi Akropolista kohden, kadut tyhjäntyivät, sitten joukko palasi mutisten. Jo edellisestä illasta asti seisoivat muutamat samalla paikalla, ja he huutelivat toisilleen etäältä näyttäen kynsiään, joiden he olivat antaneet kasvaa paremmin voidakseen painaa ne hänen ihoonsa. Toiset kävelivät kiihkoissaan; muutamat olivat niin kalpeita kuin olisivat odottaneet omaa mestaustaan.

Äkkiä Mappalioiden perältä näyttäytyi suuria sulkaviuhkoja ihmisten päiden yli. Salamambo läksi palatsistaan; kaikkialla kuului helpoituksen henkäys.

Mutta kulkue astui askel askeleelta ja kesti kauvan, ennenkuin se saapui.

Ensiksi kulkivat Pataikien papit, sitten Eshmunin, sitten Melkarthin papit ja muut pappikunnat samoine merkkeineen ja samassa järjestyksessä, jota he olivat uhrauksen aikana noudattaneet. Molokin papit kulkivat päät kumarassa, ja kansa kuten katumusta tuntien väistyi heidän tieltään. Mutta Rabbetnan papit astuivat ylpein askelin lyyrat käsissään; papittaret seurasivat heitä läpikuultavissa keltaisissa tai mustissa puvuissaan kirkuen lintujen tavoin, väännellen ruumistaan kuten käärmeet; tai huilun soidessa he liehuivat matkien tähtien tanssia ja heidän kepeistä puvuistaan levisi kaduille huumaava tuoksu. Erikoisella suosiolla otettiin näiden naisten joukossa vastaan kedeshimit, miehet, joilla oli maalatut silmäkulmat, ja jotka kuvasivat jumaluuden kaksisukupuolisuutta, ja hajuvesillä pirskoitettuna ja samoin puettuina he olivat papittarien näköisiä, vaikka heidän rintansa olivatkin litteät ja länteensä kapeammat. Sitäpaitsi vallitsi tänä päivänä naisellinen perusvoima ja hämmensi kaiken; salaperänen aistillisuus lainehti painostavassa ilmassa; soihtu jo syttyivät pyhien lehtojen perällä; siellä piti yöllä vietettävän suurta irstailujuhlaa; kolme laivaa oli tuonut Siciliasta ilotyttöjä ja toisia oli tullut erämaasta.

Pappikunnat järjestyivät sen mukaan kuin tulivat temppelin pihoille, ulompiin pylvästöihin ja pitkin molempia temppelin portaita, jotka kohosivat muuria myöten ja ylhäällä yhtyivät. Valkoisia pukuja ilmestyi pylväiden väliin, ja rakennusmuodot täytyivät inhimillisillä patsailla, jotka olivat liikumattomia kuin kivikuvat.

Sitten saapuivat rahainvartijat, maakuntien käskynhaltijat ja kaikki Rikkaat. Alhaalla torilla syntyi ankara mellakka. Väkijoukko tulvi läheisiltä kaduilta; temppelinpalvelijat ajoivat kansaa keppien avulla takaisin; ja Vanhimpien keskellä, joiden päässä oli kultatiarat, saapui kanto tuolissa, jonka yläpuolella oli purppurakatos, Salamambo.

Suunnaton huuto täytti ilman; cymbaalit ja kalkuttimet soivat entistään kovemmin, tamburiinit jyrisivät, ja suuri purppurakatos katosi molempien porttitornien väliin.

Se tuli seuraavassa kerroksessa näkyviin; Salamambo astui hitaasti sen alla; sitten hän kulki penkereen poikki ja meni istumaan perälle, valtaistuimelle, joka oli veistetty kilpikonnan kuoresta. Hänen jalkojensa alle pantiin kolmiportainen norsunluupalli; ensimmäisen portaan kummankin puolin oli kaksi neekerilasta polvillaan ja toisinaan hän nojasi niiden päihin, käsiään, jotka olivat täynnä liian raskaita sormuksia.

Vyötäisiltä nilkkaan asti; hän oli verhottu tiuhasilmäiseen verkkoon, jonka silmukat: jäljittivät kalan suomuksia; ja loistivat kuin simpukankuori; tummansininen vyö verhosi hänen vartalonsa ja kahdesta puolikuun muotoisesta kaarteesta näkyivät hänen molemmat rintansa; niiden näpykät peittyivät kiiltokivikellukkojen alle. Päässä oli riikinkukonsulkainen jalokivistä säteilevä päähine; pitkä lumivalkoinen vaippa valui hänen harteiltaan alas, ja kyynärpäät kyljissä kiinni, polvet yhdessä,

timanttirenkaat käsivarsien ympäri, hän istui aivan suorana papillisen juhlallisessa asennossa.

Kahdella matalammalla istuimella istuivat hänen isänsä ja hänen puolisonsa. Narr' Havas; vaaleankeltaisessa pitkässä puvussa, päässä vuorisuolakruunu, jonka alta kaksi Ammonhärän sarvien tavoin väännettyä palmikkoa tuli näkyviin; ja Hamilkar, sinipunervassa kultaisilla viiniköynnöksillä kirjailussa mekossaan, kantoi taistelumiikkaa sivullaan.

Pöytien rajoittamalla alueella Eshmunin temppelin pythonkäärme makasi maassa ruusuöljylaimiskojen välillä ja purren häntäänsä muodosti suuren, mustan renkaan. Keskellä tätä rengasta oli pronssipylväs, jonka päällä oli kristallimuna; ja kun päivän valo osui siihen, välkyi siitä säteitä joka taholle.

Salammbon takana seisoivat Tanitin papit liinasisissa puvuissaan; Vanhimmat hänen oikealla puolellaan muodostivat tiaroineen pitkän, kultaisen rivin, ja toisella puolen Rikkaat smaragdivaltikkoineen pitkän viheriän rivin,— jota Veistoin aivan perällä, jossa Molokin papit seisoivat rivissä, olisi heidän viittojensa vuoksi luullut näkevänsä purppuramuurin. Muut pappiskunnat seisoivat alemmilla penkereillä. Kansa täytti kadut. Se nousi katoille ja ulottui pitkänä riveinä ylös Akropoliille asti. Kun kansa siten oli hänen jalkojensa juuressa, taivaanlaki hänen päänsä yläpuolella, ja hänen ympärillään aava meri, golfi, vuoristot ja kaukaiset maakunnat, niin Salamambo sulki säihkyvässä puvussa yhteen Tanitin kanssa ja näytti itse Karthagon suojelusjumalattarelta, sen olennoidulta sielulta.

Juhlan piti jatkua koko yö, ja monihaaraisia lamppujalkoja oli pystytetty kuten puita maalatuille villaliinoille, jotka peittivät matalia pöytiä. Suuret elektronkannut, siniset lasiruukut, kilpikonnanluiset lusikat ja pienet pyöreät leivät olivat tiheässä helmillä reunustettujen vatien kaksinkertaisessa rivissä; viinirypäleitä lehtineen oli kiedottu kuten thyrussauvoihin norsunluisten viinipuiden ympärille; jäälohkareita sulii ebenbuisissa vadeissa, ja sitruunia, granaattiomenia, kurbitseja ja arbuuseja oli suurissa kasoissa korkeissa hopeamaljoissa; villisiat, kita avoinna viruivat höysteiden keskellä; jänikset, joilla vielä oli nahka päällä, näyttivät hyppälevän kukkien keskellä; sekotettuja liharuokia oli suurissa simpukankuorissa; leivoksilla oli symboliset muodot; kun nosti vatien kannet ylös, niin niistä lensi kyyhkysä.

Sillä välin riensi orjia mekkojen helmat ylös käärittyinä varpaillaan sinne ja tänne; toisinaan lyyrat soittivat jotain hymniä tai kuoro lauloi. Kansan melu, joka kuului meren taukoamattomalta pauhinalta, vyöryi pitojen ympärillä ja näytti tuudittavan kaiken laajempaan sopusointuun; muutamat muistivat palkkasoturien pitoja; vaivuttiin onnen unelmiin; aurinko alkoi vaipua mailleen ja kuun sirppi näkyi jo vastakkaisella taivaansuunnalla.

Mutta Salamambo, aivan kuin joku olisi häntä kutsunut, käänsi päänsä; kansa, joka katsoi häneen, seurasi hänen katsettaan.

Akropoliin kukkulalla aukeni kallioon temppelin alle hakatun vankilan ovi; ja tässä mustassa aukossa mies seisoikin kynnyksellä.

Syvään kumarassa hän astui ulos kuten pelästynyt villipeto, joka äkkiä päästetään vapaaksi.

Valo häikäisi hänen silmiään; hän seisoikin lyhyen hetken liikkumattomana. Kaikki olivat tunteneet hänet ja pidättivät hengitystään.

Tämän uhrin ruumis oli heille jotain aivan erikoista ja melkein uskonnolliseen loistoon verhottu. He kumartuivat nähdäkseen hänet, varsinkin naiset. He paloivat kiihkosta saada nähdä sen miehen, joka oli syössyt heidän lapsensa ja puolisonsa kuolemaan; ja vastoin tahtoaan heräsi heidän sielunsa pohjalla illettävä uteliaisuus, — kiihko tuntee hänet täydellisesti, halu, johon liittyi omantunnonvaivoja, ja joka piankin kääntyi sitä suuremmaksi vihaksi.

Vihdoin hän läksi liikkeelle; silloin katosi ensimmäisen hämmästyksen huumaus. Joukko käsiä kohosi ilmaan, eikä häntä enää näkynyt.

Akropoliin portaissa oli kuusikymmentä astinta. Hän astui niitä alas aivan kuin vyöryen vuorelta syöksyvässä virrassa; kolme kertaa nähtiin hänen hyppäävän, sitten hän portaiden alapäässä pääsi jaloilleen seisomaan.

Hänen olkapäänsä vuotivat verta, rinta läähätti ankaria sykähdyksiä, ja hän ponnisti voimiaan niin kovin saadakseen käsien ympärillä olevat köydet poikki, että ristikkäin paljaisiin lanteisiin sidotut käsivarret paisuivat kuin käärmeen kappaleet.

Siltä paikalta, jolla hän seisoikin, johti useita katuja. Jokaisella kadulla oli kolminkertainen sarja kahleita, jotka olivat kiinnitetyt Pataikien napaan ja ulottuivat yhdensuuntaisina toisesta äärestä toiseen: kansa

oli yhtenä tungoksena talojen seinämällä, ja keskellä kulkivat Vanhimpien palvelijat heiluttaen ruoskanletkuja.

Eräs heistä tyrkkäsi kovalla iskulla häntä eteenpäin; Matho läksi liikkeelle.

He ojensivat käsiään kahleiden yli huutaen, että hänelle oli jätetty liian leveä tie; ja hän kulki kaikkien sormillaan lyödessä, nipistäessä, raapiessa; päästyään yhden kadun päähän ilmestyi toinen; monta kertaa hän syöksyi syrjään purrakseen, kaikki väistyivät nopeasti tieltä pois, ketjut pidättivät häntä ja kansa purskahti nauruun.

Eräs lapsi repäisi häneltä korvan; eräs nuori tyttö, joka piiloitti hihaansa värttinän kärjen, halkaisi hänen poskensa; häneltä revittiin tukuttain hiuksia päästä ja viilekkeitä lihaa. Toiset tahrivat hänen kasvojaan kaikenlaiseen likaan kastetuilla sienillä, jotka olivat kiinnitetyt kepin päähän. Veri purskui hänen kaulastaan oikealta puolelta; silloin hurja vimma valtasi kaikki. Tämä viimeinen barbari edusti heidän silmissään kaikkia barbareja, koko armeijaa; he kostivat hänelle kaikki onnettomuutensa, kaikki kauhunsa, kaikki häpeänsä. Kansan raivo kasvoi saadessaan tyydyttää vihaansa? liaksi pingoitettut ketjut taipuivat, olivat katkeamaisillaan; he eivät enää tunteneet orjien lyöntejä, kun nämät pakottivat heitä peräytymään; muutamat tarraantuivat rakennusten ulkoneviin osiin; seinien kaikki aukot! olivat täynnä päitä; ja sitä pahaa, mitä he eivät voineet hänelle tehdä, sen he ulvoivat.

Kuului kamalia, irstaita häväistyksiä sekä ivallisia rohkaisuja ja rukouksia; ja kun hän ei vielä saanut muka kylliksi kärsiä, niin ilmoittivat he vielä kamalampien tuskien odottavan häntä ijankaikkisuudessa.

Tämä suunnaton ulvonta täytti Karthagon typerästi jatkuen. Toisinaan matki koko kansa yhtä ainoata tavua, — karkeata, kumeata, raivoisaa ääntä, — useamman minuutin ajan. Seinät siitä tärisivät ylhäältä alas asti, ja kadun molemmat sivut näyttivät Mathon mielestä painuvan häntä kohden, nostavan hänet maasta kuten kaksi jättiläiskäsivartta, jotka kuristivat hänet ilmassa.

Kuitenkin hän muisti kerran ennen tunteneensa jotain samankaltaista. Sama kansa oli penkereillä, samat katseet, sama viha; mutta silloin hän kulki vapaana, kaikki väistyivät syrjään, jumala verhosi hänet; — ja tämä vähitellen selvenevä muisto toi musertavan murheen mukanaan. Varjot kulkivat hänen silmiensä ohi, kaupunki pyöri hänen päässään, veri virtasi kyljessä olevasta haavasta, hän tunsu kuolevansa, hänen polvensa horjuivat ja hän vaipui hitaasti katukiville.

Eräs mies meni ottamaan Melkarthin temppelin pylväspihasta hiilien kuumentaman kolmijalan poikkiraudan, pisti sen ensimmäisen ketjun alitse ja painoi sen hänen haavaansa. Näkyi miten liha kärysi; kansan pilkkahuudot tukahuttivat hänen äänensä; hän oli taas seisaallaan.

Kuuden askeleen päässä kaatui hän jälleen, ja vielä kolmannen ja neljännen kerran; aina uusi kidutus nostatti hänet ylös. Häneen pirskoitettiin putkilla kiehuvaa öljyä, sirotettiin pitkin tietä lasisiruja; hän jatkoi kulkuaan. Sathebkadun kulmassa hän nojasi selkäänsä seinää vastaan erään kaupan kattosuojuksen alla, eikä enää liikkunut eteenpäin.

Neuvoston orjat löivät häntä virtahevonnahkaisilla ruoskillaan niin vimmatusti ja niin kauvan että heidän mekkonsa ripsuista tihkui hikipisaroiita. Matho näytti olevan aivan tunnoton; äkkiä hän ponnisti voimansa ja alkoi juosta umpimähkään ja hänen huulensa hörisivät kuten vilusta värisevällä. Hän juoksi pitkin Budes-katua, Soepokatua, meni Vihannestorin poikitse ja saapui Khamonin torille.

Nyt kuului hän papeille; orjat ajoivat kansanjoukon syrjään; syntyi enemmän tilaa. Matho katseli ympärilleen ja hänen silmänsä kohtasivat Salammbon.

Kun Matho oli astunut ensimmäisen askeleensa, oli Salamambo noussut; sen mukaan kuin Matho lähestyi, hän oli tietämättään, tahtomattaan astunut vähitellen aivan penkereen reunalle; ja pian oli kaikki muu hänen ympärillään kadonnut, hän näki vain Mathon. Hänen sielussaan oli syntynyt hiljaisuus, — auennut kuilu, johon koko maailma vaipui yhden ainoan ajatuksen, muiston, katseen painosta. Tuo mies, joka kulki häntä kohden, veti häntä puoleensa.

Mathossa ei enää ollut mitään muuta ihmisellistä jälellä kuin silmät; hän oli pitkä aivan punainen möhkäle; katkenneet kahleet riippuivat pitkin reisiä, mutta niitä ei voinut erottaa aivan lihattomien käsien jänteistä; suu ammotti; silmäkuopista välähti liekit, jotka näyttivät nousevan aivan hänen tukkaansa asti; — ja tuo onneton liikkui yhä vielä!

Hän saapui aivan penkereen juurelle. Salamambo oli kumartunut kaidepuun yli; Mathon pelottavat silmät katsoivat häneen, ja Salammbon sielussa heräsi tietoisuus kaikesta siitä, mitä tuo mies oli kärsinyt hänen tähtensä. Vaikka hän nyt olikin kuolemaisillaan, niin Salamambo näki hänet hänen teltassaan, polvillaan, kietoen kätensä hänen vyötäisilleen, sopertaen helliä sanoja; hän janosi saada ne vielä kerran tuntea, vielä kerran kuulla; hän ei tahtonut hänen kuolemaansa! Tällä hetkellä Matho vavahti kovasti; Salamambo oli kirkaista. Matho kaatui taapain eikä enää liikkunut.

Papit riensivät auttamaan Salammbota ja kantoivat hänet melkein pyörtyneenä valtaistuimelle. He onnittelivat häntä; olihan se hänen tekonsa. Kaikki taputtivat käsiään ja tömistivät jalkojaan ulvoen hänen nimeään.

Eräs mies syöksyi ruumiin luo. Vaikka hän olikin parraton, oli hänen olallaan Molokin pappien punainen vaippa, ja vyössään sellainen puukko, jommoisella he paloittelivat uhrilihaa ja jonka kahvan päässä oli kultainen lasta. Yhdellä ainoalla vetäisyllä hän avasi Mathon rinnan, otti sydämen ulos, pani sen lusikalle, ja Shahabarim kohotti kätensä ylös uhraten sydämen auringolle.

Aurinko painui aaltojen taakse; sen säteet osuivat kuten pitkät nuolet aivan punaiseen sydämeen. Taivaankappale vaipui syvemmälle mereen, sitä mukaa kun sydämen sykintä heikkeni; viimeiseen sykhädykseen se katosi.

Silloin golfista laguuniin ja kannaksesta majakkaan kaikilta kaduilta, kaikkien talojen ja temppelien katoilta kuului yksi ainoa huuto; toisinaan se taukosi, alkoi jälleen uudestaan; rakennukset siitä vapisivat; Karthago aivan kuin väänteletti suonenedon tapaisesti jättiläisilon ja rajattoman toivon vallassa.

Ylpeyden hurmauksessa Narr' Havas laski vasemman kätensä Salammbon vyötäisille omistamisen merkiksi; ja tarttuen oikealla kädellään kultaiseen maljaan hän joi Karthagon suojelushengen kunniaksi.

Salamambo nousi kuten puolisonsakin malja kädessä juodakseen hänkin. Hän kaatui taaksepäin ja pää painui valtaistuimen selkänöjan ylitse — kalpeana, jäykkänä, huulet auki, — ja auenneet hiukset valuivat maahan asti.

Niin kuoli Hamilkarin tytär siitä, että oli kajonnut Tanitin vaippaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SALAMMBO: HISTORIALLINEN ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and

help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4,

“Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in

all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.